

МОНГОЛ УЛСЫН АРВАН НАЙМДУГААР БУЮУ 2023 ОНЫ **НЭГТГЭЛ** **ТАЙЛАН**

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилга

МОНГОЛ УЛСЫН ОЛБОРЛОХ ҮЙЛДВЭРЛЭЛИЙН ИЛ ТОД БАЙДЛЫН АРВАН НАЙМДУГААР БУЮУ 2023 ОНЫ НЭГТГЭЛ ТАЙЛАН

Захиалагч: Аж үйлдвэр, эрдэс баялгийн яам, Монголын ОУИТБС-ын Ажлын алба

Гүйцэтгэгч: “Эс Ай Си Эй” ХХК, “Гроут Финанс аудит” ХХК

Тайланг олон нийт ажлын хэрэгцээнд зориулан бүтэн болон хэсэгчлэн авч ашиглах нь нээлттэй тул ашигласан тохиолдолд эх сурвалж нь Монгол Улсын ОУИТБС-ын 18 дугаар буюу 2023 оны нэгтгэл тайлан болохыг дурдана уу.

Монголын ОУИТБС-ын Ажлын алба

Утас: 7011 0525

Факс: 7011 0155

Цахим хуудас: www.eitimongolia.mn

Facebook хуудас: Монголын Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилга

Цаасны хэмжээ: 210 x 297 мм

Хэвлэлийн хуудас: 19.5 хх

_____ХХК-д хэвлэв.

Улаанбаатар хот

2024 он

Энэхүү тайлан болон хавсралтуудыг Монголын ОҮИТБС-ыг Монгол Улсад хэрэгжүүлэх үүрэг бүхий Ажлын албаны хүсэлтээр, ОҮИТБС-ын санаачилгын зорилгын үүднээс Монголын ОҮИТБС-ын Үндэсний зөвлөл, Олон талт ажлын хэсэг болон олон нийтэд зориулсан болно.

ОҮИТБС-ын шаардлага болон ажлын даалгаврын дагуу ил тод болох шаардлагатай мэдээллүүдийг хавсралтаар харуулсан. Зарим хавсралт их хэмжээний мэдээлэл агуулсан тул энэхүү тайланд иж бүрнээр оруулахад хүндрэлтэй байсан тул хураангуйлж оруулсан. Дэлгэрэнгүй хавсралтуудыг ашиглахад хялбар байх үүднээс ОҮИТБС-ын ажлын албаны цахим хуудаст Ms Excel форматаар ил тод болгосон.

“Эс Ай Си Эй” ХХК, “Гроут финанс” ХХК

АГУУЛГА

АГУУЛГА	3
ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ	6
ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ	8
ГРАФИКИЙН ЖАГСААЛТ	8
ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ТАЙЛБАР	9
БҮЛЭГ 1. ТАНИЛЦУУЛГА	11
1.1 Холбогдох мэдээлэл	11
1.2 Хараат бус хянагч-нэгтгэгчийн үүрэг	12
1.3 Оролцогчид	12
1.4 Хүндрэл бэрхшээл	12
1.5 Талархал	13
БҮЛЭГ 2. ГҮЙЦЭТГЭЛИЙН ХУРААНГУЙ.....	14
2.1 Салбарын тойм	14
2.2 ОУИТБС-ын оролцоо	15
2.3 Тайлангийн цар хүрээ	15
2.4 Засгийн газрын нийт орлого	16
2.4.1 Нийт олборлох үйлдвэрлэлийн салбараас 2023 онд Засгийн газрын хүлээн авсан орлого	16
2.4.2 Тохируулгын цар хүрээ	16
2.4.3 Засгийн газрын тайлагнасан орлогын тохируулга.....	18
2.5 Нэгтгэлийн үр дүнгийн хураангуй	19
2.5.1 Засгийн газар ба компанийн урсгалуудын харьцуулалт, тохируулгын дараах байдлаар	19
2.5.2 Олборлох салбарын орлогын хураангуй	20
2.6 Мэдээллийн үнэн зөв байдал	22
2.7 Мэдээллийн чанар, тайлангийн баталгаажуулалтын талаар	22
2.7.1 Тайлан тушаалт, хариу ирүүлсэн байдал	23
2.7.2 Төрийн оролцооны ил тод байдлын шаардлага.....	24
БҮЛЭГ 3. ТОХИРУУЛГЫН АРГАЧЛАЛ БОЛОН МЭДЭЭЛЛИЙН ХАМРАХ ХҮРЭЭГ ТОДОРХОЙЛОХ НЬ	29
3.1 Танилцуулга	29
3.2 Мэдээллийн хамрах хүрээг тодорхойлох нь	29
3.2.1 Танилцуулга	29
3.2.2 Мэдээллийн хамрах хүрээг тодорхойлох ба эхлэлийн тайлан	30
3.2.3 Төлбөр орлогын бодит байдал (Материаллаг байдал).....	30
3.2.4 Тайланд хамруулах компаниудын сонголт	31
3.3 Аргачлал.....	33
3.3.1 Мэдээллийн цуглуулалт	33
3.3.2 2023 оны нэгтгэлд ашигласан маягтууд.....	34
3.3.3 Задаргааны төвшин	34

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

3.4	Баталгаажуулалт	34
3.4.1	Монгол Улсын аудит, баталгаажуулалтын орчин нөхцөл	34
3.4.2	ОУИТБС-ын тайлангийн баталгаажуулах явц	35
БҮЛЭГ 4. ТОХИРУУЛГЫН ҮР ДҮН.....		36
4.1	Анхлан тайлагнасан урсгалуудын хураангуй	36
4.2	Анхны тохируулаагүй зөрүү болон тайлагнаагүй компаниуд.....	36
4.3	Тохируулаагүй үлдсэн зөрүү	37
4.3.	Нэгтгэлийн дэлгэрэнгүй үр дүн.....	41
БҮЛЭГ 5. МОНГОЛЫН ОЛБОРЛОХ САЛБАРЫН ТОЙМ		50
5.1	2023 онд олборлох салбарт эрх зүйн хүрээнд орсон өөрчлөлтийн тойм.....	50
5.1.1	Олборлох салбарын эрх зүйн зохицуулалт	50
5.1.2	Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгыг Монгол Улсад хэрэгжүүлэх хүрээнд гарсан эрх зүйн баримт бичгүүд.....	58
5.1.3	Төсвийн бодлого, төсвийн хууль тогтоомж (Шаардлага 2.1)	59
5.2	Уул уурхайн тойм	61
5.2.1	Монголын ашигт малтмалын тухай тойм	61
5.2.2	Ураны тухай тойм мэдээлэл.....	63
5.2.3	Стратегийн ач холбогдол бүхий ордууд	64
5.2.4	Бичил уурхай.....	65
5.2.5	Ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл олгох сонгон шалгаруулалтын үйл ажиллагаа.....	68
5.2.6	Ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл.....	68
5.3	Үйлдвэрлэл экспортын тойм (Шаардлага 3.1)	78
5.3.1	Уул уурхайн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл	78
5.3.2	Уул уурхайн бүтээгдэхүүний экспорт (Шаардлага 6.3)	79
5.4	Газрын тос болон байгалийн хий	84
5.4.1	Газрын тосны тухай тойм	84
5.4.2	Байгалийн хийн тухай тойм	85
5.4.3	Газрын тосны нөөц	85
5.4.4	Газрын тосны хайгуул.....	86
5.4.5	Газрын тосны тусгай зөвшөөрөл.....	86
5.4.6	Газрын тосны тусгай зөвшөөрөл олгох болон шилжүүлэх үйл явц (Шаардлага 2.2.а)	87
5.4.7	Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ.....	90
5.4.8	БХГ-ний талаарх ил тод байдал (Шаардлага 2.4).....	97
5.4.9	Газрын тосны үйлдвэрлэл, экспорт	98
5.4.10	Газрын тосны бүтээгдэхүүний үнэ.....	99
5.4.11	Газрын тосны салбар дахь төрийн оролцоо	100
5.5	Эдийн засгийн салбарт үзүүлж буй нөлөөлөл.....	101
5.5.1	Эдийн засгийн өсөлт (Шаардлага 6.3.а)	101
5.5.2	Үйлдвэрлэл (Шаардлага 6.3а).....	102
5.5.3	Олборлох салбараас орсон Засгийн газрын нийт орлого (Шаардлага 6.3b)	104
5.5.4	Олборлох үйлдвэрлэлийн экспортын орлого (Шаардлага 6.3.с).....	105

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

5.6	Засгийн газрын байгууллагууд	107
5.7	Олборлох салбар дахь төрийн оролцоо	111
5.7.1	Төрийн өмчит аж ахуйн нэгжийн тодорхойлолт	111
5.7.2	Олборлох салбар дахь төрийн оролцоог зохицуулах хууль эрх зүй	111
5.7.3	ЗГ болон ТӨААН-ийн олборлох салбарын компаниуд дахь эзэмшил, эзэмшилд гарсан өөрчлөлтийн шилжүүлгийн нөхцөл	112
5.7.4	Төрийн эзэмшилд гарсан өөрчлөлт	114
5.7.5	Олборлох салбар дахь ТӨААН-ийн гүйцэтгэх үүрэг	114
5.7.6	Уул уурхай олборлох салбарын нэгтгэлд хамрагдсан ТӨААН-үүд	114
5.7.7	Засгийн газар болон ТӨААН-ийн санхүүгийн харилцаа	119
5.7.8	ТӨААН-ийн хоорондын гүйлгээ (Шаардлага 4.5)	122
5.7.9	ТӨААН-д санхүүгийн тайлангаа олон нийтэд ил тод болгосон байдал (Шаардлага 2.6.b)	122
5.7.10	ТӨААН-ийн санхүүгийн тайлан	123
5.7.11	ТӨААН-ийн аудитын тайлан.....	124
5.7.12	ТӨААН-ийн үйл ажиллагаа, хөрөнгийн зардал, худалдан авалт, туслах гүйцэтгэгч, Компанийн засаглалтай холбоотой дүрэм журам, практик үйл ажиллагаа (Шаардлага 2.6.c).....	125
5.7.13	Компанийн засаглалтай холбоотой дүрэм журам болон практик үйл ажиллагаа	129
5.7.14	Төсвийн хөрөнгийн зарцуулалттай адил төстэй төлбөрүүд.....	130
5.8	Төсвийн үйл явц болон орлогын хуваарилалт	130
5.8.1	Олборлох салбарын орлогын хуваарилалт.....	130
5.8.2	Олборлох салбараас орж ирсэн орлогыг улсын төсөвт төвлөрүүлж бүртгээгүй тохиолдол (Шаардлага 5).....	131
5.8.3	Орлогын менежмент ба зарцуулалт	132
БҮЛЭГ 6. БУСАД АСУУДАЛ		138
6.1	Эцсийн өмчлөгч (Шаардлага 2.5).....	138
6.1.1	Эцсийн өмчлөгчийн ил тод байдал	139
6.2	Гэрээний ил тод байдал	141
6.3	Дэд бүтцэд хөрөнгө оруулах ба бартерын солилцоо (Шаардлага 4.3)	144
6.4	Тээвэрлэлтийн орлого (Шаардлага 4.4).....	144
6.5	Нөхөн сэргээлтийн мэдээлэл	147
6.6	Цахим тайлагналын систем.....	155
6.7	Ашигласан усны мэдээлэл	157
6.8	Хог хаягдлын мэдээлэл	157
6.9	ОУИТБС-ын тайлангийн орлогын задаргааны төвшин, хэлбэр (Шаардлага 4.7)	158
6.10	Нүүрсний хулгайн хэрэг, түүний үр дүн.....	159
БҮЛЭГ 7. ЗӨВЛӨМЖИЙН ХЭРЭГЖИЛТ		165
7.1	Өмнөх жилийн нэгтгэл тайлангаар өгсөн зөвлөмжийн хэрэгжилт	165
7.2	ОУИТБС-ын тайлагнал, түүний хэрэгжилтэд өгөх зөвлөмж.....	169
ХАВСРАЛТУУД		171

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

Хүснэгт 1. Засгийн газрын хүлээн авсан орлого, байгууллагаар, сая төгрөгөөр	16
Хүснэгт 2. Цахим тайлангийн системд бүртгэлгүй ААН-ийн жагсаалт	17
Хүснэгт 3. Засгийн газрын тайлагнасан орлогын тохируулга, сая төгрөгөөр	18
Хүснэгт 4. Засгийн газар, компанийн орлогын урсгалын тохируулга, сая төгрөгөөр	19
Хүснэгт 5. 2019-2023 онуудын нэгтгэл тайлангийн үр дүн, сая төгрөгөөр	20
Хүснэгт 6. Нэгтгэлд хамрагдсан 125 компаниас топ 20 компанийн төлбөр, сая төгрөгөөр, хувиар	20
Хүснэгт 7. Нэгтгэлд хамрагдсан 125 компаниас хамгийн бага татвар төлсөн 20 ААН-ын төлбөр, сая төгрөгөөр хувиар	21
Хүснэгт 8. Оролцогч талуудын саналаар нэгтгэлд хамрагдсан компаниуд	21
Хүснэгт 9. Компаниудаас ирсэн мэдээлэл	22
Хүснэгт 10. Сонгогдсон 125 байгууллагын маягт бөглөсөн байдал	24
Хүснэгт 11. Тайланд хамрагдахаас татгалзсан ААН байгууллагууд	27
Хүснэгт 12. Засгийн газрын тайлагнасан орлого болон компанийн тоо, сая төгрөгөөр	30
Хүснэгт 13. ТОП татвар төлөгчдөөс хүлээн авсан орлого, оноор	32
Хүснэгт 14. Анхны тайлагнасан төлбөр, орлогын урсгал ба тохируулга, сая төгрөгөөр	36
Хүснэгт 15. Анхны тайлагнасан төлбөр, орлогын урсгал ба тохируулга, сая төгрөгөөр	36
Хүснэгт 16. Тохируулаагүй зөрүү, сая төгрөгөөр	36
Хүснэгт 17. Тохируулаагүй үлдсэн зөрүү, орлогын урсгалаар /сая төгрөгөөр/	37
Хүснэгт 18. Тохируулаагүй үлдсэн зөрүү, компаниар	38
Хүснэгт 19. Орон нутгийн хэмжээний гол урсгалууд, сая төгрөгөөр	41
Хүснэгт 20. Улсын хэмжээний гол урсгалууд, сая төгрөгөөр	42
Хүснэгт 21. Улсын хэмжээний нэгтгэл, орлогын урсгалаар, сая төгрөгөөр	44
Хүснэгт 22. Олборлох үйлдвэрлэлийн хууль эрх зүйн орчныг сайжруулах чиглэлээр хийсэн гол зохицуулалт	56
Хүснэгт 23. Төсвийн бүрдэлт хуваарилалт	59
Хүснэгт 24. Төсвийн хууль тогтоомж	60
Хүснэгт 25. Төсөвт төвлөрүүлсэн орлогын мэдээ (тэрбум.төг)	61
Хүснэгт 26. Аж үйлдвэрийн салбарын гол нэр төрлийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл	62
Хүснэгт 27. Аж үйлдвэрийн салбарын үйлдвэрлэл (тэрбум.төг)	63
Хүснэгт 28. Хүчин төгөлдөр байгаа Ураны тусгай зөвшөөрлүүд	64
Хүснэгт 29. Стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордууд	64
Хүснэгт 30. Бичил уурхайгаар олборлох дүгнэлт гарсан талбай, га	67
Хүснэгт 31. Ашигт малтмалын хүчин төгөлдөр тусгай зөвшөөрлийн тоо, талбайн хэмжээ, аймаг, нийслэлээр	68
Хүснэгт 32. Тусгай зөвшөөрөл олгох үйл ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалтууд	69
Хүснэгт 33. Ашигт малтмалын хайгуулын болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл олгох үйл явц	70
Хүснэгт 34. Ашигт малтмалын хайгуулын тусгай зөвшөөрлөөс ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл болгож өөрчлөх үйл явц	70
Хүснэгт 35. Ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл сонгон шалгаруулах замаар олгох үйл явц	71
Хүснэгт 36. Хайгуулын тусгай зөвшөөрөл олгох сонгон шалгаруулалтын техникийн саналын үнэлгээний хуудас	73
Хүснэгт 37. Цацрагт идэвхт ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл	74
Хүснэгт 38. Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын хайгуулын тусгай зөвшөөрөл	75
Хүснэгт 39. Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл	76
Хүснэгт 40. 2023 онд шилжүүлсэн ашиглалтын тусгай зөвшөөрлүүд	77
Хүснэгт 41. Тусгай зөвшөөрлийн ил тод байдал	78
Хүснэгт 42. Уул уурхайн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл, тэрбум төгрөгөөр	79
Хүснэгт 43. Уул уурхайн голлох бүтээгдэхүүний олборлолт	79
Хүснэгт 44. Эрдэс бүтээгдэхүүний экспортын дундаж үнэ /ам.доллар/	79
Хүснэгт 45. Гол нэр төрлийн бүтээгдэхүүний экспортын хэмжээ (мян.ам доллар)	79
Хүснэгт 46. Уул уурхайн гол бүтээгдэхүүнүүдийн сүүлийн 10 жилийн үйлдвэрлэл	81

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

Хүснэгт 47. Газрын тосны экспорт болон газрын тосны бүтээгдэхүүний импорт.....	85
Хүснэгт 48. Газрын тосны бүтээгдэхүүний сүүлийн 2 жилийн нөөц /тн/	86
Хүснэгт 49. Газрын тосны хайгуулын тусгай зөвшөөрөл олгох үйл явц	87
Хүснэгт 50. Газрын тосны хайгуулын тусгай зөвшөөрөл сунгах үйл явц.....	88
Хүснэгт 51. Газрын тосны ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл олгох үйл явц	88
Хүснэгт 52. Газрын тосны ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийг сунгах үйл явц	88
Хүснэгт 53. Тусгай зөвшөөрөл олгоход ашигладаг техникийн болон санхүүгийн шалгуур үзүүлэлтүүд	89
Хүснэгт 54. БХГ-тэй холбоотой хууль тогтоомж	91
Хүснэгт 55. БХГ байгуулсан компаниуд	93
Хүснэгт 56. Ил тод болгосон эрлийн ажил гүйцэтгэх гэрээ	97
Хүснэгт 57. 2023 оны газрын тосны экспорт	99
Хүснэгт 58. Газрын тосны бүтээгдэхүүний үнэ 2022, 2023 оны сар бүрээр /төгрөгөөр/	99
Хүснэгт 59. Газрын тосны бүтээгдэхүүний дундаж үнийг улс, аймаг, бүсээр /төгрөгөөр/ ..	100
Хүснэгт 60. Нэгтгэл тайланд хамрагдаж буй аж ахуйн нэгжүүдийн 2023 оны олборлолтын хэмжээ	102
Хүснэгт 61. Төсөвт төвлөрүүлсэн орлогын мэдээ (тэрбум.төг).....	104
Хүснэгт 62. Нэгтгэл тайланд хамрагдаж буй аж ахуйн нэгжүүдийн 2023 оны борлуулалтын хэмжээ	105
Хүснэгт 63. ТӨААН-ийн хувьцаа эзэмшигчдийн мэдээлэл	113
Хүснэгт 64. Эрдэнэс Монгол ХХК-ийн эздийн өмч, 2023 оны байдлаар	117
Хүснэгт 65. ТӨААН-ийн 2023 онд төлсөн өр төлбөр, зээлийн хэмжээ (сая.төг)	121
Хүснэгт 66. ТӨААН хоорондын гүйлгээний ил тод байдал	122
Хүснэгт 67. ТӨААН-үүдийн тайлангаа ил тод болгосон эсэх.....	122
Хүснэгт 68. Төрийн өмчит аж ахуйн нэгжүүдийн санхүүгийн ил тод байдал.....	123
Хүснэгт 69. 2023 онд Төрийн аудитын тухай хуульд орсон өөрчлөлт	124
Хүснэгт 70. ТӨААН-үүд аудитын тайлангаа ил тод болгосон эсэх.....	125
Хүснэгт 71. ТӨААН-ийн дүрэм ил тод болгосон эсэх.....	126
Хүснэгт 72. ТӨААН-ийн худалдан авалтын ил тод байдалд хамааралтай хууль, тогтоомжид орсон нэмэлт, өөрчлөлт.....	126
Хүснэгт 73. Шилэн дансанд ил тод болгосон эсэх	128
Хүснэгт 74. Худалдан авалтын ил тод байдал	129
Хүснэгт 75. ТӨААН-ийн шилэн дансны мэдээлэл	130
Хүснэгт 76. Олборлох салбарын зээллэгийн өөрчлөлтийн мэдээлэл, сая төгрөгөөр	130
Хүснэгт 77. Орон нутгийн хөгжлийн нэгдсэн санд олгох 2023 оны орлогын шилжүүлгийн батлагдсан дүн /сая.төг/	131
Хүснэгт 78. Монгол улсын 2023 оны төсөвт аймгуудад олгохоор батлагдсан санхүүгийн дэмжлэгийн дүн /сая.төг/	132
Хүснэгт 79. 2023 оны төлөвлөгөө гүйцэтгэлийн харьцуулалт.....	133
Хүснэгт 80. Улсын төсөв, аудитын үйл ажиллагааны нээлттэй мэдээлэл	137
Хүснэгт 81. Эцсийн өмчлөгчийг ил тод болгох талаар хэрэгжүүлж байсан арга хэмжээ ..	138
Хүснэгт 82. Тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч компанийн эцсийн өмчлөгч	139
Хүснэгт 83. Эцсийн өмчлөгчийн мэдээлэл (хуулийн этгээд).....	139
Хүснэгт 84. Гэрээний ил тод байдал	141
Хүснэгт 85. Мэдээллийн санд байршуулсан гэрээ	143
Хүснэгт 86. ААН-үүдийн тээвэрлэлтийн өндөр орлого хүлээн авсан ТОП 12 компани	145
Хүснэгт 87. Авто тээврээр тээвэрлэсэн экспортын ачааны мэдээ, өссөн дүнгээр	145
Хүснэгт 88. Төмөр замаар тээвэрлэсэн экспортын ачааны мэдээ, өссөн дүнгээр	146
Хүснэгт 89. Нийт экспортын ачааны мэдээ, өссөн дүнгээр.....	147
Хүснэгт 90. Газрын хэвлийн нөхөн сэргээлт хийх мэргэжлийн байгууллагын эрх олгосон аж ахуйн нэгжүүдийн 2023 оны экологийн хариуцлагын гэрээний тайлангийн нэгтгэл, 2024.01.10-ны байдлаар	149
Хүснэгт 91. 2023 оны ус ашиглалтын мэдээлэл	157
Хүснэгт 92. 2023 онд ус ашигласны төлбөр төлсөн ТОП 10 компани, сая төгрөгөөр	157
Хүснэгт 93. Хог хаягдлын өндөр төлбөр төлсөн 10 компани, мян. төгрөгөөр	158
Хүснэгт 94. 2023 оны орлогын төлөвлөгөө, гүйцэтгэлийн харьцуулалт	159

Хүснэгт 95. ОУИТБС-ын 2018, 2019, 2020, 2021, 2022 оны нэгтгэл тайлангуудаар өгсөн зөвлөмжийн мөрөөр авч хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөөний биелэлт 165

ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

Зураг 1. Нэгтгэл тайланд хамруулсан компаниудын үйл ажиллагааны чиглэл	32
Зураг 2. Цахим тайлангийн систем дэх талуудын оролцоо	33
Зураг 3. Ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрлийг шилжүүлэх үйл явц.....	72
Зураг 4. Газрын тос, уламжлалт бус газрын тосны хайгуул ашиглалтын талбайн байршил	86
Зураг 5. 2023-2024 оны ажлын төлөвлөгөөний хураангуй зураглал.....	141
Зураг 6. Уул уурхайн ашиглалтын явцад байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх чиглэлээр мөрдөгдөж буй хуулиуд.....	151
Зураг 7. БОТБҮ хийх үйл явц.....	152
Зураг 8. Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний үе шат.....	153
Зураг 9. Цахим тайлагналын системийг боловсруулахдаа баримталсан зарчмууд.....	156
Зураг 10. ОУИТБС-ын Цахим тайлангийн системийн гарын авлага	156
Зураг 11. Хог хаягдлын мэдээлэл, м ³	158
Зураг 12. Нүүрсний хулгайн сонсгол	160
Зураг 13. Нүүрсний хулгайн сонсгол	161
Зураг 14. Нүүрсний хулгайн сонсгол	162

ГРАФИКИЙН ЖАГСААЛТ

График 1. 2023 оны нүүрсний экспортын биелэлт	14
График 2. Эрдэс баялгийн салбарын төвлөрүүлсэн орлого	14
График 3. Нүүрсний экспортын өсөлт	15
График 4. Засгийн газрын байгууллагуудын хүлээн авсан төлбөр, орлого, сая төгрөгөөр.....	31
График 5. ТОП татвар төлөгчдөөс хүлээн авсан орлого, оноор.....	33
График 6. Эрдэс баялгийн салбарын төсөвт төвлөрүүлсэн орлогын хэмжээ (тэрбум.төг).....	61
График 7. 2023 онд Монгол банкны худалдан авсан алтны хэмжээ (кг)	66
График 8. Уул уурхайн гол бүтээгдэхүүний сүүлийн 10 жилийн үйлдвэрлэл.....	82
График 9. Сүүлийн 10 жилийн газрын тосны экспорт, мян.бар	98
График 10. Сүүлийн 5 жилийн уул уурхайн салбарын ДНБ (оны үнээр тооцсон) сая.төг ..	101
График 11. Зэсийн баяжмал болон хүдрийн экспортын хэмжээ (мян.ам доллар).....	135
График 12. Боловсруулаагүй болон хагас боловсруулсан алтны экспортын хэмжээ (мян.ам доллар).....	136
График 13. Төмрийн хүдрийн экспортын хэмжээ (мян.ам доллар)	136
График 14. Боловсруулаагүй нефтийн экспортын хэмжээ (мян.ам доллар)	136
График 15. Мэдээллийн санд байршуулсан гэрээний тоо	143
График 16. Эвдэрсэн газрын тооллогын судалгаа, 2020, 2023 оны харьцуулалт	148
График 17. Байгал орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээлтийн баталгааны тусгай дансанд байршсан дүн, 2007-2024 оны 9 саруудын байдлаар	150
График 18. Батлагдсан нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээний тайлан, үнэлгээний чиглэлээр.....	154
График 19. Батлагдсан нөлөөллийн ерөнхий үнэлгээний дүгнэлт, оноор	154
График 20. Батлагдсан нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээний тайлан, оноор.....	154

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ТАЙЛБАР

ААН	Аж ахуйн нэгж	Entity
ААНОАТ	Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар	Corporate Income Tax
Ам.доллар	Америкийн нэгдсэн улсын мөнгөн тэмдэгт (доллар)	United States Dollars
АМГТГ	Ашигт малтмал газрын тосны газар	Mineral Resources and Petroleum Authority
АМНАТ	Ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр	License fee for exploitation and exploration of mineral resources
АНУ	Америкийн нэгдсэн улс	United States of America
АОУС	Аудитын Олон Улсын Стандарт	International Standards on Auditing
АҮЭБЯ	Аж үйлдвэр, эрдэс баялгийн яам	Ministry of Mining and Heavy Industry
БНСУ	Бүгд Найрамдах Солонгос улс	Republic of Korea
БНХАУ	Бүгд Найрамдах Хятад Ард	Republic of China
БО	Байгаль орчин	Environment
БОУАӨЯ	Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлтийн яам	Ministry of Environment and Tourism
БОНХАЖЯ	Байгаль орчин, ногоон хөгжил, аялал жуулчлалын яам	Ministry of Environment, Green Development and Tourism
БОХТ	Байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөө	Environmental protection plan
ЭӨ	Эцсийн өмчлөгч	Beneficial owner
БУУ	Бичил уул уурхай	Micro mining
БХГ	Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ	Product Sharing Agreement
ГЕГ	Гаалийн ерөнхий газар	Customs General Administration
ГТГ	Газрын тосны газар	Petroleum Authority
ДНБ	Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн	Gross Domestic Product
ДЦС	Дулааны цахилгаан станц	Thermal Power
ЗГ	Засгийн газар	Government
ЗДТГ	Засаг даргын тамгын газар	Governor's office
МОУИТБС	Монголын олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилга	Mongolia Extractive Industry Transparency Initiative
МУ	Монгол улс	Mongolia
МУУА	Монголын уул уурхайн үндэсний ассоциаци	Mongolian National Mining Association
МХЕГ	Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газар	State Professional Inspection Agency
Мян.тн	Мянган тонн	Thousand tonnes
НББ	Нягтлан бодох бүртгэл	Accounting
НББОУС	Нягтлан бодох бүртгэлийн олон улсын стандарт	International Accounting Standards
НДС	Нийгмийн даатгалын сан	Social Insurance Fund
ННФ	Нээлттэй нийгэм форум	Open Society Forum
НӨАТ	Нэмэгдсэн өртгийн албан татвар	Value Added Tax
ОНХНС	Орон нутгийн хөгжлийн нэгдсэн сан	Local Development Consolidated Fund
ОНХС	Орон нутгийн хөгжлийн сан	Local Development Fund
ОТАХ	Олон талт оролцогчдын ажлын хэсэг	Multi-Stakeholder Working Group
ОУИТБС	Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилга	Extractive Industry Transparency Initiative

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

ОХУ	Оросын холбооны улс	Russia Federation
СТОУС	Санхүүгийн тайлагналын олон улсын стандарт	International Standards on Financial Reporting
СЯ	Сангийн яам	Ministry of Finance
ЦТС	Цахим тайлангийн систем	Electronic reporting system
ТАН	Төлсөн Авснаа Нийтэл	Publsih What You Pay
ТББ	Төрийн бус байгууллага	Non-governmental Organization
ТБУ	Тогтвортой бичил уурхай	Sustainable artisanal mining
ТЕГ	Татварын ерөнхий газар	General Department of Taxation
ТЕЗ	Төсвийн ерөнхийлөн захирагч	General budget governor
ТЕХ	Татварын ерөнхий хууль	General Law of Mongolia on Taxation
ТӨААН	Төрийн өмчит аж ахуйн нэгж	State-Owned Entities
ТӨБЗГ	Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газар	Government agency for policy coordination on state property
ТӨК	Төрийн өмчит компани	State-Owned Companies
ТӨХК	Төрийн өмчит хувьцаат компани	State-Owned Joint Stock Company
ТУЗ	Төлөөлөн удирдах зөвлөл	Board of Directors
ТЭЗҮ	Техник эдийн засгийн үндэслэл	Technical and Economic Feasibility Study
УИХ	Улсын их хурал	Parliament of Mongolia
УУХҮЯ	Уул уурхайн хүнд үйлдвэрлэлийн яам	Ministry of Mining and Heavy Industry
ҮАГ	Үндэсний аудитын газар	Mogolian National Audit office
ҮАҮТ	Үйл ажиллагааны үндэсний төлөвлөгөө	National action plan
ҮСХ	Үндэсний статистикийн хороо	National statistics of Mongolia
ХБ	Хөрөнгийн бирж	Stock Exchange
ХК	Хувьцаат компани	Joint Stock Company
ХНХЯ	Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам	Ministry of labor and social protection
ХХК	Хязгаарлагдмал хариуцлагатай компани	Limited Liability Company
ЭБМЗ	Эрдэс баялгийн мэргэжлийн зөвлөл	Mineral Professional Council

БҮЛЭГ 1. ТАНИЛЦУУЛГА

ОЛБОРЛОХ ҮЙЛДВЭРЛЭЛИЙН ИЛ ТОД БАЙДЛЫН САНААЧИЛГА (ОҮИТБС)

- Байгалийн баялгаас (ашигт малтмал, газрын тос, байгалийн хий) олж буй орлогыг олон нийтэд ил тод болгосноор түүнийг нийтийн сайн сайхны төлөө зөв захиран зарцуулахад нь оролцогч талуудын хариуцлагыг өндөржүүлэх, сайн засаглалыг бэхжүүлэхэд чиглэсэн төр, хувийн хэвшил, иргэний нийгмийн тэгш оролцоо бүхий дэлхий нийтийн түншлэл юм.

ОҮИТБС нь нэг талаас олборлох үйлдвэрлэл эрхлэгч компаниуд төлсөн төлбөрөө, нөгөө талаас Засгийн газар тэдгээр компаниудаас хүлээн авсан орлогоо тайлагнадаг ба хоёр талаас ирүүлсэн тайланг Хараат бус хянагч-нэгтгэгч хянан нэгтгэж, ОҮИТБС-ын стандартад заасан шаардлагуудын дагуу орлогын бус мэдээллийг хамруулан, олборлох салбарын тайлан гаргаж, түүнийг олон нийтэд ил тод болгоно. Энэхүү үйл явцыг төр, компани, иргэний нийгмийн тэгш оролцоо бүхий олон талт оролцогчдын бүлэг удирдан явуулж, хянан зохицуулна.

1.1 Холбогдох мэдээлэл

ОҮИТБС бол газрын тос, байгалийн хий, олборлох салбарт ил тод байдал, тайлагналыг сайжруулахад зориулсан глобал стандарт юм. Монгол Улсын Засгийн газар ОҮИТБС-ыг хүлээн авч байгаа тухайгаа 2006 онд зарласан бөгөөд дагалдан хийгдэх ажлуудыг хэрэгжүүлж, ОҮИТБС-ыг хэрэгжүүлэх зорилгоор ОҮИТБС-ын Үндэсний зөвлөл болон Олон талт оролцогчдын ажлын хэсэг (ОТАХ)-ийг Засгийн газар, уул уурхайн компаниуд, иргэний нийгмийн төлөөлөл оролцуулан байгуулсан юм.

Монгол Улс ОҮИТБС-д нэгдсэнээс эхлэн ОҮИТБС-ын **17 удаагийн** тайланг бэлтгэн гаргасан бөгөөд энэхүү арван найм дахь удаагийн тайлангийн Хараат бус хянагч-нэгтгэгчээр “Эс Ай Си Эй” ХХК болон “Гроут Финанс аудит” ХХК-ын хамтарсан баг 3 дахь удаагаа сонгогдсон болно.

ОҮИТБС-ын Стандарт нь түүнийг хэрэгжүүлэх зарчмууд болон шаардлагуудыг 2016 оны 2-р сарын 24-25-нд Лима хотод хуралдсан ОҮИТБС-ын олон улсын хуралдаанаар баталсан ба **2016, 2019, 2023 онуудад 3 удаа** шинэчлэн баталсан.

Уг стандарт нь ОҮИТБС-ын мэдээллийг цуглуулахад улс орнуудын тайлан гаргалтын одоогийн системүүдийг ашиглах, үр дүнг ил тод байлгахыг дэмждэг ба олборлох үйл ажиллагааг эзэмшиж, ашиг хүртэж байгаа хувь хүмүүсийн тухай мэдээллийг ил болгохыг шаарддаг. Олборлох төслүүдийн тендерт оролцож, хэрэгжүүлж, хөрөнгө оруулалт хийж буй компаниуд өөрсдийн эцсийн өмчлөгчид буюу ашиг хүртэгч эздийг ил тод мэдээлдэг байхыг бүх улс орнууд баталгаажуулах шаардлагатай юм.

ОҮИТБС-ын шаардлагуудыг улс орнууд баримталж байгаа эсэхийг шалгаж тогтоодог баталгаажуулалтыг 2016 оны ОҮИТБС-ын Стандартын хүрээнд улам боловсронгуй

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

болгосон юм. Энэ Стандартыг дагаж мөрдөх журмыг өөрчлөөгүй боловч гишүүнчлэл бүхий улс орнуудын харилцан адилгүй байдал, минимум шаардлагуудыг давуулан биелүүлэх чармайлтууд, хэрэгжүүлэх явцаа үргэлжлүүлэн сайжруулж байгаа зэргийг үнэлгээ дүгнэлтэд өргөн хүрээнд харгалзан авч үзэх юм.

ОУИТБС-ын 2019 оны Стандартад дэлхийн хэмжээний асуудал болоод буй байгаль орчин, нийгэм, жендерийн тэгш байдлын үр нөлөөг хамруулсан ба өмнө ил тод болоогүй ашигт малтмалын борлуулалт, төслөөр тайлагнах болон 2023 оноос хойш байгуулагдах бүх гэрээнүүдийг ил тод болгохыг санаачилгад нэгдсэн орнуудад үүрэг болгожээ.

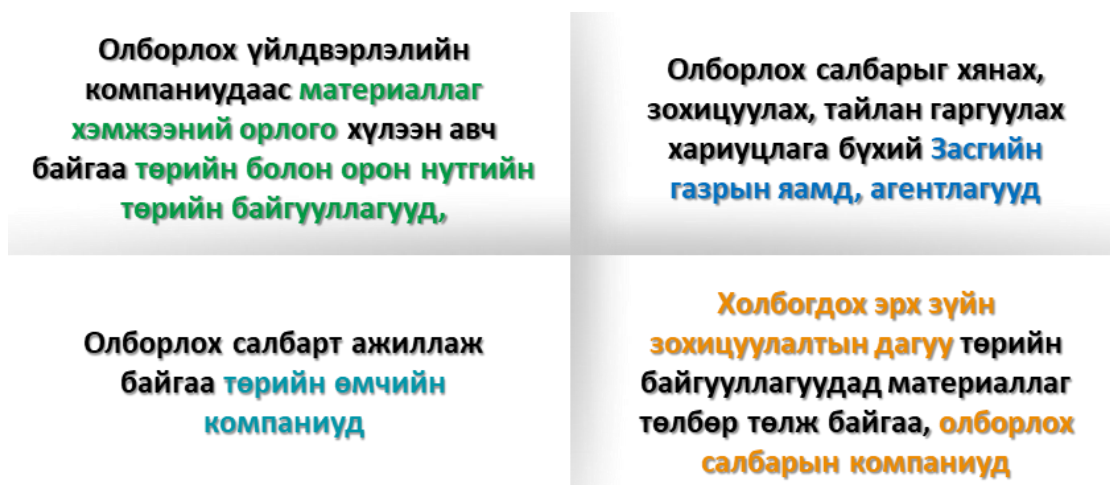
1.2 Хараат бус хянагч-нэгтгэгчийн үүрэг

Хараат бус хянагч-нэгтгэгчийн үүрэг нь ажлын даалгаварт заасны дагуу дараах үйл ажиллагаанаас бүрдэнэ.

- ◆ ОТАХ-ийн шийдвэр гаргах үйл явцад зориулж Монгол улсын 2023 оны нэгтгэл тайлангийн цар хүрээг тодорхойлох судалгаа хийх.
- ◆ ОУИТБС-ын стандарт болон энэ ажлын даалгаврын 2-т заасны дагуу Монгол Улсын ОУИТБС-ын 2023 оны нэгтгэл тайланг боловсруулах, 120-оос доошгүй тооны компаниудын тайланг тулган баталгаажуулалтад хамруулж, орлогын бүс мэдээллийг ОУИТБС-ын стандартын дагуу боловсруулна.
- ◆ Монгол Улсын эдийн засгийн тэргүүлэх салбарын хувьд салбарын засаглалыг сайжруулах, олон улсын жишигт хүрэхүйц хэмжээнд салбарыг удирдахад анхаарах бүтээлч дүгнэлт, зөвлөмжийг гаргах, өмнөх тайлангуудын болон 2023 оны олон улсын баталгаажуулалтын зөвлөмжүүдийн биелэлтийг хангахад дэмжлэг үзүүлэх.

1.3 Оролцогчид

Уг тайлан нэгтгэлд оролцогч талууд нь:

Нэгтгэл тайланд оролцож буй төрийн болон хувийн өмчит компаниудын талаарх мэдээллийг Хавсралт 1-ээс үзнэ үү.

1.4 Хүндрэл бэрхшээл

Хараат бус хянагч-нэгтгэгчийн зүгээс гурав дахь жилдээ энэхүү тайланг хийж байна. Нэгтгэл хийх явцад өмнөх жилүүдтэй ижил хүндрэлүүд учирсан. Үүнд:

- ✓ Тайлангийн системд мэдээлэл оруулсан ААН, төрийн байгууллагын тоо буурсан байна.
- ✓ Сонгогдсон компаниудтай холбогдоход **холбоо барих мэдээлэл дутмаг**, мэдээлэл өгөхдөө хойрго хандах;
- ✓ ЗГ-ын холбогдох байгууллагуудтай ажиллахад **шат дараалал ихтэйгээс шалтгаалан шаардлагатай мэдээллийг цуглуулахад цаг хугацаа их орох**;
- ✓ Олборлох салбарт үйл ажиллагаа эрхэлдэг ААН болон Засгийн газрын тайлагнах мэдээллийг ирүүлсэн төрийн байгууллагын зүгээс **мэдээллийн санд мэдээллийг алдаатай оруулах**;

Өмнө жилүүдтэй харьцуулахад системд мэдээлэл оруулсан ААН болон орон нутгийн тайлагналын тоо бага байсан. Нэгтгэл тайланд хамрагдах 125 ААН-ийн 100 нь, аймаг, сум, дүүрэг нийт 30 байгууллагаас 15 нь мэдээлэл оруулсан байсан. Энэ нь мэдээлэл оруулаагүй газруудаас мэдээлэл авах талд нэмэлт хүчин чармайлт гаргахыг шаардсан. Мөн ОУИТБС-ын нэгтгэл тайланд уул уурхайн чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж байгаа байгууллагууд хамрагдах ёстой гэсэн **эрх зүйн орчин нөхцөл байхгүй**. Өөрөөр хэлбэл ямар нэгэн хууль, журам байхгүй учир арван наймдугаар нэгтгэл тайланд хамрагдаж байгаа тодорхой хэдэн **байгууллагууд хамрагдахаас татгалзаж, тайланг бэлтгэхэд хүндрэл учруулж байсан**.

1.5 Талархал

МОУИТБС-ын Ажлын албанд

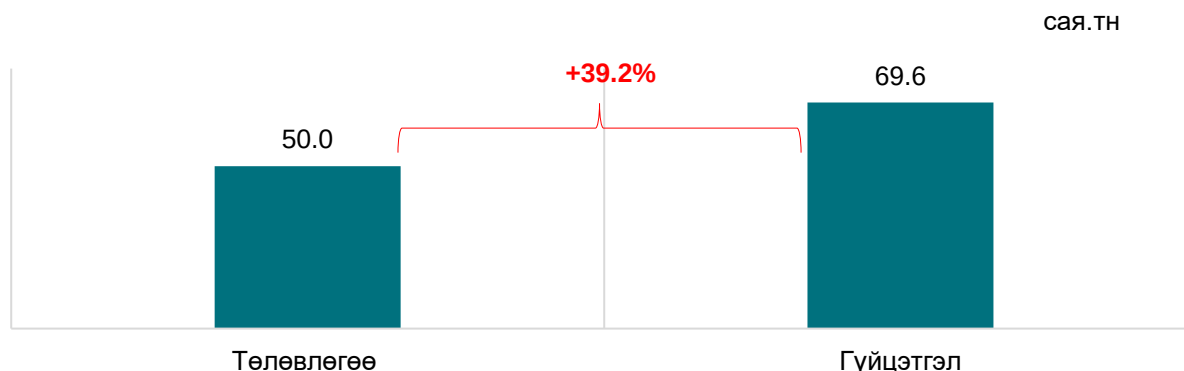
“Эс Ай Си Эй” ХХК-ийг төрийн байгууллагууд, агентлагууд болон олборлох салбарын компаниудаас зөвшөөрөл, албан бичиг, баримтууд авах, хүргүүлэхэд тусалж, шаардлагатай бусад ажлуудад дэмжлэг үзүүлсэнд чин сэтгэлийн **талархал илэрхийлье**.

БҮЛЭГ 2. ГҮЙЦЭТГЭЛИЙН ХУРААНГУЙ

2.1 Салбарын тойм

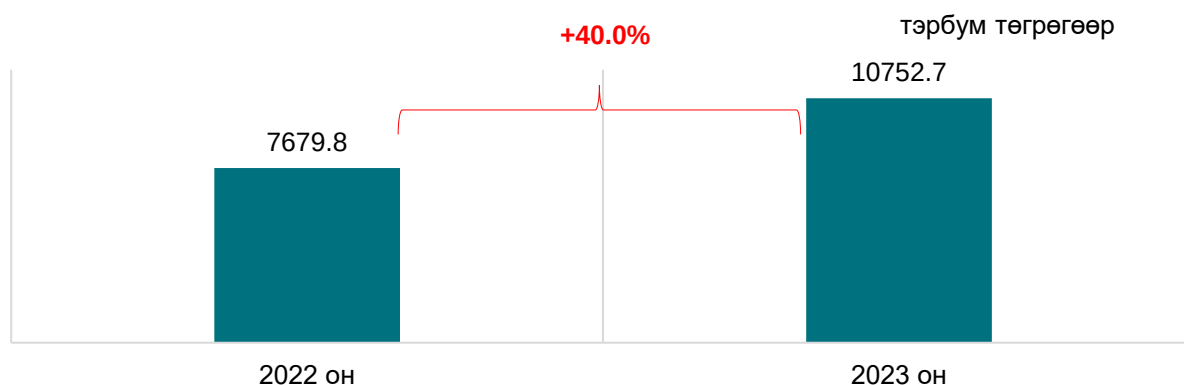
Олборлох үйлдвэрлэл нь Монгол Улсын эдийн засгийн голлох салбар бөгөөд эдийн засгийн өсөлтийн томоохон үзүүлэлт болсоор ирсэн. Монгол улс 2023 оны төсвийн тодотголоор гадаад зах зээлд 50 сая.тн нүүрс экспортлох зорилт дэвшүүлж, жилийн эцсийн байдлаар 69.6 сая.тн нүүрс экспортолсон нь бүх цаг үеийн түүхэн дээд амжилт болсон бөгөөд дэвшүүлсэн зорилтоо 39.2%- иар давуулан биелүүлсэн байна.

График 1. 2023 оны нүүрсний экспортын биелэлт

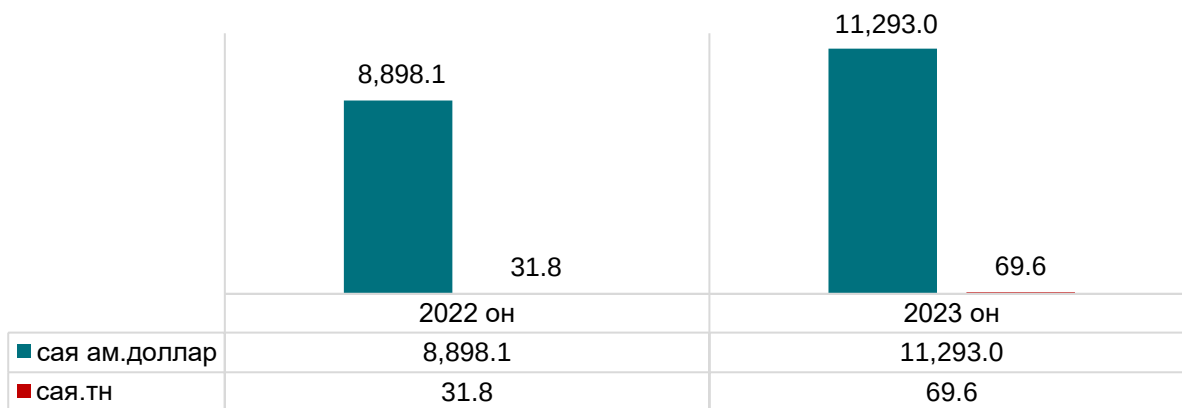
Уул уурхайн салбарын хувьд улсын нэгдсэн төсвийн орлогын 29.9%-ийг бүрдүүлсэн бөгөөд нүүрс олборлогчдын хувьд уул уурхайн салбарын орлогын 56.2%-ийг дангаараа бүрдүүлж ажилласан байна. Эрдэс баялгийн салбараас төсөвт төвлөрүүлсэн орлого 7,679.8 тэрбум төгрөг болж, өнгөрсөн оны мөн үеэс 3,072.9 тэрбум төгрөг буюу 40.0 хувиар өссөн байна.

График 2. Эрдэс баялгийн салбарын төвлөрүүлсэн орлого

2023 онд 8,898.1 сая ам.долларын 69.6 сая.тн нүүрс экспортолсон нь өнгөрсөн оны мөн үеэс үнийн дүнгээрээ 2,394.9 сая ам.доллар буюу 26.9 хувиар, биет хэмжээгээрээ 37.8 сая.тн буюу 2.1 дахин өссөн байна.

График 3. Нүүрсний экспортын өсөлт

Уул уурхайн салбар нь 2023 оны IV дүгээр улирлын байдлаар ДНБ-ний 28.7 хувийг эзэлсэн бөгөөд өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад 5.1 хувиар өссөн, экспортын орлогын 86.5 хувь буюу 24.7 хувиар өссөн, төсвийн орлогын 31.6 гаруй хувийг бүрдүүлсэн байна.

2.2 ОУИТБС-ын оролцоо

Монгол Улсын Засгийн газар нь 2005 оны 12 сард ОУИТБС-ыг хэрэгжүүлэхээр шийдэж, 2007 оны 9 дүгээр сарын 27-ны өдрөөс нэр дэвшигчээр элссэн. Баталгаажуулалтыг амжилттай давснаар 2010 оны 10 дугаар сарын 19-ний өдөр бүрэн нийцсэнд тооцогдсон. ОУИТБС-ыг хэрэгжүүлж эхэлснээс хойш 17 удаагийн тайлан гаргасан.

ОУИТБС-ын 18 дахь удаагийн тайлангийн зорилго нь ОУИТБС-ын стандартын дагуу ил тод байдлыг хангах явдлыг сайжруулах, ил болсон мэдээллийн иж бүрэн хамралт, үнэн бодит байдалд үнэлгээ өгөх, Засгийн газрын мэдээллийн систем, байгалийн баялгийн засаглалын удирдлагыг сайжруулахад чиглэсэн зөвлөмжүүдийг тохиролцон хэрэгжүүлэхэд нь дэмжлэг үзүүлэхэд чиглэнэ.

2.3 Тайлангийн цар хүрээ

Энэхүү тайлан нь олборлох салбар дахь дараах сэдвүүдийг хамарсан. Үүнд:

1	Олборлох үйлдвэрлэлийн төлбөр, орлого
2	Эрх зүйн хүрээ болон төсвийн бодлого
3	Олборлох үйлдвэрлэлийн зүгээс эдийн засагт оруулсан хувь нэмэр
4	Ашигт малтмалын хайгуул, үйлдвэрлэл болон экспорт
5	Олборлох үйлдвэрлэл дахь төрийн оролцоо
6	Тусгай зөвшөөрөл болон гэрээний ил тод байдал
7	Ашигт малтмал, газрын тосны нөөцийн тойм
8	Нийгмийн зардал болон байгаль орчны нөхөн сэргээлт
9	Ашиг хүртэгч жинхэнэ эзэд

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

ОУИТБС-ын шаардлагуудын хэрэгжилт нь ТӨААН-үүдийн хувьд тодорхойгүй байна гэж баталгаажуулалт хийсэн өмнөх шинжээчдийн дүгнэлтэд тулгуурлан Стандартад шаардлагууд нэмэгдсэн. Стандартад ОТАХ нь жендерийн эрх тэгш тэнцвэртэй байдал болон нийгмийн оролцоог сайжруулахад хүчин чармайлт гаргаж, баримтжуулах шаардлагатай гэж заасны дагуу эрдэс баялгийн салбарт ажиллаж буй ажиллах хүчний мэдээлэлд жендерийн мэдээллийг оруулж, эмэгтэйчүүдийн оролцоо эрдэс баялгийн салбарт хэр байгааг харуулсан.

Түүнчлэн байгаль орчны асуудал нь байгалийн нөөцийн засаглалын чухал хэсэг тул олборлох салбарын байгаль орчинд хэрхэн нөлөөлж байгаа, байгаль орчны нөлөөллийн мониторинг, үнэлгээний үр дүнг тайланд тусгав.

ОУИТБС-ын нэгтгэлд хамруулахаар ОТАХ-ийн баталсан алт, зэс, нүүрсний 125 компани (12 ТӨААН-ийг оруулаад)-ийн улсын болон орон нутгийн төсөвт төлсөн төлбөрийг түүнийг хүлээн авсан Засгийн газрын 19 байгууллагын хүлээн авсан орлоготой харьцуулж, тохируулсан бөгөөд дэлгэрэнгүй үр дүнг энэхүү тайлангийн Бүлэг 4 болон Хавсралт 12, 13-т тусгасан.

2.4 Засгийн газрын нийт орлого

2.4.1 Нийт олборлох үйлдвэрлэлийн салбараас 2023 онд Засгийн газрын хүлээн авсан орлого

2023 оны 12 дугаар сарын 31-ний байдлаар нийт 2,726 компанид тусгай зөвшөөрөл олгосон бөгөөд нэгтгэлд хамрагдсан 125 компаниас хүлээн авсан 8.3 их наяд төгрөгийг төрийн байгууллага тус бүрээр дараах хүснэгтэд тусгав.

Хүснэгт 1. Засгийн газрын хүлээн авсан орлого, байгууллагаар, сая төгрөгөөр

№	Засгийн газрын байгууллага	Засгийн газрын орлого			
		Олборлох салбарын бүх компани		Нэгтгэлд хамруулсан компаниуд	
		2022	2023	2022	2023
1	АМГТГ	174,656.7	529,420.0	147,348.0	449,495.4
2	ТЕГ	4,076,954.3	6,454,691.6	4,008,888.7	6,414,573.8
3	НДЕГ	438,159.0	658,967.9	394,528.6	533,835.4
4	ГЕГ	202,271.1	112,297.3	90,425.6	108,030.6
5	БОУАӨЯ	5,155.7	66,223.7	3505.4	65,452.1
6	Бусад	482,667.2	322,895.5	482,667.2	676,634.0
7	Орон нутаг	187,545.5	18,690.7	177,471.8	57,451.0
Нийт		5,567,409.5	8,163,186.9	5,304,835.1	8,305,472.4

Харин АМГТГ-ын ирүүлсэн мэдээллээр 2023 онд ашиглалт болон хайгуулын нийт 72 тусгай зөвшөөрлийг хүчингүй болгосон байна. Тусгай зөвшөөрлүүдийн талаар дэлгэрэнгүй мэдээллийг Хавсралт 15А-Ж-д үзүүлээ.

2.4.2 Тохируулгын цар хүрээ

Цар хүрээг тодорхойлох шатанд Засгийн газар болон компаниудын зүгээс тайлагнасан урсгалуудыг тохируулах зорилгоор уян хатан тайлагналын хүрээнд ЗГ-ын хүлээн авсан орлого, тусгай зөвшөөрлийн төлбөр, ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийн нийт дүнд эзлэх хувь өндөр байгаа эсэхийг нь харгалзан үзэж сонгов.

Нэгтгэл тайланд ОУИТБС-ын цахим тайлангийн системд тайлагнасан мэдээллийг голчлон ашигласан бөгөөд сонгосон 125 компаниас дараах 25 компани цахим системд

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

бүртгэлгүй, мэдээллээ илгээгээгүй байлаа. Энэ нь тайлагналын систем дэх 25 маягтын татвар, орлогын мэдээллээс бусад мэдээллийн цар хүрээнд нөлөө үзүүлж байна.

Хүснэгт 2. Цахим тайлангийн системд бүртгэлгүй ААН-ийн жагсаалт

№	Компанийн нэр	Регистр
1	Азаргын гол чонот ХХК	5097517
2	Ачит-Ихт ХХК	2788705
3	Баянтээг ХК	2014491
4	Говь-Эрэн ХХК	5260833
5	Дарханы төмөрлөгийн үйлдвэр ХХК	2051303
6	Доншен газрын тос (Монгол) ХХК	2766337
7	Евроашиан майнинг контрактор ХХК	5810086
8	Зууннайман ойл ХХК	5272378
9	Кингдаймонд ХХК	5528089
10	Монголиан нэшнл рийр ийрт корп ХХК	5401801
11	Наран мандал энтерпрайзес ХХК	5295858
12	Очир-Ундраа ХХК	2659603
13	Петроматад ХХК	2867095
14	Сумэру ХХК	5120365
15	Тавантолгой ХК	2016656
16	Талст молор ХХК	5774047
17	Талстдөл ХХК	5105439
18	Хорикаваметалл ХХК	5364884
19	Хургатайхайрхан ХХК	5104424
20	Хүрэн толгой коал майнинг ХХК	2697947
21	Цементшохой ТӨХК	2641984
22	Шинь шинь ХХК	2830213
23	Эйкүсора ХХК	5586119
24	Эрдэнэс цагаан суварга ХХК	5824826
25	ЭСТО ХХК	2861224

Нэгтгэл тайланд хамруулсан 125 компанийг хэрхэн сонгосон тухай 3.2-р бүлэгт тайлбарлав. Эдгээр сонгосон компаниудаас ЗГ-ын хүлээн авсан орлогыг тохируулгын дараах байдлаар, мөн салбарын хэмжээний нийт урсгалтай харьцуулж, цар хүрээг дараах хүснэгтэд харуулав.

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

2.4.3 Засгийн газрын тайлагнасан орлогын тохируулга

Нэгтгэлийн явцад сонгогдсон компаниудтай холбоотойгоор ЗГ-ын анх тайлагнасан дүнгүүдийг тохируулж, тохируулгын дараах дүнтэй харьцуулан харууллаа.

Хүснэгт 3. Засгийн газрын тайлагнасан орлогын тохируулга, сая төгрөгөөр

Засгийн газрын байгууллага	Нэгтгэлд хамрагдсан компаниудын ЗГ-ын орлого								
	Тохируулгын өмнөх			Тохируулга			Тохируулгын дараах		
	2021	2022	2023	2021	2022	2023	2021	2022	2023
Ашигт малтмал, газрын тосны газар	1,529,689.4	140,872.8	520,915.4	-12,210.9	6,475.1	-71,420.0	1,517,478.5	147,348.0	449,495.4
Татварын ерөнхий газар	1,134,329.5	3,919,766.4	6,529,420.0	10,987.0	89,122.3	-114,846.3	1,145,316.5	4,008,888.7	6,414,573.8
Нийгмийн даатгалын ерөнхий газар	304,193.8	394,514.9	658,967.9	-4,102.9	13.7	-125,132.5	300,090.9	394,528.6	533,835.4
Гаалийн ерөнхий газар	73,599.1	90,425.6	112,297.3	3,624.2	0.0	-4,266.7	77,223.3	90,425.6	108,030.6
Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яам	981.6	3,505.4	66,223.8	-639.5	0.0	-771.7	342.1	3,505.4	65,452.1
Бусад	3,849.6	1,986.4	214,861.4	55,277.7	480,680.8	461,772.7	59,127.2	482,667.2	676,634.1
Орон нутаг	99,911.9	136,791.5	60,501.1	53,084.2	40,680.3	-3,050.1	152,996.0	177,471.8	57,451.0
Нийт дүн	3,146,554.8	4,687,862.9	8,163,186.9	106,019.7	616,972.2	142,285.5	3,252,574.5	5,304,835.1	8,307,495.4

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын нэгтгэл тайлангийн томоохон залруулсан зөрүүнээс тодруулбал. Үүнд:

- "Эрдэнэт үйлдвэр" ТӨҮГ аж ахуй нэгжийн орлогын албан татварт төлсөн 449.7 тэрбум төгрөгийг 44.9 тэрбум төгрөгөөр буюу 404.7 тэрбум төгрөгөөр дутуу тусгасныг залруулав.
- Эрдэнэс таван толгой ХХК аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын дүнд "Суутгагчийн хуулийн этгээдэд олгосон орлогоос суутгасан татвар"-т төлсөн 5.7 тэрбум төгрөг; Гаалийн байгууллагад төлсөн 1.8 тэрбум төгрөгийн хураамж; Орон нутгийн төсөвт төвлөрүүлсэн 2.9 тэрбум төгрөгийн татвар; Байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээлтийн баталгааны тусгай дансанд төвлөрүүлсэн 0.6 тэрбум төгрөг; Ашигт малтмалын тухай хуулийн 32 дугаар зүйлийн 32.3-т заасны дагуу жил бүр төлж буй 0.5 тэрбум төгрөгийн ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрлийн төлбөр. Түүнчлэн, ОУИТБС-ын цахим тайлангийн системийн 24 дүгээр хавсралтад компанийн тусгасан хувь хүний орлогын албан татварт төлсөн 17.6 тэрбум төгрөгийг зөрүүгийн судалгаанд оруулаагүйгээс зөрүү үүссэн байсныг залруулав.
- Дарханы Төмөрлөгийн Үйлдвэр ТӨҮГ-ын хувьд Олборлох үйлдвэрийн ил тод байдлын санаачилгын тайлангаа илгээгээгүй байсантай холбоотой 38.0 тэрбум төгрөгийн зөрүү гарсан байна.
- Тус тайлагналын системийн шинэчлэлтэй холбоотойгоор зарим компанийн хадгалсан мэдээлэл дутуу бүртгэгдсэн байна.
- Орон нутгийн төсөвт төлсөн албан татвар, тусгай зөвшөөрлийн төлбөрийн ЗГ-ийн мэдээ зарим компанид оронгийн нарийвчлалын зөрүүтэй байна.

Тохируулгын дэлгэрэнгүйг Бүлэг 4.2-оос үзнэ үү.

2.5 Нэгтгэлийн үр дүнгийн хураангуй

2.5.1 Засгийн газар ба компанийн урсгалуудын харьцуулалт, тохируулгын дараах байдлаар

Доорх хүснэгтэд Засгийн газар болон компаниудаас ирүүлсэн мэдээллийг нэгтгэн, зохих тохируулгуудыг хийснээр тохируулгын дараах үр дүнг нэгтгэн харуулав.

Хүснэгт 4. Засгийн газар, компанийн орлогын урсгалын тохируулга, сая төгрөгөөр

Үзүүлэлт	Дүн		
	2021	2022	2023
ЗГ-ын дун(тохируулгын дараа)	3,252,574.5	5,275,365.6	8,305,472.4
Компанийн дун(тохируулгын дараа)	3,252,593.8	5,282,472.2	8,439,143.5
Нийт зөрүү	(19.3)	(7,106.6)	(133,671.1)
Тохируулгын хүсэлтэд хариу ирүүлээгүй компани	-	9	5
Тайлбарлагдаагүй цэвэр зөрүү	(19.3)	(7,106.6)	(133,671.1)
ЗГ компаниудаас илүү тайлагнасан	6,778.9	136,725.1	190,615.3
ЗГ компаниудаас дутуу тайлагнасан	(6,798.2)	(129,618.5)	(324,286.3)

Тайлангийн эхний нэгтгэлээр ЗГ-ын хүлээн авсан орлого болон компанийн тайлагнасан төлбөрийн зөрүү 605,184.2 сая төгрөг байсан. Нэгтгэлийн явцад ЗГ-ын талд 369,322.1 сая, компанийн талд 1,108,177.5 сая төгрөгийн нэмэгдэх тохируулга хийснээр зөрүүг 133,671.1 сая хүртэл буурууллаа.

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

Олборлох үйлдвэрлэлийн салбарын нийт орлого нь топ татвар төлөгч 5 компанийн үйл ажиллагаатай шууд хамаарч байна. Топ татвар төлөгч 5 компаниуд сүүлийн 5 жилд нийт 17.1 их наяд төгрөгийн татварыг улсад төлсөн байна.

Хүснэгт 5. 2019-2023 онуудын нэгтгэл тайлангийн үр дүн, сая төгрөгөөр

Топ татвар төлөгчид	2019	2020	2021	2022	2023	Нийт
Эрдэнэт үйлдвэр	922,713	984,198	965,261	1,785,363	1,985,520	6,643,056
Оюу Толгой	520,320	532,245	916,185	589,259	734,901	3,292,912
Эрдэнэс Таван толгой	710,227	468,569	294,949	1,052,562	2,854,882	5,381,190
Энержи Ресурс	221,988	182,244	50,975	308,384	414,198	1,177,790
Монголын Алт МАК	-	75,515	122,587	103,807	336,822	638,733
Топ татвар төлөгчийн нийт дүн	2,375,248	2,242,771	2,349,957	3,839,378	6,326,325	17,133,680
Өсөлтийн хувь	27%	-13%	7%	77%	65%	-
Олборлох салбарын нийт орлого	3,722,505	3,211,790	3,466,680	4,841,234	7,286,000	-
Өсөлтийн хувь	24%	-16%	7%	39%	50%	-

2.5.2 Олборлох салбарын орлогын хураангуй

Компанийн тайлагнасан төлбөрийн мэдээг Засгийн газрын тайлагнасан орлогын дүнтэй тохируулсны дараа шинжилж үзэхэд 2023 онд топ татвар төлөгч 20 компани нь нийт 7,904,104.9 мянган төгрөг төлсөн байна.

Хүснэгт 6. Нэгтгэлд хамрагдсан 125 компаниас топ 20 компанийн төлбөр, сая төгрөгөөр, хувиар

№	РД	Компани	Дүн	Дүнд эзлэх хувь
1	5435528	Эрдэнэс Таван толгой	2,854,882.5	36%
2	2074192	Эрдэнэт үйлдвэр ТӨҮГ	1,985,520.5	25%
3	2657457	Оюутолгой	734,901.8	9%
4	2887746	Энержиресурс	414,198.1	5%
5	2095025	Монголын алт МАК	336,822.8	4%
6	2697947	Хүрэн толгой коал майнинг ХХК	289,720.3	4%
7	5084555	Саусгоби сэндс	256,860.9	3%
8	5199077	Өсөхзоос	169,319.8	2%
9	5141583	МОЭНКО	123,348.0	2%
10	2016656	Тавантолгой ХК	113,601.1	1%
11	5261198	Си Өү Эй Эл	112,081.6	1%
12	2548747	Цайртминерал	80,805.9	1%
13	2094533	Бороогоулд	68,886.2	1%
14	2830213	Шинь шинь ХХК /ГХО/	66,308.5	1%
15	5671833	Хур эрдэнэ баялаг	60,235.9	1%
16	5124913	Эрдэнэсмонгол	59,558.8	1%
17	2887134	Хангад-Эксплорэйшн	59,293.5	1%
18	2855119	Болдтөмөр ерөө гол	42,773.9	1%
19	2051303	Дарханы төмөрлөгийн үйлдвэр ХХК	37,978.1	0%
20	5830974	МАК Цемент	37,006.2	0%
Нийт дүн			7,904,104.9	100%

Мөн нэгтгэл тайланд хамруулсан 125 ААН-ээс хамгийн бага татвар төлсөн 20 ААН-ийн татвар төлсөн байдлыг дараах хүснэгтэд дэлгэрэнгүй байдлаар харууллаа.

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

Хүснэгт 7. Нэгтгэлд хамрагдсан 125 компаниас хамгийн бага татвар төлсөн 20 ААН-ын төлбөр, сая төгрөгөөр хувиар

№	Регистрийн дугаар	Компанийн нэр	Дүн	Дүнд эзлэх хувь
1	5586119	Эйкүсора	-	0%
2	5097517	Азаргын гол жигүүр	0.0	0%
3	5166667	Цэрэнбадам	0.6	0%
4	2867494	Генерго	25.2	0%
5	6636624	Түшээ гүний буян	26.1	0%
6	5133351	Алтарганахайрхан	31.5	0%
7	5118344	Алтайн хар азарга групп	65.8	1%
8	6896197	Эрдэнэс баянбогд	127.6	1%
9	6414877	Би Ти девелопмент	140.4	1%
10	2061848	Дацантрейд	171.6	2%
11	5522935	Ихговь энерги	781.1	8%
12	6172768	Арвижих энерги	810.2	8%
13	2016931	Талын гал	819.5	8%
14	2011239	Адуунчулуун	872.3	9%
15	5137977	Эф Ви Эс Пи	903.1	9%
16	2784165	Алтангол эксплорэйшн	994.0	10%
17	5513618	Тахь ресурс	1,006.8	10%
18	5412153	Меланж	1,006.9	10%
19	2868687	Уулсноён	1,041.3	11%
20	5722942	Бүрдэл майнинг ХХК	1,042.3	11%

Компаниудаас ирүүлсэн төлбөрийн дэлгэрэнгүй мэдээллийг Хавсралт 10-д харуулав.

МОУИТБС-ын 2023 оны буюу 18 дугаар нэгтгэл тайланг боловсруулах эхлэлийн тайлангийн хурлын үеэр Нээлттэй нийгэм форум, Монголын байгаль эхийн аврал сан, Захиргааны шинэ санаачилга зэрэг холбогдох 12 төрийн бус байгууллагуудаас ирсэн саналын дагуу дараах 26 ААН-ийг нэгтгэл тайланд хамруулав.

Хүснэгт 8. Оролцогч талуудын саналаар нэгтгэлд хамрагдсан компаниуд

№	Аж ахуйн нэгжийн нэр	Санал болгосон ТББ-ын нэр
1	Талын гал ХК	Захиргааны шинэ санаачилга ТББ
2	Их говь энерги ХХК	Захиргааны шинэ санаачилга ТББ
3	Хөх бишрэлт ХХК	Захиргааны шинэ санаачилга ТББ
4	Си Өү Эй Эл ХХК	Захиргааны шинэ санаачилга ТББ
5	Цэрэнбадам ХХК	Монголын байгаль эхийн аврал сан ТББ
6	Дацан трейд ХХК	Монголын байгаль эхийн аврал сан ТББ
7	Хориковаметалл ХХК	Монголын байгаль эхийн аврал сан ТББ
8	Эрдэнэ Монгол ХХК	Нээлттэй нийгэм форум
9	Алтарганахайрхан ХХК	Нээлттэй нийгэм форум
10	Генерго ХХК	Нээлттэй нийгэм форум
11	Биг могул коул энд энерги ХХК	Нээлттэй нийгэм форум
12	Монгол Уранимиум ресурс ХХК	Нээлттэй нийгэм форум
13	Эрдэнэсийн эрэг ХХК	Нээлттэй нийгэм форум
14	Эрдэнэс Баянбогд ХХК	Нээлттэй нийгэм форум
15	Талстмолор ХХК	Нээлттэй нийгэм форум
16	Эм Си Ти Ти ХХК	Нээлттэй нийгэм форум
17	Эйкүсора ХХК	Нээлттэй нийгэм форум
18	Монголиан нэшнл рийр ийрт корп ХХК	Нээлттэй нийгэм форум
19	Арвижих энерги ХХК	Нээлттэй нийгэм форум
20	Азаргын гол чонот ХХК	Нээлттэй нийгэм форум
21	Би Ти девелопмент ХХК	Нээлттэй нийгэм форум

№	Аж ахуйн нэгжийн нэр	Санал болгосон ТББ-ын нэр
22	Сумеру ХХК	Нээлттэй нийгэм форум
23	Талст маргад ХХК	Нээлттэй нийгэм форум
24	Кингдаймонд ХХК	Нээлттэй нийгэм форум
25	Алтайн хар азарга ХХК	Нээлттэй нийгэм форум
26	Түшээ гүний буян ХХК	Нээлттэй нийгэм форум

2.6 Мэдээллийн үнэн зөв байдал

ОУИТБС-ын тайлан гаргаж буй төрийн байгууллагууд, төрийн болон хувийн компаниудын тайлангаа баталгаажуулсан байдал, олон улсын стандартын дагуу хариуцлагатай хараат бус аудитораар баталгаажуулсан эсэхэд үнэлгээ хийв.

Нэгтгэлд хамрагдсан 125 компаниас 60 нь ил тод байдлын тайланг баталгаажуулж, удирдлагын хариуцлагын захидал илгээсэн бол 41 компани илгээгээгүй байна. Харин нэгтгэл тайланд хамрагдаагүй үлдсэн 24 компанийн 18 нь татгалзсан, 6 нь холбоо барих мэдээлэл олдоогүй бөгөөд дэлгэрэнгүй мэдээллийг Бүлэг 2.7.2-оос үзэх боломжтой.

Өмнөх нэгтгэлүүдийн үед компаниудаас аудитлагдсан санхүүгийн тайланг шаардаж авдаг байсан боловч компаниудын аудитлагдсан санхүүгийн тайлангаас илүү ОУИТБС-д тайлагнасан мэдээллийг голлон ашиглаж байна. Учир нь санхүүгийн тайлан аккрузл суурийн дагуу бэлтгэгддэг бол ОУИТБС-ын тайлан мөнгөн сууриар бэлтгэгддэг. Доорх хүснэгтээр нэгтгэлд хамрагдсан 101 компанийн ирүүлсэн мэдээллийг харуулсан бөгөөд аудитын тайланг 21 компани, нөхөн сэргээлтийн мэдээллийг 34 компани, удирдлагын захидлыг 60 компани ирүүлсэн байна. Эдгээр компаниудын дэлгэрэнгүй мэдээллийг Хавсралт 6-с үзнэ үү.

Хүснэгт 9. Компаниудаас ирсэн мэдээлэл

Мэдээ ирүүлсэн эсэх	Нэгтгэлийн залруулгын маягт		Нөхөн сэргээлтийн мэдээлэл		Аудитын тайлан		Удирдлагын захидал	
	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023
Ирүүлсэн	95	92	40	34	63	21	31	60
Ирүүлээгүй	9	9	64	67	41	80	73	41
Нийт	63	101	104	101	104	101	104	101

2022 оны нэгтгэл тайланд хамрагдалтын хувь 91.3 байсан бол энэ жил нэгтгэл тайланд 18 компани хамрагдахаас татгалзаж, 6 компанийн албан ёсны бүртгэлтэй хаяг алдаатай байснаас 101 компани буюу 80.8 хувьтай хамрагдсан байна.

2.7 Мэдээллийн чанар, тайлангийн баталгаажуулалтын талаар

ОУИТБС-ын стандартад өгөгдөл мэдээллийн чанарын асуудлыг чухлаар авч үздэг ба цаашид ЗГ болон компаниуд мэдээллээ системтэйгээр тайлагнах, Хараат бус хянагч-нэгтгэгчийн зүгээс хийх тохируулгын хэрэгцээг багасгах, мэдээллийн араас шалгах аас зайлсхийх олон улсын жишгийг дагаж мөрдөхийг зорьж байгаа юм.

Төрийн байгууллагууд, ТӨААН-үүд болон компаниуд нь цахим тайланд тайлагнасан төлбөр орлогын мэдээлэл болон нэмэлтээр ирүүлсэн мэдээллээ үнэн зөв гэдгийг баталгаажуулж, Удирдлагын хариуцлагын захидал ирүүлж байгаа боловч тайлангууд аль аль талдаа алдаатай байгаа нь нэгтгэлээс харагдаж байна.

Иймд ОУИТБС-ийн тайланг буруу тайлагнасан оролцогч талуудын хариуцлагыг дээшлүүлэх, шаардлага 4.9-д заасны дагуу төрийн болон хөндлөнгийн аудитын

байгууллагаар ил тод байдлын тайланг баталгаажуулахад анхаарч ажиллах хэрэгтэй байна.

2.7.1 Тайлан тушаалт, хариу ирүүлсэн байдал

ОУИТБС-ын 2023 оны тайланд тайлан илгээсэн 1096 компани, 4 агентлаг, 18 аймаг, 8 дүүрэг нийт 2093 компани хамрагдсан бөгөөд нэгтгэлийн явцад тайланд шаардлагатай мэдээллээ шинээр бүрдүүлэх үед орон нутгийн засаг, захиргааны байгууллагуудын оролцоо сул байлаа. Компани талаас 6 компанийн улсын бүртгэлд бүртгэгдсэн хаяг, холбоо барих мэдээлэл алдаатай байсан учир холбоо бариагүй үлдсэн. Мөн тайланд хамрагдахаас татгалзсан 18 компани байсан бөгөөд эдгээр компаниудын талаар дэлгэрэнгүй мэдээллийг тайланд тусган оруулав. ОУИТБС-ын стандартын дагуу шаардлагатай мэдээллийг хүсэж нийт 7 яам, төрийн байгууллага руу албан бичиг явуулснаас АҮЭБЯ-наас бусад газрууд хариу ирүүлж холбогдох мэдээллийг өгсөн. Мөн баримт бичгийн судалгаанд Татварын ерөнхий газар, Гаалийн ерөнхий газар, Үндэсний статистикийн хороо болон Нийгмийн даатгалын ерөнхий газар зэрэг холбогдох төрийн байгууллагуудын мэдээллийг ашиглав.

ОУИТБС-ын стандартад өгөгдөл мэдээллийн чанарын асуудлыг чухлаар авч үздэг ба цаашид Засгийн газар болон компаниуд мэдээллээ системтэйгээр тайлагнах, Хараат бус хянагч-нэгтгэгчийн зүгээс хийх тохируулгын хэрэгцээг багасгах, мэдээллийн араас шалгах аас зайлсхийх олон улсын жишгийг дагаж мөрдөхийг зорьсон. Компаниуд болон төрийн байгууллагуудын ОУИТБС-ын тайланг тушааж хэвшүүлэх, тушаасан тайлангийн үнэн зөв байдлыг хангуулах талаар жил бүрийн нэгтгэлийн тайланд зөвлөмж өгөгддөг боловч энэ жилийн тайлангийн үр дүнд ч ахиц гараагүй хэвээр байна. Тайлан боловсруулах хүрээнд дараах зөвлөмжийг боловсруулсан.

- **Засгийн газрын орлого, компанийн төлбөрийн зөрүүтэй холбоотой асуудлыг бууруулах хүрээнд тайлагналын системд мэдээлэл оруулах ирцийг сайжруулах, нэн ялангуяа орон нутгийн байгууллагын мэдээллийг бүрэн оруулахад анхаарах**
- **Нэгтгэл тайланд боловсруулах хүрээнд ОУИТБС-ын стандартын дагуу нэмэлтээр мэдээлэл авах шаардлага тулгарч байсан ба компаниуд болон төрийн байгууллагуудтай мэдээлэл авахаар холбогдох явц хэт их удаашралтай, хугацаа их алдах байдал түгээмэл байсан тул нөлөөллийн арга хэмжээг авах.**
- **Цахим тайлангийн системд байршуулж буй мэдээллийн бүрдлийг алдаагүй, иж бүрэн байх хүрээнд цахим тайлангийн системд программын тохиргоо хийх**

Засгийн газар болон компаниуд алдаатай тайлагнах, дутуу тайлагнах алдаа жил бүр түгээмэл гарч байгаа нь зөвлөмжийн хэрэгжилтийг хангахад анхаарал бага хандуулж байгааг илэрхийлсэн үзүүлэлт гэж үзэж байна.

Доорх хүснэгтэд маягтаар цуглуулсан мэдээллийн ирцийг сонгогдсон 125 байгууллагын хувьд харууллаа. Мэдээллээс харахад бүтээгдэхүүн хуваах гэрээний мэдээлэл болон дэд бүтцэд оруулсан хөрөнгө оруулалт, бартерын гэрээ зэрэг нь хамгийн бага бөглөгдсөн бол ашиглалт, хайгуулын тусгай зөвшөөрлийн мэдээлэл болон санхүүгийн тайлангийн чанарын талаар мэдээлэл хамгийн их бөглөгджээ. Мөн маягт 9, 14, 23 зэрэг

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

мэдээлэл нь орон нутгийн болон улсын төсөвт төлсөн ногдол ашиг, газрын тосны олборлолт, борлуулалтын мэдээлэл бөгөөд эдгээр мэдээллийг компанийн тайлагнасан дүн мэдээ болон АМГТГ-аас авч бэлтгэсэн болно.

Хүснэгт 10. Сонгогдсон 125 байгууллагын маягт бөглөсөн байдал

№	Мэдээллүүд	2023 он	
		Бөглөсөн байгууллагын тоо	Хувиар
1	Ашиглалт болон хайгуулын тусгай зөвшөөрлийн мэдээлэл	99	79%
2	Ажиллагчдын мэдээлэл	65	52%
3	Ашигласан усны мэдээлэл	56	45%
4	Ашигт малтмалын бүтээгдэхүүн олборлолт, үйлдвэрлэл, борлуулалтын мэдээлэл	93	74%
5	Ашигласан эрчим хүч, түлш шатахуун, хүнсний бүтээгдэхүүн, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн бүтээгдэхүүний мэдээлэл	49	39%
6	Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээний талаар мэдээлэл	3	2%
7	Байгууллагад өгсөн хандив дэмжлэг	-	
8	Баяжуулах үйлдвэрлэл эрхлэгч ААНБ-уудын ашигласан химийн бодисын мэдээлэл	67	54%
9	Газрын тосны олборлолт, борлуулалтын мэдээлэл	-	
10	Дэд бүтцэд оруулсан хөрөнгө оруулалт болон бартерын гэрээ	10	8%
11	Нөөцийн мэдээлэл	37	30%
12	Нөлөөллийн бүсийн мэдээлэл	47	38%
13	Нөхөн сэргээсэн талбайн мэдээлэл	47	38%
14	Орон нутгийн төсөвт төлсөн албан татвар, төлбөр хураамж ногдол ашиг	-	
15	Орон нутгийн захиргааны байгууллагуудтай хийсэн гэрээний мэдээлэл	38	30%
16	Оператор, туслан гүйцэтгэгч ААНБ-ын мэдээлэл	27	22%
17	Санхүүгийн тайлангийн чанар	96	77%
18	Төрийн болон орон нутгийн өмчит ААНБ-уудын ногдол ашгийн мэдээлэл	5	42%
19	Төрийн болон орон нутгийн өмчит ААНБ-уудын төлөөлөн удирдах зөвлөлийн гишүүдийн талаарх мэдээлэл	9	75%
20	Төслийн түвшний мэдээлэл	51	41%
21	Төрийн болон орон нутгийн өмчит ААНБ-ын зээл болон зээлийн мэдээлэл	3	25%
22	Төрийн болон орон нутгийн өмчит ААНБ-ын тээврийн төлбөр	9	58%
23	Улсын төсөвт төлсөн албан татвар, төлбөр хураамж, ногдол ашиг	-	
24	Хог хаягдлын мэдээлэл	42	34%
25	Эцсийн өмчлөгчийн мэдээлэл	59	47%

2.7.2 Төрийн оролцооны ил тод байдлын шаардлага

ОУИТБС-ын шаардлага 2.6, 4.5 болон 6.2 буюу олборлох салбар дахь төрийн оролцооны мэдээлэл, төрийн өмчийн компанид төлсөн, эсхүл тэднээс хүлээн авсан төлбөрийн мэдээлэл, төсвийн шинжтэй зарцуулалт байгаа эсэх мэдээллийг ТӨБЗГ-аас авч нэгтгэх ажлын хүрээнд ТӨБЗГ болон Эрдэнэс Монгол ХХК-ийн зүгээс өгсөн чиглэлээр ТӨААН-с дараах мэдээллүүдийг хүссэн. Үүнд:

ОУИТБС-ын тайланд ТӨААН-ийн зүгээс ил тод болгох мэдээллүүд

1	2023 онд ТӨААН-ийн эзэмшилд гарсан өөрчлөлтүүд, төрийн өмчит аж ахуйн нэгжүүдийн төрд ногдох хэсгийг хувьчилсан байдлын талаарх мэдээлэл
2	Хөгжлийн банкаар дамжуулан авсан зээл, гаргасан баталгааны талаарх мэдээлэл
3	Төрийн өмчит ААН оператор, туслан гүйцэтгэгч компаниудын мэдээлэл, тэдгээртэй байгуулсан гэрээний мэдээлэл
4	Компанийн ногдол ашиг тооцох, хуваарилах аргачлал, дүрэм журам, түүний хэрэгжилтийн мэдээлэл
5	2023 онд олгосон болон зарласан ногдол ашгийн дүнгийн мэдээлэл
6	ААН-ийн засаглах удирдлага, бүтэц, зохион байгуулалт, өмчлөл, засаглалын талаарх мэдээлэл
7	ААН-ийн өмчлөлийн бүтцэд 2023 онд гарсан өөрчлөлтүүдийн зураглал, тэдгээртэй холбоотой шийдвэрүүд;
8	2023 онд төрөөс авсан татаас, хөрөнгө оруулалтын мэдээлэл,
9	2023 онд өөр компанид хувьцаагаар хөрөнгө оруулалт хийсэн эсэх талаарх мэдээлэл
10	2023 онд гуравдагч тал /гадаад болон дотоодын ААН/-аас авсан татаас, хөрөнгө оруулалтын мэдээлэл
11	Төрийн өмчит ААН-ийн ТУЗ-ийн хараат бус гишүүдийг томилох үйл явц, тавих шаардлага, түүнтэй холбоотой дүрэм журмын талаарх мэдээлэл

Уул уурхайн компаниуд Эрдэнэс Монгол ХХК-д харьяалагдах болсонтой холбоотойгоор нэгтгэл тайланд хамрагдсан 12 ТӨААН-үүдийн ТУЗ-ийн гишүүд болон сонгон шалгаруулалтын мэдээлэл, хамаарах хууль тогтоомж, ЗГ болон ТӨААН-ийн хоорондын санхүүгийн харилцаа, 2023 онд төрөөс олборлох салбарын төрийн өмчит ААН-д өгсөн татаас, хөрөнгө оруулалтын мэдээлэл зэргийг компани тус бүрээс ирүүлсэн.

Цахим хөгжил, харилцаа холбооны яамнаас 2023 оны 2 сарын 8-ны өдрийн 03/257 тоот тогтоолоор Хууль тогтоомж, тогтоол шийдвэрийн 2023 оны жилийн эцсийн биелэлтэд хяналт шинжилгээ, үнэлгээг хийж, дүгнэлтийг гаргасан байна. Үүнд, Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуулийн хэрэгжилтийн биелэлт амжилттай буюу 100 хувийн гүйцэтгэлтэй хэрэгжсэн үр дүн гарсан байна. Төрийн байгууллагууд мэдээллээ нээх үйл явц эрчимжиж, Shilen.gov.mn сайтад нийтэлж эхэлсэн бөгөөд нийт 39 төрлийн 970,355 нэгж

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

мэдээллийг 2008 оноос хойших байдлаар түүхчлэн байршуулж, нийт 8,889,892 удаагийн хандалтыг аваад байна. Хуулийн хэрэгжилтийн талаарх дэлгэрэнгүй мэдээллийг <https://bitly.cx/Xf8BI9> холбоосноос үзэх боломжтой.

Мөн Шилэн дансны тухай хуулийн дагуу ТӨААН-үүд нь санхүү байдлын тайлан, дэлгэрэнгүй орлогын тайлан, мөнгөн гүйлгээний тайлан, өмчийн өөрчлөлтийн тайлан, аудитын дүгнэлтийг шилэн дансны цахим хуудсанд байршуулсан байна.

ҮАГ, шилэн дансны цахим хуудас болон ТӨААН-үүдийн цахим хуудсанд ТӨААН-үүдийн аудитлагдсан санхүүгийн тайлангийн дараах мэдээллүүд нийтлэгдсэн байдаг.

- Санхүүгийн байдлын тайлан,
- Дэлгэрэнгүй орлогын тайлан,
- Мөнгөн гүйлгээний тайлан,
- Өмчийн өөрчлөлтийн тайлан,
- Аудитын дүгнэлт.

ОУИТБС-ын тайланд хамрагдах компаниудын төлбөр, орлого, материаллаг байдлыг харгалзан нэгтгэлд хамруулахаар 125 компанийн жагсаалтыг эхлэлийн семинар дээр хэлэлцэж, ТББ-ын зүгээс 26 компанийг санал болгож эцэслэсэн. Уг тайланд хамруулахаар сонгосон нийт 18 компани нэгтгэлд хамрагдах хүсэлгүй байгаагаа илэрхийлсэн бөгөөд зарим компани албан бичиг ирүүлсэн, 6 компанийн албан ёсны хаяг, холбоо барих мэдээлэл олдоогүй тул нийтдээ 101 компани нэгтгэл тайланд хамрагдсан. Холбоо барих мэдээлэл олдоогүй 6 компанийн Улсын бүртгэлийн ерөнхий газарт бүртгэгдсэн мэдээллээр харьяа аймаг, сум руу шуудан илгээсэн ч тус хаягт ийм байгууллага байхгүй гэсэн шалтгаанаар албан бичиг буцаагдсан болно. Мөн бид харьяа аймгийн Татварын ерөнхий газар болон Улсын бүртгэлийн газрууд руу байгууллагын хаяг тодруулах тухай албан бичгийг илгээж, утсаар холбогдоход зарим аймгууд байгууллагын хаяг, холбоо барих мэдээллийг өгөхөөс татгалзсан. Иймд аймаг, сумдын холбогдох албан тушаалтнуудын оролцоо тус тайлангийн тухайд бага байлаа.

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

Хүснэгт 11. Тайланд хамрагдахаас татгалзсан ААН байгууллагууд

№	Компанийн нэр	Регистр	Эцсийн өмчлөгч	Удирдах албан тушаалтан	Тусгай зөвшөөрөл	Нэгтгэлд хамрагдаагүй шалтгаан
1	Хорикаваметал	5364884	Horikawa Koichi, Horikawa Masayuki	Шатархүү Мягмарсүрэн	Хүчин төгөлдөр	Албан бичиг хүлээн авахаас татгалзсан.
2	Хургатайхайрхан	5104424	Цэдэндамба Цэрэнпунцаг	Дарамбазар Ачит-Эрдэнэ	Хүчин төгөлдөр	Татгалзсан.
3	Кинг даймонд ХХК	5528089	Хаянхярваа Цогнойжамц	Цогнойжамц Одзаяа	Хүчин төгөлдөр	Шүүхэд хэлэлцэгдэж байгаа.
4	Ачит-Ихт ХХК	2788705	Даяндорж Эрдэнэцэцэг	Довдон Номин	-	Татгалзсан.
5	Жөн юан ХХК	2780518	Sun, Daiju	Ji Peng	-	Олборлох үйл ажиллагаа явуулаагүй.
6	ЭСТО ХХК	2861224	Дашдорж Батжаргал	Дашдорж Батжаргал	Хүчин төгөлдөр	Автозамын компани чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг.
7	Евроашиан майнинг конкратор ХХК	5810086	Батдорж Жонон	Ганболд Энхбилэг	-	Татгалзсан.
8	Талстмолор ХХК	5774047	Батмэнд Мөнхтөр	Дашзэвэг Цоггэрэл	Хүчин төгөлдөр	Татгалзсан.
9	Сумэру ХХК	5120365	Xxx Morigen	Xxx Morigen	Хүчин төгөлдөр	Олборлолт хийж эхлээгүй.
10	Эрдэнэсийн эрэг ХХК	6141536	Ганбаатар Ууганхүү	Чулуунбаатар Рэнчинбямба, Эрдэнэсүрэн Оргил	Хүчин төгөлдөр	Олборлох үйл ажиллагаа явуулаагүй.
11	Монлаа	2045931	Хишигжаргал Энхсайхан	Хишигжаргал Энхсайхан, Ryu Kwangju	Хүчин төгөлдөр	Албан бичгийг хүлээн авсан ч хариу өгөөгүй.
12	Зууннайман ойл ХХК	5272378	Доржгочоо Эрдэнэтуяа	Оюунбилэг Сайнбилэг	Хүчин төгөлдөр	Албан бичгийг хүлээн авсан ч хариу өгөөгүй.
13	Макс-Импекс ХХК	2057573	Дагвадорж Ганбаатар, Дагвадорж Цэрэнжигмэд	Дагвадорж Цэрэнжигмэд	-	Албан бичгийг хүлээн авсан ч хариу өгөөгүй.
14	Алтайнхүдэр ХХК	5095549	Базар Хулан	Базар Хулан	Хүчин төгөлдөр	Албан бичгийг хүлээн авсан ч хариу өгөөгүй.
15	Монгол Ураниум ресурс ХХК	5150884	Хулдорж Бүрэн-Эрдэнэ	Хулдорж Бүрэн-Эрдэнэ	-	Албан бичгийг хүлээн авсан ч хариу өгөөгүй.
16	Могойн гол ХХК	2034859	Жигжидсүрэн Батболд	Батаа Батхүү	Хүчин төгөлдөр	Албан бичгийг хүлээн авсан ч хариу өгөөгүй.

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

№	Компанийн нэр	Регистр	Эцсийн өмчлөгч	Удирдах албан тушаалтан	Тусгай зөвшөөрөл	Нэгтгэлд хамрагдаагүй шалтгаан
17	Монголиан нэшнл рийр ийрт корп ХХК	5401801	Эрдэнэбилэг Тулга	Сайнбаяр Батчимэг	Хүчин төгөлдөр	Албан бичгийг хүлээн авсан ч хариу өгөөгүй.
18	Говь-Эрээн ХХК	5260833	Han Xingqin, Wu Yanjun	Алтансүх Бат-Амгалан	Хүчин төгөлдөр	Албан бичгийг хүлээн авсан ч хариу өгөөгүй.

БҮЛЭГ 3. ТОХИРУУЛГЫН АРГАЧЛАЛ БОЛОН МЭДЭЭЛЛИЙН ХАМРАХ ХҮРЭЭГ ТОДОРХОЙЛОХ НЬ

3.1 Танилцуулга

“Эс Ай Си Эй” ХХК болон “Гроут Финанс Аудит” ХК-ын хамтарсан баг нь нэгтгэл тайланг гэрээт ажлын даалгаварт тодорхойлсон шаардлагын дагуу гүйцэтгэх үүрэгтэй. Энэхүү нэгтгэлээр олборлох салбарын компаниудын төлсөн төлбөрийг, ЗГ-ын хүлээн авсан орлоготой тохируулах ажил хийдэг бөгөөд дэлгэрэнгүй мэдээллийг энэ бүлэгт оруулсан болно. Тохируулгыг хийхдээ мөнгөн суурьт нягтлан бодох бүртгэлийн зарчмыг баримтлан гүйцэтгэв.

Хэрэв цахим тайлагналын системд төлсөн болон хүлээн авсан байгууллагуудын аль аль нь материаллаг хэмжээний төлбөр эсвэл орлого орхигдуулсан бол бидний ажил эдгээрийг шийдэх бололцоогүй бөгөөд энэ нь тайланд орохгүй байх эрсдэлтэй юм. Харин ЗГ болон компанийн аль нэг нь тайлагнасан бол нөгөө талын орхигдсон мэдээллийг олж авч, нэгтгэлд хамруулах бүрэн боломжтой. Үүнээс бусад тохиолдолд тэдгээр орхигдсон төлбөр, орлогын мэдээллүүд бидний тайланд багтаагүй болно.

Бид тайлагнагч байгууллагуудаас бөглөж ирүүлсэн маягт, мэдээлэл ба тэднээс өгсөн тайлбарт үндэслэн нэгтгэлийн ажлыг гүйцэтгэсэн ба тоо мэдээллийн үнэн зөв, иж бүрэн байдалд аудит хийгээгүй бөгөөд энэхүү ажлыг гүйцэтгэх явцад тайлагнагч байгууллагуудаас хүлээн авсан тайлбар, мэдээлэл үнэн зөв гэдэгт бид найдаж байна.

3.2 Мэдээллийн хамрах хүрээг тодорхойлох нь

3.2.1 Танилцуулга

Монгол Улсын ОУИТБС-ын 2023 оны 18 дугаар нэгтгэл тайланд хамрагдах ААН-ын цар хүрээг тодорхойлохдоо ОТАХ-тэй хамтран дараах асуудлуудыг харгалзаж үзсэн.

Тайланд хамрагдах уул уурхайн салбарын үндсэн мэдээллүүдийн хүрээг тогтоох,

Тайланд хамрагдсан компаниудаас авах нэмэлт мэдээллүүдийн хүрээг тогтоох,

Тайланд хамрагдах материаллаг төлбөр төлсөн компаниудыг тодорхойлох,

Тайланд хамрагдах материаллаг төлбөр хүлээж авсан төрийн байгууллагуудыг тодорхойлох,

Тайлан хамрагдах материаллаг төлбөр бүхий санхүүгийн урсгалуудыг тодорхойлох,

Тайлагнасан тоо мэдээлэл нь үнэн зөв гэдгээ баталгаажуулах хувилбарууд.

3.2.2 Мэдээллийн хамрах хүрээг тодорхойлох ба эхлэлийн тайлан

Эхлэлийн шатанд ОУИТБС-ын 2023 оны тайланд шаардагдах агуулгын талаарх мэдээлэл, ажлын даалгаврын Хүснэгт 1-т орсон шаардлагууд, цахим тайлагналын иж бүрэн байдлыг хянасан. Түүнчлэн тайланд хамрагдах компани, төрийн байгууллагууд, төлбөр орлогын урсгалуудыг тодорхойлох, оролцогч талуудын системтэйгээр ил тод болгосон байдал зэргийг нягталж, мэдээллийг тодруулах ажлуудыг зохион байгуулсан.

Эхлэлийн үе шатны **ЗОРИЛГО** нь ОУИТБС-ын тайлагналын үйл явцын хамрах хүрээг зөв тодорхойлох, тайлагнах маягтууд, мэдээлэл цуглуулах үйл явц, ОУИТБС-ын тайлан боловсруулах, эцэслэх, хэвлэх хуваарь зэргийг баталгаажуулах явдал юм.

2024 оны 07 дугаар сарын 04-нд зохион байгуулсан ОТАХ-ийн гишүүдийг хамруулсан эхлэлийн тайлангийн хурлаар 2023 оны ОУИТБС-ын тайлангийн агуулга, цар хүрээг тогтоосон байдал болон материаллаг хэмжээний төлбөр, орлогын үзүүлэлтүүдийг авч хэлэлцсэн. Энэхүү семинарын үеэр оролцогч талуудаас гарсан саналыг тусгаж, ТББ-аас хамруулах хүсэлтэй байгаа 12 аж ахуйн нэгжийн саналыг авч, ОУИТБС-ын 2023 оны тайлангийн хамрах хүрээг ОТАХ-ийн гишүүд баталсан.

3.2.3 Төлбөр орлогын бодит байдал (Материаллаг байдал)

Олборлох үйлдвэрлэлээс Засгийн газрын хүлээн авсан төлбөр, орлогын урсгалын мэдээллийг ашиглан төлбөр орлогын бодит байдал (материаллаг байдал) тодорхойлсон. Энэхүү мэдээллийг шинжилж үзэхэд дараах байдалтай байна.

Хүснэгт 12. Засгийн газрын тайлагнасан орлого болон компанийн тоо, сая төгрөгөөр

№	Ангилал	Компанийн тоо		ЗГ-ын тайлагнасан дүн тэр.төг		Дүнд эзлэх хувь	
		2022	2023	2022	2023	2022	2023
1	100 тэрбум дээш	9	11	3,947.6	6,975.6	81%	85%
2	1 тэрбум-100 тэрбум	85	101	794.2	1,072.5	16%	13%
3	500 сая-1 тэрбум	56	72	39.4	51.8	1%	1%
4	300сая-500 сая	57	51	22.0	20.1	0%	0%
5	300 сая хүртэл	977	958	37.8	42.9	1%	1%
НИЙТ		1,184	1,193	4,841.2	8,163.1	100%	100%

Төлбөр орлогын бодит байдлыг (материаллаг байдал) тооцохдоо ЗГ-ын тайланд тусгагдсан нийт төлбөр, орлогын дүнгийн 98%-аас дээш төлбөр, орлогыг заавал хамруулна гэсэн шалгуураар тооцох үндсэн зарчмыг баримталсан.

Үндсэн үйл ажиллагаа нь уул уурхайн бус компаниудын төлбөр, орлогын дүнг нийт Засгийн газрын тайлагнасан дүнгээс хасаж, дээр дурдсан аргачлалын дагуу буюу 300 сая төгрөгөөс дээш орлогын дүнтэй компаниудыг сонгоход нийт төлбөр, орлогын 98.8 хувийг хамрахаар байна.

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

ОУИТБС-ын тайланд хамрагдах төлбөр, орлогын материаллаг байдлыг эхлэлийн семинараар хэлэлцэж ОТАХ зөвшөөрсөн ба ТББ-ын саналаар 26 компанийг нэмсэн. Мөн ЗГ-ын хүлээж авсан нийт орлого, ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр, тусгай зөвшөөрлийн төлбөрийн хэмжээнд үндэслэн алт, зэс, нүүрсний үйл ажиллагаа эрхлэгч 99 компанийг нэн түрүүнд сонгож нийт 125 компанийг баталсан.

3.2.4 Тайланд хамруулах компаниудын сонголт

УЛСЫН ТҮВШНИЙ
НИЙТ ТАТВАР
ТӨЛӨГЧ:

24

ОРОН НУТГИЙН
ТҮВШНИЙ ТАТВАР
ТӨЛӨГЧ:

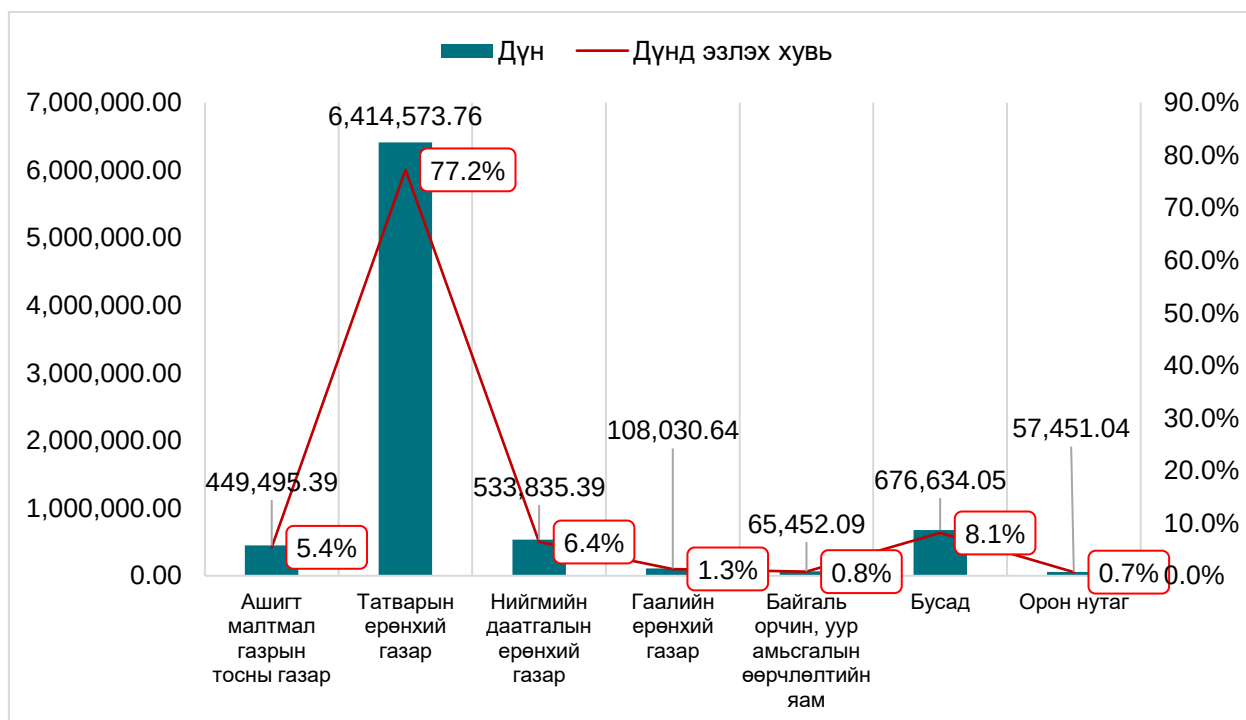
16

Улсын түвшний нийт 24 төрлийн татвар төлбөр, орон нутгийн түвшний 16 төрлийн татвар, төлбөр, хураамжийг компаниуд төлж, ЗГ хүлээн авсан байна. 2023 оны нэгтгэлийн тайланд бүх төрлийн төлбөр, орлогын урсгалыг ямар нэгэн босго тавилгүй нийтэд нь хамруулж, зөрүүг тохируулахаар шийдвэрлэсэн

Орлогын төвлөрөлтэй холбоотой ОУИТБС-ын шаардлагын 4.1-д татвар болон орлогыг цогцоор нь ил тод болгох, 4.5-д Төрийн өмчит аж ахуйн нэгжтэй холбоотой гүйлгээ, 4.6-д орон нутгийн төлбөрийг ил тод болгохыг шаарддаг.

2023 онд нэгтгэлд орсон байгууллагууд засгийн газарт нийт 8.3 их наяд төлбөрийг төлсөн бөгөөд үүнээс хамгийн их буюу 77.2 хувийг Татварын ерөнхий газарт төлжээ.

График 4. Засгийн газрын байгууллагуудын хүлээн авсан төлбөр, орлого, сая төгрөгөөр

Зураг 1. Нэгтгэл тайланд хамруулсан компаниудын үйл ажиллагааны чиглэл

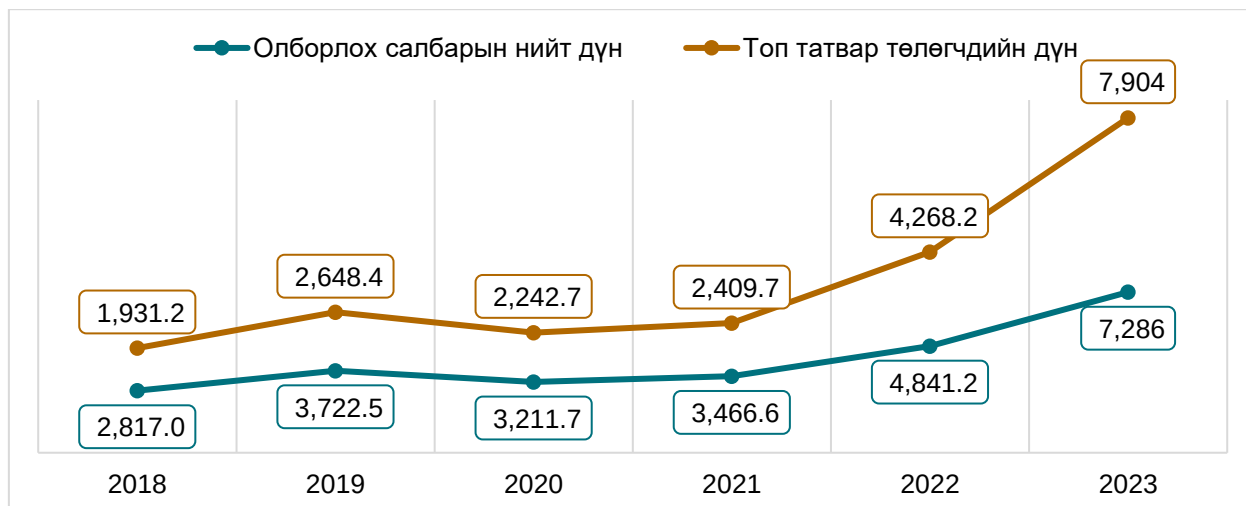
Мөн нэгтгэлд хамрагдсан ТОП 5 татвар төлөгчдийн ЗГ-т төлсөн төлбөрийг дараагийн хүснэгтээр дэлгэрэнгүй харууллаа.

Хүснэгт 13. ТОП татвар төлөгчдөөс хүлээн авсан орлого, оноор

Топ татвар төлөгчид	2019	2020	2021	2022	2023	Нийт
Эрдэнэт үйлдвэр	922,713	984,198	965,261	1,785,363	1,985,520	6,643,056
Оюу Толгой	520,320	532,245	916,185	589,259	734,901	3,292,912
Эрдэнэс Таван толгой	710,227	468,569	294,949	1,052,562	2,854,882	5,381,190
Энержи Ресурс	221,988	182,244	50,975	308,384	414,198	1,177,790
Монголын Алт МАК	-	75,515	122,587	103,807	336,822	638,733
Топ татвар төлөгчийн нийт дүн	2,375,248	2,242,771	2,349,957	3,839,378	6,326,325	17,133,680
Өсөлтийн хувь	27%	-13%	7%	77%	65%	-
Олборлох салбарын нийт орлого	3,722,505	3,211,790	3,466,680	4,841,234	7,286,000	-
Өсөлтийн хувь	24%	-16%	7%	39%	50%	-

Олборлох үйлдвэрлэлийн салбарын нийт орлого нь топ татвар төлөгч 20 компанийн үйл ажиллагаатай шууд хамаарч байна. Топ татвар төлөгч компаниуд сүүлийн 5 жилд нийт 21.4 их наяд төгрөгийн татварыг улсад төлсөн байна.

График 5. ТОП татвар төлөгчдөөс хүлээн авсан орлого, оноор

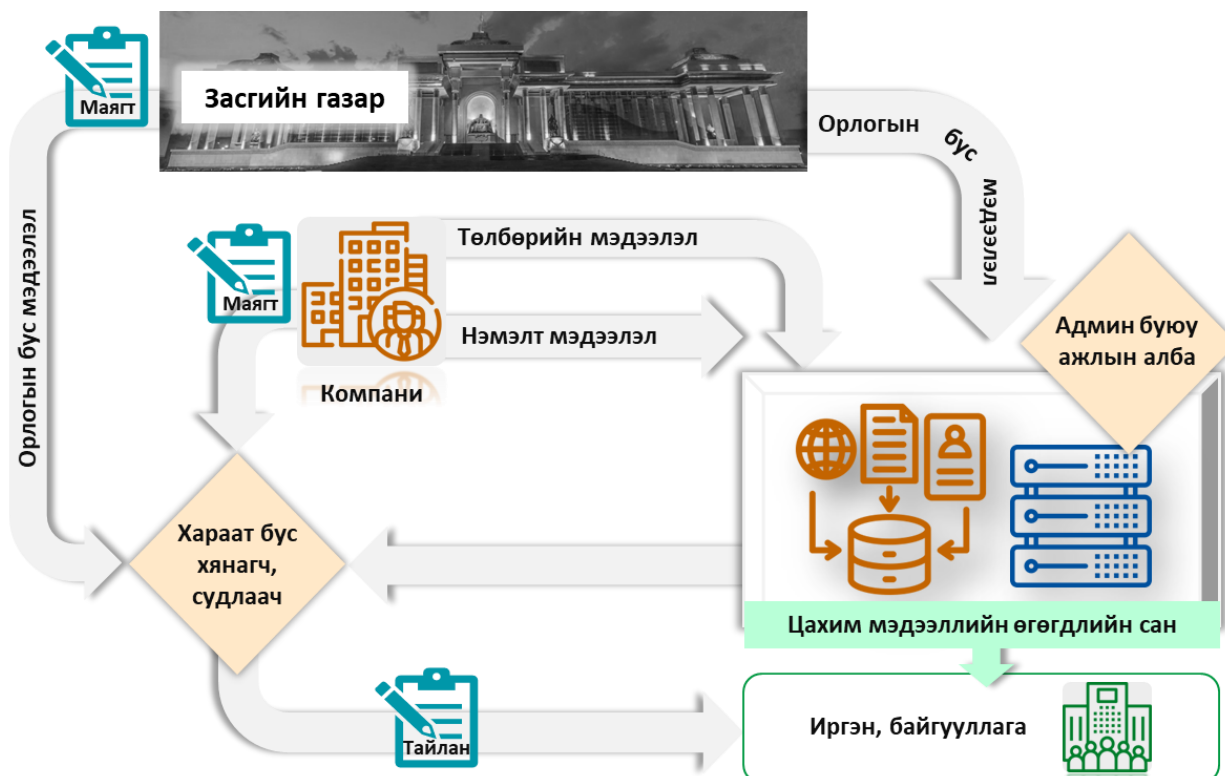

3.3 Аргачлал

3.3.1 Мэдээллийн цуглуулалт

Хараат бус хянагч-нэгтгэгч нь МОҮИТБС-ын цахим тайлагналын системийг ашиглан төлбөр орлогын мэдээлэл болон орлогын бус мэдээллийг цуглуулсан ба анхны зөрүүг тодруулсан. Сонгогдсон компаниудаас анхны зөрүүгийн шалтгааныг тодруулсан нэмэлт мэдээлэл, нөхөн сэргээлтийн мэдээлэл, 2023 оны санхүүгийн аудитлагдсан тайлангийн материалыг цуглуулсан ба эдгээр мэдээлэл нь үнэн зөв гэсэн баталгаа болох Удирдлагын хариуцлагын захидлыг гаргуулан авсан. Цахим тайлангийн систем дэх талуудын оролцооны байдлыг харуулбал дараах байдалтай байна.

Зураг 2. Цахим тайлангийн систем дэх талуудын оролцоо

3.3.2 2023 оны нэгтгэлд ашигласан маягтууд

ОУИТБС-ын Үндэсний зөвлөлийн 2019 оны 12 дугаар сард хуралдсан 18 дугаар хуралдааны шийдвэрийн дагуу ажлын албанаас ОУИТБС-ын компанийн тайлагналын маягтыг шинэчлэх ажлыг хэрэгжүүлсэн бөгөөд шинэ маягтыг ҮСХ-ны зөвшөөрснөөр АҮЭБЯ-ны сайдын 2020 оны 3 дугаар сарын 5-ны А/37 тоот тушаалаар баталсан байна.

Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн сайдын 2022 оны 5 дугаар сарын 31-ний өдрийн А/123 тоот тушаалаар Маягт, түүнийг нөхөх зааврыг шинэчлэн баталсан байна. Үүнд:

- Ашигт малтмалын хайгуул, олборлолт, үйлдвэрлэл эрхэлдэг аж ахуйн нэгж, байгууллагын үйл ажиллагааны 20 ... оны тайлангийн маягт **(3-ОУИТБС-1)**;
- Газрын тосны хайгуул, олборлолт эрхэлдэг аж ахуйн нэгж, байгууллагын үйл ажиллагааны 20 ... оны тайлангийн маягт **(3-ОУИТБС-2)**;
- Орон нутгийн төсөвт ашигт малтмал, газрын тосны хайгуул, олборлолт эрхэлдэг аж ахуйн нэгжээс төвлөрүүлсэн барьцаа, албан татвар, хураамжийн орлогын 20 ... оны тайлангийн маягт **(3-ОУИТБС-3)**;
- Ашигт малтмал, газрын тосны хайгуул, олборлолт эрхэлдэг аж ахуйн нэгжээс төрийн захиргааны төв байгууллага болон бусад төсөвт байгууллагад төвлөрүүлсэн албан татвар, хураамж, бусад орлогын 20 ... оны тайлангийн маягт **(3-ОУИТБС-4)**;
- Ашигт малтмал, газрын тосны хайгуул, олборлолт эрхэлдэг аж ахуйн нэгжийн үйлдвэрлэл, борлуулалтын 20 ... оны нэгдсэн тайлангийн маягт **(3-ОУИТБС-5)**;
- Ашигт малтмал, газрын тосны хайгуул, олборлолт эрхэлдэг аж ахуйн нэгжээс улсын болон орон нутгийн төсөвт төвлөрүүлсэн албан татвар, хураамжийн орлогын 20 ... оны нэгтгэлийн тайлангийн маягт **(3-ОУИТБС-6)**.

3.3.3 Задаргааны төвшин

- ОУИТБС-ын стандарт 4.7-д “Олон талт оролцогчдын бүлэг нь **мэдээллийг олон нийтэд зориулан хэвлэн нийтлэхэд ямар төвшинд хүртэл задлах боломжтой** байх асуудлыг зөвшилцөх шаардлагатай.
- ОУИТБС-ын тайлангийн мэдээлэл нь компаниуд, төрийн байгууллагууд болон орлогын **урсгал нэг бүрээр нь дэлгэн харуулах боломжтой байх ёстой**” гэж заасан байна.

3.4 Баталгаажуулалт

3.4.1 Монгол Улсын аудит, баталгаажуулалтын орчин нөхцөл

Монгол Улсын төрийн аудитын ажиллагааг хэрэгжүүлэх дээд байгууллага нь **Үндэсний Аудитын** газар юм.

Үндэсний аудитын газар нь олон улсын аудитын **ИНТОСАЙ байгууллагын гишүүн** бөгөөд тус байгууллагын стандартын дагуу үйл ажиллагаа явуулж байна.

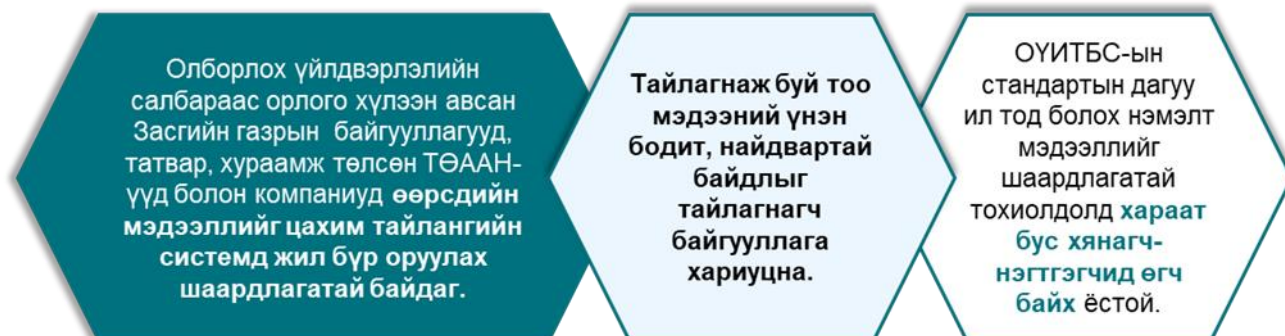
Тус байгууллага нь **яам, агентлагууд болон төрийн өмчит байгууллагуудын санхүүгийн тайлан болон ЗГ-ын нэгтгэсэн санхүүгийн тайланд аудит хийж улмаар УИХ-аар батлуулдаг.**

Орон нутгийн төрийн байгууллагууд (аймаг, сумд) санхүүгийн тайлангаа жил тутам гаргаж, ҮАГ-н харьяа орон нутгийн аудитын байгууллагаар аудит хийлгэдэг.

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

Төрийн өмчит компаниудын хувь жил тутмын санхүүгийн тайланд аудит хийх ажиллагааг Үндэсний Аудитын газар хариуцдаг ба аудитыг гүйцэтгүүлэхийн тулд зохих хэмжээний туршлага, чадвартай хөндлөнгийн аудитын байгууллагуудыг сонгон шалгаруулах журмаар томилж ажиллуулахыг зөвшөөрдөг. Тэдгээр аудитын байгууллагууд Аудитын дээд байгууллагуудын олон улсын стандарт (АДБОУС) болон АОУС-ын дагуу аудитын ажлыг гүйцэтгэж байна.

3.4.2 ОУИТБС-ын тайлангийн баталгаажуулах явц

Үндэсний Аудитын газраас баталсан санхүүгийн тайланд аудит хийх журамд “Олборлох үйлдвэрлэл эрхэлдэг аж ахуйн нэгжүүдийн төсөвт төвлөрүүлсэн төлбөрийг ОУИТБС-ын Ажлын алба болон орлого хүлээн авсан Засгийн газрын байгууллагуудтай тулган баталгаажуулж, дүгнэлт гаргах” үүрэгтэй байсан боловч эдгээр ажил өмнөх жилүүдэд хийгдэж байгаагүй байна. Өмнөх жилүүдэд тайлан гаргаж байгаа компаниудын гүйцэтгэх удирдлага нь өөрсдийн тайлан, мэдээлэлд ТУЗ-ийг төлөөлөх эрх бүхий этгээдийн гарын үсэг бүхий баталгааг бичгээр гаргаж өгөхийг, мөн компани бүр аудит хийлгэсэн санхүүгийн тайлангийн мэдээллийг цахим тайлангийн системээр мэдээлж байхыг ОТАХ-тай тохиролцсон байсны дагуу энэ жил адил зохион байгуулагдсан.

БҮЛЭГ 4. ТОХИРУУЛГЫН ҮР ДҮН

Энэхүү бүлэгт нэгтгэлд хийсэн тохируулга бол тохируулгын дараах үр дүнг дэлгэрэнгүй задалж тайлбарлана.

4.1 Анхлан тайлагнасан урсгалуудын хураангуй

Тайлангийн эхний нэгтгэлээр ЗГ-ын хүлээн авсан орлого болон компанийн тайлагнасан төлбөрийн зөрүү 605,184.2 сая төгрөг байсан. Нэгтгэлийн явцад ЗГ-ын талд 369,322.1 сая, компанийн талд 1,108,177.5 сая төгрөгийн нэмэгдэх тохируулга хийснээр зөрүүг 133,671.0 сая төгрөг хүртэл буурууллаа.

Хүснэгт 14. Анхны тайлагнасан төлбөр, орлогын урсгал ба тохируулга, сая төгрөгөөр

Зөрүүгийн тохируулга	Засгийн газар	Компани	Зөрүү
Залруулахаас өмнөх	7,936,150.1	7,330,965.9	605,184.2
Залруулгын дүн	369,322.1	1,108,177.5	738,855.3
Нийт залруулгын дараах дүн	8,305,472.3	8,439,143.4	(133,671.1)

Улсын хэмжээнд нийт тайлан гаргагч 1193 компанийн 99% нь хувийн компани байна. Анхлан тайлагнасан төлбөр, орлого болон нэгтгэлийн тохируулгыг нэгтгэн харуулбал дараах байдалтай байна.

Хүснэгт 15. Анхны тайлагнасан төлбөр, орлогын урсгал ба тохируулга, сая төгрөгөөр

Тайлан гаргагч	Компанийн тоо	Улсын хэмжээнд	Орон нутгийн хэмжээнд	Нийт
Анхны тайлан				
ЗГ-н байгууллага, орлого	1193	8,102,685.7	60,501.1	8,163,186.8
Хувийн компаниуд, Төлбөрүүд	1182	3,390,100.8	11,784.8	3,401,885.7
ТӨААН-үүд, Төлбөрүүд	12	4,712,584.8	48,716.2	4,761,301.1
Анхны нэгтгэлийн зөрүү		1,072,683.4	(303,137.2)	769,546.2
Нэгтгэл				
ЗГ-н тохируулга	104	(19,364.6)	286,375.7	267,011.0
Компанийн тохируулга	104	8,083,321.1	346,876.8	8,430,197.9
ЗГ-н дүн тохируулгын дараа		8,238,809.8	57,396.3	8,296,206.1
Компанийн дүн тохируулгын дараа		8,083,321.1	346,876.8	8,430,197.9
Эцсийн тайлбарлагдаагүй цэвэр зөрүү		155,488.6	(289,480.4)	(133,671.1)

Тохируулаагүй үлдсэн зөрүүг компани тус бүрээр Хавсралт 10-с харна уу.

4.2 Анхны тохируулаагүй зөрүү болон тайлагнаагүй компаниуд

Анхны нэгтгэлийн зөрүү нь дараах хүснэгтэд үзүүлсэн үндсэн шалтгаануудаас үүдэж байна.

Хүснэгт 16. Тохируулаагүй зөрүү, сая төгрөгөөр

№	Орлогын урсгал	Засгийн газрын хүлээн авсан орлого		Компани тайлагнасан төлбөр	
		Компанийн тоо	Дүн	Компанийн тоо	Дүн
1	Анхны тайланд дутуу тайлагнасан	50	190,600.7	53	(324,286.3)
2	Анхны тайланд илүү тайлагнасан	5	10.1	46	(95,434.3)
3	ЗГ талаас мэдээлэл ирээгүй	46	256,297.3	-	-

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

№	Орлогын урсгал	Засгийн газрын хүлээн авсан орлого		Компани тайлагнасан төлбөр	
		Компанийн тоо	Дүн	Компанийн тоо	Дүн
4	Гаальд төлсөн НӨАТ-ийг НӨАТ-ийн баганад бичээгүй	2	(7,897.0)	-	-
5	Суутган татварын дүнгээр зөрүүтэй	2	826.2	-	-
6	Мөнгөн сууриар бүртгээгүй	-	-	52	9,824.4
7	Дүнг мянгачилан ирүүлсэн	-	-	1	400,550.9
Нийт дүн		105	439,837.4	152	(9,345.3)

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын нэгтгэл тайлангийн томоохон залруулсан зөрүүнээс тодруулбал. Үүнд:

- "Эрдэнэт үйлдвэр" ТӨҮГ аж ахуй нэгжийн орлогын албан татварт төлсөн 449.7 тэрбум төгрөгийг 44.9 тэрбум төгрөгөөр буюу 404.7 тэрбум төгрөгөөр дутуу тусгасныг залруулав.
- Эрдэнэс таван толгой ХХК аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын дүнд "Суутгагчийн хуулийн этгээдэд олгосон орлогоос суутгасан татвар"-т төлсөн 5.7 тэрбум төгрөг; Гаалийн байгууллагад төлсөн 1.8 тэрбум төгрөгийн хураамж; Орон нутгийн төсөвт төвлөрүүлсэн 2.9 тэрбум төгрөгийн татвар; Байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээлтийн баталгааны тусгай дансанд төвлөрүүлсэн 0.6 тэрбум төгрөг; Ашигт малтмалын тухай хуулийн 32 дугаар зүйлийн 32.3-т заасны дагуу жил бүр төлж буй 0.5 тэрбум төгрөгийн ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрлийн төлбөр. Түүнчлэн, ОУИТБС-ын цахим тайлангийн системийн 24 дүгээр хавсралтад компанийн тусгасан хувь хүний орлогын албан татварт төлсөн 17.6 тэрбум төгрөгийг зөрүүгийн судалгаанд оруулаагүйгээс зөрүү үүссэн байсныг залруулав.
- Дарханы Төмөрлөгийн Үйлдвэр ТӨҮГ-ын хувьд Олборлох үйлдвэрийн ил тод байдлын санаачилгын тайлангаа илгээгээгүй байсантай холбоотой 38.0 тэрбум төгрөгийн зөрүү гарсан байна.
- Тус тайлагналын системийн шинэчлэлтэй холбоотойгоор зарим компанийн хадгалсан мэдээлэл дутуу бүртгэгдсэн байна.
- Орон нутгийн төсөвт төлсөн албан татвар, тусгай зөвшөөрлийн төлбөрийн ЗГ-ийн мэдээ зарим компанид оронгийн нарийвчлалын зөрүүтэй байна.

4.3 Тохируулаагүй үлдсэн зөрүү

Тохируулгын дараа 133,671.1 сая төгрөгийн зөрүү үлдсэн бөгөөд ҮХЭХАТ, АМНАТ, ус ашигласны төлбөр, ажилчдын НДШ зэрэг нь өндөр дүнг эзэлж байна.

Хүснэгт 17. Тохируулаагүй үлдсэн зөрүү, орлогын урсгалаар /сая төгрөгөөр/

№	Орлогын урсгал	Засгийн газар илүү тайлагнасан	Засгийн газар дутуу тайлагнасан
Улсын хэмжээний төлбөрийн урсгал			
1	Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар	89,012.8	
2	Гаалийн албан татвар	32,694.9	
3	Нэмэгдсэн өртгийн албан татвар	1,707,145.8	
4	Авто дизелийн түлшний онцгой албан татвар	9,050.0	
5	Авто дизелийн түлшний албан татвар	13,631.9	
6	Ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр	140,705,186.9	

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

№	Орлогын урсгал	Засгийн газар илүү тайлагнасан	Засгийн газар дутуу тайлагнасан
7	Тусгай зөвшөөрлийн төлбөр /Засгийн газар		(7,417,297.2)
8	Улсын төсвийн хөрөнгөөр хайгуул хийсэн ордын нөхөн төлбөр /Засгийн газар	465,935.3	
9	Гадаад ажилчдын ажлын байрны төлбөр /Засгийн газар		(8,284,479.1)
10	Агаарын бохирдлын төлбөр /Засгийн газар	7,004,142.9	
11	Ажилчдын НДШ /Засгийн газар	17,447,794.1	
12	Гаалийн үйлчилгээний хураамж /Засгийн газар	8,856,068.6	
13	ЗГ-т төлсөн урьдчилгаа төлбөр /Засгийн газар		379,545.0
14	Торгууль /Засгийн газар		4,662,816.0
15	Нөхөн төлбөр /Засгийн газар		447,678.7
16	Бусад /Засгийн газар	74,123.8	
17	Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээгээр тухайн жилд төвлөрүүлсэн сургалтын урамшуулал /Засгийн газар	574,238.7	
18	Газрын тосны хайгуулын талбайн захиалгын үйлчилгээний хөлс /Засгийн газар	138,537.4	
Орон нутгийн хэмжээний төлбөрийн урсгал			
1	ҮХЭХАТ /ОНТ		162,783,014.5
2	АТБӨЯХАТ /ОНТ	2,321,358.8	
3	Газрын төлбөр /ОНТ		16,262,641.5
4	Ус ашигласны төлбөр /ОНТ		68,026,105.0
5	Ус бохирдуулсны төлбөр /ОНТ		351,707.9
6	ТТАМНАТ /ОНТ		9,082,253.6
7	Гадаад ажилчдын ажлын байрны төлбөр /ОНТ		928,840.9
8	Орон нутгийн төрийн өмчийн ногдол ашиг /ОНТ		341,300.0
9	Торгууль /ОНТ		154,826.7
10	Нөхөн төлбөр /ОНТ		4,144,554.8
11	Бусад /ОНТ		1,558,887.1
12	Орон нутгийн төсөвт төвлөрүүлсэн тэмдэгтийн хураамж /ОНТ	18,243.9	
13	Хандив/ОНТ	1,697,690.4	

Тохируулгын дараах тайлбарлагдаагүй зөрүүг компаниар харуулбал дараах үзүүлэлттэй байна.

Хүснэгт 18. Тохируулаагүй үлдсэн зөрүү, компаниар

№	РД	Компанийн нэр	Залруулгын дараах зөрүү
1	2011239	Адуунчулуун ХХК	3,000,000.0
2	5097517	Азаргын гол чонот ХХК	(49,094,350.0)
3	5809797	Ай Би Би Ай ХХК	-
4	5118344	Алтайн хар азарга групп ХХК	(11,407,088.9)
5	5095549	Алтайнхүдэр ХХК	-
6	2784165	Алтангол эксплорэйшн ХХК	(126,448,967.8)
7	5133351	Алтарганахайрхан ХХК	(107,821,387.0)
8	6172768	Арвижих энерги ХХК	724,319,656.6
9	2788705	Ачит-Ихт ХХК	-
10	5439183	Баатарван транс ххк	(17,600,857.5)
11	2008572	Багануур ХК	(3,939,691,826.4)
12	5215919	Бадмаарагхаш ХХК	3,040,051,387.7
13	5502977	Бадрах энерги ХХК	(1,332,674,149.0)
14	2708701	Баян-Айраг эксплорэйшн ХХК	(996,321,809.4)
15	2014491	Баянтээг ХК	(76,781,524.0)
16	6414877	Би Ти девлопмент ХХК	(715,347.0)
17	5369223	Биг могул коул энд энерги ХХК	(39,025,314.0)

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

№	РД	Компанийн нэр	Залруулгын дараах зөрүү
18	5294088	Билэгтбаялаг ХХК	(146,730,180.7)
19	2855119	Болдтөмөр ерөө гол ХХК	(397,262,930.7)
20	2094533	Бороогоулд ХХК	(2,629,236,342.3)
21	5722942	Бүрдэл майнинг ХХК	113,811,140.9
22	2867494	Генерго ХХК	19,361,811.8
23	6463932	Говийн шандаст хүлэг ХХК	3,003,481,706.5
24	5260833	Говь-Эрээн ХХК	-
25	2051303	Дарханы төмөрлөгийн үйлдвэр ХХК	5,769,249,338.7
26	2061848	Дацантрейд ХХК	(356,125,772.2)
27	2766337	Доншен газрын тос (Монгол) ХХК	-
28	5810086	Евроашиан майнинг контрактор ХХК	-
29	5217652	Жавхлант-Орд ХХК	(4,242,581,356.9)
30	2780518	Жөн-Юан ХХК	-
31	5272378	Зууннайман ойл ХХК	14,513,958.4
32	5467268	Инфинитиспэйс	1,718,062,761.9
33	5522935	Ихговь энерги ХХК	142,177,715.3
34	5528089	Кингдаймонд ХХК	-
35	5396662	Лутчулуу ХХК	2,866,830,224.2
36	5830974	МАК Цемент ХХК	(367,964,363.6)
37	2057573	Макс-Импэкс ХХК	-
38	5699134	Мандал ресурс ХХК	(5,089,282.7)
39	5412153	Меланж ХХК	379,580,121.4
40	2034859	Могойн гол ХК	-
41	5253535	Монгол майнинг энд эксплорэйшн ХХК	28,702,344.7
42	5150884	Монгол Уранимиум ресурс ХХК	-
43	5051304	Монголжүяньли ХХК	3,791,173,559.1
44	5401801	Монголиан нэшнл рийр ийрт корп ХХК	-
45	2550466	Монголросцветмет ТӨҮГ	(1,330,849,088.7)
46	5051134	Монголчех металл ХХК	1,321,407,606.7
47	2095025	Монголын алт ХХК	(5,493,718,953.8)
48	2045931	Монлаа ХХК	11,282,940,653.6
49	2029278	Монполимет ХХК	(3,791,149,910.3)
50	5106567	Монцемент билдинг материалс ХХК	1,007,404,296.6
51	5141583	МОЭНКО ХХК	105,644,100.5
52	5118115	Мөнхийн баян гал ХХК	411,200.0
53	5106656	Нагааранз ХХК	-
54	2010895	Найнги ХХК	122,872,759.1
55	5295858	Наран мандал энтерпрайзес ХХК	800,800.0
56	6287727	Олон ихт баян ХХК	1,178,103,951.2
57	2659603	Очир-Ундраа ХХК	1,549,949,380.2
58	2678187	Оюут-Улаан ХХК	(155,114,232.5)
59	2657457	Оюутолгой ХХК	(182,254,320,590.0)
60	3615243	Өгөөмөргавилууд ХХК	1,060,926,853.8
61	3623955	Өмнийн говийн баялаг ХХК	232,624,347.5
62	5199077	Өсөхзоос ХХК	116,118,626,861.9
63	2075385	Петро Чайна Дачин Тамсаг ХХК	148,661,791.2
64	2867095	Петроматад ХХК	370,015,447.6
65	5076285	Платинумланд ХХК	2,201,260,229.3
66	5084555	Саусгоби сэндс ХХК	(7,840,607,580.0)
67	5261198	Си Өү Эй Эл ХХК	(1,080,331,197.7)
68	5288703	Си Эм Кэй Ай ХХК	(98,165,933.2)
69	6232485	Сора интернэшнл ХХК	(168,086,321.4)
70	6101615	Степ голд ХХК	(1,598,013,150.6)
71	5120365	Сумэру ХХК	-
72	2016656	Тавантолгой ХК	6,948,906,420.0
73	5872006	Талст дисковери ХХК	(18,998,825.0)
74	5774047	Талст молор ХХК	-
75	5105439	Талстдөл ХХК	567,269,655.3

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

№	РД	Компанийн нэр	Залруулгын дараах зөрүү
76	2663813	Талстмаргад ХХК	-
77	2016931	Талын гал ХК	381,224,875.0
78	5513618	Тахь ресурс ХХК	942,120,998.9
79	2807459	Тефисмайнинг ХХК	106,503,703.7
80	2872943	Тод-Ундрага ХХК	(385,397,680.6)
81	6268048	Топ ган дриллинг ХХК	(1,307,225,987.9)
82	5874963	Түмэн айл инвест ХХК	40,807,253.1
83	6636624	Түшээ гүний буян ХХК	26,113,050.0
84	2839717	Тэн Хун ХХК	(421,910,128.9)
85	2344343	Улзгол ХХК	(97,286,133.7)
86	2819996	Уулсзаамар ХХК	(170,259,752.2)
87	2868687	Уулсноён ХХК	589,857,612.9
88	5877288	Фриендшип ресурсис ХХК	(494,354,375.5)
89	6195598	Хаан булаг интернэйшнл ХХК	35,442,417.2
90	6413811	Хан алтай ресурс ХХК	(253,682,015.9)
91	2887134	Хангад-Эксплорэйшн ХХК	(1,324,465,963.5)
92	2618176	Ханшашир ХХК	(597,066,780.7)
93	5364884	Хорикаваметалл ХХК	-
94	2100231	Хосхас ХХК	(297,977,337.4)
95	2661128	Хотгор ХХК	76,659,156.5
96	5878756	Хөхбишрэлт ХХК	50,036,511.5
97	2166631	Хунт-Өгөөж ХХК	757,841,737.7
98	5671833	Хур эрдэнэ баялаг ХХК	(43,002,026,737.6)
99	5104424	Хургатайхайрхан ХХК	-
100	2668505	Хуучин-Андууд ХХК	(23,093,120.9)
101	2697947	Хүрэн толгой коал майнинг ХХК	8,900,042,296.6
102	5352827	Цагаан-Өвөлжөө ХХК	(3,237,769,654.6)
103	2548747	Цайртминерал ХХК	802,374,985.1
104	2641984	Цементшохой ТӨХК	4,953,540,208.0
105	6342485	Цүй ханг инвест ХХК	(5,700,919.9)
106	5166667	Цэрэнбадам ХХК	(16,866,720.0)
107	5482046	Цэцэнс майнинг энд энерги ХХК	401,102,286.0
108	2050374	Шарын гол	3,518,333,350.1
109	2004879	Шивээ-Овоо ТӨХК	2,861,386,893.2
110	2830213	Шинь шинь ХХК	117,898,200.0
111	5320607	Шувуун хар уул ХХК	18,897,410.8
112	5586119	Эйкүсора ХХК	-
113	5015243	Эм Си Ти Ти ХХК	(362,787,341.9)
114	5452503	Эм Эл цахиурт овоо ХХК	(22,047,364.5)
115	2887746	Энержиресурс ХХК	(12,294,574,636.0)
116	5618339	Энхтунх орчлон ХХК	-
117	2718243	Эрдэнэмонгол ХХК	(371,954,604.8)
118	6896197	Эрдэнэс Баянбогд ХХК	(6,485,191.0)
119	5435528	Эрдэнэс Таван толгой ХХК	(5,248,634,138.9)
120	5824826	Эрдэнэс цагаан суварга ХХК	202,934,906.4
121	6141536	Эрдэнэсийн эрэг ХХК	-
122	5124913	Эрдэнэсмонгол ХХК	(1,748,440,417.7)
123	2074192	Эрдэнэт үйлдвэр ТӨҮГ	(33,815,627,101.5)
124	2861224	ЭСТО ХХК	-
125	5137977	Эф Ви Эс Пи ХХК	(108,789,050.3)

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

4.3. Нэгтгэлийн дэлгэрэнгүй үр дүн

Анхны нэгтгэл тайлангаарх төлбөрүүдийн зөрүү болон тохируулга, түүний дараах зөрүүг орон нутгийн хэмжээний төлбөр бүрээр дараахаар харууллаа. Орон нутгийн хэмжээний 289.5 сая төгрөгийн төлбөр тайлбарлагдаагүй үлдсэнээс хамгийн өндөр зөрүүг авто тээврийн болон өөрөө явагч хэрэгслийн албан татвар болон хандив дэмжлэгийн дүн эзэлж байна.

Хүснэгт 19. Орон нутгийн хэмжээний гол урсгалууд, сая төгрөгөөр

Орон нутгийн хэмжээний гол урсгалууд	Тохируулгын өмнө			Тохируулга		Тохируулгын дараа		
	ЗГ	Компани	Зөрүү	ЗГ	Компани	ЗГ	Компани	Зөрүү
Үл хөдлөх эд хөрөнгийн албан татвар	18,690.7	181,053.2	(162,362.5)	(670.3)	(249.8)	18,020.4	180,803.4	(162,783.0)
Авто тээврийн болон өөрөө явагч хэрэгслийн албан татвар	3,477.8	1,243.7	2,234.1	(11.9)	(99.2)	3,465.9	1,144.5	2,321.4
Газрын төлбөр	27,322.4	45,203.2	(17,880.7)	(807.1)	(2,425.2)	26,515.4	42,778.0	(16,262.6)
Ус ашигласны төлбөр	1,575.7	71,122.8	(69,547.1)	(179.0)	(1,700.0)	1,396.7	69,422.8	(68,026.1)
Ус бохирдуулсны төлбөр	884.1	1,318.8	(434.7)	(0.1)	(83.1)	883.9	1,235.7	(351.7)
Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр	4,631.7	44,395.2	(39,763.5)	(226.5)	(907.7)	4,405.2	43,487.4	(39,082.2)
Гадаадын мэргэжилтэн, ажилчны ажлын байрны төлбөр	-	1,814.5	(1,814.5)	-	(885.7)	-	928.8	(928.8)
Орон нутгийн төрийн өмчийн ногдол ашиг	-	342.8	(342.8)	-	(1.5)	-	341.3	(341.3)
Торгууль	72.2	6,114.7	(6,042.5)	(0.2)	(5,887.9)	71.9	226.8	(154.8)
Нөхөн төлбөр	0.0	4,186.7	(4,186.7)	(0.0)	(42.1)	-	4,144.5	(4,144.5)
Бусад	1,755.6	6,842.7	(5,087.1)	(779.9)	(4,308.2)	975.7	2,534.6	(1,558.9)
Орон нутгийн төсөвт төвлөрүүлсэн тэмдэгтийн хураамж	18.4	-	18.4	(0.2)	-	18.2	-	18.2
Ашигт малтмалаас бусад байгалийн баялаг ашиглахад олгох эрхийн зөвшөөрлийн хураамж	16.0	-	16.0	(16.0)	-	-	-	-
Хандив	2,056.4	-	2,056.4	(358.7)	-	1,697.6	-	1,697.7
Нийт	60,501.11	363,638.36	(303,137.24)	(3,050.08)	(16,590.48)	57,451.04	347,047.88	(289,596.84)

Улсын хэмжээний гол урсгалын тайлбарлагдаагүй зөрүү 155.9 сая бөгөөд АМНАТ, ажилчдын НДШ, гаалийн үйлчилгээний хураамж зэрэг нь тус зөрүүнд өндөр дүнг эзэлж байна.

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

Хүснэгт 20. Улсын хэмжээний гол урсгалууд, сая төгрөгөөр

Улсын хэмжээний гол урсгалууд	Тохируулгын өмнө			Тохируулга		Тохируулгын дараа		
	ЗГ	Компани	Зөрүү	ЗГ	Компани	ЗГ	Компани	Зөрүү
Аж ахуй нэгжийн орлогын албан татвар	2,048,360.9	1,471,015.7	577,345.3	(60,538.2)	516,718.1	1,987,822.8	1,987,733.8	89.0
Гаалийн албан татвар	81,177.3	119,534.9	(38,357.6)	(6,378.4)	(44,768.6)	74,798.9	74,766.2	32.7
Нэмэгдсэн өртгийн албан татвар	399,595.0	267,959.5	131,635.5	(47,675.8)	82,252.5	351,919.2	350,212.0	1,707.2
Авто дизелийн түлшний онцгой албан татвар	56.7	0.4	56.4	(37.5)	9.8	19.3	10.2	9.0
Авто дизелийн түлшний албан татвар	230.0	1.5	228.5	(216.4)	(1.5)	13.6	-	13.6
АМНАТ	4,448,336.4	3,973,539.3	474,797.2	(1,725.3)	332,366.7	4,446,611.1	4,305,905.9	140,705.2
Тусгай зөвшөөрлийн төлбөр	3,228.4	23,727.4	(20,498.9)	(1,699.9)	(14,781.6)	1,528.5	8,945.8	(7,417.3)
Улсын төсвийн хөрөнгөөр хайгуул хийсэн ордын төлбөр	3,126.8	1,444.3	1,682.5	(1,771.0)	(554.4)	1,355.8	889.8	465.9
Гадаад ажилчдын ажлын байрны төлбөр	-	10,401.2	(10,401.2)	-	(2,116.7)	-	8,284.5	(8,284.5)
Агаарын бохирдлын төлбөр	66,223.8	59,695.5	6,528.2	(771.7)	(1,247.6)	65,452.1	58,447.9	7,004.1
Ажилчдын НДШ	658,967.9	485,734.5	173,233.4	(125,132.5)	30,653.1	533,835.4	516,387.6	17,447.8
Гаалийн үйлчилгээний хураамж	112,297.3	98,724.4	13,572.9	(4,266.7)	450.1	108,030.6	99,174.6	8,856.1
Төрийн өмчийн ногдол ашиг	-	417,138.8	(417,138.8)	417,082.0	(56.8)	417,082.0	417,082.0	-
ЗГ-т төлсөн урьдчилгаа төлбөр	-	385.3	(385.3)	-	(5.8)	-	379.5	(379.5)
Торгууль	-	5,272.5	(5,272.5)	-	(609.7)	-	4,662.8	(4,662.8)
Нөхөн төлбөр	-	11,901.8	(11,901.8)	-	(11,454.1)	-	447.7	(447.7)
Бусад	-	83,525.3	(83,525.3)	74.1	(83,525.3)	74.1	-	74.1
Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээгээр тухайн жилд төвлөрүүлсэн сургалтын урамшуулал	2,664.0	-	2,664.0	(2,089.8)	-	574.2	-	574.2
Газрын тосны хайгуулын талбайн захиалгын үйлчилгээний хөлс	208.2	-	208.2	(69.7)	-	138.5	-	138.5

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

Улсын хэмжээний гол урсгалууд	Тохируулгын өмнө			Тохируулга		Тохируулгын дараа		
	ЗГ	Компани	Зөрүү	ЗГ	Компани	ЗГ	Компани	Зөрүү
ХХОАТ	278,212.9	-	278,212.9	(19,447.8)	258,765.1	258,765.1	258,765.1	-

Харин зөрүүг компаниар нь харуулбал дараах байдалтай байна. Үүнд: “Өсөх зоос” ХХК, “Хүрэн толгой коал майнинг ” ХХК, “Тавантолгой” ХК зэрэг компаниуд бусад компанитай харьцуулахад өндөр зөрүүтэй үлдсэн бөгөөд дэлгэрэнгүй мэдээллийг хүснэгтээс харна уу.

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

Хүснэгт 21. Улсын хэмжээний нэгтгэл, орлогын урсгалаар, сая төгрөгөөр

№	Компанийн нэр	Анхны нэгтгэл			Залруулга			Залруулгын дараах нэгтгэл		
		ЗГ	Компани	Зөрүү	ЗГ	Компани	Зөрүү	ЗГ	Компани	Зөрүү
1	Адуунчулуун ХХК	869.3	115.8	753.	3.0	753.5	(750.5)	872.3	869.3	3.0
2	Азаргын гол чонот ХХК	-	-	-	0.0	49.1	(49.1)	0.0	49.1	(49.1)
3	Ай Би Би Ай ХХК	2,324.0	4,478.6	(2,154.5)	(2,324.0)	(4,478.6)	2,154.5	-	-	-
4	Алтайн хар азарга групп ХХК	65.8	78.9	(13.1)	-	(1.7)	1.7	65.8	77.2	(11.4)
5	Алтайнхүдэр ХХК	6,659.3	381.8	6,277.5	(6,659.3)	(381.8)	(6,277.5)	-	-	-
6	Алтангол эксплорэйшн ХХК	994.0	794.8	199.2	-	325.6	(325.6)	994.0	1,120.5	(126.4)
7	Алтарганахайрхан ХХК	31.5	147.9	(116.5)	-	(8.7)	8.7	31.5	139.3	(107.8)
8	Арвижих энерги ХХК	810.	78.3	731.8	-	7.5	(7.5)	810.2	85.8	724.3
9	Ачит-Ихт ХХК	49,776.7	-	49,776.7	(49,776.7)	-	(49,776.7)	-	-	-
10	Баатарван транс ххк	2,307.5	1,396.3	911.2	-	928.8	(928.8)	2,307.5	2,325.1	(17.6)
11	Багануур ХК	23,970.8	49,485.1	(25,514.3)	-	(21,574.6)	21,574.6	23,970.8	27,910.5	(3,939.7)
12	Бадмаарагхаш ХХК	3,498.9	1,569.2	1,929.7	-	(1,110.3)	1,110.4	3,498.9	458.8	3,040.0
13	Бадрах энерги ХХК	2,477.6	3,067.3	(589.7)	-	742.9	(742.9)	2,477.6	3,810.2	(1,332.7)
14	Баян-Айраг эксплорэйшн ХХК	12,593.0	11,119.3	1,473.7	-	2,470.1	(2,470.1)	12,593.0	13,589.3	(996.3)
15	Баянтээг ХК	2,388.8	-	2,388.8	-	2,465.6	(2,465.6)	2,388.8	2,465.6	(76.8)
16	Би Ти девлопмент ХХК	140.4	44.8	95.6	-	96.3	(96.3)	140.4	141.2	(0.7)
17	Биг могул коул энд энерги ХХК	2,892.9	2,765.4	127.5	-	166.5	(166.5)	2,892.9	2,931.9	(39.0)
18	Билэгтбаялаг ХХК	2,753.2	2,871.2	(118.1)	-	28.6	(28.6)	2,753.2	2,899.8	(146.7)
19	Болдтөмөр ерөө гол ХХК	42,773.9	41,884.1	889.7	-	1,287.0	(1,287.0)	42,773.9	43,171.1	(397.3)
20	Бороогоулд ХХК	46,032.4	71,199.8	(25,167.4)	22,853.8	315.6	22,538.2	68,886.2	71,515.5	(2,629.2)
21	Бүрдэл майнинг ХХК	1,042.3	-	1,042.3	-	928.5	(928.5)	1,042.3	928.5	113.8
22	Генерго ХХК	25.2	5.8	19.4	-	-	-	25.2	5.8	19.4

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

№	Компанийн нэр	Анхны нэгтгэл			Залруулга			Залруулгын дараах нэгтгэл		
		ЗГ	Компани	Зөрүү	ЗГ	Компани	Зөрүү	ЗГ	Компани	Зөрүү
23	Говийн шандаст хүлэг ХХК	4,682.9	1,503.9	3,179.0	-	175.5	(175.5)	4,682.9	1,679.4	3,003.5
24	Говь-Эрээн ХХК	3.7	-	3.7	(3.7)	-	(3.7)	-	-	-
25	Дарханы төмөрлөгийн үйлдвэр ХХК	37,978.1	-	37,978.1	-	32,208.8	(32,208.8)	37,978.1	32,208.8	5,769.2
26	Дацантрейд ХХК	171.6	203.3	(31.7)	-	324.4	(324.4)	171.6	527.7	(356.1)
27	Доншен газрын тос (Монгол) ХХК	1,604.4	-	1,604.4	(1,604.4)	-	(1,604.4)	-	-	-
28	Евроашиан майнинг контрактор ХХК	1,266.7	-	1,266.7	(1,266.7)	-	(1,266.7)	-	-	-
29	Жавхлант-Орд ХХК	16,138.8	27,834.1	(11,695.4)	-	(7,452.8)	7,452.8	16,138.8	20,381.4	(4,242.6)
30	Жөн-Юан ХХК	1,052.9	1,285.0	(232.2)	(1,052.9)	(1,285.0)	232.2	-	-	-
31	Зууннайман ойл ХХК	3,281.7	-	3,281.7	-	3,267.2	(3,267.2)	3,281.7	3,267.2	14.5
32	Инфинитиспэйс	17,865.9	15,657.9	2,208.0	-	489.9	(489.9)	17,865.9	16,147.9	1,718.1
33	Ихговь энерги ХХК	781.1	592.9	188.2	-	46.0	(46.0)	781.1	638.9	142.2
34	Кингдаймонд ХХК	-	-	-	-	-	-	-	-	-
35	Лутчулуу ХХК	4,938.8	1,743.3	3,195.4	-	328.6	(328.6)	4,938.7	2,071.9	2,866.8
36	МАК Цемент ХХК	37,006.2	70,757.2	(33,750.9)	-	(33,382.9)	33,382.9	37,006.2	37,374.2	(367.9)
37	Макс-Импэкс ХХК	1,128.3	926.0	202.2	(1,128.3)	(926.0)	(202.2)	-	-	-
38	Мандал ресурс ХХК	2,364.9	1,958.2	406.7	16.7	428.5	(411.8)	2,381.6	2,386.7	(5.1)
39	Меланж ХХК	1,006.9	1,307.1	(300.2)	-	(679.8)	679.8	1,006.9	627.3	379.6
40	Могойн гол ХК	990.3	948.4	41.9	(990.4)	(948.4)	(41.9)	-	-	-
41	Монгол майнинг энд эксплорэйшн ХХК	6,781.9	2,109.	4,672.6	-	4,643.9	(4,643.9)	6,781.9	6,753.3	28.7
42	Монгол Уранимיום ресурс ХХК	72.7	60.7	12.0	(72.7)	(60.7)	(12.0)	-	-	-
43	Монголжүюаньли ХХК	4,977.8	3,352.4	1,625.4	-	(2,165.7)	2,165.7	4,977.8	1,186.7	3,791.2
44	Монголиан нэшнл рийр ийрт корп ХХК	1,404.3	-	1,404.3	(1,404.3)	-	(1,404.3)	-	-	-
45	Монголросцветмет ТӨҮГ	31,780.6	29,047.4	2,733.2	1,500.0	5,564.1	(4,064.1)	33,280.6	34,611.5	(1,330.9)

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

№	Компанийн нэр	Анхны нэгтгэл			Залруулга			Залруулгын дараах нэгтгэл		
		ЗГ	Компани	Зөрүү	ЗГ	Компани	Зөрүү	ЗГ	Компани	Зөрүү
46	Монголчех металл ХХК	1,845.9	233.6	1,612.3	-	290.9	(290.9)	1,845.9	524.6	1,321.4
47	Монголын алт ХХК	336,822.8	310,530.0	26,292.8	-	31,786.5	(31,786.5)	336,822.8	342,316.5	(5,493.7)
48	Монлаа ХХК	16,922.5	15,246.7	1,675.8	-	(9,607.1)	9,607.1	16,922.5	5,639.6	11,282.9
49	Монполимет ХХК	4,213.3	6,101.1	(1,887.8)	-	1,903.4	(1,903.4)	4,213.3	8,004.5	(3,791.1)
50	Монцемент билдинг материалс ХХК	14,530.6	8,530.9	5,999.7	-	4,992.3	(4,992.3)	14,530.6	13,523.2	1,007.4
51	МОЭНКО ХХК	123,348.0	122,088.1	1,259.8	-	1,154.2	(1,154.2)	123,348.0	123,242.4	105.6
52	Мөнхийн баян гал ХХК	10,659.6	-	10,659.6	-	10,659.1	(10,659.1)	10,659.6	10,659.2	0.4
53	Нагааранз ХХК	1,089.7	-	1,089.7	(1,089.7)	-	(1,089.7)	-	-	-
54	Найнг ХХК	1,147.8	1,064.9	82.9	0.0	(39.9)	39.9	1,147.8	1,024.9	122.8
55	Наран мандал энтерпрайзес ХХК	4,008.3	-	4,008.3	-	4,007.5	(4,007.5)	4,008.3	4,007.5	0.8
56	Олон ихт баян ХХК	2,410.4	1,219.4	1,191.0	13.4	26.3	(12.9)	2,423.8	1,245.7	1,178.1
57	Очир-Ундраа ХХК	11,017.6	-	11,017.6	-	9,467.6	(9,467.6)	11,017.6	9,467.6	1,549.9
58	Оюут-Улаан ХХК	2,656.3	4,499.3	(1,843.0)	-	(1,687.9)	1,687.9	2,656.3	2,811.4	(155.1)
59	Оюутолгой ХХК	734,901.9	864,994.9	(130,092.9)	-	52,161.3	(52,161.3)	734,901.9	917,156.2	(182,254.3)
60	Өгөөмөргавилууд ХХК	1,880.1	63.1	1,816.9	-	756.0	(756.0)	1,880.0	819.1	1,060.9
61	Өмнийн говийн баялаг ХХК	1,138.2	793.7	344.5	-	111.9	(111.9)	1,138.2	905.6	232.6
62	Өсөхзоос ХХК	169,319.2	52,904.0	116,415.2	0.6	297.2	(296.6)	169,319.8	53,201.2	116,118.6
63	Петро Чайна Дачин Тамсаг ХХК	7,493.2	-	7,493.2	-	7,344.6	(7,344.6)	7,493.2	7,344.6	148.7
64	Петроматад ХХК	1,968.5	-	1,968.5	-	1,598.5	(1,598.5)	1,968.5	1,598.5	370.0
65	Платинумланд ХХК	12,534.9	6,011.0	6,523.8	-	4,322.6	(4,322.6)	12,534.9	10,333.6	2,201.3
66	Саусгоби сэндс ХХК	256,860.8	273,689.1	(16,828.3)	-	(8,987.7)	8,987.7	256,860.9	264,701.5	(7,840.6)
67	Си Өү Эй Эл ХХК	112,081.6	103,981.4	8,100.2	-	9,180.5	(9,180.5)	112,081.6	113,161.9	(1,080.3)
68	Си Эм Кэй Ай ХХК	2,034.5	406.5	1,627.9	-	1,726.1	(1,726.1)	2,034.5	2,132.6	(98.2)
69	Сора интернэшнл ХХК	6,361.4	6,423.1	(61.7)	-	106.4	(106.4)	6,361.4	6,529.5	(168.1)
70	Степ голд ХХК	13,142.2	10,326.5	2,815.7	-	4,413.8	(4,413.8)	13,142.2	14,740.2	(1,598.0)
71	Сумэру ХХК	-	-	-	-	-	-	-	-	-
72	Тавантолгой ХК	113,601.1	-	113,601.1	-	106,652.2	(106,652.2)	113,601.1	106,652.2	6,948.9

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

№	Компанийн нэр	Анхны нэгтгэл			Залруулга			Залруулгын дараах нэгтгэл		
		ЗГ	Компани	Зөрүү	ЗГ	Компани	Зөрүү	ЗГ	Компани	Зөрүү
73	Талст дисковери ХХК	2,352.3	36.7	2,315.6	-	2,334.6	(2,334.6)	2,352.3	2,371.3	(19.0)
74	Талст молор ХХК	33.9	-	33.9	(33.9)	-	(33.9)	-	-	-
75	Талстдөл ХХК	1,063.9	-	1,063.9	-	496.6	(496.6)	1,063.9	496.6	567.3
76	Талстмаргад ХХК	0.2	14.9	(14.7)	(0.2)	(14.9)	14.7	-	-	-
77	Талын гал ХК	819.5	-	819.5	-	438.3	(438.3)	819.5	438.3	381.2
78	Тахь ресурс ХХК	1,006.8	3.2	1,003.6	-	61.5	(61.5)	1,006.8	64.7	942.1
79	Тефисмайнинг ХХК	6,694.6	464.1	6,230.5	-	6,123.9	(6,123.9)	6,694.6	6,588.1	106.5
80	Тод-Ундрага ХХК	2,687.1	4,474.9	(1,787.8)	-	(1,402.4)	1,402.4	2,687.1	3,072.5	(385.4)
81	Топ ган дриллинг ХХК	1,408.4	2,399.9	(991.6)	-	315.6	(315.6)	1,408.4	2,715.6	(1,307.2)
82	Түмэн айл инвест ХХК	2,082.2	1,671.6	410.6	-	369.8	(369.8)	2,082.2	2,041.4	40.8
83	Түшээ гүний буян ХХК	-	-	-	26.1	-	26.1	26.1	-	26.1
84	Тэн Хун ХХК	4,392.8	4,509.1	(116.3)	-	305.6	(305.6)	4,392.8	4,814.8	(421.9)
85	Улзгол ХХК	1,324.7	1,248.6	76.1	-	173.4	(173.4)	1,324.7	1,422.0	(97.3)
86	Уулсзаамар ХХК	3,871.3	3,455.2	416.1	-	586.3	(586.3)	3,871.3	4,041.5	(170.3)
87	Уулсноён ХХК	1,041.3	24.1	1,017.2	-	427.3	(427.3)	1,041.3	451.5	589.9
88	Фриендшип ресурсис ХХК	6,541.6	6,972.6	(431.1)	-	63.3	(63.3)	6,541.6	7,035.9	(494.3)
89	Хаан булаг интернэйшнл ХХК	2,007.3	0.0	2,007.3	11.5	1,983.4	(1,971.9)	2,018.9	1,983.4	35.4
90	Хан алтай ресурс ХХК	11,316.0	37,826.8	(26,510.8)	2.8	(26,254.4)	26,257.1	11,318.8	11,572.5	(253.7)
91	Хангад-Эксплорэйшн ХХК	59,293.5	60,618.0	(1,324.5)	-	0.0	(0.0)	59,293.5	60,618.0	(1,324.5)
92	Ханшашир ХХК	2,358.8	2,619.7	(260.9)	-	336.1	(336.1)	2,358.8	2,955.8	(597.1)
93	Хорикаваметалл ХХК	-	-	-	-	-	-	-	-	-
94	Хосхас ХХК	1,809.9	3,964.5	(2,154.5)	0.0	(1,856.5)	1,856.5	1,809.9	2,107.9	(297.9)
95	Хотгор ХХК	1,058.2	845.1	213.1	-	136.4	(136.4)	1,058.2	981.5	76.7
96	Хөхбишрэлт ХХК	1,482.6	-	1,482.6	-	1,432.5	(1,432.5)	1,482.6	1,432.5	50.0
97	Хунт-Өгөөж ХХК	2,381.0	-	2,381.0	-	1,623.2	(1,623.2)	2,381.0	1,623.2	757.8

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

№	Компанийн нэр	Анхны нэгтгэл			Залруулга			Залруулгын дараах нэгтгэл		
		ЗГ	Компани	Зөрүү	ЗГ	Компани	Зөрүү	ЗГ	Компани	Зөрүү
98	Хур эрдэнэ баялаг ХХК	60,235.9	77,330.3	(17,094.4)	-	25,907.6	(25,907.6)	60,235.9	103,237.9	(43,002.0)
99	Хургатайхайрхан ХХК	1,103.0	-	1,103.0	(1,103.0)	-	(1,103.0)	-	-	-
100	Хуучин-Андууд ХХК	3,057.3	580.3	2,476.9	-	2,500.1	(2,500.1)	3,057.3	3,080.4	(23.1)
101	Хүрэн толгой коал майнинг ХХК	289,720.3	-	289,720.3	-	280,820.3	(280,820.3)	289,720.3	280,820.3	8,900.0
102	Цагаан-Өвөлжөө ХХК	30,862.4	33,517.9	(2,655.5)	-	582.2	(582.2)	30,862.4	34,100.2	(3,237.8)
103	Цайртминерал ХХК	80,805.9	59,286.0	21,519.9	-	20,717.6	(20,717.6)	80,805.9	80,003.6	802.4
104	Цементшохой ТӨХК	8,389.8	-	8,389.8	-	3,436.3	(3,436.3)	8,389.8	3,436.3	4,953.5
105	Цүй ханг инвест ХХК	1,694.9	1,697.6	(2.7)	-	3.0	(3.0)	1,694.9	1,700.6	(5.7)
106	Цэрэнбадам ХХК	0.6	17.4	(16.8)	-	0.0	(0.0)	0.6	17.4	(16.9)
107	Цэцэнс майнинг энд энерги ХХК	1,791.8	1,047.7	744.2	-	343.1	(343.1)	1,791.8	1,390.7	401.1
108	Шарын гол	14,670.9	9,985.1	4,685.8	-	1,167.5	(1,167.5)	14,670.9	11,152.6	3,518.3
109	Шивээ-Овоо ТӨХК	5,560.2	-	5,560.2	-	2,698.8	(2,698.8)	5,560.2	2,698.8	2,861.4
110	Шинь шинь ХХК	66,308.5	-	66,308.5	-	66,190.6	(66,190.6)	66,308.5	66,190.6	117.9
111	Шувуун хар уул ХХК	1,218.8	973.4	245.4	-	226.5	(226.5)	1,218.8	1,199.9	18.9
112	Эйкүсора ХХК	-	-	-	-	-	-	-	-	-
113	Эм Си Ти Ти ХХК	1,046.7	1,798.6	(751.9)	-	(389.1)	389.1	1,046.7	1,409.5	(362.8)
114	Эм Эл цахиурт овоо ХХК	1,337.5	478.4	859.1	-	881.2	(881.2)	1,337.5	1,359.5	(22.0)
115	Энержиресурс ХХК	414,198.2	379,398.7	34,799.5	-	47,094.0	(47,094.0)	414,198.2	426,492.8	(12,294.6)
116	Энхтунх орчлон ХХК	962.6	925.8	36.8	(962.6)	(925.8)	(36.8)	-	-	-
117	Эрдэнэмонгол ХХК	2,057.9	1,658.0	399.9	-	771.9	(771.9)	2,057.9	2,429.9	(371.9)
118	Эрдэнэс Баянбогд ХХК	127.6	113.5	14.1	0.0	20.6	(20.6)	127.6	134.1	(6.5)
119	Эрдэнэс Таван толгой ХХК	2,854,882.6	2,848,496.4	6,386.1	-	11,634.8	(11,634.8)	2,854,882.6	2,860,131.2	(5,248.)
120	Эрдэнэс цагаан суварга ХХК	1,773.9	-	1,773.9	-	1,570.9	(1,570.9)	1,773.9	1,570.9	202.9

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

№	Компанийн нэр	Анхны нэгтгэл			Залруулга			Залруулгын дараах нэгтгэл		
		ЗГ	Компани	Зөрүү	ЗГ	Компани	Зөрүү	ЗГ	Компани	Зөрүү
121	Эрдэнэсийн эрэг ХХК	15.5	-	15.5	(15.5)	-	(15.5)	-	-	-
122	Эрдэнэсмонгол ХХК	59,558.8	62,801.9	(3,243.1)	-	(1,494.6)	1,494.6	59,558.8	61,307.2	(1,748.4)
123	Эрдэнэт үйлдвэр ТӨҮГ	1,569,938.5	1,579,446.4	(9,507.9)	415,582.0	439,889.8	(24,307.8)	1,985,520.6	2,019,336.2	(33,815.6)
124	ЭСТО ХХК	1,199.4	-	1,199.4	(1,199.4)	-	(1,199.4)	-	-	-
125	Эф Ви Эс Пи ХХК	903.1	383.6	519.5	-	628.3	(628.3)	903.1	1,011.9	(108.8)

БҮЛЭГ 5. МОНГОЛЫН ОЛБОРЛОХ САЛБАРЫН ТОЙМ

5.1 2023 онд олборлох салбарт эрх зүйн хүрээнд орсон өөрчлөлтийн тойм

5.1.1 Олборлох салбарын эрх зүйн зохицуулалт

5.1.1.1 Уул уурхай, газрын тос, цөмийн энергийн салбарын эрх зүйн тогтолцооны өнөөгийн байдал

Олборлох үйлдвэрлэл нь 30 гаруй хууль 40 гаруй журмаар зохицуулагдаж байгаа ч дэлхий нийтийн уул уурхайн чиг хандлага тогтвортой, харилцан ашигтай, ногоон хөгжлийн чиг хандлагад тулгуурлаж, тасралтгүй хөгжиж буй энэ цаг үед төрийн үйлчилгээ, хөрөнгө оруулалтын тогтвортой орчин, орон нутгийн иргэдтэй харилцах зэрэг асуудлуудыг илүү нарийвчилж зохицуулах шаардлагатай байна. 2023 онд Монгол Улсад олборлох үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаатай холбоотой хуулиуд нь дараах зорилгын дагуу хэрэгжиж байна.

Ашигт малтмалын тухай хууль

- Энэ хуулийн зорилт нь Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт ашигт малтмал эрэх, хайх, ашиглах болон хайгуулын талбай, уурхайн эдэлбэрийн орчныг хамгаалахтай холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино. <https://legalinfo.mn/mn/detail/63>

Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хууль

- Энэ хуулийн зорилт нь Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт түгээмэл тархацтай ашигт малтмал хайх, ашиглах тусгай зөвшөөрөл авах, тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчийн үүрэг хариуцлага болон хайгуулын талбай, уурхайн эдэлбэрийн орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино. <https://legalinfo.mn/mn/detail/9750>

Газрын хэвлийн тухай хууль

- Газрын хэвлийн тухай Монгол Улсын хуулийн зорилт нь өнөөгийн болон хойч үеийнхний ашиг сонирхолд нийцүүлэн газрын хэвлийг ашиглах, хамгаалахтай холбогдсон нийгмийн харилцааг зохицуулахад оршино. <https://legalinfo.mn/mn/detail/218>

Гол мөрний урсац бүрэлдэх эх, усны сан бүхий газрын хамгаалалтын бүс, ойн сан бүхий газарт ашигт малтмал хайх, ашиглахыг хориглох тухай хууль

- Энэ хуулийн зорилт нь гол, мөрний урсац бүрэлдэх эх, усны сан бүхий газрын хамгаалалтын бүс, ойн сан бүхий газарт ашигт малтмал хайх, ашиглахыг хориглох, тухайн газарт байгаль орчныг нөхөн сэргээхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawid=223>

Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд хяналт тавих тухай хууль

- Энэ хуулийн зорилт нь үйлдвэрлэлийн зориулалттай тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд хяналт тавих, тэдгээрийн хор хөнөөлөөс урьдчилан сэргийлэх, аюулгүй ажиллагааг хангах, хууль бус хэрэглээг хориглохтой холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино. <https://legalinfo.mn/mn/detail/9057>

Газрын тосны тухай

- Энэ хуулийн зорилт нь Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт газрын тос, уламжлалт бус газрын тосыг эрэх, хайх, ашиглахтай холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино. <https://legalinfo.mn/mn/detail/10484>

Газрын тосны бүтээгдэхүүний тухай

- Энэ хуулийн зорилт нь газрын тосны бүтээгдэхүүнийг импортлох, үйлдвэрлэх, худалдах, тээвэрлэх, хадгалах болон эдгээр үйл ажиллагааны аюулгүй байдлыг хангахтай холбогдон үүсэх харилцааг зохицуулахад оршино. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=214>

Химийн хорт болон аюултай бодисын тухай хууль

- Энэ хуулийн зорилт нь химийн хорт болон аюултай бодисыг экспортлох, импортлох, Монгол Улсын хилээр дамжуулан тээвэрлэх болон үйлдвэрлэх, хадгалах, худалдах, тээвэрлэх, ашиглах, устгах, хяналт тавихтай холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино. <https://legalinfo.mn/mn/detail/526>

Цөмийн энергийн тухай

- Энэ хуулийн зорилт нь Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт цацраг идэвхт ашигт малтмал болон цөмийн энергийг энхийн зорилгоор ашиглах, цөмийн болон цацрагийн аюулгүй байдлыг хангах, хүн ам, нийгэм, байгаль орчныг ионжуулагч цацрагийн сөрөг нөлөөллөөс хамгаалахтай холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино. <https://legalinfo.mn/mn/detail/97>

5.1.1.2 Салбарын гол хуулиуд, тэдгээрт орсон нэмэлт, өөрчлөлт

Тус салбарын гол хуулиудад орсон нэмэлт өөрчлөлтүүдийг оноор харуулав.

Үүнд:

Ашигт малтмалын тухай хууль, (2006)

- 2017 онд 2 удаа
- 2018 онд 1 удаа
- 2019 онд 4 удаа
- 2021 онд 2 удаа
- 2022 онд 1 удаа

Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд хяналт тавих тухай хууль, (2013)

- 2015 онд 1 удаа
- 2017 онд 1 удаа
- 2020 онд 1 удаа
- 2021 онд 1 удаа
- 2011 онд 2 удаа

Газрын хэвлийн тухай хууль, (1988)

- 1994 онд 1 удаа
- 1995 онд 1 удаа
- 2015 онд 1 удаа

Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хууль, (2014)

- 2015 онд 1 удаа
- 2016 онд 1 удаа
- 2017 онд 1 удаа
- 2021 онд 2 удаа
- 2022 онд 2 удаа

Цөмийн энергийн тухай хууль, (2009)

- 2012 онд 2 удаа
- 2013 онд 2 удаа
- 2015 онд 2 удаа
- 2016 онд 2 удаа
- 2021 онд 4 удаа
- 2022 онд 3 удаа

Газрын тосны тухай хууль, (2014)

- 2017 онд 1 удаа
- 2020 онд 1 удаа
- 2021 онд 2 удаа
- 2022 онд 1 удаа

Газрын тосны бүтээгдэхүүний тухай хууль, (2005)

- 2013 онд 1 удаа
- 2015 онд 1 удаа
- 2016 онд 1 удаа
- 2017 онд 1 удаа
- 2019 онд 1 удаа
- 2022 онд 1 удаа

Гол, мөрний урсац бүрэлдэх эх, усны сан бүхий газрын хамгаалалтын бүс, ойн сан бүхий газарт ашигт малтмал хайх, ашиглахыг хориглох тухай хууль, (2009)

- 2015 онд 1 удаа
- 2022 онд 1 удаа

Гол, мөрний урсац бүрэлдэх эх, усны сан бүхий газрын хамгаалалтын бүс, ойн сан бүхий газарт ашигт малтмал хайх, ашиглахыг хориглох тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хууль, (2009)

- 2015 онд 1 удаа

Мөн эдгээр хуулиудад 2023 онд орсон нэмэлт өөрчлөлтийг доор үзүүлэв.

2023 он 11 сарын 10 Уул уурхайн бүтээгдэхүүний биржийн тухай хууль

- 1 дүгээр зүйл. Уул уурхайн бүтээгдэхүүний биржийн тухай хуулийн 10 дугаар зүйлд доор дурдсан агуулгатай 10.3, 10.4 дэх хэсэг нэмсүгэй:
- 2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг 2023 оны 11 дүгээр сарын 20-ны өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

2023 он 01 сарын 06 Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хууль

- 1 дүгээр зүйл. Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.2 дахь хэсгийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулсугай:
- 2 дугаар зүйл. Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.1 дэх хэсгийн "авмагц доор дурдсан ажиллагаа явуулна" гэснийг "авч, Зөвшөөрлийн тухай хуулийн 5.2 дугаар зүйлийн 2-т зааснаас гадна дараах арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ" гэж, мөн зүйлийн 14.4 дэх хэсгийн "мэдэгдлийг" гэснийг "дүгнэлтийг" гэж тус тус өөрчилсүгэй.
- 3 дугаар зүйл. Энэ хуулийг 2023 оны 01 дүгээр сарын 06-ны өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

2023 он 01 сарын 06 **Ашигт малтмалын тухай хууль**

- 1 дүгээр зүйл. Ашигт малтмалын тухай хуульд доор дурдсан агуулгатай дараах хэсэг, заалт нэмсүгэй: 2 дугаар зүйл. Ашигт малтмалын тухай хуулийн 2 дугаар зүйлийн 2.1 дэх хэсгийн "Үндэсний аюулгүй байдлын тухай хууль" гэсний дараа ", Зөвшөөрлийн тухай хууль," гэж, 4 дүгээр зүйлийн 4.1.28 дахь заалтын "бусад үйл ажиллагааг" гэсний дараа "гэрээний үндсэн дээр гүйцэтгэх" гэж, 17 дугаар зүйлийн гарчгийн "олгох" гэсний дараа "сонгон" гэж тус тус нэмсүгэй.
- 2 дугаар зүйл. Ашигт малтмалын тухай хуулийн 2 дугаар зүйлийн 2.1 дэх хэсгийн "Үндэсний аюулгүй байдлын тухай хууль" гэсний дараа ", Зөвшөөрлийн тухай хууль," гэж, 4 дүгээр зүйлийн 4.1.28 дахь заалтын "бусад үйл ажиллагааг" гэсний дараа "гэрээний үндсэн дээр гүйцэтгэх" гэж, 17 дугаар зүйлийн гарчгийн "олгох" гэсний дараа "сонгон" гэж тус тус нэмсүгэй.
- 3 дугаар зүйл. Ашигт малтмалын тухай хуулийн дараах зүйл, хэсэг, заалтыг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулсугай:
- 4 дүгээр зүйл. Ашигт малтмалын тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлийн 11.2 дахь хэсгийн "11.1.23-т" гэснийг "11.1.26-д" гэж, 20 дугаар зүйлийн 20.5 дахь хэсгийн дугаарыг "20.6" гэж, 20.6 дахь хэсгийн дугаарыг "20.7" гэж, 20.7 дахь хэсгийн дугаарыг "20.8" гэж тус тус өөрчилсүгэй.
- 5 дугаар зүйл. Ашигт малтмалын тухай хуулийн 7 дугаар зүйлийн 7.1 дэх хэсгийн "энэ хуульд өөрөөр заагаагүй бол сонгон шалгаруулалтын журмаар" гэснийг, 18 дугаар зүйлийн 18.1.2 дахь заалтын "нотариатаар баталгаажуулсан" гэснийг, 21 дүгээр зүйлийн 21.1.5 дахь заалтын "цацраг идэвхт ашигт малтмалаас бусад төрлийн" гэснийг тус тус хассугай.
- 6 дугаар зүйл. Ашигт малтмалын тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлийн 9.1.14 дэх заалтыг, 26 дугаар зүйлийн 26.11 дэх хэсгийг тус тус хүчингүй болсонд тооцсугай.
- 7 дугаар зүйл. Энэ хуулийг 2023 оны 01 дүгээр сарын 06-ны өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

2023 он 01 сарын 06 **Газрын хэвлийн тухай хууль**

- 1 дүгээр зүйл. Газрын хэвлийн тухай хуульд доор дурдсан агуулгатай дараах хэсэг нэмсүгэй:
- 2 дугаар зүйл. Газрын хэвлийн тухай хуулийн 42 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсгийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулсугай:
- 3 дугаар зүйл. Газрын хэвлийн тухай хуулийн 15 дугаар зүйлийн 6 дахь хэсгийн "тухай асуудлыг Засгийн газар шийдвэрлэнэ" гэснийг "зөвшөөрлийг Зөвшөөрлийн тухай хуулийн 8.1 дүгээр зүйлийн 8.3-т заасны дагуу Засгийн газар олгоно" гэж өөрчилсүгэй.
- 4 дүгээр зүйл. Энэ хуулийг 2023 оны 01 дүгээр сарын 06-ны өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

2023 он 01 сарын 06

Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд хяналт тавих тухай хууль

- 1 дүгээр зүйл. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд хяналт тавих тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.1.2 дахь заалтын, 7 дугаар зүйлийн 7.1.2 дахь заалтын "түдгэлзүүлэх," гэсний дараа "сэргээх," гэж, 23 дугаар зүйлийн 23.3 дахь хэсгийн "тодорхойлохдоо" гэсний дараа "шинжээчийн" гэж тус тус нэмсүгэй.
- 2 дугаар зүйл. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд хяналт тавих тухай хуулийн 19 дүгээр зүйлийн 19.1 дэх хэсгийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулсугай:
- 3 дугаар зүйл. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд хяналт тавих тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.1.1 дэх заалтын "тооцоогоор тогтоох" гэснийг "сард нэг удаа тогтоох" гэж, 6.1.2 дахь заалтын "Мэргэжлийн зөвлөлийн дүгнэлтийг үндэслэн" гэснийг "Зөвшөөрлийн тухай хуульд заасны дагуу" гэж, 11 дүгээр зүйлийн 11.1.4 дэх заалтын "мэргэжлийн итгэмжлэгдсэн байгууллагын" гэснийг "шинжээчийн" гэж, 11.4 дэх хэсгийн "мэргэжлийн итгэмжлэгдсэн байгууллага," гэснийг "шинжээчийн болон" гэж, 21 дүгээр зүйлийн 21.1 дэх хэсгийн "мэргэжлийн итгэмжлэгдсэн байгууллагын" гэснийг "шинжээчийн" гэж тус тус өөрчилсүгэй.
- 4 дүгээр зүйл. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд хяналт тавих тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлийн 11.1.7 дахь заалтын "болон эрсдэлийн" гэснийг, 15 дугаар зүйлийн 15.3 дахь хэсгийн "Тайланд тэсэлгээний ажлын тохиолдол бүрийг тусгана." гэснийг тус тус хассугай.
- 5 дугаар зүйл. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд хяналт тавих тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.8 дахь заалтыг, 6 дугаар зүйлийн 6.3 дахь хэсгийг, 13 дугаар зүйлийн 13.2 дахь хэсгийг, 15 дугаар зүйлийн 15.5, 15.6 дахь хэсгийг, 17 дугаар зүйлийн 17.4.2 дахь заалтыг, 17.6 дахь хэсгийг, 23 дугаар зүйлийн 23.7, 23.8 дахь хэсгийг тус тус хүчингүй болсонд тооцсугай.
- 6 дугаар зүйл. Энэ хуулийг 2023 оны 01 дүгээр сарын 06-ны өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

2023 он 01 сарын 06

Газрын тосны бүтээгдэхүүний тухай хууль

- 1 дүгээр зүйл. Газрын тосны бүтээгдэхүүний тухай хуульд доор дурдсан агуулгатай дараах хэсэг, заалт нэмсүгэй:
- 2 дугаар зүйл. Газрын тосны бүтээгдэхүүний тухай хуулийн дараах хэсэг, заалтыг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулсугай:
- 3 дугаар зүйл. Энэ хуулийг 2023 оны 01 дүгээр сарын 06-ны өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

2023 он 01 сарын 06

Химийн хорт болон аюултай бодисын тухай хууль

- 1 дүгээр зүйл. Химийн хорт болон аюултай бодисын тухай хуульд доор дурдсан агуулгатай дараах хэсэг, заалт нэмсүгэй:
- 2 дугаар зүйл. Химийн хорт болон аюултай бодисын тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1 дэх хэсгийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулсугай:
- 3 дугаар зүйл. Химийн хорт болон аюултай бодисын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.1.1 дэх заалтын "үйлдвэр, худалдааны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагатай хамтран" гэснийг, 6.1.2 дахь заалтын "тээвэрлэх," гэснийг тус тус хассугай.
- 4 дүгээр зүйл. Энэ хуулийг 2023 оны 01 дүгээр сарын 06-ны өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

2023 он 01 сарын 06

Цөмийн энергийн тухай хууль

- 1 дүгээр зүйл. Цөмийн энергийн тухай хуульд доор дурдсан агуулгатай дараах хэсэг, заалт нэмсүгэй:
- 2 дугаар зүйл. Цөмийн энергийн тухай хуулийн дараах хэсэг, заалтыг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулсугай:
- 3 дугаар зүйл. Цөмийн энергийн тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлийн 11.1.9 дэх заалтын дугаарыг "11.1.10" гэж, 12 дугаар зүйлийн 12.4 дэх хэсгийн "Захиргааны хариуцлагын тухай хууль" гэснийг "Зөрчлийн тухай хууль" гэж, 16 дугаар зүйлийн 16.2 дахь хэсгийн "бусад шаардлагатай" гэснийг "шаардлага хангасан" гэж, 19 дүгээр зүйлийн 19.7 дахь хэсгийн "ашигт малтмалын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага" гэснийг "геологи, уул уурхайн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага" гэж, 23 дугаар зүйлийн гарчгийн "Тусгай зөвшөөрлийг түдгэлзүүлэх" гэснийг "Тусгай зөвшөөрлийг түдгэлзүүлэх, сэргээх" гэж тус тус өөрчилсүгэй.
- 4 дүгээр зүйл. Цөмийн энергийн тухай хуулийн 18 дугаар зүйлийн 18.2, 18.3, 18.4 дэх хэсгийн "хамгийн сайн" гэснийг тус тус хассугай.
- 5 дугаар зүйл. Цөмийн энергийн тухай хуулийн 19 дүгээр зүйлийн 19.3.2 дахь заалтыг, 20 дугаар зүйлийн 20.5, 20.6 дахь хэсгийг, 22 дугаар зүйлийн 22.5.1 дэх заалтыг тус тус хүчингүй болсонд тооцсугай.
- 6 дугаар зүйл. Энэ хуулийг 2023 оны 01 дүгээр сарын 06-ны өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

5.1.1.3 Олборлох үйлдвэрлэлийн хууль эрх зүйн орчныг сайжруулах чиглэлээр хийсэн гол зохицуулалт

Олборлох үйлдвэрлэлийн хууль эрх зүйн орчныг сайжруулах чиглэлээр хийсэн гол зохицуулалт буюу Засгийн Газрын тогтоолуудыг хүснэгтээр харуулав.

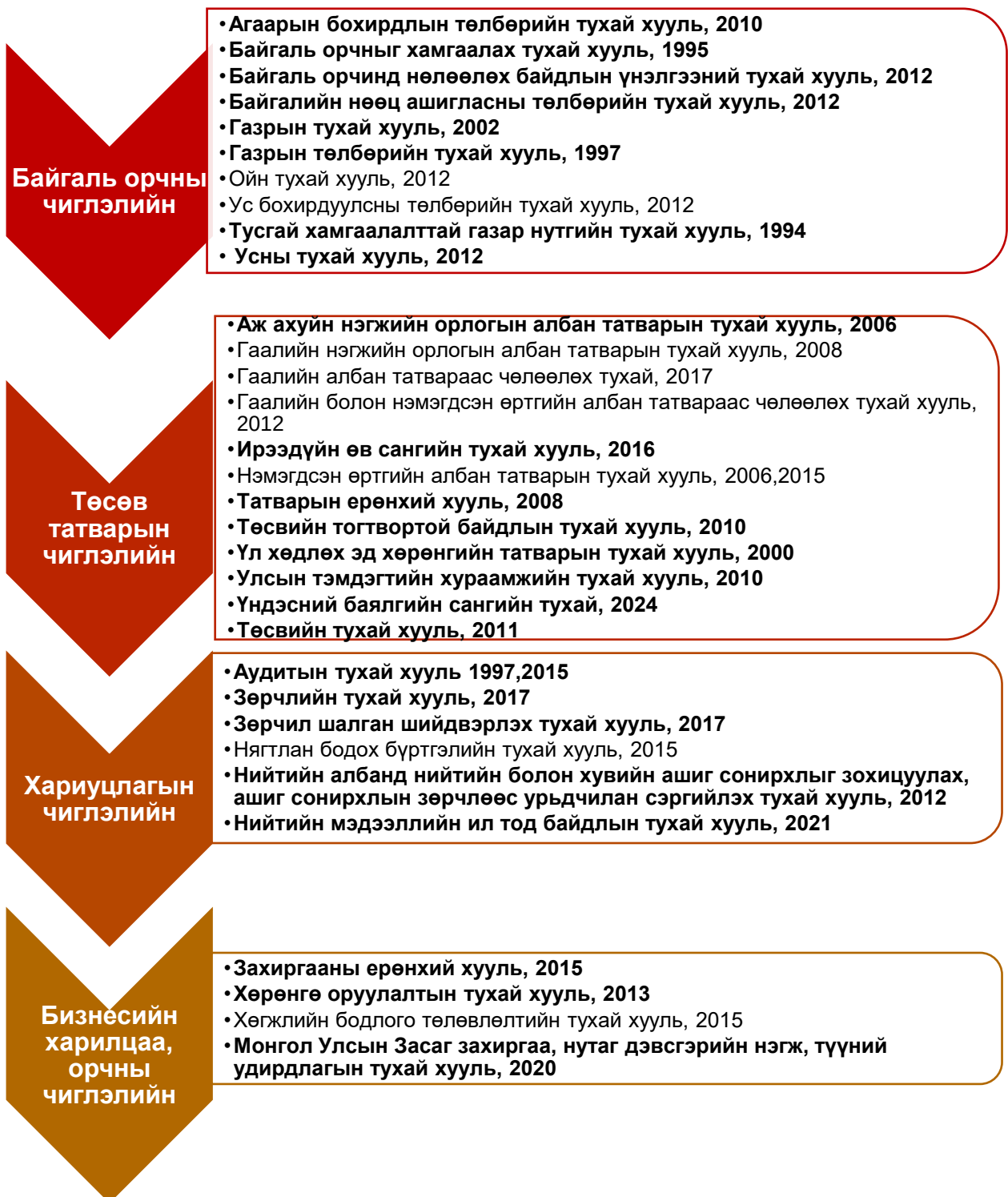
Хүснэгт 22. Олборлох үйлдвэрлэлийн хууль эрх зүйн орчныг сайжруулах чиглэлээр хийсэн гол зохицуулалт

Дугаар	Огноо	Гол агуулга, тайлбар	Төрөл
424	2023.11.29	"Эрдэнэс Тавантолгой" ХК-ийн талаар авах зарим арга хэмжээний тухай	Засгийн газрын тогтоол
351	2023.09.20	Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал хайх, ашиглах талбайн солбицлыг батлах тухай	Засгийн газрын тогтоол
216	2023.06.07	Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал хайх, ашиглах талбайн солбицлыг батлах тухай	Засгийн газрын тогтоол
187	2023.05.17	Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал хайх, ашиглах талбайн солбицлыг батлах тухай	Засгийн газрын тогтоол
129	2023.04.12	Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал хайх, ашиглах талбайн солбицлыг батлах тухай	Засгийн газрын тогтоол

Эх сурвалж: <https://legalinfo.mn/mn/detail/9750>

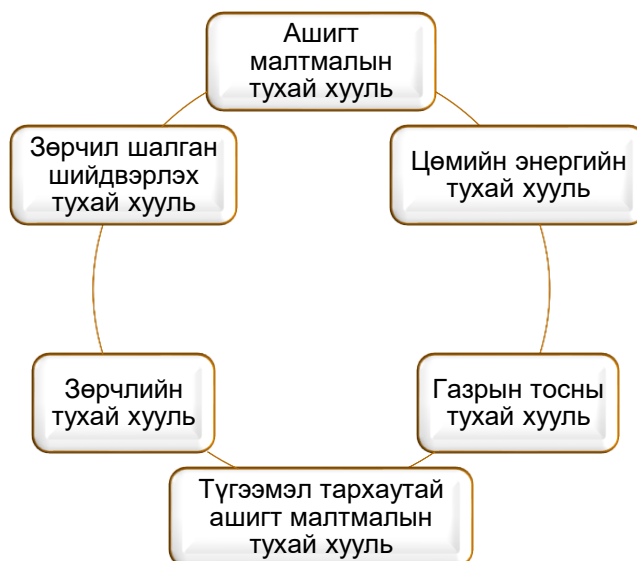
5.1.1.4 Үйлдвэрлэлийн харилцааг зохицуулж буй бусад хуулиуд (багцлан үзүүлэв)

Олборлох салбарыг зохицуулж буй бусад хуулиудыг холбогдох чиглэлээр нь ангилан үзүүлсэн бөгөөд 2023 онд өөрчлөлтөд орсон хуулиудыг тодруулан тэмдэглэв.

5.1.2 Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгыг Монгол Улсад хэрэгжүүлэх хүрээнд гарсан эрх зүйн баримт бичгүүд

ОҮИТБС-тай холбоотой хуулийн өөрчлөлт доор харуулсан 6 хуульд өмнө нь орж байсан бөгөөд 2023 онд ОҮИТБС-тэй холбоотой нэмэлт өөрчлөлт ороогүй байна.

ОҮИТБС-ыг нэвтрүүлэхтэй холбоотойгоор дараах төрийн бодлогын баримт бичгүүд батлагдсан байна. Үүнд:

- УИХ-ын тогтоолоор баталсан Төрөөс эрдэс баялгийн салбарт баримтлах бодлого (2014)-д ил тод байдлын болон хариуцлагатай уул уурхай, нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх нөлөөллийн үнэлгээ зэрэг олон улсын санаачилгыг дэмжин хөгжүүлэх;
- Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр (2016)-т олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлыг хангах талаар;
- Монгол Улсын Засгийн газрын тогтоолоор баталсан Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө (2017)-нд олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлыг хангах 6 төрлийн арга хэмжээг 2017-2023 оны хугацаанд 2 үе шатаар хэрэгжүүлэхээр төлөвлөжээ.

Монгол Улсын Засгийн газрын 2006 оны 1 дүгээр тогтоолоор Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын тухай санаачилгыг дэмжин, Монгол Улсын Засгийн газрын 2012 оны 222 дугаар тогтоол болон 2017 оны 263 дугаар тогтоолуудаар Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлыг хангах (зарим) арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхийг үүрэг болгожээ. Монгол Улсын Засгийн газрын 2010 оны 190 дүгээр тогтоолоор олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын хүрээнд ашигт малтмалын ашиглалтын болон хайгуулын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчээс орон нутгийн төсөвт төлж байгаа татвар, төлбөр, хураамж, торгууль зэрэг орлого болон аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Засаг даргын Тамгын газар, төсөвт байгууллагад хандивлаж байгаа мөнгөн болон мөнгөн бус хөрөнгийн тайланг жил бүр гаргаж, нийтэд мэдээлж, тайлагнаж байхыг аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Засаг дарга нарт үүрэг болгосон байна. Монгол Улсын Засгийн газрын 2016 оны 179 дүгээр тогтоолоор Ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч болон нутгийн захиргааны байгууллагын хооронд байгуулах хамтын ажиллагааны гэрээний загвар, мөн 2015 оны 104 дүгээр тогтоолоор Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээний загварыг баталсан байна.

5.1.3 Төсвийн бодлого, төсвийн хууль тогтоомж (Шаардлага 2.1)

5.1.3.1. Төсвийн бүрдэлт хуваарилалт

Төсвийн бүрдэлттэй холбоотой тодорхойлолтуудыг дараах хүснэгтэд харуулав.

Хүснэгт 23. Төсвийн бүрдэлт хуваарилалт

№	Төрөл	Тодорхойлолт
1	Төсөв	Төсөв нь Монгол Улсын эдийн засаг, нийгмийн зорилтыг хэрэгжүүлэх хэрэгсэл бөгөөд тухайн оны хугацаанд төрийн санд хуримтлагдах нийт орлого, түүнийг зарцуулах арга хэмжээг багтаасан орлого, зарлагын тэнцэл юм.
2	Төсвийн орлого	Төсвийн орлого нь татварын болон татварын бус орлого, тусламжаас бүрддэг. Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн нийт орлогоос Төсвийн тогтворжуулалтын сан болон Ирээдүйн өв санд ногдох хэсгийг хасаад үлдсэн орлогыг Нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлого гэнэ. Татварын орлогод татварын ерөнхий хуулийн дагуу тогтоосон татвар болон төлбөр орно. Татварын бус орлогод дараах орлогууд хамаарна. Үүнд: - Төрийн болон орон нутгийн өмчит, төрийн болон төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн төрийн болон орон нутгийн өмчид ногдох хувьцааны ногдол ашиг; - Төрийн болон орон нутгийн өмчийн эд хөрөнгийг ашигласны төлбөр; - Төрийн болон орон нутгийн өмчийг хувьчилсан, худалдсан, түрээсэлсний орлого; - Торгуулийн төлбөр; - Төсвийн байгууллагын үйл ажиллагааны орлого; - ЗГ-т олгосон зээл, тусламж; - Хууль тогтоомжийн дагуу төсөвт төвлөрүүлсэн бусад орлого орно
3	Төсвийн зарлага	Төсвийн зарлага нь урсгал болон хөрөнгийн зардлаас бүрдэнэ. Төсвийн зарлага нь төрөөс иргэдэд боловсрол олгох, эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх, улс орны аюулгүй байдлыг хангах, дэд бүтцийг хөгжүүлэх, нийгмийн хамгааллын үйлчилгээ үзүүлэх зэрэг төрийн үндсэн чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд зарцуулагддаг.
4	Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн төсөв	Эрүүл мэндийн даатгалын тухай хуулийн дагуу төр, иргэн, байгууллагаас төлсөн эрүүл мэндийн даатгалын шимтгэлээр эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний зардлыг санхүүжүүлэхэд зарцуулдаг.

5.1.3.2. Төсвийн хууль тогтоомж

Төсөвтэй холбогдох хуулиудын зорилт болон 2023 онд тэдгээрт орсон өөрчлөлтийн тоог дараах хүснэгтэд харуулав.

Хүснэгт 24. Төсвийн хууль тогтоомж

№	Төрөл	Хуулийн зорилт	Нэмэлт өөрчлөлт
1	Төсвийн тухай хууль.	Улсын нэгдсэн төсөв нь Төсвийн тухай хуулиар зохицуулагддаг. Энэ хуулийн зорилт нь төсөв, түүний зарчим, тогтолцоо, бүрэлдэхүүн, ангиллыг тогтоож, төсвийн тусгай шаардлагыг хэрэгжүүлэх, төсвийн харилцаанд оролцогчийн эрх, үүрэг, хариуцлагыг тодорхойлж, төсөв боловсруулах, батлах, зарцуулах, бүртгэх, тайлагнах, хяналт тавихтай холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.	Төсвийн тухай хуульд 2023 онд 6 удаа нэмэлт өөрчлөлт орсон бөгөөд дараах линкээр нэвтрэн танилцах боломжтой. /https://legalinfo.mn/mn/detail/12254
2	Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хууль	Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хууль нь нэгдсэн төсвийн тогтвортой байдлыг хангахад чиглэсэн төсвийн удирдлагын зарчим, төсвийн тусгай шаардлагыг тогтоох, хэрэгжүүлэх, түүнд хяналт тавихад төрийн байгууллагын эрх, үүрэг хариуцлагыг тодорхойлох, эрдэс баялгийн орлогоор нөхөн сэргээгдэх баялаг бүтээх, эдийн засгийн хөгжлийг дэмжих хөрөнгө оруулалт хийх, санхүүгийн хуримтлал бүрдүүлэхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.	Уг хуульд 2023 онд 1 удаа нэмэлт өөрчлөлт орсон бөгөөд дараах линкээр нэвтрэн танилцах боломжтой. /https://legalinfo.mn/mn/detail/503
3	Засгийн газрын тусгай сангийн тухай хууль	Энэ хуулийн зорилт нь Засгийн газрын тусгай сангийн төрлийг тогтоож, эдгээр санг бүрдүүлэх, зарцуулах, гүйцэтгэлийг тайлагнах, хянахтай холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.	2023 онд энэхүү хуульд 3 удаа нэмэлт өөрчлөлт орсон бөгөөд дараах линкээр нэвтрэн танилцах боломжтой. https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=14848
4	Ирээдүйн өв сангийн тухай хууль	Ирээдүйн өв сангийн тухай хууль нь УИХ-аар 2016 онд батлагдаж, 2017 оны 01 дүгээр сарын 01-с бүх нийтээр дагаж мөрдөхөөр болсон. Энэ хуулийн зорилт нь - Нөхөн сэргээгдэхгүй эрдэс баялгаас төсөвт төвлөрүүлсэн орлогыг өнөө ба хойч үеийнхэнд тэнцвэртэй хуваарилах зарчмыг хэрэгжүүлэх зорилгоор Ирээдүйн өв санг байгуулах, - Түүнд хөрөнгө төвлөрүүлэх, сангийн өгөөжийг хуваарилах, сангийн хөрөнгийг удирдах бүтэц, зохион байгуулалтыг тогтоох, үйл ажиллагааг тайлагнах болон хяналт тавихтай холбогдсон харилцааг зохицуулах, - Макро эдийн засгийн тогтвортой, үр ашигтай удирдлагын тогтолцоог бүрдүүлэхэд оршино.	Энэхүү хуульд 2023 онд 1 удаа нэмэлт өөрчлөлт хийгдсэн байна. https://legalinfo.mn/mn/detail/11707
5	Үндэсний баялгийн сангийн тухай хууль	Энэ хуулийн зорилт нь газрын хэвлийн баялгийн үр өгөөжийг одоо ба ирээдүй үеийн Монгол Улсын иргэн бүрд тэгш, шударга хүртээх зорилгоор Үндэсний баялгийн санг байгуулах, түүний төрөл, зориулалт, эх үүсвэрийг тодорхойлох, сангийн хөрөнгийн тогтвортой байдлыг хангах, үйл	Энэхүү хууль нь 2024 оны 04 сарын 19-ний өдрөөс батлагдан хэрэгжиж байна. https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=17140188869101

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

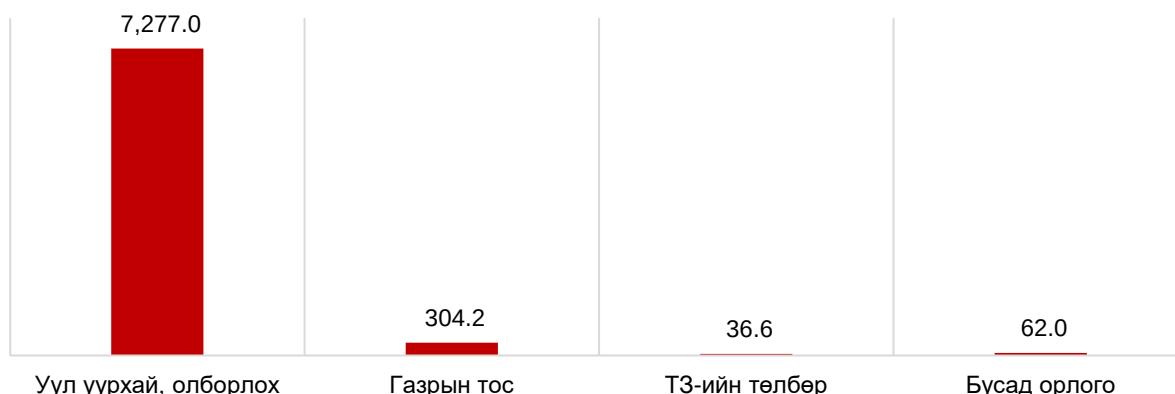
№	Төрөл	Хуулийн зорилт	Нэмэлт өөрчлөлт
		ажиллагааг тайлагнах болон хяналт тавихтай холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.	

5.2 Уул уурхайн тойм

5.2.1 Монголын ашигт малтмалын тухай тойм

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн орлого 2023 оны гүйцэтгэлээр 24,310.1 тэрбум төгрөг болж, өнгөрсөн оны мөн үеэс 5,717.0 тэрбум төгрөг буюу 30.7 хувиар өссөн байна. Эрдэс баялгийн салбараас төсөвт төвлөрүүлсэн орлого 7,679.8 тэрбум төгрөг болж, өнгөрсөн оны мөн үеэс 3,072.9 тэрбум төгрөг буюу 66.7 хувиар өссөн байна. Төсөвт төвлөрүүлсэн орлогын мэдээ, эзлэх хувийг салбараар харуулав.

График 6. Эрдэс баялгийн салбарын төсөвт төвлөрүүлсэн орлогын хэмжээ (тэрбум.төг)

Эрдэс баялгийн салбар нь Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн орлогын 31.6 хувийг бүрдүүлж байна.

Хүснэгт 25. Төсөвт төвлөрүүлсэн орлогын мэдээ (тэрбум.төг)

Үзүүлэлт	Төлөвлөгөө		Гүйцэтгэл		Гүйцэтгэл	
	2022	2023	2022	2023	+/-	Хувь
Нийт орлогын дүн	4,358.3	6,563.1	4,606.9	7,679.8	3,072.9	67%
Уул уурхай, олборлох салбар						
Алт	247.4	287.6	258.0	311.5	53.5	21%
Зэс	1,966.7	2,547.3	1,717.2	2,232.1	514.9	30%
Нүүрс	1,346.5	2,649.0	2,062.4	4,314.6	2,252.2	210%
Төмөр	145.7	270.4	41.6	97.0	55.4	230%
Цайр	77.9	96.2	168.9	143.3	-34.6	-20%
Хайлуур жонш	153.7	65.6	26.4	23.8	-2.6	-10%
Бусад	128.4	161.2	115.7	163.8	48.1	42%
Газрын тосны салбар						
Газрын тос	215.4	425.0	161.0	304.2	143.2	89%
Тусгай зөвшөөрөл болон бусад орлого						
Тусгай зөвшөөрлийн төлбөр	31.4	29.7	35.6	36.6	1.0	3%
УТХ-өөр хайгуул хийсэн ордын нөхөн төлбөр	17.5	3.0	2.0	3.2	1.2	62%
Төсөвт байгууллагын өөрийн орлого /СШ/	25.0	25.0	14.5	53.7	39.2	370%
Бусад орлого	2.7	3.1	3.6	5.1	1.4	39%

Уул уурхай олборлолтын хувьд 2023 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр 81,191.9 мян.тн нүүрс, 1,395.3 мян.тн зэсийн баяжмал, 5,643.7 тн молибдены баяжмал, 14,854.8 кг алт, 5,332.3 мян.тн төмрийн хүдэр, 2,304.4 мян.тн төмрийн хүдрийн баяжмал, 204.6 мян.тн хайлуур

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

жоншны хүдэр, 108.4 мян.тн хайлуур жоншны баяжмал, 402.9 мян.тн цайрын баяжмал, 16,454.0 тн мөнгөний баяжмал тус тус үйлдвэрлэсэн байна. Өнгөрсөн оны мөн үетэй харьцуулахад нүүрс 43,984.2 мян.тн буюу 2.2 дахин, зэсийн баяжмал 205.5 мян.тн буюу 17.3 хувь, төмрийн хүдрийн баяжмал 569.6 мян.тн буюу 32.8 хувь, хайлуур жоншны хүдэр 68.8 мян.тн буюу 50.6 хувь, хайлуур жоншны баяжмал 80.8 мян.тн буюу 3.9 дахин, цайрын баяжмал 2.8 мян.тн буюу 0.7 хувь, мөнгөний баяжмал 10,330.1 тн буюу 2.7 дахин тус тус өссөн байна. Харин молибдений баяжмал 270.5 тн буюу 4.6 хувь, алт 4,528.0 кг буюу 23.4 хувь, төмрийн хүдэр 2,327.6 мян.тн буюу 30.4 хувиар тус тус буурсан байна.

Боловсруулах үйлдвэрийн хувьд 2023 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр 6,979.4 мян.тн баяжуулсан нүүрс, 414.5 мян.тн нүүрсний шахмал түлш, 9,661.3 тн катодын зэс, 37,680.5 тн металл бэлдэц, 36,117.9 тн металл цувимал, 3,729.4 тн ган төмөр хийц тус тус үйлдвэрлэсэн байна. Өнгөрсөн оны мөн үетэй харьцуулахад баяжуулсан нүүрс 3,573.9 мян.тн буюу 2.0 дахин, металл бэлдэц 12,692.4 тн буюу 50.8 хувь, металл цувимал 9,977.0 тн буюу 38.2 хувь, ган төмөр хийц 38.3 тн буюу 1.0 хувиар тус тус өссөн байна. Харин нүүрсэн шахмал түлш 177.9 мян.тн буюу 30.0 хувь, катодын зэс 74.7 тн буюу 0.8 хувиар буурсан байна.

Хүснэгт 26. Аж үйлдвэрийн салбарын гол нэр төрлийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл

№	Бүтээгдэхүүний төрөл	Хэмжих нэгж	2022	2023
1. Уул уурхай, олборлолт				
1.1	Нүүрс	мян.тн	37,207.7	81,191.9
1.2	Газрын тос	мян.бар	2,565.4	4,888.9
1.3	Зэсийн баяжмал	мян.тн	1,189.8	1,395.3
1.4	Молибдений баяжмал	тн	5,914.2	5,643.7
1.5	Цэвэршүүлээгүй алт	кг	19,382.7	14,854.8
1.6	Төмрийн хүдэр	мян.тн	7,659.9	5,332.3
1.7	Төмрийн хүдрийн баяжмал	мян.тн	1,734.8	2,304.4
1.8	Хайлуур жоншны хүдэр	мян.тн	135.8	204.6
1.9	Хайлуур жоншны баяжмал	мян.тн	27.6	108.4
1.10	Цайрны баяжмал	мян.тн	400.1	402.9
1.11	Мөнгөний баяжмал	тн	6,123.9	16,454.0
2. Боловсруулах үйлдвэр				
2.1	Баяжуулсан нүүрс	мян.тн	3,405.4	6,979.4
2.2	Нүүрсэн шахмал түлш	мян.тн	592.4	414.5
2.3	Катодын зэс 99%	тн	9,736.0	9,661.3
2.4	Металл бэлдэц	тн	24,988.1	37,680.5
2.5	Металл цувимал	тн	26,140.9	36,117.9
2.6	Ган төмөр хийц	тн	3,691.1	3,729.4

Аж үйлдвэрийн салбарын нийт үйлдвэрлэл 2023 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр 30.5 их наяд төгрөг болж, өмнөх оны мөн үеэс 9.5 (45.2%) их наяд төгрөгөөр өссөн байна. Үүнд, уул уурхай, олборлох аж үйлдвэрийн нийт үйлдвэрлэл 21.5 их наяд төгрөг болж, өмнөх оны мөн үеэс 7.2 (50.2%) их наяд төгрөгөөр өсөхөд нүүрс олборлолт 5.7 (2.5 дахин) их наяд төгрөг, газрын түүхий тосны олборлолт 530.4 (68.3%) тэрбум төгрөг, металлын хүдэр олборлолт 864.6 (9.0%) тэрбум төгрөгөөр тус тус өссөн нь нөлөөлсөн байна. Аж үйлдвэрийн салбарын нийт бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлд Уул уурхай, олборлох салбар 70.7 хувийг эзэлж байна.

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

Хүснэгт 27. Аж үйлдвэрийн салбарын үйлдвэрлэл (тэрбум.төг)

№	Салбар	2022	2023
1	Уул уурхай олборлолт	14,331.0	21,531.2
2	Нүүрс олборлолт	3,715.1	9,449.1
3	Газрын түүхий тос	776.1	1,306.5
4	Металлын хүдэр олборлолт	9,568.8	10,433.5
5	Бусад ашигт малтмал олборлолт	199.2	285.6
6	Уул уурхайн туслах үйл ажиллагаа	71.8	56.6
7	Боловсруулах үйлдвэр	4,983.3	6,826.9
8	Кокс болон газрын түүхий тосны боловсруулсан бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл	92.8	64.5
9	Химийн бодис болон химийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл	7.0	5.2
10	Резинан болон хуванцар бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл	6.9	10.8
11	Төмөрлөг бус эрдэс бодисоор хийсэн эдлэл үйлдвэрлэл	436.7	642.2
12	Металл боловсруулах үйлдвэрлэл	319.9	417.5
13	Машин, тоног төхөөрөмжөөс бусад металл бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл	16.7	28.6
14	Тээврийн хэрэгслийн бусад тоног төхөөрөмж үйлдвэрлэл	4.5	6.1
15	Бусад боловсруулах үйлдвэрлэл	198.7	390.2
16	Нийт дүн	20,985.0	30,459.8

Эх сурвалж: Аж үйлдвэр, эрдэс баялгийн яам

5.2.2 Ураны тухай тойм мэдээлэл

Цөмийн энергийн тухай хууль 2009 онд батлагдаж, 27 аж ахуйн нэгжид цацраг идэвхт ашигт малтмалын хайгуулын болон ашиглалтын 164 тусгай зөвшөөрөл олгосон ба Монгол Улсын нутаг дэвсгэрийн 2.6 хувийг эзэлж байсан. Харин одоогоор монгол орны нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд цацраг идэвхт ашигт малтмалын 13 орд, 100 орчим илрэл, 1000 гаруй эрдэсэжсэн цэг, цацраг идэвхт гажил илрүүлсэн байдаг. Мөн 2023 онд Цөмийн энергийн тухай хуульд дараах өөрчлөлтүүд орсон байна.

Цөмийн
энергийн
хуульд
өөрчлөлт
тухай
орсон

1 дүгээр зүйл.Цөмийн энергийн тухай хуульд доор дурдсан агуулгатай дараах хэсэг, заалт нэмсүгэй:

2 дугаар зүйл.Цөмийн энергийн тухай хуулийн дараах хэсэг, заалтыг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулсугай:

3 дугаар зүйл.Цөмийн энергийн тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлийн 11.1.9 дэх заалтын дугаарыг "11.1.10" гэж, 12 дугаар зүйлийн 12.4 дэх хэсгийн "Захиргааны хариуцлагын тухай хууль" гэснийг "Зөрчлийн тухай хууль" гэж, 16 дугаар зүйлийн 16.2 дахь хэсгийн "бусад шаардлагатай" гэснийг "шаардлага хангасан" гэж, 19 дүгээр зүйлийн 19.7 дахь хэсгийн "ашигт малтмалын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага" гэснийг "геологи, уул уурхайн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага" гэж, 23 дугаар зүйлийн гарчгийн "Тусгай зөвшөөрлийг түдгэлзүүлэх" гэснийг "Тусгай зөвшөөрлийг түдгэлзүүлэх, сэргээх" гэж тус тус өөрчилсүгэй.

4 дүгээр зүйл.Цөмийн энергийн тухай хуулийн 18 дугаар зүйлийн 18.2, 18.3, 18.4 дэх хэсгийн "хамгийн сайн" гэснийг тус тус хассугай.

5 дугаар зүйл.Цөмийн энергийн тухай хуулийн 19 дүгээр зүйлийн 19.3.2 дахь заалтыг, 20 дугаар зүйлийн 20.5, 20.6 дахь хэсгийг, 22 дугаар зүйлийн 22.5.1 дэх заалтыг тус тус хүчингүй болсонд тооцсугай.

6 дугаар зүйл.Энэ хуулийг 2023 оны 01 дүгээр сарын 06-ны өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн 2023 оны 03 дугаар сарын 30-ны өдрийн 308 дугаар шийдвэрээр ашигт малтмалын газрын Кадастрын хэлтсийн даргын 2023 оны 7 дугаар сарын 22-ны өдрийн 5 дүгээр шийдвэр болох Дундговь аймгийн

Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 106 дугаар зүйлийн 106.1, 106.3, 106.3.12 дахь заалтыг удирдлага болгон ТОГТООХ нь:

Цөмийн энергийн тухай хуулийн 17 дугаар зүйлийн 17.3, 18 дугаар зүйлийн 18.8, 19 дүгээр зүйлийн 19.1.4, 19.1.5, 19.7, 21 дүгээр зүйлийн 21.2, 29 дүгээр зүйлийн 29.1, 29.4-т заасныг тус тус баримтлан И***** НҮТББ-ын нэхэмжлэлийн шаардлагыг бүхэлд нь хангаж, Ашигт малтмалын газрын Кадастрын хэлтсийн даргын 2023 оны 7 дугаар сарын 22-ны өдрийн 5, 511 дүгээр шийдвэрүүд болон цацраг идэвхт ашигт малтмал ашиглах MV-0, MV-, MV-0 тоот тусгай зөвшөөрлүүдийг тус тус хүчингүй болгосугай.

сумын нутаг дахь Х нэртэй 4628.42 гектар талбайд цацраг идэвхт ашигт малтмалын ашиглалтын MV-0 дугаар, мөн өдрийн дугаар шийдвэрээр Дундговь аймгийн Г сумын нутаг дахь Г нэртэй 2810.44 гектар талбайд цацраг идэвхт ашигт малтмалын ашиглалтын MV-дугаар, мөн өдрийн 511 дүгээр шийдвэрээр Дундговь аймгийн Б, Ө сумын нутаг дахь Ч нэртэй 10386.24 гектар талбайд ашигт малтмалын ашиглалтын MV-0 дугаар тусгай зөвшөөрлийг Г ХХК-д тус тус олгосон нь хуульд нийцсэн эсэх маргааныг хянан хэлэлцсэн байна.

Уг шийдвэрээр Дундговь аймгийн Гурвансайхан, Өлзийт, Баянжаргалан болон Өндөршил зэрэг сумдын нутагт байрлах ураны тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч 3 компанийн тусгай зөвшөөрлийг хүчингүй болгосон байна.

Хүснэгт 28. Хүчин төгөлдөр байгаа Ураны тусгай зөвшөөрлүүд

Д/д	Жагсаалт	Талбайн нэр	Талбайн хэмжээ (га)	Аймаг	Сум	Эзэмшигч
1	MV-018916	Дулаан уул	27,697.3	Дорноговь	Улаанбадрах	Бадрах энерги
2	MV-018915	Зөөвч овоо	18,213.6	Дорноговь	Улаанбадрах	Бадрах энерги
3	MV-018914	Өмнөт	2,464.9	Дорноговь	Улаанбадрах	Бадрах энерги

Ашигт малтмал, газрын тосны газарт Дорноговь аймгийн Улаанбадрах сумын нутагт нийт 48.3 мянган гектар талбайд цацраг идэвхт ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл хүчин төгөлдөр бүртгэлтэй байна.

5.2.3 Стратегийн ач холбогдол бүхий ордууд

Үндэсний аюулгүй байдал, улсын болон бүс нутгийн түвшинд эдийг засаг, нийгмийн хөгжилд нөлөөтэй байж болох эсвэл тухайн жилд нийт ДНБ-ний 5 хувиас илүү үйлдвэрлэх боломжтой болон үйлдвэрлэж байгаа зарим ордыг стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордод хамааруулах тухай Монгол Улсын Их Хурлын 2007 оны 27-р тогтоолоор дараах ордуудыг стратегийн ач холбогдолтой гэж үзсэн.

Хүснэгт 29. Стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордууд

№	Ордууд	Ашигт малтмалын төрлүүд	Байршил	Тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч аж ахуйн нэгжүүд	Эзэмшлийн хувь	
					ТӨР	ААН
1	Асгат	Мөнгө	Баян-Өлгий, Ногооннуур	Эрдэнэс Монгол ХХК	100	-
2	Багануур	Нүүрс	Улаанбаатар, Багануур	Багануур ХХК	75	25

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

№	Ордууд	Ашигт малтмалын төрлүүд	Байршил	Тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч аж ахуйн нэгжүүд	Эзэмшлийн хувь	
					ТӨР	ААН
3	Бороо	Алт	Сэлэнгэ, Баянгол	Бороо гоулд	-	100
4	Бүрэнхаан	Фосфотит	Хөвсгөл, Алаг-Эрдэнэ	Сутайхан цо ХХК	-	100
				Топруонхэнцо ХХК		
				Талст Маргад ХХК		
5	Гурванбулаг	Уран	Дорнод, Дашбалбар	-	-	-
6	Дорнод	Уран	Дорнод, Дашбалбар	-	-	-
7	Мардай	Уран	Дорнод, Дашбалбар	Адамасмайнинг ХХК	-	-
8	Нарийн сухайт	Нүүрс	Өмнөговь, Гурвантэс	Монголын Алт МАК ХХК	-	100
				Чинхуа МАК НС ХХК		
				Саусгоби сэндс ХХК		
				Өсөх зоос ХХК		
9	Оюу толгой	Зэс, Алт	Өмнөговь, Ханбогд	Оюу толгой ХХК	34	66
				Онтрэ ХХК		
10	Таван толгой	Нүүрс	Өмнөговь, Цогтцэций	Тавантолгой ХК	51	49
				Энержи Ресурс ХХК	-	100
				Эрдэнэс - Тавантолгой ХК	100	-
11	Төмөртэй	Төмөр	Сэлэнгэ, Хүдэр	Дарханы төмөрлөгийн үйлдвэр ХК	100	-
12	Төмөртэйн овоо	Цайр	Сүхбаатар, Сүхбаатар	Цайрт минерал ХХК	-	100
13	Шивээ овоо	Нүүрс	Говьсүмбэр, Сүмбэр	Шивээ-Овоо ХК	90	100
				Эрдэнэс Монгол ХХК		
				Эйкүсора ХХК		
14	Цагаан суварга	Зэс, Молибден	Дорноговь, Мандах	Эрдэнэс Цагаан Суварга ХХК	-	100
				Монголын Алт МАК ХХК		
15	Эрдэнэтийн овоо	Зэс, Молибден	Орхон, Баян-Өндөр	Эрдэнэт үйлдвэр ТӨҮГ	100	-

“Стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын зарим ордын талбайд хил заагийг тогтоох тухай” 300 дугаар тогтоолоор Нарийн сухайт, Тавантолгой, Шивээ-Овоо, Багануур зэрэг нүүрсний орд, Цагаан суваргын зэс, молибден, Бүрэнхааны Фосфорит, Эрдэнэтийн зэс, молибдений орд зэрэг 7 ордын талбайн хил заагийг 2018 онд Засгийн газар тодорхой болгосон байна.

5.2.4 Бичил уурхай

Гар аргаар ашигт малтмал олборлох буюу бичил уул уурхай

Ашигт малтмалын тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.23-т “бичил уурхай эрхлэх” гэж үйлдвэрлэлийн аргаар ашиглахад эдийн засгийн үр ашиггүй орд, ашиглалтын болон технологийн хаягдлаар бий болсон талбайд ашигт малтмал олборлох зорилгоор Иргэний хуулийн 481.1-д заасны дагуу бүртгэгдээгүй нөхөрлөлийн, Иргэний хуулийн 35 дугаар зүйлд заасан нөхөрлөл болон 36.4-д заасан хоршооны хэлбэрээр зохион байгуулагдсан иргэдийн эрхэлж байгаа үйл ажиллагааг бичил уул уурхай олборлолт гэж тодорхойлдог.

5.2.4.1. Хууль, эрх зүйн орчин

Монгол Улсад хууль бус олборлолтоос үүдэлтэй хүний эрхийн зөрчил, хавчилга дарамтын он жилүүд өнгөрч, бичил уурхайчид албан эдийн засагт оролцох, эрхээ баталгаажуулахад томоохон ахиц гаргаад байна. 10 гаруй жилийн өмнөхөн гар аргаар ашигт малтмал олборлох нь олон нийтийн эсэргүүцэлтэй тулгарах, хууль бусаар олборлолт явуулах, хүний эрхийг зөрчих, хууль бусаар хоригдох, бие махбодын хүчирхийлэлд өртөх, нийгмийн халамжийн наад захын үйлчилгээнээс тусгаарлагдах зэрэг байдалд хүргэдэг байлаа.

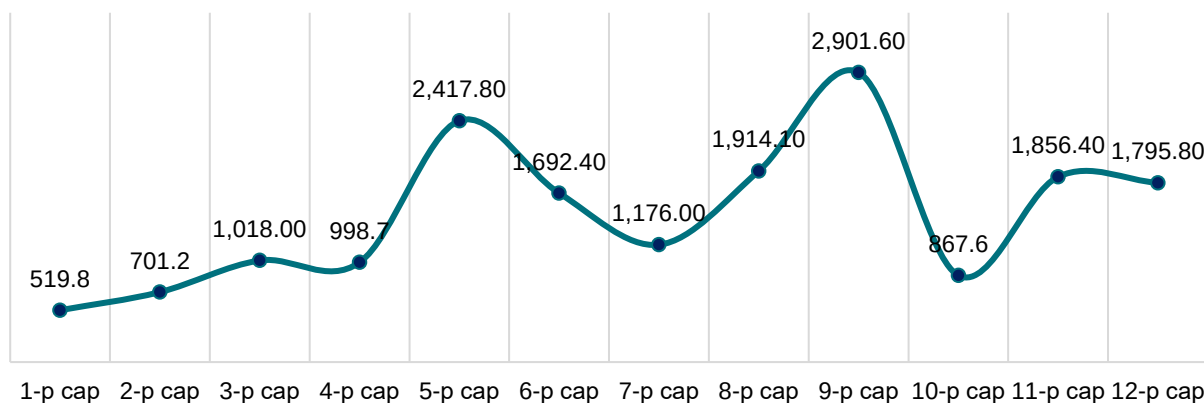
- 2010 оны 7-р сард Ашигт малтмалын тухай хууль болон Газрын тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлтүүд орж,
- 2010 оны 12-р сард “Бичил уурхайгаар ашигт малтмал олборлох журам” батлагдсанаар бичил уурхайн эрх зүйн зохицуулалт бий болсон.
- Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн яам болон бусад бичил уурхайн салбарын хамтрагч байгууллагуудын хамтын ажиллагааны үр дүнд Монгол Улсын Засгийн газрын 2017 оны 5 дугаар сарын 24-ны өдрийн 151 дүгээр тогтоолоор “Бичил уурхайгаар ашигт малтмал олборлох журам” шинэчлэн баталсан.
- 2014 оны 1-р сард УИХ-ын 18-р тогтоолоор “Төрөөс эрдэс баялгийн салбарт баримтлах бодлого” /2014-2025 он/ батлагдсан. Энэхүү бодлогын баримт бичигт тусгасны дагуу Монгол Улсын Засгийн газар нь холбогдох эрх зүйн зохицуулалтаар дамжуулан бичил уурхайгаар ашигт малтмал олборлогч иргэд хууль ёсны бүтцээр хоршин ажиллахыг дэмжихээр болсон байна. Бичил уурхайгаар ашигт малтмал олборлох журам нь дараах хэсгүүдээс бүрдэнэ.

Уг журам хэрэгжиж эхэлснээр бичил уурхай эрхлэгчид төрийн үйлчилгээ авах боломжтой болж, нөхөн сэргээлт хийдэг болсон байна.

5.2.4.2. Бичил уурхайн эдийн засагт оруулж буй хувь нэмэр

Гар аргаар ашигт малтмал олборлох буюу бичил уурхай эрхлэгчид нь олборлосон алтаа албан ёсны сүлжээгээр дамжуулан борлуулснаар Монгол банкны гадаад валютын албан нөөцийг нэмэгдүүлэхэд чухал хувь нэмэр оруулж байгаагаас гадна шууд болон шууд бусаар ажлын байрыг бий болгож үндэсний болон орон нутгийн эдийн засгийн хөгжилд тодорхой хувь нэмэр оруулж байна. Монгол улсын алтны нийлүүлэлтийн сүлжээ бүрэн албажаагүй хэвээр байгаа ч Монгол дахь алтны сүлжээний сүүлийн шат буюу Монгол банканд алт тушааснаар энэ сүлжээ нь албан ёсных болдог.

График 7. 2023 онд Монгол банкны худалдан авсан алтны хэмжээ (кг)

5.2.4.3. Бичил уурхайн талаарх мэдээллийн тархац, эх сурвалж

Монголын бичил уурхай эрхлэгчдийн талаар болон дэлгэрэнгүй статистик мэдээллийг АҮЭБЯ, АМГТГ, БОУАӨЯ болон Монголын бичил уурхайн нэгдсэн дээвэр холбооноос авах боломжтой.

Монголын бичил уурхайн нэгдсэн дээвэр холбоо нь 2013 оны 5 дугаар сарын 2-ны өдөр бичил уурхайчдын анхдугаар их хурлаар үүгэн байгуулагдаж өнөөг хүртэл тогтвортой, амжилттай ажиллаж байна. Уг байгууллага нь Монгол Улсад хариуцлагатай бичил уурхайн салбарыг хөгжүүлэх, тус салбарын эрх зүйн орчныг сайжруулах, тогтвортой байдлыг хангах, гишүүдийнхээ эрх ашгийг хамгаалах, тэдний чадавхжуулах зэрэг олон чиглэлээр төрийн болон төрийн бус байгууллагууд, олон улсын байгууллагуудтай хамтран байнгын идэвхтэй үйл ажиллагаа явуулдаг. Эдүгээ Монголын бичил уурхайн нэгдсэн дээвэр холбоо нь 15 аймгийн 45 суманд 70 гишүүн байгууллагуудтай, 429 нөхөрлөлийн зохион байгуулалтад орсон нийт 6500 гаруй гишүүдтэй.

Хүснэгт 30. Бичил уурхайгаар олборлох дүгнэлт гарсан талбай, га

№	Аймгууд	Талбайн тоо	Талбайн хэмжээ
1	Бүгд	29	90.4
2	Архангай	-	-
3	Баян-Өлгий	1	4.8
4	Баянхонгор	5	18.3
5	Булган	2	5.2
6	Говь-Алтай	-	-
7	Дархан-Уул	-	-
8	Дорноговь	4	19.2
9	Дорнод	-	-
10	Дундговь	2	1.5
11	Өвөрхангай	-	-
12	Өмнөговь	1	1
13	Сэлэнгэ	5	16.4
14	Төв	3	6.2
15	Улаанбаатар	-	-
16	Ховд	1	4
17	Хэнтий	-	-

Эх сурвалж: Эрдэс баялгийн статистик мэдээ 2023 он, АМГТГ

АМГТГ-ын 2023 оны статистикийн мэдээгээр Бичил уурхайгаар олборлох дүгнэлт гарсан талбай нийтдээ 1063.7 га бөгөөд хамгийн их хувь эзэлж байгаа нь Сэлэнгэ, Баянхонгор аймгууд байгаа бол хамгийн бага нь Архангай, Говь-Алтай зэрэг аймгууд байна.

5.2.4.4. Нөхөн сэргээлтийн байдал

Олборлолт эхлэхийн өмнө бичил уурхай эрхлэгч нь сумын нөхөн сэргээлтийн санд нөхөн сэргээлтийн барьцаа байршуулдаг (жишээ нь 3,000,000 төгрөг буюу 1,052 ам.доллар) бөгөөд бичил уурхайн байгууллага тухайн талбайг нөхөн сэргээлгүй хаяж явсан тохиолдолд тус хөрөнгийг ашиглана. Гэвч орон нутгийн удирдлага уг мөнгийг зориулалтаар нь зарцуулдаг эсэх, эсвэл бичил уурхайн байгууллагад нөхөн сэргээлтийн ажил хийхэд туслах зорилгоор цаг тухайд нь мөнгийг гаргаж өгсөн эсэх нь тодорхойгүй бөгөөд тухайн санд хуримтлуулсан хөрөнгийн зарцуулалтыг тайлагнадаггүй, мэдээлэл нь хаалттай байна.

5.2.5 Ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл олгох сонгон шалгаруулалтын үйл ажиллагаа

2022 оны 4-р сарын 12-ны өдөр Монгол Улсын Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн сайдын тушаалаар Ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл олгох сонгон шалгаруулалтын журам (“Тусгай зөвшөөрөл олгох журам” гэх) шинэчлэгдэн батлагдаж, 2018 онд батлагдсан Тусгай зөвшөөрөл олгох сонгон шалгаруулалтын журам хүчингүй болсон байна.

Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого болох “Алсын хараа-2050”-ын хүрээнд геологийн судалгааг эрчимжүүлэх, дунд, урт хугацаанд эдийн засгийн өсөлтийг хангах, ашигт малтмалын нөөцийг нэмэгдүүлэх зорилтын дор ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл олгох сонгон шалгаруулалтын үйл ажиллагааг цахим болгох замаар тендер сонгон шалгаруулалтын үйл явцыг шуурхай, ил тод явуулах орчныг бүрдүүлэх зорилгоор Тусгай зөвшөөрөл олгох журмыг шинэчлэн батлав. Тус Журам батлагдахаас өмнө тусгай зөвшөөрөл олгох сонгон шалгаруулалтад оролцогч хуулийн этгээдийн итгэмжлэгдсэн төлөөлөгч нь сонгон шалгаруулалтад оролцох хүсэлтээ уламжлалт хэлбэрээр гаргах буюу шаардлагатай бичиг баримтыг нэг бүрчлэн хэвлэн гарын үсэг зурж, битүүмжлэн хүргүүлдэг байхыг шаарддаг байсан.

Тусгай зөвшөөрөл олгох журмаар энэхүү консерватив аргыг халж, тендер сонгон шалгаруулалтын ажиллагааг бүхэлд нь ил тод, шударга ёсны зарчмын дагуу олон нийтийн хяналт дор цахим хэлбэрээр зохион байгуулахаар болсон байна.

5.2.6 Ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл

Тайлант жилийн оны эцсийн байдлаарх ашигт малтмалын хүчин төгөлдөр тусгай зөвшөөрлийн тоо, талбайн хэмжээ, аймаг, нийслэлээр ангилан дараах хүснэгтэд харуулав.

Хүснэгт 31. Ашигт малтмалын хүчин төгөлдөр тусгай зөвшөөрлийн тоо, талбайн хэмжээ, аймаг, нийслэлээр

№	Газар нутаг	Бүгд		Үүнээс			
		Тусгай зөвшөөрлийн тоо	Талбайн хэмжээ /га/	Ашиглалт		Хайгуул	
				Тусгай зөвшөөрлийн тоо	Талбайн хэмжээ /га/	Тусгай зөвшөөрлийн тоо	Талбайн хэмжээ /га/
1	Бүгд	2,857.00	7,157,279.90	1,775.00	1,869,087.20	1,031.00	5,255,409.90
2	Архангай	353	1,031,009.30	214	267,777.20	142	763,232.10
3	Баян-Өлгий	162	901,160.50	108	484,235.60	54	416,924.90
4	Баянхонгор	168	703,659.70	72	63,937.80	96	639,721.90
5	Булган	196	581,385.40	127	200,114.60	70	381,270.80
6	Говь-Алтай	137	571,074.80	63	82,618.60	74	488,456.20
7	Говьсүмбэр	104	411,322.30	69	56,801.30	35	354,521.00
8	Дархан-Уул	382	385,153.70	304	170,951.10	83	214,202.60
9	Дорноговь	136	375,339.50	99	168,900.40	39	206,439.10
10	Дорнод	85	335,291.80	30	16,529.20	55	285,979.80
11	Дундговь	95	295,560.90	38	32,443.20	60	263,117.70
12	Завхан	220	295,416.20	129	58,828.60	91	236,587.60
13	Орхон	104	252,351.20	46	21,161.90	58	231,189.30

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

14	Өвөрхангай	112	224,575.30	79	49,868.90	33	174,706.40
15	Өмнөговь	73	218,631.80	29	20,895.10	34	197,736.70
16	Сүхбаатар	110	214,292.60	13	21,337.30	37	192,955.30
17	Сэлэнгэ	14	121,440.80	9	24,898.70	5	96,542.10
18	Төв	175	102,551.20	141	41,392.70	39	61,158.50
19	Увс	16	64,031.20	13	41,888.60	3	22,142.60
20	Улаанбаатар	28	32,782.80	18	14,302.40	10	18,480.40
21	Хөвсгөл	69	17,411.30	62	9,043.80	7	8,367.50
22	Ховд	23	11,605.80	21	10,282.30	2	1,323.50
23	Хэнтий	95	11,231.80	91	10,877.90	4	353.9

Эх сурвалж: АМГТГ

Тусгай зөвшөөрлийн тоогоор Дорноговь, Өмнөговь, Дорнод, Дундговь аймгууд тэргүүлдэг бол ашиглалтын болон хайгуулын тусгай зөвшөөрлийн талбайг нийт нутаг дэвсгэрт харьцуулж үзвэл Дорноговь, Дундговь, Орхон аймгууд тэргүүлдэг байна.

5.2.6.1. Ашигт малтмалын тухай хуульд тусгагдсан хайгуулын болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл олгох эрх, үүргийн зохицуулалтууд

Ашигт малтмалын тухай хуульд тусгагдсан байдаг тусгай зөвшөөрөл олгох үйл ажиллагаатай холбоотой зохицуулалтыг дараах хүснэгтээр үзүүлэв.

Хүснэгт 32. Тусгай зөвшөөрөл олгох үйл ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалтууд

Хуулийн заалтын дугаар	Эрх, үүрэг бүхий талууд	Ашигт малтмалын тухай хуулиар олгогдсон эрх, үүрэг
8.1.5.	УИХ	Засгийн газрын өргөн мэдүүлснээр, эсхүл өөрийн санаачилгаар тодорхой нутаг дэвсгэрт ашигт малтмал эрэх, хайх, ашиглахыг, эсхүл хайгуулын болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл олгохыг хязгаарлах буюу хориглох
9.1.11.	Засгийн газар	Геологи, уул уурхайн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын саналыг үндэслэн хайгуулын болон энэ хуулийн 24.1-т зааснаас бусад тохиолдолд ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл олгох талбайг солбицлоор тогтоож, нийтэд мэдээлэх
11.1.13.	Төрийн захиргааны байгууллага, Геологи уул уурхайн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүний тушаалаар томилогдсон сонгон шалгаруулалтын комисс	Тусгай зөвшөөрөл олгох сонгон шалгаруулалт зохион явуулах, бичил уурхайн болон түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын зориулалтаар талбай олгох, дүгнэлт гаргах
11.1.16.	Төрийн захиргааны байгууллага	Ашигт малтмалын хайгуулын болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл олгох сонгон шалгаруулалтад оролцох хүсэлтийг өргөдлийг хүлээн авч бүртгэх
11.1.19	Төрийн захиргааны байгууллага	Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалаас бусад төрлийн ашигт малтмалын хайгуулын болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл олгох
11.1.25	Төрийн захиргааны байгууллага	Энэ хуулийн дагуу ашигт малтмалын хайгуул болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл олгох боломжтой сонгон шалгаруулалтын талбайг солбицлоор тодорхойлох, батлуулах
20.1	Төрийн захиргааны байгууллага	Хайгуулын тусгай зөвшөөрөл олгох сонгон шалгаруулалтыг төрийн захиргааны байгууллага энэ хуулийн 10.1.2-д заасан журмын дагуу зохион байгуулах

Хуулийн заалтын дугаар	Эрх, үүрэг бүхий талууд	Ашигт малтмалын тухай хуулиар олгогдсон эрх, үүрэг
26.1	Төрийн захиргааны байгууллага, АМГТГ	Энэ хуулийн 25.1-д заасан өргөдлийг хүлээн авч, хянан, шийдвэрлэх

Эх сурвалж: Ашигт малтмалын тухай хууль

5.2.6.2. Ашигт малтмалын хайгуулын болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл олгох үйл явц

Хүснэгт 33. Ашигт малтмалын хайгуулын болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл олгох үйл явц

1.АМГТГ	•Өргөдөл гаргахаар бүртгүүлсэн этгээдэд дугаар олгож, өргөдөл хүлээн авна.
2.АМГТГ-ын Кадастрын хэлтэс	•Хүсэлтэд дурдсан талбай нь ашигт малтмал эрэх, хайх, боломжтой эсэхийг тогтооно.
3.Орон нутгийн засаг захиргаа	•Хайгуулын тусгай зөвшөөрөл олгох хүсэлтийг аймгийн эсвэл хотын захиргаа руу 30 хоногийн дотор хариу авахаар хүргүүлэх бөгөөд хэрэв энэ хугацаанд хариу ирүүлээгүй тохиолдолд АМГ тухайн орон нутгийн засаг захиргааг уг саналыг зөвшөөрсөн гэж үзнэ.
4.АМГТГ	•Тусгай зөвшөөрлийн эхний жилийн төлбөрийг зөвшөөрөл хүсэгч ажлын 10 өдөрт багтаан төлнө.
5.АМГТГ-ын Кадастрын хэлтэс	•АМГ нь хайгуулын тусгай зөвшөөрлийг 3 жилийн хугацаатайгаар олгох бөгөөд дараа нь хайгуулын тусгай зөвшөөрлийг 3 удаа тус бүр 3 жилийн хугацаатай сунгаж болно.

Эх сурвалж: АМГТГ

Өөрийн хайгуулын тусгай зөвшөөрөл эзэмшдэг байршилд ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл хүссэн өргөдөл гаргагч нь бусад өргөдөл гаргагч талуудаас давуу эрхтэй байдаг.

Хүснэгт 34. Ашигт малтмалын хайгуулын тусгай зөвшөөрлөөс ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл болгож өөрчлөх үйл явц

1.АМГТГ	•Хүсэлт хүлээн авна
2. АМГТГ-ын Хуулийн хэлтэс	•Хуулиар хориглосон зүйлс байгаа эсэх эсвэл барагдуулаагүй төлбөр байгаа эсэхийг тодорхойлно
3. АМГТГ-ын Кадастрын хэлтэс	•Кадастрын системд хайгуулын тусгай зөвшөөрөл нь бүртгэгдсэн эсэхийг шалгана.
4. АМГТГ-ын Кадастрын хэлтэс	•Ашиглалтын талбай нь бусад тусгай зөвшөөрлийн газар, усны нөөц, улсын тусгай хэрэгцээний газар болон нөөцөд авсан талбай зэрэг газруудтай давхацсан эсэхийг шалгана.

5. АМГТГ-ын Уул Уурхайн болон Нүүрсний хэлтэс	•Хүсэлт гаргагч нь олборлолтоос үүсэж болох экологийн хохирлыг нөхөн сэргээх боломжтой эсэхийг шалгана.
6. АМГТГ-ын Хуулийн хэлтэс	•Хүсэлт гаргагч нь Кадастрын хэлтсийн даргын гаргасан төлөвлөгөө болон бусад хууль, дүрэм, журмуудыг дагаж мөрдөж буй эсэхийг шалгана
7. АМГТГ-ын Кадастрын хэлтэс	•Координатаар тогтоосон талбайн зургийг зөвшөөрөх: АМГТГ нь өргөдлийг бүртгэснээс хойш ажлын 20 өдөрт багтаан зохих шийдвэр гаргаж өргөдөл гаргагчид мэдэгдэнэ. Хэрэв зөвшөөрөл олгохоос татгалзсан бол шалтгаан, хуулийн үндэслэлийг дурдсан хариуг өргөдөл гаргасан этгээдэд бичгээр мэдэгдэнэ.
8. АМГТГ	•Мэдэгдэл авсан өдрөөс хойш 10 өдрийн дотор тусгай зөвшөөрлийн эхний жилийн төлбөрийг төлнө.
9. АМГТГ-ын Кадастрын хэлтэс	•Эхний жилийн төлбөрийг хуулийн дагуу хийснээс хойш ажлын 3 өдөрт багтаан ашигт малтмалын ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийг 30 жилийн хугацаагаар олгох бөгөөд, дараа нь ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийг 2 удаа тус бүр 20 жилийн хугацаатай сунгаж болно.

Эх сурвалж: АМГТГ

Дараах шалгууруудын аль нэгийг хангасан тохиолдолд хайгуулын болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийг нийтэд нээлттэй болгож сонгон шалгаруулах замаар олгоно. Үүнд:

- Хайгуулын ажил хийсэн аж ахуйн нэгж нь тухайн талбайд ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл хүссэн өргөдөл гаргаагүй;
- Улсын төсвийн хөрөнгөөр хайгуул хийгдсэн талбайд;
- Зохих хууль журмыг эсвэл шүүхийн шийдвэрийг зөрчсөнөөс үүдэн ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийг буцаан авсан;
- Ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийн хугацаа дууссан.

Хүснэгт 35. Ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл сонгон шалгаруулах замаар олгох үйл явц

1. АМГТГ	•Сонгон шалгаруулах үйл явцыг эхлүүлж захирамж гаргана.
2. АМГТГ	•Олон нийтэд сонгон шалгаруулалтыг зарлана.
3. АМГТГ	•Сонгон шалгаруулалтын саналыг авна. Сонгон шалгаруулалт явуулахаас 30-аас доошгүй хоногийн өмнө сонгон шалгаруулалтын урилгыг үндэсний хэмжээний өдөр тутмын сонин, хэвлэл мэдээллийн бусад хэрэгслээр нийтэд зарлан мэдээлнэ.

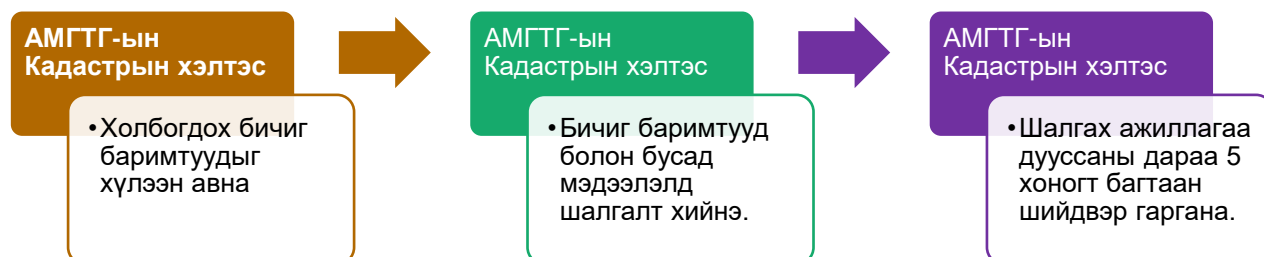
4. АМГТГ-ын сонгон шалгаруулах комисс	• Сонгон шалгаруулалтын саналыг нээнэ
5. АМГТГ-ын сонгон шалгаруулах комисс	• Сонгон шалгаруулалтад оролцогчдыг ирүүлсэн баримтуудад үндэслэн үнэлнэ
6. АМГТГ-ын сонгон шалгаруулах комисс	• Сонгон шалгаруулалтад ирүүлсэн үнийн саналыг нээнэ.
7. АМГТГ	• Сонгон шалгаруулалтын саналд үнэлээ хийж дууссанаас хойш 5 хоногийн дотор ялагчийг зарлана.
8. АМГТГ	• Шалгарсан оролцогчид сонгон шалгаруулалтын үнийн санал, босго үнийн зөрүү, тусгай зөвшөөрлийн эхний жилийн төлбөрийг 10 хоногт багтаан төлөх тухай мэдэгдэл өгнө. Бусад оролцогч нарт шалгараагүй үндэслэлийг дурдсан мэдэгдлийг өгнө.
9. АМГТГ-ын Кадастрын хэлтэс	• АМГТГ-ын даргын болон сонгон шалгаруулах комиссын шийдвэрийн дагуу тусгай зөвшөөрлийг олгоно

Эх сурвалж: АМГТГ

Ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрлийг дараах нөхцөлд аж ахуйн нэгжийн хооронд бүрэн буюу хэсэгчлэн шилжүүлж болно. Үүнд:

- Тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч нь нэгдэх, нийлэх хэлбэрээр өөрчлөн байгуулагдсан тохиолдолд шинээр бий болсон аж ахуйн нэгжид тусгай зөвшөөрлийг шилжүүлж болно
- Хараат, охин компани нь толгой компанидаа тусгай зөвшөөрлийг шилжүүлж болно.
- Аж ахуйн нэгж эрэл, хайгуулын талаарх анхдагч материал, тайлан зэрэг мэдээллийг худалдан авч, зохих албан татварыг төлсөн тохиолдолд тусгай зөвшөөрлийг шилжүүлж болно.
- Аж ахуйн нэгж нь уурхайг техник хэрэгсэл, тоног төхөөрөмж, баримт бичгийн хамт худалдан авч зохих татварыг төлсөн тохиолдолд тусгай зөвшөөрлийг шилжүүлж болно.

Зураг 3. Ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрлийг шилжүүлэх үйл явц

Эх сурвалж: АМГТГ

Тусгай зөвшөөрөл олгоход ашигладаг техникийн шалгуур үзүүлэлтүүд (Шаардлага 2.2..а)

Засгийн газрын 2018 оны 8 дугаар сарын 8-ны өдрийн 243 дугаар тогтоолоор батлагдсан сонгон шалгаруулалтаар хайгуулын тусгай зөвшөөрөл олгох талбайн хүрээнд Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн сайдын 2022 оны 4 дүгээр сарын 12-ны өдрийн А/67 дугаар тушаалаар батлагдаж 2022 оны 10 дугаар сарын 28-ны өдрийн А/275 дугаар тушаалаар нэмэлт өөрчлөлт орсон “Тусгай зөвшөөрөл олгох сонгон шалгаруулалтын журам”-ын дагуу 2022 оны 11 дүгээр сарын 23-ны өдрөөс эхлэн 2023 оны 01 дүгээр сарын 13-ны өдрийг хүртэл 4 багцаар 514,601.83 га бүхий 100 талбайд хайгуулын тусгай зөвшөөрөл олгох сонгон шалгаруулалт зарласан. Үүнээс 50 (64-1, 64-2) талбайд үнийн болон техникийн саналын үнэлгээ хийгдээд байна. 25 (64-3) талбайд үнийн саналыг нээж техникийн саналын үнэлгээ хийгдэж байна. СШ-64-4 дугаартай сонгон шалгаруулалтыг 2023 оны 1 дүгээр сарын 13-ны өдөр нээх бэлтгэл ажлыг ханган ажиллаж байна.

Хүснэгт 36. Хайгуулын тусгай зөвшөөрөл олгох сонгон шалгаруулалтын техникийн саналын үнэлгээний хуудас

№	Шалгуур үзүүлэлт	Үнэлгээ	Огноо
1	Төслийн баримт бичгийн үнэлгээ	-	2-18
	Талбайн геологи, хайгуулын ажлын төлөвлөлт	12	-
	Геологи, хайгуулын ажлыг оновчтой, гүйцэд төлөвлөсөн: Талбайн геологийн тогтцыг бүрэн судалж, байж болох бүх төрлийн ашигт малтмалын үнэлгээ өгсөн байх, арга аргачлалд судалгааны ажил зохимжтой зөв төлөвлөгдсөн байх.	10-12	-
1.1	Геологи хайгуулын ажил төлөвлөсөн: Талбайн геологийн тогтцыг гүйцэт судлаагүй, хайгуулын шатны ажлуудыг ерөнхийд нь төлөвлөсөн байх.	6-9	-
	Геологи, хайгуулын ажлын төлөвлөлт хангалтгүй: Хайгуулын талбайн мэдээлэлтэй бүрэн танилцаагүй, судалгааны ажлын зорилго тодорхой бус, хайх ашигт малтмалын эрлийн ажил оновчтой бус.	2-5	-
	БОХ, нөхөн сэргээх ажил, зардлын хэмжээ, хэрэгжүүлэх хугацааг тооцсон төлөвлөлт, мэдээлэл	0-6	-
	Байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээлтийн ажлыг бодитой төлөвлөсөн /бүрэн хангалттай/: Хайгуулын ажил гүйцэтгэхээр төлөвлөсөн уулын малталт, өрөмдлөгийн ажлын хэмжээнд төлөвлөсөн зардал хангалттай төлөвлөгдсөн байх	5-6	-
1.2	Байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээлтийн ажлыг алдаатай төлөвлөсөн байх /төлөвлөсөн/: Хайгуулын ажил гүйцэтгэхээр төлөвлөсөн уулын малталт, өрөмдлөгийн ажлын хэмжээнд төлөвлөсөн зардал хангалтгүй, дутуу төлөвлөгдсөн байх	3-4	--
	Байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээлтийн ажлыг бодитой төлөвлөсөн /бүрэн хангалтгүй/: Хайгуулын ажил гүйцэтгэхээр төлөвлөсөн уулын малталт, өрөмдлөгийн ажлын хэмжээнд буруу төлөвлөсөн зардал хангалтгүй байх	0-2	-
2	Мэргэжлийн боловсон хүчнээр хангагдсан байдал болон тэдгээрийн туршлага чадвар		2-7
	Мэргэжлийн боловсон хүчнээр хангагдсан байдал	4	-
2.1	Төслийг гүйцэтгэх өөрийн үндсэн ажилтантай буюу ИТА болон Геологичид 100 хувь хангагдсан эсэх (НДШ төлөлтийн тодорхойлолт, бусад нотолгоотой байх).	4	-
	Төслийг гэрээгээр гүйцэтгүүлэх бол (ИТА болон Геологичид <99 хувь).	0-3	-
	Мэргэжлийн боловсон хүчний туршлага, чадвар	3	-
2.2	Монгол Улсын Зөвлөх геологич ажилладаг	3	-
	Монгол Улсын Мэргэшсэн геологич ажилладаг	2	-
	Аль аль нь байхгүй	1	-
3	Төсөлд ажиллах техник тоног төхөөрөмжийн мэдээлэл үнэлгээ (Гэрээ болон хавсралтаар баталгаажсан байна.)		0-5

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

№	Шалгуур үзүүлэлт	Үнэлгээ	Огноо
3.1	Геологи, хайгуулын ажил гүйцэтгэх өөрийн өмчийн өрмийн, геофизикийн болон бусад техник тоног төхөөрөмжөөр бүрэн хангагдсан бол (өрмийн нотлох хавсралтууд)	5	-
	Геологи, хайгуулын ажил гүйцэтгэх өрмийн, геофизикийн болон бусад техник тоног төхөөрөмжийг түрээсэлдэг эсвэл гэрээгээр хайгуулын ажил гүйцэтгүүлэх бол (Хамтран ажиллах гэрээ)	3-4	-
	Геологи, хайгуулын ажил гүйцэтгэх техник Тоног төхөөрөмжийн мэдээлэл ирүүлээгүй болон алдаатай, ирүүлсэн бол	0-2	-
Нийт оноо		30 хүртэл	

5.2.6.3. Цацраг идэвхт ашигт малтмалын хайгуулын болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл олгох үйл явц

Монгол Улсын Цөмийн энергийн тухай хуулиар энэ үйл ажиллагаа нь зохицуулагддаг ба тус хуулийн 18 дугаар зүйл “Тусгай зөвшөөрөл олгох журам”-аар нарийвчлан зохицуулагддаг ба дараах үе шатаар явагддаг.

Хүснэгт 37. Цацрагт идэвхт ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл

1. Цөмийн энергийн комисс	• Санал гаргана.
2. Тагнуулын төв байгууллага	• Санал гаргана.
3. Мэргэжлийн хяналтын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага	• Санал гаргана.
4. АМГТГ	• Цөмийн энергийн тухай хуульд заасны дагуу өргөдөл гаргахад бүрдүүлэх баримт бичгүүдийг шалгаж, тусгай зөвшөөрөл хүсэгчид тавих шаардлага хангасан эсэхийг тодорхойлно.
5. АМГТГ	• Хайгуулын тусгай зөвшөөрөл хүссэн өргөдлийн хувьд 1-3 сарын дотор, ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл хүссэн өргөдлийн хувьд 6-12 сарын дотор тусгай зөвшөөрөл олгох эсэх тухай асуудлыг шийдвэрлэнэ.
6. АМГТГ	• Тусгай зөвшөөрөл олгохоос татгалзсан тохиолдолд үндэслэлийг зааж бичгээр хариу өгнө.
7. АМГТГ	• Шаардлагатай бол өргөдөл гаргагчийн баримт бичгийг холбогдох байгууллагаар нягтлан шалгуулах, магадлан шинжилгээ хийлгүүлнэ.

Цацраг идэвхт ашигт малтмалын хайгуулын тусгай зөвшөөрөл хүсэгчид тавигдах шаардлагууд:

- Техникийн болон аюулгүй ажиллагааны шаардлагыг бүрэн хангасан байх;
- Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн шаардлага, стандартыг бүрэн хангасан байх;
- Бүс нутгийн хөгжил, эрүүл мэнд, боловсрол зэрэг нийгмийн асуудлыг шийдвэрлэхэд санаачилгатай оролцдог байх;
- Компанийн засаглал болон нийгмийн хариуцлага, ёс зүйн талаарх дэлхий нийтэд хүлээн зөвшөөрсөн стандартыг хэвшүүлсэн байх;

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

- Үйл ажиллагаа эрхлэх чиглэлээр мэргэжлийн боловсон хүчний нөөцтэй байх;
- Ажиллагсдын сургалт, дадлагын асуудлыг шийдэж ирсэн туршлагатай байх;
- Цацраг идэвхт ашигт малтмалын хайгуул хийх санхүүгийн чадавхтай байх;
- Байгаль орчны болон биологийн нөхөн сэргээлт хийх санхүүгийн чадавхтай байх;
- Хариуцлагатай уул уурхайг хөтлөн явуулдаг, энэ талаар зохих туршлага хуримтлуулсан байх;
- Уул уурхайн үйлдвэрлэлийн хөдөлмөр хамгаалал, аюулгүй ажиллагааны олон улсын стандарт, шаардлагыг хангаж ажилладаг байх.

Цацраг идэвхт ашигт малтмалын ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл хүсэгчид тавигдах шаардлагууд:

- Дээр дурдсан хайгуулын тусгай зөвшөөрөл хүсэгчид тавигдах бүх шаардлагуудыг хангах;
- Цацраг идэвхт ашигт малтмалыг энхийн зорилгоор, дэлхийн зах зээлийн үнэд хүргэж борлуулах чадвартай, санхүүгийн хувьд бүрэн бие даасан байх;
- Цацраг идэвхт ашигт малтмалын боловсруулалт, борлуулалтаар дэлхийн зах зээлд тогтвортой, тэргүүлэх байр суурь эзэлсэн байх;
- Цацраг идэвхт ашигт малтмалын олборлолт хийх санхүүгийн чадавхтай байх;
- Цацраг идэвхт ашигт малтмал олборлох, боловсруулах олон жилийн туршлагатай байх;
- Цацраг идэвхт ашигт малтмалын ордын нөөцийг бүрэн ашиглах тэргүүний технологитой байх;
- Цацраг идэвхт ашигт малтмалыг боловсруулах, ашиглахдаа эдийн засгийн илүү үр ашигтай, дэвшилтэт технологи ашигладаг байх;
- Цөмийн технологи нэвтрүүлэх чадвартай байх.

5.2.6.4. Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын хайгуулын болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл олгох үйл явц

Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын хайгуулын тусгай зөвшөөрөл олгох үйл явц нь Монгол улсын Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хуулиар зохицуулагддаг. Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын хайгуулын тусгай зөвшөөрөл олгох үйл ажиллагаа нь дараах үе шатаар явагддаг.

Хүснэгт 38. Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын хайгуулын тусгай зөвшөөрөл

Үе шат	Төрийн захиргааны байгууллага	Үйл явц
1	Аймаг, нийслэлийн Засаг дарга	Өргөдлийг бүртгэж, хүлээн авна.
2	Аймаг, нийслэлийн Засаг дарга	Өргөдөл, түүнд хавсаргасан баримт бичиг нь энэ хуульд заасан зөвшөөрөл хүсэгчид тавигдах шаардлага, өргөдлийн материалын иж бүрдлийн шаардлагыг хангаж байгаа эсэхэд бүртгэсэн даруйд нь анхан шатны шүүлт хийж, шаардлагыг хангаагүй бол өргөдлийг хүлээн авахаас татгалзаж, татгалзсан шалтгаан, үндэслэлийг дурдсан хариуг өргөдөл гаргасан этгээдэд бичгээр мэдэгдэж, өргөдөл бүртгэх дэвтэрт энэ тухай тэмдэглэнэ.
3	Аймаг, нийслэлийн Засаг дарга	Өргөдөлд дурдсан талбай нь ашигт малтмал хайх, ашиглахыг хязгаарласан буюу хориглосон, тусгай хэрэгцээ, нөөцөд авсан, түүнчлэн хайгуулын тусгай зөвшөөрлөөр олгогдсон, түрүүлж ирүүлсэн өргөдөлд дурдсан талбайтай давхцаж байгаа эсэхийг тогтоолгох өргөдлийг холбогдох материалын хамт төрийн захиргааны байгууллагад цахим хэлбэрээр хүргүүлнэ.

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

Үе шат	Төрийн захиргааны байгууллага	Үйл явц
4	Төрийн захиргааны байгууллага	Өргөдөлд дурдсан талбай, холбогдох баримтуудыг шалган үзээд, хайгуулын тусгай зөвшөөрөл олгох боломжтой, эсхүл боломжгүй талаар мэдэгдэнэ.
5	Аймаг, Засаг дарга	Хэрэв төрийн захиргааны байгууллагаас тусгай зөвшөөрөл олгох боломжгүй талаар хариу ирвэл өргөдөл гаргасан этгээдэд бичгээр мэдэгдэж, өргөдөл бүртгэх дэвтэрт энэ тухай тэмдэглэнэ.
6	Аймаг, Засаг дарга	Хэрэв төрийн захиргааны байгууллагаас тусгай зөвшөөрөл олгох боломжтой талаар хариу ирвэл тухайн талбай байрших сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын болон аймаг, нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын Тэргүүлэгчдийн саналыг авч ажлын 10 өдрийн дотор түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын хайгуулын тусгай зөвшөөрлийг олгох, эсэх асуудлыг шийдвэрлэнэ.
7	Аймаг, Засаг дарга	Хэрэв тусгай зөвшөөрөл олгогдохоор шийдэгдвэл тусгай зөвшөөрлийн эхний жилийн төлбөрийг энэ хуульд заасан хугацаанд төлөх тухай өргөдөл гаргасан этгээдэд мэдэгдэнэ.
8	Аймаг, Засаг дарга	Хэрэв тусгай зөвшөөрөл олгогдохоор шийдвэр гарснаас хойш өргөдөл гаргасан этгээд нэг сарын дотор тусгай зөвшөөрлийг аваагүй, эсхүл эхний жилийн төлбөрийг энэ хуульд заасан хугацаанд төлөөгүй бол аймаг, нийслэлийн Засаг дарга өргөдлийг бүртгэлээс хасаж өргөдөл гаргасан этгээдэд энэ тухай бичгээр мэдэгдэж, өргөдөл бүртгэх дэвтэрт тэмдэглэнэ.
9	Аймаг, Засаг дарга	Хэрэв өргөдөл гаргасан этгээд эхний жилийн төлбөрийг хуульд заасан хугацаанд төлсөн бол ажлын таван өдөрт багтаан түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын хайгуулын тусгай зөвшөөрлийг гурван жилийн хугацаагаар олгоно.
10	Аймаг, Засаг дарга	Барилга, хот байгуулалтын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, төрийн захиргааны байгууллага, тухайн хайгуулын тусгай зөвшөөрлийн талбай байрших аймаг, нийслэлийн байгаль орчны асуудал эрхэлсэн байгууллагад түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын хайгуулын тусгай зөвшөөрлийг олгосон тухай мэдэгдэнэ.
11	Төрийн захиргааны байгууллага	Хайгуулын тусгай зөвшөөрөл болон олгогдсон талбайг тусгай зөвшөөрлийн болон түүний зураг зүйн бүртгэлд бүртгэнэ.

Эх сурвалж: Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хууль

Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын хайгуулын тусгай зөвшөөрөлтэй талбайд зөвхөн тухайн тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч нь ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл хүсэж өргөдөл гаргах эрхтэй байдаг. Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл олгох үйл ажиллагаа нь дараах үе шатаар явагддаг. Үүнд:

Хүснэгт 39. Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл

Үе шат	Төрийн захиргааны байгууллага	Үйл явц
1	Аймаг, нийслэлийн Засаг дарга	Өргөдлийг бүртгэж, хүлээн авна.
2	Аймаг, нийслэлийн Засаг дарга	Өргөдөл, түүнд хавсаргасан баримт бичгийн хуудас тус бүрд бүртгэлийн он, сар, өдөр, цаг, минут, бүртгэлийн дугаарыг тэмдэглэж, энэ тухай тодорхойлолтыг өргөдөл гаргасан этгээдэд өгнө.
3	Аймаг, нийслэлийн Засаг дарга	Өргөдөл бүртгэсэн даруйд өргөдөл, түүнд хавсаргасан баримт бичиг энэ хуульд заасан шаардлагыг хангаж байгаа эсэхэд анхан шатны шүүлт хийнэ.
4	Аймаг, нийслэлийн Засаг дарга	Өргөдөл, түүнд хавсаргасан баримт бичиг нь хуульд заасан шаардлагыг хангаагүй бол өргөдлийг хүлээн авахаас татгалзаж, татгалзсан шалтгаан, үндэслэлийг нь дурдсан

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

Үе шат	Төрийн захиргааны байгууллага	Үйл явц
		хариуг өргөдөл гаргасан этгээдэд бичгээр мэдэгдэж, өргөдөл бүртгэх дэвтэрт энэ тухай тэмдэглэнэ.
5	Аймаг, нийслэлийн Засаг дарга	Хайгуулын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч нь уг зөвшөөрлөөр олгогдсон талбайд ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл хүсэж өргөдөл гаргасан бол өргөдөл гаргасан талбай нь хайгуулын талбайн хилийн дотор бүрэн багтаж байгаа эсэхийг тодруулна.
6	Аймаг, нийслэлийн Засаг дарга	Өргөдөл гаргасан талбай нь тусгай хэрэгцээ болон нөөцөд авсан, ашигт малтмал хайх, ашиглахыг хориглосон, түүнчлэн хүчин төгөлдөр тусгай зөвшөөрлөөр олгогдсон талбайтай ямар нэгэн байдлаар давхцаж байгаа эсэхийг тодруулна.
7	Аймаг, нийслэлийн Засаг дарга	Хайгуулаар тогтоогдсон ашигт малтмалын нөөцийн хэмжээ, үнэлгээ нь олборлолтоос үүсэж болох байгаль орчинд учруулсан хохирлыг нөхөн сэргээхэд хүрэлцэх эсэхийг тодруулна.
8	Аймаг, нийслэлийн Засаг дарга	Өргөдлийг бүртгэснээс хойш ажлын 15 өдөрт багтаан доор дурдсан шийдвэрийн аль нэгийг гаргаж, өргөдөл гаргагчид мэдэгдэнэ.
9	Аймаг, нийслэлийн Засаг дарга	Хайгуулын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч нь тухайн талбайд ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл хүсэж өргөдөл гаргасан бол онцгой эрхийнх нь дагуу уурхайн талбай олгож, ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийн эхний жилийн төлбөрийг энэ хуульд заасан хугацаанд төлүүлнэ.
10	Аймаг, нийслэлийн Засаг дарга	Өргөдөлд дурдсан талбай нь ашигт малтмал хайх, ашиглахыг хязгаарласан буюу хориглосон, эсхүл тусгай хэрэгцээ, нөөцөд авсан, түүнчлэн хүчин төгөлдөр тусгай зөвшөөрлөөр нэгэнт олгогдсон талбайн аль нэг хэсэгтэй давхцсан бол ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл олгохоос татгалзаж, татгалзсан шалтгаан үндэслэлийг нь дурдсан хариуг өргөдөл гаргасан этгээдэд бичгээр мэдэгдэж, энэ тухай өргөдөл бүртгэх дэвтэрт тэмдэглэнэ.

Эх сурвалж: Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хууль

Тусгай зөвшөөрлийн өргөдлийн статистик мэдээлэл

2023 онд хүчингүй болсон 74 тусгай зөвшөөрлийн тухай мэдээллийг энэ тайлангийн Хавсралт 15д-д харуулав.

5.2.6.5. 2023 онд шинээр олгосон болон шилжүүлсэн тусгай зөвшөөрлүүд (шаардлага 2.2.а)

Ашигт малтмал газрын тосны газраас ирүүлсэн 2023 онд шилжүүлсэн тусгай зөвшөөрлүүдийн мэдээллийг дараах хүснэгтээр үзүүлэв.

Хүснэгт 40. 2023 онд шилжүүлсэн ашиглалтын тусгай зөвшөөрлүүд

№	ТЗ дугаар	Талбайн нэр	Талбайн хэмжээ (га)	Эзэмшигч	Шинэ эзэмшигч	Шинэ эзэмшигчийн регистр	Шилжүүлгийн төрөл
1	MV-012439	Цагаан чулуут	25.1	Заамар гоулд	Хавчигийн ам	5958989	Хэсэгчлэн
2	MV-021093	Бор толгой	1,980.0	Арголд	ОАДХ	6169309	Бүхэлд нь
3	MV-012439	Цагаан чулуут	25.2	Заамар гоулд	Нью тулт прогресс	6922031	Хэсэгчлэн
4	MV-013421	Улаан ам-1	23.5	Нэтэнт	Шинэст-Өргөө	4009037	Бүхэлд нь
5	MV-020868	Хайлаас т	81.5	Юбиксолю шн	Ирмүүнбосго	5396786	Бүхэлд нь
6	MV-020483	Бумбат-3	612.7	Юбиксолю шн	Гурвантамга	2091798	Бүхэлд нь

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

№	ТЗ дугаар	Талбайн нэр	Талбайн хэмжээ (га)	Эзэмшигч	Шинэ эзэмшигч	Шинэ эзэмшигчийн регистр	Шилжүүлгийн төрөл
7	MV-013759	Гурван толгой	99.6	Тээлийн шонхор	Номин стар трейд	6378781	Бүхэлд нь
8	MV-006098	Бүргэд толгой	995.6	Шанлун	Шинь Шинь	2830213	Бүхэлд нь
9	MV-022118	Бумбат-5	175.8	Тамсаг алт трейд	Ганбат өрнөх	5748933	Бүхэлд нь
10	MV-011029	Салбарт ай	268.0	Ди Зэт энд Ай	Сэлэнгэ металл	6171028	Бүхэлд нь
11	MV-021981	Алтан цөгц	267.4	Өнгөтмаргад	Монгол бао жиэ зи юань	6952305	Бүхэлд нь
12	MV-000005	Баянгол ын дэнж	108.6	Хосбогд	Заамар өгөөмөр хайрхан	3863689	Бүхэлд нь
13	MV-021483	Салхит	2,887.8	Эрдэнэс силвер ресурс	Эрдэнэс алт ресурс	6289754	Бүхэлд нь
14	MV-015041	Цагаан толгой	10,541.0	Гоулдланд	Гоулдланд холдинг	8399123	Бүхэлд нь
15	MV-021580	Дойтын булаг	527.1	Дөрвөнхүмү үн	Ван руй зи юань	8413908	Бүхэлд нь
16	MV-019647	Зүүн дэнж	133.8	Эр Юу Эн Эй майнинг	Түмэн айл нөөц	6995071	Бүхэлд нь
17	MV-020224	Зүүндэн ж-2	171.8	Эр Юу Эн Эй майнинг	Түмэн айл нөөц	6995071	Бүхэлд нь
18	MV-018775	Төхөм-4	4,629.9	Ихговь энерги	Дулаан ийстэрн коул	8337098	Бүхэлд нь

5.2.6.6. Тусгай зөвшөөрлийн ил тод байдал (шаардлага 2.3)

АМГТГ-ын кадастрын цахим хуудсанд 2023 оны байдлаар 2,733 тусгай зөвшөөрлийн мэдээллийг нийтэд ил болгосон байна. <https://cmcs.mrpam.gov.mn/cmcs>

Хүснэгт 41. Тусгай зөвшөөрлийн ил тод байдал

Байгууллагын нэр	Тусгай зөвшөөрлийн мэдээлэл ил тод эсэх
АМГТГ	Үгүй
МОУИТБС-ын Ажлын алба	Үгүй

МОУИТБС-ын Ажлын алба цахим хуудсанд ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрлийн талаар мэдээллийг ил тод болгох үүрэгтэй боловч 2019 оноос хойш ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрлийн тухай мэдээлэл ороогүй байна.

5.3 Үйлдвэрлэл экспортын тойм (Шаардлага 3.1)

5.3.1 Уул уурхайн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл

ДНБ-ий оны үнээрх өсөлтийг салбараар авч үзвэл, үйлдвэрлэлийн салбарын нэмэгдэл өртөг 2023 онд өмнөх оноос 46.5 хувь, үйлчилгээний салбарынх 31.0 хувь, бүтээгдэхүүний цэвэр татварын хэмжээ 16.3 хувиар нэмэгдэж, харин хөдөө аж ахуйн салбарынх 0.4 хувиар буурчээ.

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

Хүснэгт 42. Уул уурхайн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл, тэрбум төгрөгөөр

Үзүүлэлтүүд	2020	2021	2022	2023
ДНБ	36,958.6	43,555.4	53,851.5	70,441.5
Уул уурхай, олборлох /үнээр/	7,994.0	10,753.7	12,402.4	19,814.1
ДНБ-д УУО салбарын эзлэх хувь	22%	25%	24%	28%

Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо

Уул уурхайгаас үндсэн 9 төрлийн ашигт малтмалыг олборлож байгаа бөгөөд 2023 оны олборлолтыг өмнөх онтой харьцуулахад нүүрс 47,967.6 мян.тн-р нэмэгдсэн бол алт 4.6 тн, төмрийн хүдэр 2,325.1 мян.тн-р тус тус буурсан үзүүлэлттэй байна.

Хүснэгт 43. Уул уурхайн голлох бүтээгдэхүүний олборлолт

№	Ашигт малтмалын төрөл	Хэмжих нэгж	2021	2022	2023
1	Нүүрс	мян.тн	43,079.3	37,294.7	85,262.3
2	Зэсийн баяжмал	мян.тн	1,326.3	1,189.8	1,395.3
3	Алт	тн	19.1	19.4	14.8
4	Молибдений баяжмал	мян.тн	6,326.0	5,914.2	5,643.7
5	Төмрийн хүдэр	мян.тн	9,171.9	7,659.9	5,334.8
6	Төмрийн хүдрийн баяжмал	мян.тн	3,676.8	1,728.1	5,334.8
7	Хайлуур жоншны хүдэр	мян.тн	118.3	122.9	222.4
8	Хайлуур жоншны баяжмал	мян.тн	60.3	24.5	109.0
9	Цайрын баяжмал	мян.тн	75.2	399.6	402.9

Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо

5.3.2 Уул уурхайн бүтээгдэхүүний экспорт (Шаардлага 6.3)

Гадаад худалдааны нийт бараа эргэлт 2023 оны гүйцэтгэлээр 24,437.0 сая ам.долларт хүрч өнгөрсөн оны мөн үеэс 3,194.0 сая ам.доллар буюу 15.0 хувиар өссөн байна. Экспорт импортоос давамгайлж 5,932.0 сая ам.доллараар өссөн үзүүлэлттэй гарсан байна. Доорх хүснэгтэд Эрдэс бүтээгдэхүүний экспортын дундаж үнийг харуулав.

Хүснэгт 44. Эрдэс бүтээгдэхүүний экспортын дундаж үнэ /ам.доллар/

Барааны төрөл	Хэмжих нэгж	12 дугаар сар (өссөн дүнгээр)		Өөрчлөлт	
		2022	2023	Зөрүү	Хувь
Чулуун нүүрс	тн/ам.дол	204.9	131.4	-73.6	-36%
Зэсийн баяжмал	тн/ам.дол	1,881.8	1,721.8	-160.1	-8%
Төмрийн хүдэр, баяжмал	тн/ам.дол	82.6	77.9	-4.8	-6%
Цайрын хүдэр, баяжмал	тн/ам.дол	2,006.5	1,462.2	-544.3	-27%
Жоншны хүдэр, баяжмал	тн/ам.дол	285.0	250.4	-34.6	-12%
Молибдены баяжмал	тн/ам.дол	13,520.6	18,939.0	5,418.4	40%
Алт	тн/ам.дол	57,345.0	62,897.7	5,552.7	10%

Эх сурвалж: АҮЭБЯ

Боловсруулаагүй болон хагас боловсруулсан алт, зэсийн баяжмал, цайрын баяжмал гэх бүтээгдэхүүнүүдийн экспортын хэмжээ нь өмнөх оны мөн үеэс багассан байгаа бол бусад бүтээгдэхүүнүүдийн хувьд өссөн үзүүлэлттэй байна.

Хүснэгт 45. Гол нэр төрлийн бүтээгдэхүүний экспортын хэмжээ (мян.ам доллар)

№	Гол нэр төрлийн бараа	2022		2023	
		Тоо хэмжээ	Үнийн дүн	Тоо хэмжээ	Үнийн дүн
1	Боловсруулаагүй болон хагас боловсруулсан алт (тн)	19.7	1,127,419	11.7	738,016
2	Зэсийн хүдэр, баяжмал (мян.тн)	1,453.3	2,734,846	1,525	2,625,686

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

№	Гол нэр төрлийн бараа	2022		2023	
		Тоо хэмжээ	Үнийн дүн	Тоо хэмжээ	Үнийн дүн
3	Молибдены хүдэр ба баяжмал (мян.тн)	6.5	87,223	6.4	120,533
4	Жоншны хүдэр ба баяжмал (мян.тн)	387.7	110,497	1,087.8	272,369
5	Гянтболдын хүдэр баяжмал (тн)	458.6	5,364	628.8	7,075
6	Төмрийн хүдэр, баяжмал (мян.тн)	4,732.2	391,047	5,713	444,744
7	Цайрын баяжмал (мян.тн)	141.2	283,314	150.5	219,991
8	Тунгаасан зэс ба хайлш (тн)	10,014.1	82,584	12,548.3	102,538
9	Хар төмрийн хаягдал (тн)	176	144	44	36
10	Хар тугалганы өөдөс, хаягдал (тн)	0	0	0	0
11	Нүүрс (мян.тн)	31,821.6	6,503,248	69,612.5	8,898,452
12	Боловсруулаагүй нефть (мян.барр)	2,605.7	241,806	4,730.4	364,742

Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

Нийт экспорт 2023 оны гүйцэтгэлээр 15,184.5 сая ам.долларт хүрч өнгөрсөн оны мөн үеэс 2,645.9 сая ам.доллар буюу 21.1 хувиар өссөн байна. Эрдэс бүтээгдэхүүний экспорт 13,989.2 сая ам.долларт хүрч өнгөрсөн оны мөн үеийн гүйцэтгэлээс 2,233.6 сая ам.доллар буюу 19.0 хувиар өссөн байна. Нүүрс, зэсийн баяжмал, төмрийн хүдэр, баяжмал, цайрын баяжмал, хайлуур жоншны хүдэр, баяжмал, молибдены баяжмал, газрын тос, алт, мөнгө, катодын зэс зэрэг уул уурхайн бүтээгдэхүүн нь нийт экспортын 92.1 хувийг эзэлж байна.

Хүснэгт 46. Уул уурхайн гол бүтээгдэхүүнүүдийн сүүлийн 10 жилийн үйлдвэрлэл

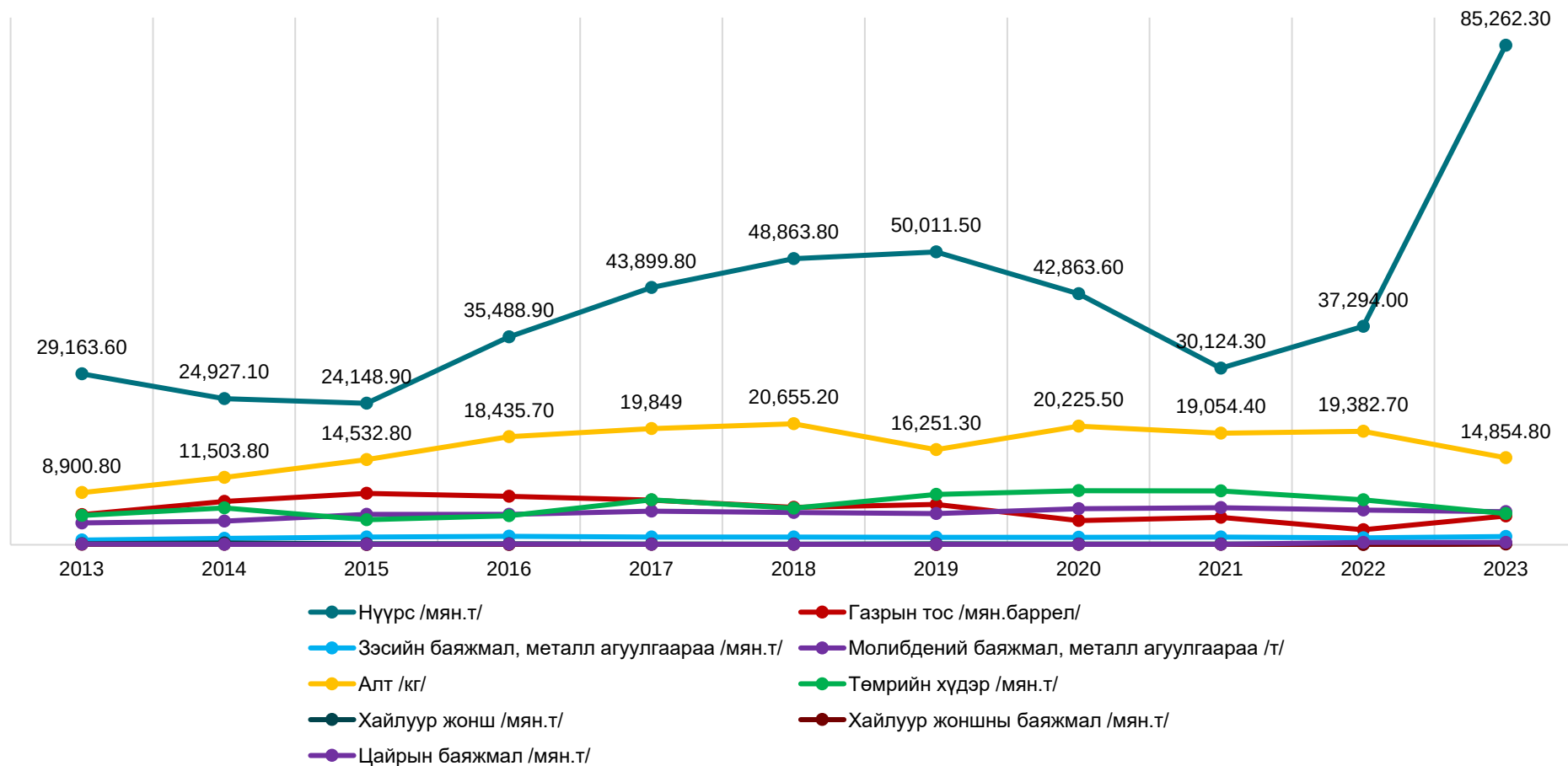
Гол нэр төрлийн бүтээгдэхүүн	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Нүүрс /мян.т/	29,163.6	24,927.1	24,148.9	35,488.9	43,899.8	48,863.8	50,011.5	42,863.6	30,124.3	37,294.	85,262.3
Газрын тос /мян.баррел/	5,129.0	7,405.3	8,769.1	8,249.8	7,624.3	6,388.5	6,876.06	4,105.88	4,667.1	2,565.4	4,888.9
Зэсийн баяжмал, металл агуулгаараа /мян.т/	803.0	1,080.4	1,334.7	1,445.1	1,317.6	1,310.8	1,262.4	1,276.75	1,326.3	1,183.8	1,395.6
Молибдений баяжмал, металл агуулгаараа /т/	3,732.1	4,054.0	5207.0	5,174.4	5,759.6	5,486.1	5,302.8	6,147.7	6,326.1	5,914.2	5,643.7
Алт /кг/	8,900.8	11,503.8	14,532.8	18,435.7	19,849	20,655.2	16,251.3	20,225.5	19,054.4	19,382.7	14,854.8
Төмрийн хүдэр /мян.т/	5,011.9	6,293.1	4,273.6	4,936.2	7,694.7	6,225.4	8,572.2	9,224.4	9,171.9	7,659.9	5,334.8
Хайлуур жонш /мян.т/	161.7	303	183.5	167.7	108.9	101.2	156.1	127.3	118.3	122.9	222.4
Хайлуур жоншны баяжмал /мян.т/	76.4	71.9	47.3	34.1	55.2	80.7	47.5	84.98	60.2	24.5	109.0
Цайрын баяжмал /мян.т/	104.1	93.2	89.6	100.2	82.7	87.9	83.08	76.29	75.2	400.1	402.9

Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

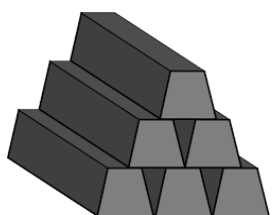
График 8. Уул уурхайн гол бүтээгдэхүүний сүүлийн 10 жилийн үйлдвэрлэл

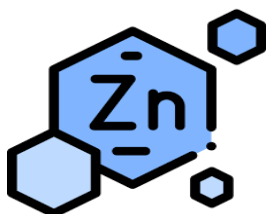
Нүүрсний экспорт: 2023 оны гүйцэтгэлээр 8,898.1 сая ам.долларын 69,608.5 мян.тн нүүрс экспортолсон байна. Өнгөрсөн оны мөн үеэс үнийн дүнгээр 2,394.9 сая ам.доллар буюу 36.8 хувиар, биет хэмжээгээр 37,786.9 мян.тн буюу 2.2 дахин тус тус өссөн байна. Чулуун нүүрсний 99.3 хувийг БНХАУ руу экспортолсон байна.

Зэсийн баяжмалын экспорт: 2023 оны гүйцэтгэлээр 2,625.4 сая ам.долларын 1,524.8 мян.тн зэсийн баяжмал экспортолсон байна. Өнгөрсөн оны мөн үеэс үнийн дүнгээр 109.5 сая ам.доллар буюу 4.0 хувиар буурсан ч, биет хэмжээгээр 71.5 мян.тн буюу 4.9 хувиар өссөн байна. Зэсийн баяжмалыг 99.9 хувийг БНХАУ руу экспортолсон байна.

Төмрийн хүдэр, баяжмалын экспорт: 2023 оны гүйцэтгэлээр 444.8 сая ам.долларын 5,712.9 мян.тн төмрийн хүдэр, баяжмал экспортолсон байна. Өнгөрсөн оны мөн үеэс үнийн дүнгээр 53.7 сая ам.доллар буюу 13.7 хувиар, биет хэмжээгээр 980.7 мян.тн буюу 20.7 хувиар тус тус өссөн байна. Төмрийн хүдэр, баяжмалыг 100 хувь БНХАУ руу экспортолсон байна.

Хайлуур жоншны хүдэр, баяжмалын экспорт: 2023 оны гүйцэтгэлээр 272.4 сая ам.долларын 1,087.8 мян.тн хайлуур жоншны хүдэр, баяжмал экспортолсон байна. Өнгөрсөн оны мөн үеэс биет хэмжээгээр 700.1 мян.тн буюу 2.8 дахин, үнийн дүнгээр 161.9 сая ам.доллар буюу 2.5 дахин тус тус өссөн байна. Хайлуур жоншны хүдэр, баяжмалын 82.4 хувийг БНХАУ, 17.4 хувийг ОХУ руу тус тус экспортолсон байна.

Цайрын баяжмалын экспорт: 2023 оны гүйцэтгэлээр 220.0 сая ам.долларын 150.5 мян.тн цайрын баяжмал экспортолсон байна. Өнгөрсөн оны мөн үеэс биет хэмжээгээр 9.3 мян.тн буюу 6.6 хувиар өссөн ч, үнийн дүнгээр 63.3 сая ам.доллар буюу 22.4 хувиар буурсан байна. Цайрын баяжмалыг 100 хувь БНХАУ руу экспортолсон байна.

Молибдены баяжмалын экспорт: 2023 оны гүйцэтгэлээр 120.5 сая ам.долларын 6,364.3 тн молибдены баяжмал экспортолсон байна. Өнгөрсөн оны мөн үеэс үнийн дүнгээр 33.3 сая ам.доллар буюу 38.2 хувиар өссөн ч, биет хэмжээгээр 86.9 тн буюу 1.3 хувиар буурсан байна. Молибдены баяжмалын 75.7 хувийг БНХАУ, 19.7 хувийг БНСУ руу тус тус экспортолсон байна.

Алтны экспорт: 2023 оны гүйцэтгэлээр 738.0 сая ам.долларын 11,733.6 кг алт экспортолсон байна. Өнгөрсөн оны мөн үеэс үнийн дүнгээр 389.4 сая ам.доллар буюу 34.5 хувиар, биет хэмжээгээр 7,926.7 кг буюу 40.3 хувиар тус тус буурсан байна. Алтны 89.8 хувийг Швейцар, 10.2 хувийг БНСУ руу тус тус экспортолсон байна.

5.4 Газрын тос болон байгалийн хий

5.4.1 Газрын тосны тухай тойм

Эрдэс бүтээгдэхүүний импортын үнийн дүнгийн 87.3 хувийг газрын тосны бүтээгдэхүүн эзэлж байна. 2023 оны гүйцэтгэлээр 1,868.6 сая ам.долларын 2,302.3 мян.тн газрын тосны бүтээгдэхүүн импортолсон нь өнгөрсөн оны мөн үеэс биет хэмжээгээр 469.5 мян.тн буюу 25.6 хувиар, үнийн дүнгээр 145.1 сая ам.доллар буюу 8.4 хувиар тус тус өссөн байна. Газрын тосны бүтээгдэхүүний импортын нийт үнийн дүнгийн 87.4 хувийг автобензин, дизель түлшний импорт, үүний 28.0 хувийг автобензин, 59.4 хувийг дизель түлшний импорт тус тус эзэлж байна.

Автобензины импорт

• 2023 оны гүйцэтгэлээр 522.5 сая ам.долларын 729.8 мян.тн автобензин импортолсон нь өнгөрсөн оны мөн үеэс биет хэмжээгээр 49.3 мян.тн буюу 7.2 хувиар өссөн ч, үнийн дүнгээр 39.0 сая ам.доллар буюу 6.9 хувиар буурсан байна.

Дизель түлшний импорт

• 2023 оны гүйцэтгэлээр 1,110.1 сая ам.долларын 1,347.0 мян.тн дизелийн түлш импортолсон нь өнгөрсөн оны мөн үеэс үнийн дүнгээр 150.3 сая ам.доллар буюу 15.7 хувиар, биет хэмжээгээр 365.0 мян.тн буюу 37.2 хувиар тус тус өссөн байна.

Газрын тосны ашиглалт

• Монгол Улсын хэмжээнд газрын тосны хэтийн төлөв бүхий хайгуулын 33 талбай ялгаснаас өнөөдрийн байдлаар 28 талбайд 31 гэрээлэгч Засгийн газрын баталсан Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээний дагуу ажиллаж байна. Үүнээс Тосон-Уул XIX, Тамсаг XXI талбайд “Петрочайна Дачин Тамсаг” ХХК, БХГ-97 талбайд “Доншен Газрын тос (Монгол)” ХХК, Матад XX талбайд “Петроматад” ХХК тус тус газрын тосны ашиглалт, олборлолтын үйл ажиллагааг явуулж байна.

Газрын тосны олборлолт, экспортын талаар: ГЕГ, МХЕГ, ХХЕГ, ИХШХЕГ-ын орон нутаг дахь салбар байгууллага болон Ашигт малтмал, газрын тосны газрын холбогдох хэлтсийн төлөөлөгч, мэргэжилтнүүд газрын тосны экспортын үйл ажиллагаанд газар дээр нь тогтмол хяналт тавьж ажилладаг. Хөндлөнгийн хяналтын эрх бүхий Амбер ХХК нь 1997 оны БХГ-т талбайгаас олборлон, экспортолж буй газрын тосны тоо хэмжээ, чанарын шинжилгээг 2009 оноос, Тосон-Уул XIX, Тамсаг XXI талбайгаас олборлон экспортолж буй газрын тосны тоо хэмжээ, чанарын шинжилгээг 2011 оноос тус тус хийж эхэлсэн. Түүнчлэн 2013 онд гаалийн хяналтын талбайг барьж дуусган, 12 дугаар сарын 16-ны өдрөөс эхлэн ашиглалтад оруулсан.

Монгол Улсын хэмжээнд 1996-2022 оны хооронд нийт 75.98 сая баррель буюу 10.28 сая тонн тос олборлож, 72.81 сая баррель буюу 9.85 сая тонн газрын тосыг БНХАУ-д экспортолж газрын тосны орлогоос нийт 2.18 их наяд төгрөгийг Монгол Улсын төсөвт төвлөрүүлсэн. 2023 оны гүйцэтгэлээр 364.7 сая ам.долларын 4,730.4 мян.бар газрын тос экспортолсон байна. Өнгөрсөн оны мөн үеэс биет хэмжээгээр 2,124.7 мян.бар буюу 1.8 дахин, үнийн дүнгээр 122.9 сая ам.доллар буюу 50.8 хувиар тус тус өссөн байна. Газрын тосыг 100 хувь БНХАУ руу экспортолсон байна

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

Монгол Улсын хувьд газрын тосыг импортоор оруулж ирдэггүй зөвхөн газрын тосны бүтээгдэхүүн импортоор оруулж ирдэг учир газрын тосны экспорт болон газрын тосны бүтээгдэхүүний импортын сүүлийн 2 жилийн харьцуулалтыг дараах графикаар харуулав.

Хүснэгт 47. Газрын тосны экспорт болон газрын тосны бүтээгдэхүүний импорт

Барааны нэр	Хэмжих нэгж	2022	2023	Өсөлт/Бууралт	Хувь
Автобензин	тн/ам.дол	825.0	715.9	-109.1	-13%
Дизель түлш	тн/ам.дол	977.3	824.1	-153.2	-16%

Эх сурвалж: АҮЭБЯ

5.4.2 Байгалийн хийн тухай тойм

Австралийн хөрөнгийн биржид бүртгэлтэй гурван компани 2019 оноос хойш Монгол Улсад метан хийн хайгуул хийж, туршилтын цооног өрөмдөх ажлыг эхлүүлжээ. Ингэснээр манай улсад метан хийн нөөцийг тогтоож, тэрхүү нөөцийг ашиглах боломжийг тодорхой болгох юм.

Дэлхийн улс орнууд метан хийг эрчим хүч, дулаан, химийн салбарт түгээмэл ашиглаж, үр ашгийг нь хүртсээр байна. Хийн түлшийг эрчим хүчнийхээ салбарт хэрэглэснээр томоохон хотууд агаарын бохирдлоосоо салж чадсан түүх бий. Монгол Улс нүүрсний арвин нөөцтэй. Энэ нөөцөө түшиглэн нүүрсний давхаргын метан хий олборлох бүрэн боломжтой гэдгийг мэргэжилтнүүд хэлж байна.

Метан хийн цооног өрөмдлөгийн ажлыг Өмнөговь аймгийн сав газрыг түшиглэн нэр бүхий гурван компани гүйцэтгэж байгаа нь "Жи Өү Эйч", "Метан газ ресурс", "Тэлмэн ресурс" аж. Австралийн Засгийн газрын техникийн туслалцааны хүрээнд Монгол орны нүүрсний давхаргын метан хийн хэтийн төлөвийн судалгааг метан хийн чиглэлээр олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн гадаад дотоодын мэргэжилтнүүдээр хийлгэж, 7.4 триллион метр куб метан хийн баялаг байгааг тогтоосон байна.

5.4.3 Газрын тосны нөөц

Газрын тосны нөөцийн талаар: Эрдэс баялаг, эрчим хүчний яам (ЭБЭХЯ)-ны дэргэдэх Эрдэс баялгийн мэргэжлийн зөвлөл (ЭБМЗ)-өөр 2010-2012 оны хооронд Тосон-Уул XIX, Тамсаг-XXI болон 1997 оны Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ (БХГ)-т талбайн газрын тосны нөөцийн тооцооны тайланг хэлэлцүүлж, дээрх талбайнуудын газрын тосны нөөцийг Эрдэс баялаг, эрчим хүчний сайдын тушаалаар Монгол Улсын Ашигт малтмалын нөөцийн нэгдсэн санд хүлээн авсан. 2021 онд Матад XX талбайн нөөцийг нэмж хүлээн авсан.

Монгол Улсын Ашигт малтмалын нөөцийн санд нийт 333.789 сая тонн газрын тос бүртгэгдсэнээс ашиглалтын баталгаат нөөц нь 43.4 сая тонн газрын тос байна. Энэхүү мэдээ нь АМГТГ-ын цахим хуудсанд 2023 оны байдлаар шинэчлэгдэж ороогүй байна.

Газрын тосны бүтээгдэхүүний сүүлийн 2 жилийн нөөцийг харьцуулан авч үзвэл Автобензин А-80 болон Автобензин АИ-95 түлшний нөөц буурсан үзүүлэлттэй байна.

Хүснэгт 48. Газрын тосны бүтээгдэхүүний сүүлийн 2 жилийн нөөц /тн/

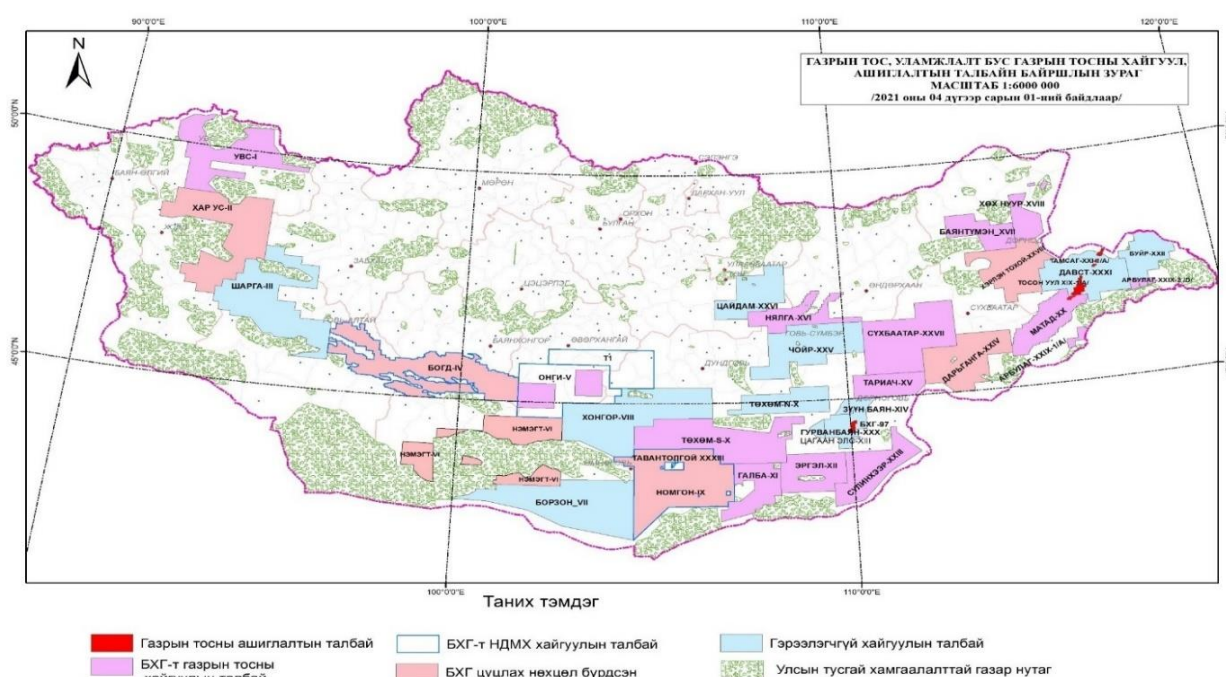
Төрөл	2022 он	2023 он
Автобензин А-80	32,943	21,563
Автобензин Аи-92	626,345	686,296
Автобензин Аи-95	22,118	20,671
Дизель түлш	987,873	1,341,693
ТС-1 онгоцны түлш	38,492	61,719
Нийт	1,707,771	2,131,942

Эх сурвалж: АМГТГ

5.4.4 Газрын тосны хайгуул

Доорх зургаас Монгол улс дах газрын тосны ашиглалтын талбай, БХГ-т газрын тосны хайгуулын талбай, БХГ-НДМХ хайгуулын талбай, БХГ цуцлах нөхцөл бүрдсэн, гэрээлэгчгүй хайгуулын талбай, Улсын тусгай хамгаалалттай газар нутаг зэрэг мэдээллийг харж болно.

Зураг 4. Газрын тос, уламжлалт бус газрын тосны хайгуул ашиглалтын талбайн байршил

Эх сурвалж: АМГТГ

Монгол Улсын хэмжээнд газрын тосны хэтийн төлөв бүхий хайгуулын 33 талбай ялгаснаас өнөөдрийн байдлаар 28 талбайд 31 гэрээлэгч Засгийн газрын баталсан бүтээгдэхүүн хуваах гэрээний дагуу ажиллаж байна.

5.4.5 Газрын тосны тусгай зөвшөөрөл

Газрын тосны тусгай зөвшөөрөл болон эрэл хайгуул болон олборлолт, үйлдвэрлэлийн үйл явцтай холбоотой харилцааг Газрын тосны тухай хуулиар зохицуулдаг.

Газрын тосны эрлийн үйл ажиллагаа нь тодорхой нутаг дэвсгэрт газрын тос, уламжлалт бус газрын тосны хэтийн төлөвийг тогтоох зорилгоор гүйцэтгэх геологи, геохими, геофизикийн тойм судалгааны ажлыг хэлнэ.

Газрын тосны хайгуулын үйл ажиллагаа нь газрын тосны орд нээж, нөөцийн хэмжээг тогтоох зорилгоор гүйцэтгэх геологи, геохими, геофизик, өрөмдлөг, олборлолтын

туршилтын ажлыг багтаадаг. Газрын тосны ашиглалт гэдэгт газрын тос, уламжлалт бус газрын тосны орд ашиглалтын бүтээн байгуулалт, олборлолтын үйл ажиллагааг оруулна.

2015 оны 11 дүгээр сард орон нутгийн засаг захиргаа болон газрын тосны тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчдийн хооронд байгуулах "Байгаль орчныг хамгаалах, орон нутгийн хөгжилд дэмжлэг үзүүлэх тухай" гэсэн хамтын ажиллагааны гэрээний загварыг Засгийн Газрын 430 тоот тогтоолоор баталсан. 2016 оны 3 дугаар сард орон нутгийн засаг захиргаа болон ашигт малтмалын хайгуул, олборлолтын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчдийн хооронд байгуулах "Байгаль орчныг хамгаалах, уурхай ашиглах, үйлдвэр байгуулахтай холбогдсон дэд бүтцийг хөгжүүлэх, ажлын байр нэмэгдүүлэх тухай" гэсэн хамтын ажиллагааны гэрээний загварыг Засгийн Газрын 179 тоот тогтоолоор баталсан.

Тусгай зөвшөөрөл олгох болон олгосон тусгай зөвшөөрлийн бүртгэл хөтлөх эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага нь Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг Газрын Тосны Газар байсан бол 2016 оноос энэ газар нь АМГ-тай нийлж, АМГТГ болсон.

5.4.6 Газрын тосны тусгай зөвшөөрөл олгох болон шилжүүлэх үйл явц (Шаардлага 2.2.а)

Газрын тосны хайгуулын тусгай зөвшөөрөл олгох үйл явцыг дараах хүснэгтээр харуулав.

Хүснэгт 49. Газрын тосны хайгуулын тусгай зөвшөөрөл олгох үйл явц

Үе шат	Үйл ажиллагаа
Төрийн захиргааны төв байгууллага /УУХҮЯ/-д хүсэлт гаргах	Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээний хуулбар
	Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээ
	Тухайн жилд гүйцэтгэх ажлын төлөвлөгөө
	Байгаль орчныг нөхөн сэргээх үүргээ бүрэн гүйцэд биелүүлэх хайгуул, ашиглалтын барилга байгууламжийг татан буулгах баталгаа болгон тухайн жилийн хайгуулын ажлын хөрөнгө оруулалтын 3 хувь, ашиглалтын үед гэрээлэгчид ногдох ашигт газрын тосны 1 хувьтай тэнцэх мөнгөн хөрөнгийг жил бүр төлөвлөгөө батлагдсанаас хойш 60 хоногийн дотор Монгол Улсад үйл ажиллагаа явуулдаг банкны эскроу дансанд байршуулсан баримт
Төрийн захиргааны төв байгууллага (УУХҮЯ) тусгай зөвшөөрөл олгох	Баримт бичгийг хянан үзэж, хайгуулын тусгай зөвшөөрлийг хайгуулын хугацаагаар дараах этгээдэд олгоно:
	Эрлийн ажлын үр дүнд бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ шууд байгуулсан,
	Нээлттэй сонгон шалгаруулалтад тэнцэж, гэрээ байгуулсан.
	Газрын тосны хайгуулын хугацаа найм хүртэл жил байх бөгөөд уг хугацааг төрийн захиргааны байгууллага хоёр хүртэл жилээр хоёр удаа сунгаж болно.
	Уламжлалт бус газрын тосны хайгуулын хугацаа арав хүртэл жил байх бөгөөд уг хугацааг төрийн захиргааны байгууллага тав хүртэл жилээр нэг удаа сунгаж болно.
Төрийн захиргааны төв байгууллага (УУХҮЯ) хайгуулын ажлын төлөвлөгөө, төсвийг батлах	Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээг байгуулсан өдрөөс хайгуулын хугацааг тооцно.
	Засгийн газраас давуу эрхээр олгосон талбайд газрын тосны хайгуулын үйл ажиллагаа явуулах тусгай зөвшөөрлийг Газрын тос боловсруулах төрийн өмчит үйлдвэрт олгоно.
Төрийн захиргааны төв байгууллага (УУХҮЯ) хайгуулын ажлын төлөвлөгөө, төсвийг батлах	Төрийн захиргааны байгууллага эхний жилийн хайгуулын ажлын төлөвлөгөө, төсвийг бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ байгуулсан өдрөөс хойш 120 хоногийн дотор, дараагийн жилээс хайгуулын ажлын төлөвлөгөө, төсвийг тухайн жилийн эхний улиралд багтаан батална

Эх сурвалж: АМГТГ

Эдгээр шат дамжлагаар газрын тосны хайгуулын тусгай зөвшөөрлийг олгодог бол дараах байдлаар газрын тосны хайгуулын тусгай зөвшөөрлийг сунгадаг байна.

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

Хүснэгт 50. Газрын тосны хайгуулын тусгай зөвшөөрөл сунгах үйл явц

Үе шат	Үйл ажиллагаа
Төрийн захиргааны төв байгууллага УУХҮЯ-д хүсэлт гаргах	Хайгуулын тусгай зөвшөөрлийн хугацаанд гүйцэтгэсэн ажлын тайлан Байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх ажлын тайлан Сунгасан хугацаанд гүйцэтгэх ажлын төлөвлөгөө, төсвийн төсөл
Төрийн захиргааны төв байгууллага тусгай зөвшөөрлийг сунгах	Баримт бичгийг хянан үзээд эрлийн ажлын үр дүнд бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ шууд байгуулсан, нээлттэй сонгон шалгаруулалтад тэнцсэн этгээдийн тусгай зөвшөөрлийг сунгах үндэслэлтэй гэж үзвэл хоёр хүртэл жилээр хоёр удаа сунгана. Төрийн захиргааны байгууллага нь хайгуулын тусгай зөвшөөрөл олгосон болон сунгасан талаар тухайн нутгийн захиргааны байгууллагад мэдэгдэнэ
Төрийн захиргааны төв байгууллага тусгай зөвшөөрлийг сунгахгүй байх	Хайгуулын ажлын доод хэмжээг гүйцэтгэх үүргээ хоёр буюу түүнээс дээш удаа биелүүлээгүй тохиолдолд хайгуулын хугацааг сунгахгүй.

Газрын тосны ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл олгох үе шат нь хайгуулын тусгай зөвшөөрөл олгох үе дамжлагаас цөөн бөгөөд дараах хүснэгтэд дэлгэрэнгүй харуулав.

Хүснэгт 51. Газрын тосны ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл олгох үйл явц

Үе шат	Үйл ажиллагаа
Төрийн захиргааны төв байгууллага УУХҮЯ-д хүсэлт гаргах.	Газрын тосны нөөцийг хүлээн авах тухай төрийн захиргааны төв байгууллагын шийдвэр гарсан өдрөөс хойш 30 хоногийн дотор гэрээлэгч ашиглалтын үйл ажиллагаа явуулах тухай хүсэлт гаргана.
Төрийн захиргааны төв байгууллага УУХҮЯ-д баримт ирүүлэх.	Газрын тосны нөөц бүртгэсэн тухай төрийн захиргааны төв байгууллагын шийдвэр Тухайн жилд гүйцэтгэх ажлын төлөвлөгөө, төсвийн төсөл Орд ашиглах үйл ажиллагааны төлөвлөгөө Ашиглалтын үеийн байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын нарийвчилсан үнэлгээ Байр зүйн зураг ашиглалтын талбайн булангийн цэгүүдийн солбицлыг тэмдэглэсэн зураг Байгаль орчныг нөхөн сэргээх үүргээ биелүүлэх, хайгуул, ашиглалтын барилга байгууламжийг татан буулгах баталгаа болгон тухайн жилийн хайгуулын ажлын хөрөнгө оруулалтын гурван хувь, ашиглалтын үед гэрээлэгчид ногдох ашигт газрын тосны нэг хувьтай тэнцэх мөнгөн хөрөнгийг Монгол Улсад үйл ажиллагаа явуулдаг банкны эскроу дансанд байршуулсан баримт
Төрийн захиргааны төв байгууллага УУХҮЯ хайгуулын ажлын төлөвлөгөө, төсвийг батлах.	Төрийн захиргааны төв байгууллага ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл олгосон болон сунгасан талаар тухайн нутгийн захиргааны байгууллагад мэдэгдэнэ. Ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл олгосноос хойш 90 хоногийн дотор загварын байр зүйн зураг дээр ашиглалтын талбайн булангийн цэгүүдийн солбицлыг градус, секундээр тодорхойлж ашиглалтын талбайн хилийн хэмжилт хийж, шав тэмдэг тавих ажлыг холбогдох мэргэжлийн байгууллагаар гүйцэтгүүлнэ.

Газрын тосны ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийг сунгах үйл явцыг дараах хүснэгтээс дэлгэрэнгүй харна уу.

Хүснэгт 52. Газрын тосны ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийг сунгах үйл явц

Үе шат	Үйл ажиллагаа
Төрийн захиргааны төв байгууллага (УУХҮЯ)-д хүсэлт гаргах.	Төрийн захиргааны байгууллагаар дамжуулан төрийн захиргааны төв байгууллагад дараах баримт бичгийг ирүүлнэ: Ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийн хугацааг сунгуулах тухай хүсэлт, үндэслэл;

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

Үе шат	Үйл ажиллагаа
	Ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийн хугацаанд гүйцэтгэсэн ажлын тайлан;
	Байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх ажлын тайлан;
	Тухайн жилд гүйцэтгэх ажлын төлөвлөгөө, төсвийн төсөл
Төрийн захиргааны төв байгууллага (УУХҮЯ) хайгуулын ажлын төлөвлөгөө, төсвийг батлах	Төрийн захиргааны төв байгууллага ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл олгосон болон сунгасан талаар тухайн нутгийн захиргааны байгууллагад мэдэгдэнэ. Ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл олгосноос хойш 90 хоногийн дотор загварын байр зүйн зураг дээр ашиглалтын талбайн булангийн цэгүүдийн солбицлыг градус, секундээр тодорхойлж ашиглалтын талбайн хилийн хэмжилт хийж, шав тэмдэг тавих ажлыг холбогдох мэргэжлийн байгууллагаар гүйцэтгүүлнэ

Хүснэгт 53. Тусгай зөвшөөрөл олгоход ашигладаг техникийн болон санхүүгийн шалгуур үзүүлэлтүүд

Төрийн захиргааны байгууллага	Үйл явц
АМГТГ	ГТГ нь нээлттэй сонгон шалгаруулалт зарлаж байгаа талаарх мэдээллийг өөрийн цахим хуудас болон өдөр тутмын хэвлэл, мэдээллийн хэрэгслээр гурваас доошгүй удаа зарлана.
АМГТГ	ГТГ сонгон шалгаруулалтын материалыг 60 хүртэл хоног байх бөгөөд сонгон шалгаруулалтын эхний захиалга хүлээн авсан өдрөөс хойш тав хоногийн дотор захиалга хүлээн авах эцсийн хугацааг зарлана. Оролцогч нь дараах бичиг баримтыг бүрдүүлнэ: - Эрх зүйн байдлыг нотлох баримт бичиг; (Улсын бүртгэлийн гэрчилгээ) - Хөрөнгө оруулагчийн танилцуулга; - Төлөөлөх хүний овог, нэр, албан тушаал, хаяг, утас, факсын дугаар, цахим хаяг, түүнд эрх олгосныг нотлох баримт; - Техник, тоног төхөөрөмж, мэргэжлийн чадварыг нотлох баримт бичиг; - Ажилд зарцуулах хөрөнгийн баталгаа; - Гүйцэтгэх ажлын төлөвлөгөө төсөв; - Хуульд заасан хайгуулын талбайн захиалгын үйлчилгээний хөлс 20,000 ам доллар төлсөн баримт; - Оролцогч нь бизнесийн түншлэлтэй бол түүний хайгуул, ашиглалтын үйл ажиллагаанд гүйцэтгэх үүрэг, оролцох хувь, хэмжээ;
АМГТГ	ГТГ нь өргөдлийг хүлээн авсан эсэх талаар ажлын таван өдрийн дотор оролцогчид бичгээр мэдэгдэнэ
УУХҮЯ ба АМГТГ	Оролцогчийн талаарх мэдээллийг гэрээ байгуулах хүртэл гуравдагч этгээдэд задруулахгүй.
УУХҮЯ ба АМГТГ	Үнийн саналыг Төрийн захиргааны байгууллагын баталсан маягтын дагуу тоо болон үсгээр зөрүүгүй үйлдэж төслийн үндсэн баримт бичгээс тусад нь эх болон хуулбар хувь тус бүрд битүүмжлэн хийсэн байна. Сонгон шалгаруулалтын талбайн босго үнэ 2240 төг/га, хэрэв эрдсийн хуримтлал бүхий талбай бол 4500 төг/га байхаар тус тус тооцох бөгөөд тухайн зарлагдсан талбайн хэмжээнд дүйцэх мөнгөн дүнг "босго үнэ" гэнэ .
АМГТГ	Сонгон шалгаруулах комиссын гишүүд нь сонгон шалгаруулалтын техникийн саналд үнэлгээ өгөхдөө - Геологи хайгуулын ажлын арга аргачлал төлөвлөлт оновчтой өмнөх судалгааны материалыг судалсан байдал - Байгаль орчны хамгаалалт нөхөн сэргээлтийн төлөвлөлт ажлын нэр төрөл түүнд зарцуулах зардлын хэмжээ хэрэгжүүлэх хугацаа - Орон нутгийг хөгжүүлэх хамтран ажиллах төлөвлөгөө - Мэргэжлийн боловсон хүчнээр хангагдсан байдал болон тэдгээрийн туршлага чадвар - Геологи хайгуулын үйл ажиллагааны туршлага

Төрийн захиргааны байгууллага	Үйл явц
	- Төсөлд ажиллах үйл ажиллагааны явуулах техник тоног төхөөрөмжөөр хангагдсан байдал
АМГТГ	ГТГ нь дараах шалгуурыг үндэслэн ЗГ хамгийн ашигтай санал ирүүлсэн оролцогчийг ялагчаар тодруулан энэ тухай сонгоно: - ЗГ-т ногдох ашиг газрын тосны ногдох хувь; - Нөөц ашигласны төлбөрийн хувь; - Өртөгт газрын тосны хязгаарын хувь; - Хайгуулын хөрөнгө оруулалтын хэмжээ; - Байгаль орчны нөхөн сэргээлтэд зарцуулах хөрөнгийн хэмжээ; - Сургалтын урамшууллын хэмжээ; - Гэрээнд гарын үсэг зурсны урамшууллын хэмжээ; - Олборлолт эхэлсний урамшууллын хэмжээ; - Олборлолт нэмэгдүүлсний урамшууллын хэмжээ; - Орон нутгийг хөгжүүлэх урамшууллын хэмжээ; - Төлөөлөгчийн газрын үйл ажиллагааны дэмжлэг; - ЗГ-т санал болгох бусад ашигтай нөхцөл.

5.4.7 Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ

Нээлттэй нийгэм форумас хийсэн Газрын тосны БХГ бүхий компаниудын санхүүгийн тайлагнал, түүнд тавих хяналт, шалгалтын үр нөлөөний талаарх судалгаагаар санхүүгийн тайлагнал, түүнд төрөөс тавих хяналт хангалтгүй гэсэн үр дүнг харуулсан байна. Тухайлбал,

- Газрын тосны тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга батлагдсан огнооноос тооцвол газрын тосны хайгуулын үе шатны санхүүгийн хяналт, шалгалтын төлөвлөлт хуанлийн жилээс 1-3 жилээр, баталгаажуулалт 1 жилээр хоцрогдолтой буюу 2022 санхүүгийн хяналт шалгалт, түүний тулган баталгаажуулалтын аудит 2023 оны жилийн эцсийн байдлаар хийгдээгүй
- Газрын тосны тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга батлагдсан огнооноос тооцвол, Доншен газрын тос (Монгол) ХХК-ийн “БХГ-97” талбайн 2019-2022 оны аудитыг гүйцэтгэх төлөвлөлт хуанлийн жилээс дөрвөн жилээр хоцорсон байна. Петро Матад ХХК-ийн (Матад ХХ) талбайн хяналт шалгалтын дүгнэлт, тайланг АМГТГ-аас ирүүлээгүйгээс хуанлийн жилээс нэг жилийн хоцрогдолтой буюу 2022 оны санхүүгийн хяналт шалгалт, түүний баталгаажуулалтын аудит хийгдээгүй байна. Петровичайна Дачин Тамсаг ХХК-ийн Тосон-Уул (ХХ), Тамсаг (ХХ) талбайн хувьд хуанлийн жилээс нэг жилийн хоцрогдолтой буюу 2022 оны санхүүгийн хяналт шалгалт, түүний баталгаажуулалтын аудит хийгдээгүй байдалтай байна. Түүнчлэн Петровичайна Дачин Тамсаг ХХК 2019-2021 оны газрын тостой холбогдсон үйл ажиллагаанд хамаарах ажил, гүйлгээг санхүүгийн тайланд иж бүрэн, үнэн зөв тусгаж тайлагнаагүй, АМГТГ хянаж, шалгаж дүгнээгүй нь БХГ, Газрын тосны тухай, Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хуулиуд, бүртгэлийн стандартыг зөрчсөн учир өртөг нөхөгдөх зардал болох нөхсөн зардлын дүнг төрийн аудитын байгууллага баталгаажуулахаас татгалзсан байдалтай байна.¹

¹ ННФ, “Газрын тосны салбар дахь санхүүгийн хяналт шалгалт, түүний үр нөлөө” судалгааны тайлан, <https://forum.mn/product/389443>

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

Газрын тосны БХГ бүхий компаниудын санхүүгийн тайлагнал, түүнд тавих хяналт, шалгалт нь ил тод байдлыг хангахаас гадна газрын тосны салбарын санхүүгийн мэдээллийн үнэн зөв байдлыг хангах, тус салбараас улсын төсөвт төвлөрүүлэх орлогын хэмжээг зөв тодорхойлоход чухал ач холбогдолтой юм.

Монгол Улсад байгаа бүтээгдэхүүн хуваах гэрээтэй холбоотой хууль тогтоомж, журмыг дараах хүснэгтэд оруулав.

Хүснэгт 54. БХГ-тэй холбоотой хууль тогтоомж

Хууль тогтоомжийн нэр	Гэрээ, түүний ил тод байдалд холбогдох зүйл заалт
Монгол Улсын Үндсэн хууль	6.1-р зүйл: Монгол Улсад газар, түүний хэвлий, ой, ус, амьтан, ургамал болон байгалийн бусад баялаг гагцхүү ард түмний мэдэл, төрийн хамгаалалтад байна. 6.2-р зүйл: Монгол Улсын иргэдэд өмчлүүлснээс бусад газар, түүнчлэн газрын хэвлий, түүний баялаг, ой, усны нөөц, ан амьтан төрийн өмч мөн. 16.17-р зүйл: Төр, түүний байгууллагаас хууль ёсоор тусгайлан хамгаалбал зохих нууцад хамаарахгүй асуудлаар мэдээлэл хайх, хүлээн авах эрхтэй. Хүний эрх, нэр төр, алдар хүнд, улсыг батлан хамгаалах, үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн хэв журмыг хангах зорилгоор задруулж үл болох төр, байгууллага, хувь хүний нууцыг хуулиар тогтоон хамгаална.
Ашигт малтмалын тухай хууль	5.3-р зүйл: Улсын төсвийн хөрөнгөөр эрэл, хайгуул хийж нөөцийг нь тогтоосон ашигт малтмалын ордын төрийн эзэмшлийн хувь, хэмжээг тухайн ордыг ашиглах гэрээгээр тодорхойлно. Уг гэрээгээр тогтоосон төрийн эзэмшлийн хувь, хэмжээг стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордын ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрөөр орлуулж болно. 5.4 -р зүйл: Улсын төсвийн хөрөнгөөр хайгуул хийж нөөцийг нь тогтоосон стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордыг хувийн өмчит хуулийн этгээдтэй хамтран ашиглавал төрийн оролцооны хэмжээ 50 хүртэл хувьтай байж болох бөгөөд уг хэмжээг төрөөс оруулсан хөрөнгө оруулалтын хэмжээг харгалзан орд ашиглах гэрээгээр тодорхойлно. Уг гэрээгээр тогтоосон төрийн эзэмшлийн хувь, хэмжээг стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордын ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрөөр орлуулж болно. 5.5-р зүйл: Улсын төсвийн оролцоогүйгээр хайгуул хийж нөөцийг нь тогтоосон стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордыг эзэмшигчийн тухайн ордод оруулсан хөрөнгийн 34 хүртэлх хувьтай тэнцэх хувьцааг төр эзэмшиж болох бөгөөд уг хэмжээг төрөөс оруулах хөрөнгө оруулалтын хэмжээг харгалзан орд ашиглах гэрээгээр тодорхойлно. Уг гэрээгээр тогтоосон төрийн эзэмшлийн хувь, хэмжээг стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордын ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрөөр орлуулж болно. 42.1-р зүйл: Тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч нь байгаль орчныг хамгаалах, уурхай ашиглах, үйлдвэр байгуулахтай холбогдсон дэд бүтцийг хөгжүүлэх, ажлын байр нэмэгдүүлэх асуудлаар нутгийн захиргааны байгууллагатай гэрээ байгуулж ажиллана.
Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хууль	40-р зүйл: Улсын төсвийн хөрөнгөөр хайгуулын ажил хийж, нөөцийг нь тогтоон ашигт малтмалын улсын нэгдсэн бүртгэлд бүртгэсэн түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын орд газарт олборлолт явуулж байгаа тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч нь Ашигт малтмалын тухай хуулийн 60 дугаар зүйлд заасны дагуу хайгуулын ажилд улсын төсвөөс гаргасан зардлыг олборлолт явуулж эхэлсэн хугацаанаас эхлэн гэрээний үндсэн дээр улсын төсөвт буцааж нөхөн төлнө.
Газрын тосны тухай хууль	12 дугаар зүйл. Гэрээг цуцлах 12.1.Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээг доор дурдсан үндэслэлээр Засгийн газрын шийдвэрээр цуцална: 12.2.Гэрээлэгч газрын тос, уламжлалт бус газрын тосны ашиглалт явуулах нь эдийн засгийн үр ашиггүй гэж үзсэн, эсхүл онц байдал,

Хууль тогтоомжийн нэр	Гэрээ, түүний ил тод байдалд холбогдох зүйл заалт
Газрын тосны тухай хууль(үргэлжлэл)	давагдашгүй хүчин зүйл нэг ба түүнээс дээш жил үргэлжилбэл гэрээг цуцлах хүсэлтээ төрийн захиргааны байгууллагад хүргүүлж болно.
	12.3.Төрийн захиргааны байгууллага энэ хуулийн 12.2-т заасан хүсэлтийг хүлээн авсан өдрөөс хойш 30 хоногийн дотор дүгнэлт гаргаж, төрийн захиргааны төв байгууллагад хүргэнэ.
	12.4.Төрийн захиргааны төв байгууллага энэ хуулийн 12.3-т заасан дүгнэлтийг 30 хоногийн дотор хянан үзэж, холбогдох саналыг Засгийн газарт хүргүүлнэ.
	12.5.Энэ хуулийн 12.1-д заасан үндэслэлээр бүтээгдэхүүн хуваах гэрээг цуцалсан тохиолдолд хайгуулын болон ашиглалтын үйл ажиллагаанд зарцуулсан зардлыг нөхөж олгохгүй бөгөөд энэ хуулийн 11.2.9-д зааснаар эскроу дансанд байршуулсан мөнгийг байгаль орчныг бүрэн гүйцэд нөхөн сэргээх, шаардлагатай тохиолдолд хайгуул, ашиглалтын барилга байгууламжийг татан буулгахад зарцуулж, үлдсэн мөнгийг гэрээлэгчид буцаан олгоно.
	13 дугаар зүйл. Гэрээний биелэлтийг дүгнэх
	13.1.Гэрээний хугацаа дуусгавар болсон, эсхүл энэ хуулийн 12 дугаар зүйлд заасан үндэслэлээр гэрээг цуцлах тохиолдолд төрийн захиргааны байгууллага гэрээний биелэлтийг дараах үзүүлэлтээр дүгнэнэ:
	13.2.Төрийн захиргааны байгууллага гэрээний биелэлтийг дүгнэхдээ холбогдох төрийн байгууллагын төлөөллийг оролцуулна.
	13.3.Гэрээг хангалттай биелүүлсэн гэж дүгнэсэн бол энэ хуулийн 11.1.4-т заасан эрх үүснэ.
	14 дүгээр зүйл.Гэрээлэгч эрх, үүргээ бусдад шилжүүлэх
	14.1.Гэрээлэгч бүтээгдэхүүн хуваах гэрээний эрх, үүргийг бүхлээр нь, эсхүл гуравны нэг буюу түүнээс дээш хувийг Засгийн газрын зөвшөөрөлгүйгээр шилжүүлэх эрхгүй.
	14.2.Гэрээлэгч бүтээгдэхүүн хуваах гэрээний эрх, үүргийн гуравны нэг буюу түүнээс дээш хувийг бусдад шилжүүлэх тохиолдолд хүсэлтийг төрийн захиргааны байгууллагад гаргана
	14.3.Төрийн захиргааны байгууллага нь энэ хуулийн 14.2-т заасан хүсэлтийг хүлээн авсан өдрөөс хойш 30 хоногийн дотор дүгнэлт гаргаж, төрийн захиргааны төв байгууллагад хүргэнэ.
	14.4.Төрийн захиргааны төв байгууллага энэ хуулийн 14.3-т заасан дүгнэлтийг хянан үзээд 30 хоногийн дотор Засгийн газарт саналаа хүргүүлж, холбогдох шийдвэр гаргуулна.
	14.5.Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээний эрх, үүргийг шилжүүлэх тохиолдолд гэрээлэгч, төрийн захиргааны байгууллага болон гэрээний эрх, үүргийг шилжүүлэн авч байгаа этгээдийн хооронд гурван талт гэрээ байгуулна.
	14.6.Гэрээлэгч бүтээгдэхүүн хуваах гэрээний эрх, үүргийн гуравны нэг буюу түүнээс дээш хувийг шилжүүлэх Засгийн газрын шийдвэр гарсан өдрөөс хойш 30 хоногийн дотор энэ хуулийн 34.7, 34.8-д заасан төлбөрийг төлнө.
	14.7.Гэрээлэгч болон гэрээний эрх, үүргийг шилжүүлэн авч байгаа этгээд эрх, үүрэг шилжүүлэхэд төлсөн төлбөрийн хэмжээг шударгаар мэдээлнэ.
	14.8.Төрийн захиргааны байгууллага энэ хуулийн 14.3-т заасан дүгнэлт гаргахдаа хайгуул хийсэн хугацаанд байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх үүргээ бүрэн биелүүлсэн эсэх талаарх байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, тухайн нутгийн захиргааны байгууллагын тодорхойлолтыг харгалзан үзнэ.
Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хууль	Уг хууль бүхэлдээ хамаарна.
Шилэн дансны тухай хууль	6-р зүйл: Шилэн дансны мэдээлэл
	6.4.8. Бонд, зээл, өрийн бичиг, баталгаа, түүнтэй адилтгах санхүүгийн бусад хэрэгсэл, төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн гэрээ, төсөв, өмч, хөрөнгө, мөнгө зарцуулах, өр, авлага үүсгэсэн аливаа шийдвэр;

Хууль тогтоомжийн нэр	Гэрээ, түүний ил тод байдалд холбогдох зүйл заалт
	6.5.9. Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн гэрээ болон түүнд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийг гэрээ байгуулагдсанаас нь хойш долоо хоногийн дотор;
	6.5.10. Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн гэрээ байгуулсан тухай бүрд хувийн хэвшлийн түншлэгч, түүний байгууллагын нууцад хамаарахаас бусад мэдээлэл, төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн зүйл, гүйцэтгэх ажил, үзүүлэх үйлчилгээний талаарх мэдээллийг долоо хоногийн дотор;
Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлыг хангах зарим арга хэмжээний тухай	7. ОУИТБС-ын хүрээнд Монгол Улсад хэрэгжүүлж байгаа бодлого, үйл ажиллагааг үргэлжлүүлэн үр дүнд хүргэж хэрэгжүүлэн, шинээр ашигт малтмалын хайгуулын болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл олгох, түүнийг эзэмших, шилжүүлэх үйл ажиллагаа, стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордыг ашиглах талаар байгуулсан хөрөнгө оруулалтын гэрээ, газрын тосны талбайд байгуулсан бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ, тэдгээрийн хэрэгжилт, ашиглалтын өмнөх гэрээ, байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээ, байгаль хамгаалах ажлын явц, үр дүн, түүнд зарцуулсан зардал зэргийг тус санаачилгад нэмж хамруулахаар тогтоосугай.
	8. Ашигт малтмалын хайгуулын болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл олгох, эзэмших, шилжүүлэх (тусгай зөвшөөрлийг компанийн нэр, баримт бичигтэй нь хамт худалдах асуудал энд бас хамаарна), стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордыг ашиглах хөрөнгө оруулалтын гэрээ, газрын тосны бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ болон тэдгээрийн хэрэгжилт, уул уурхайн бүтээгдэхүүний борлуулалт, экспортын хэмжээг нийтэд ил тод болгох ажлыг 2012 оноос туршилтын журмаар хэрэгжүүлж, үр дүнг Ажлын хэсэг, улмаар Үндэсний зөвлөлийн хуралдаанаар хэлэлцүүлж жил бүр нийтэд ил тод мэдээлэх арга хэмжээ авч ажиллахыг Эрдэс баялаг, эрчим хүчний сайд Д.Зоригтод үүрэг болгосугай.

Эх сурвалж: legalinfo.mn

2023 онд шинээр БХГ хийгдээгүй бөгөөд одоогийн байдлаар ltodgereee.mn сайтад байршсан бүтээгдэхүүн хуваах гэрээнүүдийг доорх хүснэгтэд харуулав.

Хүснэгт 55. БХГ байгуулсан компаниуд

№	Гэрээний нэр	Аймаг / Сум	Гэрээ байгуулсан огноо	Гэрээ байгуулсан төрийн байгууллага	Компанийн нэр	Ил тод байршуулсан холбоос
1	Төхөм Х урд талбайд газрын тосны хайгуул, ашиглалтын үйл ажиллагаа эрхлэх талаар Ашигт малтмал, газрын тосны газар болон Монголын алт ХХК хооронд шинэчлэн байгуулсан бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ	Өмнөговь Цогтцэций	2017-06-16	Ашигт малтмал, газрын тосны газар	Монголын алт ХХК	-
2	Газрын тосны хайгуулын Богд-IV талбайн талаар Газрын тосны газар болон "Сентрал Азиан Петролеум корпорэйшн лимитэд" компанийн хооронд байгуулах бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ	Говь-Алтай Бигэр	2009-07-08	Газрын тосны газар	Сентрал Азиан Петролеум Корпорэйшн Лимитэд	https://www.ltodgereee.mn/contract/338/view#/pdf

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

№	Гэрээний нэр	Аймаг / Сум	Гэрээ байгуулсан огноо	Гэрээ байгуулсан төрийн байгууллага	Компанийн нэр	Ил тод байршуулсан холбоос
3	Монгол газрын тосны товчоо болон Команд петролиум лимитед, Цагаан шонхор ойл корпораци, Соко Тамсаг Монголиа Инк. нарын (гэрээлэгч) хооронд байгуулсан Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ	Дорнод Матад	1995-12-11	Монгол газрын тос товчоо	Цагаан шонхор ойл корпораци; Команд Петролеум Лимитед (Австрали); Соко Тамсаг Монголиа Инк	https://www.itodgereee.mn/contract/333/view#/pdf
4	Газрын тосны хайгуулын Дарьганга-XXIV талбайн талаар Газрын тосны газар, "Алекспро Инвестмент Лимитед"-ийн хооронд байгуулсан бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ	Сүхбаатар Наран	2010-12-17	Газрын тосны газар	Алекспро инвестмент лимитед	https://www.itodgereee.mn/contract/340/view#/pdf
5	Газрын тосны Онги-V талбайн талаар Газрын тосны газар болон Централ Азиан Петролеум корпорэйшн лимитед компанийн хооронд байгуулах бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ	Дундговь Сайхан-Овоо	2009-07-08	Газрын тосны газар	Сентрал Азиан Петролеум Корпорэйшн Лимитед	https://www.itodgereee.mn/contract/345/view#/pdf
6	Газрын тосны хайгуулын Цагаан элс - XIII талбайн талаар Газрын тосны газар, "DWM петролеум AG"-ийн хооронд байгуулсан бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ	Дорноговь Улаанбаатар	2009-04-21	Газрын тосны газар	DWM петролеум AG	-
7	Газрын тосны хайгуул ашиглалтын үйл ажиллагаа эрхлэх талаар төрийн захиргааны байгууллага болон гэрээлэгч нарын хооронд байгуулах Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээний загвар	Улаанбаатар Сүхбаатар		Монгол Улсын Засгийн газар	Загвар	-
8	Хөх нуур XVIII талбайд газрын тосны хайгуул, ашиглалтын үйл ажиллагаа эрхлэх талаар Ашигт малтмал, газрын тосны газар болон Эн Пи Ай ХХК хооронд шинэчлэн байгуулсан бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ	Дорнод Гурванзагал	2017	Ашигт малтмал, газрын тосны газар	Эн Пи Ай	https://www.itodgereee.mn/contract/334/view
9	Газрын тосны хайгуулын Галба-XI талбайн талаар Газрын тосны газар, "Зон хэн юу тхан" ХХК-ийн хооронд байгуулсан бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ	Өмнөговь Ханбогд	2009-04-27	Газрын тосны газар	Зон хэн юу тхан ХХК	https://www.itodgereee.mn/contract/339/view

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

№	Гэрээний нэр	Аймаг / Сум	Гэрээ байгуулсан огноо	Гэрээ байгуулсан төрийн байгууллага	Компанийн нэр	Ил тод байршуулсан холбоос
10	Газрын тосны хайгуулын Сулинхээр XXIII талбайн талаар Газрын тосны газар, "Шунхлай энерги" ХХК-ийн хооронд байгуулсан бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ	Дорноговь Хатанбулаг	2009-07-22	Газрын тосны газар	Шунхлай Энержи ХХК	https://www.itodgereee.mn/contract/346/view
11	Матад-XX талбайд Петро матад ХХК болон Газрын тосны газар хооронд байгуулсан бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ	Сүхбаатар Эрдэнэцагаан	2006-05-16	Ашигт малтмал, газрын тосны газар	Петро Матад ХХК	https://www.itodgereee.mn/contract/341/view
12	Газрын тосны хайгуулын Цайдам - XXVI талбайн талаар Газрын тосны газар, "Сансарын геологи хайгуул" ХХК-ийн хооронд байгуулсан бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ	Хэнтий Дэлгэрхаан	2009-07-10	Газрын тосны газар	Сансарын геологи хайгуул ХХК	https://www.itodgereee.mn/contract/353/view
13	Газрын тосны хайгуулын Сулинхээр XXIII талбайн талаар Газрын тосны газар, "Шунхлай энерги" ХХК-ийн хооронд байгуулсан Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ	Сүхбаатар Наран	2009-07-22	Газрын тосны газар	Шунхлай Энержи ХХК	https://www.itodgereee.mn/contract/346/view
14	Монгол Улсын Засгийн газрыг төлөөлөн Газрын тосны хэрэг эрхлэх газар болон Нескор энерги компанийн хооронд байгуулсан бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ	Дорноговь Зүүнбаян	1997-01-24	Газрын тосны хэрэг эрхлэх газар	Нескор Энержи ХХК	https://www.itodgereee.mn/contract/342/view
15	Тосон уул XIX гэрээт талбайн талаар Монгол газрын тос (МГТ) компани болон Медаллион Монгол Ойл компанийн (ММО) хооронд байгуулсан бүтээгдэхүүн хуваах тухай гэрээ	Дорнод Матад	1993-04-26	Монгол газрын тос компани	Медаллион Монгол Ойл	https://www.itodgereee.mn/contract/347/view
16	"Эргэл XII" талбайд газрын тосны хайгуул, ашиглалтын үйл ажиллагаа эрхлэх талаар Ашигт малтмал, газрын тосны газар "Смарт ойл инвестмент лтд" компанийн хооронд байгуулсан бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ	Дорноговь Мандах	2016-09-09	Ашигт малтмал, газрын тосны газар	Смарт ойл инвестмент лтд	https://www.itodgereee.mn/contract/354/view
17	"Ар булаг-XXIX" талбайд газрын тосны хайгуул, ашиглалтын үйл ажиллагаа эрхлэх талаар Газрын тосны газар, "Макс ойл" ХХК-ийн хооронд байгуулсан бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ	Дорнод Халх гол	2017-07-06	Газрын тосны газар	"Макс ойл" ХХК	https://www.itodgereee.mn/contract/336/view

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

№	Гэрээний нэр	Аймаг / Сум	Гэрээ байгуулсан огноо	Гэрээ байгуулсан төрийн байгууллага	Компанийн нэр	Ил тод байршуулсан холбоос
18	Газрын тосны хайгуулын Номгон - IX талбайн талаар Газрын тосны газар, "Сансарын геологи хайгуул" ХХК-ийн хооронд байгуулсан бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ	Өмнөговь Ханбогд	2014-01-26	Газрын тосны газар	Сансарын геологи хайгуул ХХК	https://www.itodgereee.mn/contract/343/view
19	Газрын тосны хайгуулын Төхөм хойд - X талбайн талаар Газрын тосны газар, "Сансарын геологи хайгуул" ХХК-ийн хооронд байгуулсан бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ	Дундговь Өндөршил	2009-07-10	Газрын тосны газар	Сансарын геологи хайгуул ХХК	https://www.itodgereee.mn/contract/348/view
20	Газрын тосны хайгуулын Хөх нуур - XVIII талбайн талаар Газрын тосны газар болон БНХАУ-ын "Эн Пи Ай" ХХК-ийн хооронд байгуулсан бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ	Дорнод Чойбалсан	2009-07-06	Газрын тосны газар	Эн Пи Ай ХХК	https://www.itodgereee.mn/contract/350/view
21	DWM Petroleum AG, Tsagaan Els XIII Area, PSA, 2009	Дорноговь Сайншанд	2009-05-20	Газрын тосны газар	DWM Petroleum AG	https://www.itodgereee.mn/contract/64/view
22	Сүхбаатар-XXVII талбайд газрын тосны хайгуул, ашиглалтын үйл ажиллагаа эрхлэх талаар "Ашигт малтмал, газрын тосны газар" болон "Вульф петролеум" ХХК-ийн хооронд шинэчлэн байгуулсан бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ	Сүхбаатар Түвшинширээ	2017	Ашигт малтмал, газрын тосны газар	Вульф Петролеум	https://www.itodgereee.mn/contract/332/view
23	Борзон VII талбайд газрын тосны хайгуул, ашиглалтын үйл ажиллагаа эрхлэх талаар Ашигт малтмал, газрын тосны газар болон Импейр Газ Монголиа ХХК-ийн хооронд шинэчлэн байгуулсан бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ	Өмнөговь Ноён	2017-06-16	Ашигт малтмал, газрын тосны газар	Импейр Газ Монголиа	-
24	Газрын тосны хайгуулын Баянтүмэн-XVII талбайн талаар Газрын тосны газар болон "Магнай трейд" ХХК-ийн хооронд байгуулсан Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ	Дорнод Баянтүмэн	2009-12-23	Газрын тосны газар	"Магнай трейд" ХХК	https://www.itodgereee.mn/contract/337/view
25	Нялга-XVI гэрээт талбайн талаар Ашигт малтмал, газрын тосны хэрэг эрхлэх газар, Канад улсын "Шаман ресурсэс ЛТД" компанийн хооронд байгуулсан бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ	Хэнтий Галшир	2007-04-18	Ашигт малтмал, газрын тосны газар	Шаман ресурсэс ЛТД	https://www.itodgereee.mn/contract/344/view

№	Гэрээний нэр	Аймаг / Сум	Гэрээ байгуулсан огноо	Гэрээ байгуулсан төрийн байгууллага	Компанийн нэр	Ил тод байршуулсан холбоос
26	"Хар ус - II" талбайд газрын тосны хайгуул, ашиглалтын үйл ажиллагаа эрхлэх талаар Газрын тосны газар, "Ренова-Илч" ХХК-ийн хооронд байгуулсан бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ	Ховд Мянгад	2015-04-17	Газрын тосны газар	Ренова Илч ХХК	https://www.iltodgeree.mn/contract/349/view
27	"Хэрлэн тохой ХХVIII" талбайд газрын тосны хайгуул, ашиглалтын үйл ажиллагаа эрхлэх талаар Газрын тосны газар, "Хонконг Вэлпэк Индастриал" компанийн хооронд байгуулсан бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ	Дорнод Баянтүмэн	2015-04-16		Хонконг вэлпэк индастриал	https://www.iltodgeree.mn/contract/351/view

Эх сурвалж: iltodgeree.mn

Гэрээний мэдээллийн системд байршсан БХГ-г нарийвчлан харвал ЗГ, гэрээлэгч талын харилцан тохиролцдог гол нөхцөлүүдийг дарсан байгаа бөгөөд яамны саналаар ийнхүү гэрээний гол нөхцөлийг дарснаар тухайн төрлийн гэрээний хувьд ил тод байдлын шаардлагыг бүрэн хангаж чадахгүйд хүрч байгаа юм. Ийм ч учраас ОУИТБС-ын баталгаажуулалтаар БХГ-ний ил тод байдал хангагдаагүй гэсэн дүгнэлт, зөвлөмж Монгол улсад удаа дараа өгсөөр ирсэн байна.

5.4.8 БХГ-ний талаарх ил тод байдал (Шаардлага 2.4)

Монгол Улсын Засгийн газар нь бүтээгдэхүүн хуваах гэрээний мэдээллийг ил тод болгоход татгалзах зүйлгүй байгаа бөгөөд бүтээгдэхүүн хуваах гэрээг олон нийтэд мэдээлэхийг үүрэг болгосон Засгийн газрын 222 тоот тогтоолыг 2012 оны 7 дугаар сарын 4-нд баталсан.

2023 онд шинээр хийгдсэн 2 эрлийн ажил гүйцэтгэх гэрээ болон ил тод гэрээний цахим хуудсанд байршуулсан гэрээний жагсаалтыг хүснэгтээр харуулав.

Хүснэгт 56. Ил тод болгосон эрлийн ажил гүйцэтгэх гэрээ

№	Гэрээлэгч талууд	Гарын үсэг зурсан огноо	Эрдсийн төрөл
1	Эрлийн ажил гүйцэтгэх гэрээ, Нэйшнал газ ойл энерги ХХК	2018-12-20	Газрын тос
2	Эрлийн ажил гүйцэтгэх гэрээ, Эрдэнэс метан ХХК	2017-02-24	Нүүрсний давхаргын метан хий
3	Эрлийн ажил гүйцэтгэх гэрээ, Зэ честнат фонд Монголиа ХХК	2019-01-18	Нүүрсний давхаргын метан хий
4	Эрлийн ажил гүйцэтгэх гэрээ, Юу Жи Эс ХХК	2018-08-16	Шатдаг Занар
5	Эрлийн ажил гүйцэтгэх гэрээ, Зэ честнат фонд Монголиа ХХК, Матад	2019-01-18	Нүүрсний давхаргын метан хий
6	Эрлийн ажил гүйцэтгэх гэрээ, Юу жи Эс ХХК	2018-06-19	Нүүрсний давхаргын метан хий
7	Эрлийн ажил гүйцэтгэх гэрээ, Бигстоне	2019-01-25	Газрын Тос

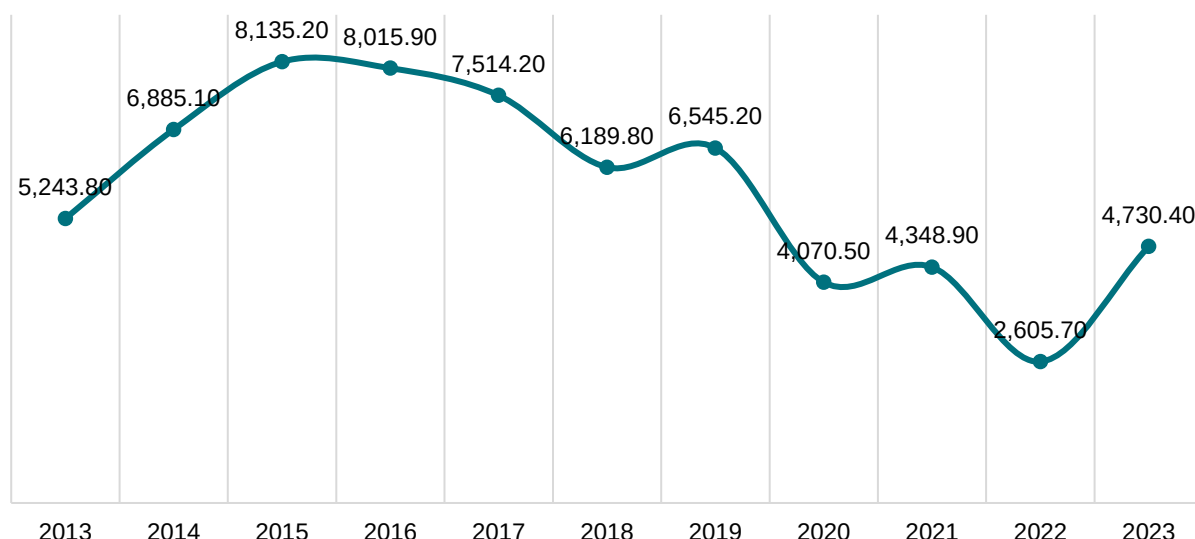
№	Гэрээлэгч талууд	Гарын үсэг зурсан огноо	Эрдсийн төрөл
8	Эрлийн ажил гүйцэтгэх гэрээ, Сарны сувдан чулуу ХХК	2018-09-13	Газрын Тос
9	Эрлийн ажил гүйцэтгэх гэрээ, Эс би петролиум ХХК	2018-08-08	Шатдаг Занар
10	Эрлийн ажил гүйцэтгэх гэрээ, Коммон макс ХХК	2018-12-17	Шатдаг Занар
11	Эрлийн ажил гүйцэтгэх гэрээ, Азтек Монголиа Эксплорэйшн	2019-01-28	Нүүрсний давхаргын метан хий
12	Эрлийн ажил гүйцэтгэх гэрээ, Эс би петролиум ХХК	2018-08-18	Шатдаг Занар
13	Эрлийн ажил гүйцэтгэх гэрээ, Тэлмэн ресурс	2019-01-21	Нүүрсний давхаргын метан хий
14	Эрлийн ажил гүйцэтгэх гэрээ, Фронттиер Петролеум ХХК	2018-06-07	Газрын Тос
15	Эрлийн ажил гүйцэтгэх гэрээ, Тэмүүжин металс ХХК	2018-10-29	Нүүрсний давхаргын метан хий
16	Эрлийн ажил гүйцэтгэх гэрээ, Софтрок ХХК	2018-09-17	Газрын Тос
17	Коммон Макс ХХК	2023-05-17	Шатдаг Занар
18	Си Эйч Би Ти Ти ХХК	2023-09-23	Газрын Тос

Эх сурвалж: *iltodger.mn*

5.4.9 Газрын тосны үйлдвэрлэл, экспорт

2023 оны гүйцэтгэлээр 364.7 сая ам.долларын 4,730.4 мян.бар газрын тос экспортолсон байна. Өнгөрсөн оны мөн үеэс биет хэмжээгээр 2,124.7 мян.бар буюу 1.8 дахин, үнийн дүнгээр 122.9 сая ам.доллар буюу 50.8 хувиар тус тус өссөн байна. Газрын тосыг 100 хувь БНХАУ руу экспортолсон байна.

График 9. Сүүлийн 10 жилийн газрын тосны экспорт, мян.бар

Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо

Сүүлийн 10 жилийн газрын тосны экспортыг харьцуулж үзэхэд 2015 онд хамгийн өндөр цэгтээ буюу 8,135.20 мян.бар хүрсэн бөгөөд түүнээс хойш үлэмж хэмжээгээр багсаж 2022 онд 2,605.70 мян.бар хүрээд байсан бол 2023 онд 4,730.40 мян.бар болж өссөн үзүүлэлттэй байна.

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

2023 оны газрын тосны олборлолт экспортыг сар бүрээр нь задалж харуулбал 9-12 сард дийлэнх хувь буюу 54 хувийг үлдсэн 46 хувийг бусад саруудад экспортолдог байна.

Хүснэгт 57. 2023 оны газрын тосны экспорт

Он/сар	Экспорт	
	Мян.Баррель	Хувь
2023	30,775.1	100%
1 сар	380.2	1%
2 сар	747.0	2%
3 сар	1,159.7	4%
4 сар	1,574.3	5%
5 сар	1,988.7	7%
6 сар	2,373	8%
7 сар	2,776.1	9%
8 сар	3,161.4	10%
9 сар	3,557.3	12%
10 сар	3,983.4	13%
11 сар	4,343.6	14%
12 сар	4,730.4	15%

Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо

5.4.10 Газрын тосны бүтээгдэхүүний үнэ

Газрын тосны бүтээгдэхүүний тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1.2 дахь хэсэгт Засгийн газар нь “Газрын тосны бүтээгдэхүүний улсын нөөц бүрдүүлэх журам батлах” бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ гэж, мөн хуулийн 13 дугаар зүйлийн 13.1 дэх хэсэгт “Газрын тосны бүтээгдэхүүний нөөц нь улсын болон компанийн нөөцөөс бүрдэнэ”, 13.2 дахь хэсэгт “Улсын нөөцийг Засгийн газраас баталсан журмын дагуу бүрдүүлнэ.” гэж тус тус заасан байдаг. Монгол Улсад борлуулагдаж байгаа газрын тосны бүтээгдэхүүний үнийг хүснэгтээр харуулав.

Хүснэгт 58. Газрын тосны бүтээгдэхүүний үнэ 2022, 2023 оны сар бүрээр /төгрөгөөр/

Сар	Автобензин А-80	Автобензин АИ-92	Дизелийн түлш
2022			
1-р сар	2,370	2,416	2,836
2-р сар	2,419	2,464	2,924
3-р сар	2,516	2,560	3,117
4-р сар	2,517	2,561	3,369
5-р сар	2,517	2,561	3,425
6-р сар	2,994	2,559	3,736
7-р сар	2,996	2,559	4,045
8-р сар	2,525	2,558	3,736
9-р сар	2,525	2,554	3,587
10-р сар	2,532	2,552	3,771
11-р сар	2,532	2,552	3,962
12-р сар	2,532	2,552	4,004
2023			
1-р сар	2,347	2,390	3,850
2-р сар	2,347	2,390	3,850
3-р сар	2,347	2,390	3,850
4-р сар	2,345	2,390	3,700
5-р сар	2,345	2,390	3,490
6-р сар	2,345	2,390	3,490
7-р сар	2,345	2,390	3,490
8-р сар	2,345	2,390	3,490
9-р сар	2,345	2,390	3,490
10-р сар	2,345	2,390	3,690

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

Сар	Автобензин А-80	Автобензин АИ-92	Дизелийн түлш
11-р сар	2,345	2,390	3,890
12-р сар	2,345	2,390	3,890

Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо

Газрын тосны бүтээгдэхүүний үнэ нь тээвэрлэлтийн асуудлаас болоод холын аймгуудад үнийн зөрүү нь өндөр байдаг бөгөөд Монгол улсын дундаж үнэ болон аймаг бүсийн хэмжээнд 2023 онд зарагдаж байсан үнийн хамт дараах хүснэгтээр үзүүлэв.

Хүснэгт 59. Газрын тосны бүтээгдэхүүний дундаж үнийг улс, аймаг, бүсээр /төгрөгөөр/

Газар нутаг	Автобензин А-80	Автобензин АИ-92	Автобензин АИ-95	Дизелийн түлш
Баян-Өлгий	2,680	2,733	3,833	3,828
Говь-Алтай	2,780	2,800	3,983	3,973
Завхан	2,873	2,894	4,027	3,956
Увс	2,869	2,899	4,031	3,881
Ховд	2,800	2,800	4,031	3,867
Баруун бүсийн дундаж	2,800	2,825	3,981	3,901
Архангай	2,480	2,500	3,873	3,806
Баянхонгор	2,510	2,530	3,883	3,938
Булган	2,470	2,498	3,883	3,747
Өвөрхангай	2,450	2,470	3,863	3,851
Орхон	2,470	2,490	3,873	3,724
Хөвсгөл	2,570	2,590	3,913	3,801
Хангайн бүсийн дундаж үнэ	2,492	2,513	3,882	3,811
Төв	2,437	2,445	3,813	3,728
Дархан	2,448	2,470	3,853	3,741
Сэлэнгэ	2,480	2,503	3,863	3,731
Говьсүмбэр	2,457	2,480	3,843	3,771
Дундговь	2,510	2,530	3,841	3,789
Дорноговь	2,503	2,521	3,862	3,811
Өмнөговь	2,530	2,550	3,823	3,821
Төвийн бүсийн дундаж үнэ	2,481	2,500	3,843	3,770
Дорнод	2,512	2,530	3,863	3,849
Сүхбаатар	2,543	2,570	3,903	3,903
Хэнтий	2,500	2,520	3,823	3,757
Зүүн бүсийн дундаж үнэ	2,518	2,540	3,863	3,836
Улаанбаатар	2,370	2,390	3,727	3,677
Улсын дундаж үнэ	2,532	2,554	3,859	3,799

Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо

Мөн дэлхийн томоохон биржид борлогдож буй газрын тосны дундаж үнэ (ам.доллар, тонноор) мэдээллийг дараах эх сурвалжаас харна уу.

www.wtrg.com, www.bloomberg.com, www.reuters.com, www.topoilnews.com, www.oil.in-en.com, www.nymex.com, www.finmarket.ru, www.ineng.org, www.quandl.com.

5.4.11 Газрын тосны салбар дахь төрийн оролцоо

Төрөөс газрын тосны үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх талаар 2027 он хүртэл баримтлах бодлого

Зорилго: Монгол Улсын газрын тосны салбарт эрэл, хайгуулын ажлыг эрчимжүүлэх, нөөцийг өсгөх, олборлолтыг нэмэгдүүлэх, газрын тос боловсруулах үйлдвэрийг байгуулах, газрын тосны бүтээгдэхүүний хэрэгцээг тогтвортой хангах.

ЗГ-ын 2018 169 дүгээр тогтоолд:

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

- Газрын тос, уламжлалт бус газрын тосны эрэл, хайгуул, ашиглалтыг эрчимжүүлэх,
- Газрын тос боловсруулах үйлдвэрийг байгуулах, газрын тосны бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх,
- Газрын тосны бүтээгдэхүүнээр хэрэглэгчийг тогтвортой хангах, чанарын хяналтын тогтолцоог сайжруулах,
- Салбарын хүний нөөц, ажиллах хүчийг бэлтгэх, мэргэшүүлэх, ажлын байр нэмэгдүүлэх,
- Газрын тосны үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагааны үед байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх, ногоон хөгжил, орон нутгийн хөгжлийг дэмжих,
- Газрын тосны төрийн өмчит болон төрийн өмчийн оролцоотой компани байгуулж хөгжүүлэх зэрэг асуудлыг тусгасан байна.

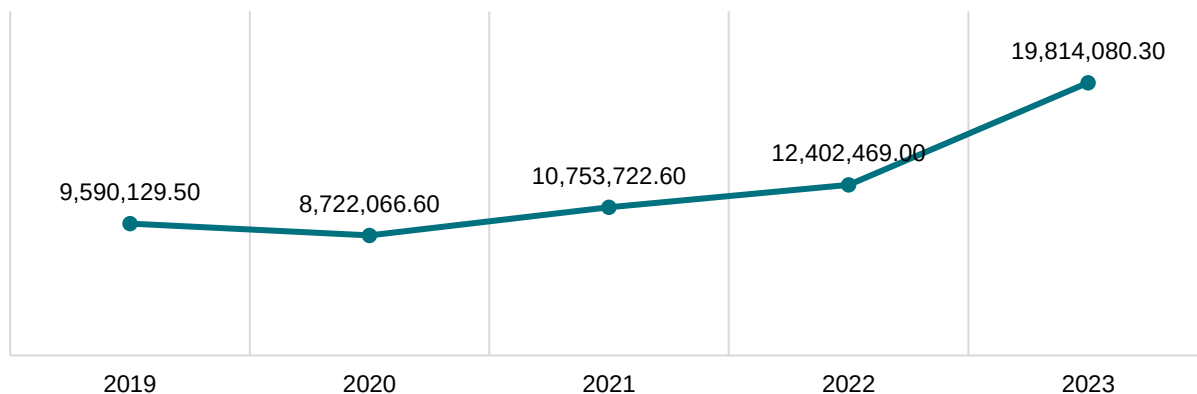
Манай улс нь дотоодын түүхий эдийн нөөцөд түшиглэсэн газрын тос боловсруулах үйлдвэр байгуулж, түлш шатахууны хэрэгцээгээ ханган, эдийн засагт нефть-химийн шинэ салбарыг бий болгох зорилготой бүтээн байгуулалтын цогц төсөл Дорноговь аймгийн Алтанширээ сумын нутагт хэрэгжиж байна. Энэ бол “Монгол газрын тос боловсруулах үйлдвэр” (МГТБҮ) ТӨХХК-ийн төсөл юм. 2025 онд ашиглалтад бүрэн оруулахаар төлөвлөж байгаа ба 2017 оноос эхэлсэн БНЭУ-ын Засгийн газрын хөнгөлөлттэй зээлийн санхүүжилтээр үе шаттайгаар хэрэгжүүлэх МГТБҮ-ийн нарийвчилсан ТЭЗҮ-ийг УУХҮЯ-ны Эрдэс баялгийн мэргэжлийн зөвлөлийн 2018 оны 11 дүгээр сарын 15- ны өдрийн хуралдаанаар хэлэлцэн баталсан байна. “Газрын тос боловсруулах үйлдвэрийг дэмжих тухай” хуулийн төслийг ХЗДХЯ, СЯ, УУХҮЯ, АМГТГ, “Монгол газрын тос боловсруулах үйлдвэр” ТӨХХК-ийн төлөөллөөс бүрдсэн ажлын хэсэг боловсруулж УИХ-ын 2021 оны 1 дүгээр сарын 29-ний өдрийн нэгдсэн чуулганаар хэлэлцүүлэн батлуулсан байна. Мөн “Газрын тос боловсруулах үйлдвэрт төрөөс дэмжлэг үзүүлэх журам”-ыг боловсруулан Засгийн газрын 2021 оны 8 дугаар сарын 11-ний өдрийн хуралдаанаар баталсан байна.

5.5 Эдийн засгийн салбарт үзүүлж буй нөлөөлөл

5.5.1 Эдийн засгийн өсөлт (Шаардлага 6.3.а)

2023 оны байдлаар эрдэс баялгийн салбар нь Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн орлогын 31.6 хувийг бүрдүүлж байгаа бөгөөд уул уурхайн салбарын ДНБ хэмжээ нь сүүлийн жилүүдэд тогтмол өсөлттэй байна.

График 10. Сүүлийн 5 жилийн уул уурхайн салбарын ДНБ (оны үнээр тооцсон) сая.төг

5.5.2 Үйлдвэрлэл (Шаардлага 6.3а)

Аж үйлдвэрийн салбарын нийт үйлдвэрлэл 2023 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр 30.5 их наяд төгрөг болж, өмнөх оны мөн үеэс 9.5 (45.2%) их наяд төгрөгөөр өссөн байна. Үүнд, уул уурхай, олборлох аж үйлдвэрийн нийт үйлдвэрлэл 21.5 их наяд төгрөг болж, өмнөх оны мөн үеэс 7.2 (50.2%) их наяд төгрөгөөр өсөхөд нүүрс олборлолт 5.7 (2.5 дахин) их наяд төгрөг, газрын түүхий тосны олборлолт 530.4 (68.3%) тэрбум төгрөг, металлын хүдэр олборлолт 864.6 (9.0%) тэрбум төгрөгөөр тус тус өссөн нь нөлөөлсөн байна. Аж үйлдвэрийн салбарын нийт бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлд Уул уурхай, олборлох салбар 70.7 хувийг эзэлж байна.

Хүснэгт 60. Нэгтгэл тайланд хамрагдаж буй аж ахуйн нэгжүүдийн 2023 оны олборлолтын хэмжээ

№	Компани	Бүтээгдэхүүний нэр	Хэмжих нэгж	Тоо хэмжээ	Олборлосон үнийн дүн (мян.төгрөг)
1	Ай Би Би Ай ХХК	Алт	гр	217,670.0	47,426,500.0
		Мөнгө	гр	19,080.2	48,196.2
2	Алтайнхүдэр ХХК	Төмрийн хүдрийн баяжмал	тн	127,233.0	22,796,600.0
3	Баатарван транс ххк	Улаанхас чулуу	тн	261.2	18,287,000
4	Багануур ХК	Хүрэн нүүрс	тн	4,648.5	43,310,000.0
5	Бадрах энерги ХХК	Уран болон төмрийн хүдэр, тэдгээрийн баяжмал	тн	0.1	2,790,000.0
6	Баян-Айраг эксплорэйшн ХХК	Алт	гр	1,438,558.8	215,532,600.0
7	Би Ти девлопмент ХХК	Жонш	тн	2,400.0	594,000.0
		Хүдэр	тн	4,200.0	100.0
8	Биг могул коул энд энерги ХХК	Боловсруулаагүй нүүрс	тн	428,828.0	34,908,100.0
9	Билэгтбаялаг ХХК	Битумт, үл барьцалдах нүүрс	тн	271,484.0	4,038,680.0
10	Болдтөмөр ерөө гол ХХК	Төмрийн хүдэр	тн	2,359,780.0	84,480,000.0
11	Бороогоулд ХХК	Мөнгө	гр	429,230.0	1,075,110.0
		Алт	гр	2,093,730.0	456,002,000.0
12	Дацантрейд ХХК	Алт	гр	9,258.2	1,995,330.0
		Мөнгө	гр	1,072.7	2,676.7
13	Жавхлант-Орд ХХК	Нүүрс	тн	486,903.0	35,177,000,000.0
14	Инфинитиспэйс	Төмрийн хүдэр	тн	1,560,630.0	238,861,000.0
15	Ихговь энерги ХХК	Нүүрс	мян.тн	153.5	21,251.3
16	МАК Цемент ХХК	Шохойн чулуу	тн	1,154,020.0	-
		Шавар	тн	275,899.0	-
		Гөлтгөнө	тн	46,944.0	-
17	Могойн гол ХК	Нүүрс	тн	90,000.0	3,990,030.0
18	Монголросцветмет ТӨҮГ	Флотацийн баяжмал ФФ-95	тн	547.0	437,975,000.0
		Металлургийн баяжмал ФК-75	тн	302.2	4,604.0
		Төмрийн баяжмал Fe-65	тн	215,823.0	474,241,000.0
		Төмрийн баяжмал Fe-52	тн	444,849.0	36,695,900.0
		Төмрийн хүдэр Fe-32	тн	115,191.0	2,378,350.0

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

№	Компани	Бүтээгдэхүүний нэр	Хэмжих нэгж	Тоо хэмжээ	Олборлосон үнийн дүн (мян.төгрөг)
		Цайрын баяжмал Zn-50	тн	1,414.0	2,334,450.0
		Алт	тн	9.8	8,557,440.0
19	Монголчех металл ХХК	Жоншны баяжмал	тн	3,341.7	-
		Хайлуур жонш	тн	38,795.0	-
		Жоншны хүдэр	тн	153,763.0	-
20	Монполимет ХХК	Алт	гр	230,463.0	-
21	Монцемент билдинг материалс ХХК	Шохойн чулуу	тн	1,125,860.0	263,686,000.0
		Коксжих (түүхий)	мян.тн	2,744.8	245,280,000.0
22	МОЭНКО ХХК	Эрчим хүчний нүүрс	мян.тн	292.4	4,160,980.0
		Коксжих (баяжуулсан)	мян.тн	1433.8	19,323,800.0
23	Найнги ХХК	Хүрэн нүүрс	тн	470,290.0	9,096,080.0
24	Наранмандал энтерпрайзес ХХК	Хүдэр	тн	85,042.0	28,829,984.0
		Алт	кг	304.9	61,093,088.0
25	Олон ихт баян ХХК	Хүдэр	тн	105,900.0	22,213,700.0
26	Оюутолгой ХХК	Зэсийн баяжмал	тн	795,674.0	3,226,870.0
		Барилгын чулуу	м3	27,940.0	559,275,000.0
		0-5 дайрга	м3	12075.0	241,705,000.0
		5-10 дайрга	м3	2153.0	43,096,600.0
		10-20 дайрга	м3	3,535.0	70,759,100.0
		20-32 дайрга	м3	983.2	19,680,700.0
		20-42 дайрга	м3	5239.7	104,883,000.0
28	Өмнийн говийн баялаг ХХК	-	-	-	-
29	Өсөхзоос ХХК	Боловсруулаагүй нүүрс	тн	3,003,130.0	289,555,000.0
30	Платинумланд ХХК	Алт	кг	144.5	-
		Коксжих нүүрс	тн	1,892,770.0	109,144,000.0
31	Саусгоби сэндс ХХК	Коксжих чанаргүй нүүрс	тн	1,353,690.0	108,905,000.0
		Баяжуулсан нүүрс	тн	264,817.0	34,675,900.0
32	Си Өү Эй Эл ХХК	Нүүрс	тн	753572.0	6,815,630.0
33	Си Эм Кэй Ай ХХК	Хайлуур жоншны баяжмал	тн	46000.0	-
34	Тефисмайнинг ХХК	Нүүрс	тн	34150.0	-
35	Тод-Ундрага ХХК	Алт	гр	138,020.0	29,972,500.0
		Мөнгө	гр	11702.5	29,404.8
36	Топ ган дриллинг ХХК	Алт	кг	141.3	30,864,800.0
37	Түмэн айл инвест ХХК	Урт дөлт нүүрс	тн	859,911.0	38,366,800.0
38	Тэн Хун ХХК	Алт	гр	37,157,100.0	79,765,000.0
		Мөнгө	гр	159,062.7	399,116.0
39	Фриендшип ресурсис ХХК	Нүүрс	тн	471,302.0	63,125,500.0
40	Хан алтай ресурс ХХК	Алт	гр	1,227,890.0	265,389,000.0
		Чулуун нүүрс	тн	2,471,080.0	107,913,000.0
41	Хангад-Эксплорэйшн ХХК	Баяжуулсан коксжихгүй нүүрс	тн	227635.0	515,460.0
		Баяжуулсан сул коксжих нүүрс	тн	652650.0	77,968,900.0

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

№	Компани	Бүтээгдэхүүний нэр	Хэмжих нэгж	Тоо хэмжээ	Олборлосон үнийн дүн (мян.төгрөг)
		Баяжуулсан коксжих нүүрс	тн	433828.0	80,012,200.0
42	Ханшашир ХХК	Хүдэр	тн	50,000.0	-
43	Хосхас ХХК	Алт (шороо)	кг	218.6	44,309,200.0
44	Хур эрдэнэ баялаг ХХК	Коксжих нүүрс	-	680,429.0	-
45	Хуучин-Андууд ХХК	Нүүрс	тн	209,233.0	4,836,700.0
46	Цагаан-Өвөлжөө ХХК	Нүүрс	тн	853,464.0	107,493,000.0
47	Цайртминерал ХХК	Цайрын баяжмал	мян.тн	316.9	-
		Мөнгө	кг	0.2	466.0
48	Цүй ханг инвест ХХК	Алт	кг	16.6	3,412,880.0
		Хүдэр	кг	30,000.0	8,487,880.0
		Нүүрс	тн	1,700,320.0	77,952,900.0
49	Шарын гол	Алт	кг	26.7	5,805,590.0
		Мөнгө	кг	2.6	6,087.0
50	Шувуун хар уул ХХК	Алт	кг	-	-
		Чулуун нүүрс	мян.тн	12,119.1	783,600,000.0
		Эрчим хүчний нүүрс	мян.тн	1784.4	3,624,650.0
51	Энержиресурс ХХК	Баяжуулсан дунд зэрэг үнстэй хагас хатуу коксжих нүүрс	мян.тн	540.7	34,332,900.0
		Баяжуулсан коксжих нүүрс	мян.тн	5,110.98	949,291,000.0
52	Энхтунх орчлон ХХК	Коксжих нүүрс	тн	494,017.0	157,483.0
53	Эрдэнэс Таван толгой ХХК	Коксжих нүүрс	тн	27,034,500.0	1,976,490.0
		Исэлдсэн нүүрс	тн	1,191,500.0	148,780,000.0
54	Эрдэнэсмонгол ХХК	Хүрэн нүүрс	тн	7,127.6	330,525.0
		Зэсийн баяжмал	тн	599,607.0	3,501,140,00.0
55	Эрдэнэт үйлдвэр ТӨҮГ	Молибдений баяжмал	тн	5,643.8	399,286,000.0

5.5.3 Олборлох салбараас орсон Засгийн газрын нийт орлого (Шаардлага 6.3b)

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн орлого 2023 оны гүйцэтгэлээр 24,310.1 тэрбум төгрөг болж, өнгөрсөн оны мөн үеэс 5,717.0 тэрбум төгрөг буюу 30.7 хувиар өссөн байна. Эрдэс баялгийн салбараас төсөвт төвлөрүүлсэн орлого 7,679.8 тэрбум төгрөг болж, өнгөрсөн оны мөн үеэс 3,072.9 тэрбум төгрөг буюу 66.7 хувиар өссөн байна.

Эрдэс баялгийн салбар нь Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн орлогын 31.6 хувийг бүрдүүлж байна.

Хүснэгт 61. Төсөвт төвлөрүүлсэн орлогын мэдээ (тэрбум.төг)

Үзүүлэлт	Төлөвлөгөө		Гүйцэтгэл		Гүйцэтгэл	
	2022	2023	2022	2023	+/-	Хувь
Нийт орлогын дүн	4,358.3	6,563.1	4,606.9	7,679.8	3,072.9	67%
Уул уурхай, олборлох салбар						
Алт	247.4	287.6	258.0	311.5	53.5	21%
Зэс	1,966.7	2,547.3	1,717.2	2,232.1	514.9	30%
Нүүрс	1,346.5	2,649.0	2,062.4	4,314.6	2,252.2	210%
Төмөр	145.7	270.4	41.6	97.0	55.4	230%
Цайр	77.9	96.2	168.9	143.3	-34.6	-21%
Хайлуур жонш	153.7	65.6	26.4	23.8	-2.6	-10%

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

Үзүүлэлт	Төлөвлөгөө		Гүйцэтгэл		Гүйцэтгэл	
	2022	2023	2022	2023	+/-	Хувь
Бусад	128.4	161.2	115.7	163.8	48.1	42%
Газрын тосны салбар						
Газрын тос	215.4	425	161	304.2	143.2	89%
Тусгай зөвшөөрөл болон бусад орлого						
Тусгай зөвшөөрлийн төлбөр	31.4	29.7	35.6	36.6	1.0	3%
УТХ-өөр хайгуул хийсэн ордын нөхөн төлбөр	17.5	3.0	2.0	3.2	1.2	62%
Төсөвт байгууллагын өөрийн орлого /СШ/	25.0	25.0	14.5	53.7	39.2	370%
Бусад орлого	2.7	3.1	3.6	5.1	1.4	40%

5.5.4 Олборлох үйлдвэрлэлийн экспортын орлого (Шаардлага 6.3.с)

Нийт экспорт 2023 оны гүйцэтгэлээр 15,184.5 сая ам.долларт хүрч өнгөрсөн оны мөн үеэс 2,645.9 сая ам.доллар буюу 21.1 хувиар өссөн байна. Эрдэс бүтээгдэхүүний экспорт 13,989.2 сая ам.долларт хүрч өнгөрсөн оны мөн үеийн гүйцэтгэлээс 2,233.6 сая ам.доллар буюу 19.0 хувиар өссөн байна. Нүүрс, зэсийн баяжмал, төмрийн хүдэр, баяжмал, цайрын баяжмал, хайлуур жоншны хүдэр, баяжмал, молибдены баяжмал, газрын тос, алт, мөнгө, катодын зэс зэрэг уул уурхайн бүтээгдэхүүн нь нийт экспортын 92.1 хувийг эзэлж байна.

Хүснэгт 62. Нэгтгэл тайланд хамрагдаж буй аж ахуйн нэгжүүдийн 2023 оны борлуулалтын хэмжээ

№	Компани	Бүтээгдэхүүний нэр	Хэмжих нэгж	Борлуулалтын биет хэмжээ	Борлуулалтын үнийн дүн (мян.төгрөг)
1	Ай Би Би Ай ХХК	Алт	гр	217,670.0	47,426,500.0
		Мөнгө	гр	19,080.2	48,196.2
2	Баатарван транс ххк	Улаанхас чулуу	тн	271.0	18,973,100.0
3	Багануур ХК	Хүрэн нүүрс	тн	4,648.5	43,310,000.0
4	Баян-Айраг эксплорэйшн ХХК	Алт	гр	1,438,558.8	215,532,600.0
5	Би Ти девлопмент ХХК	Жонш	тн	1,816.5	594,000.0
		Хүдэр	тн	7,936.7	100.0
6	Биг могул коул энд энерги ХХК	Боловсруулаагүй нүүрс	тн	428,408.0	33,254,200.0
7	Билэгтбаялаг ХХК	Битумт, үл барьцалдах нүүрс	тн	236,547.0	13,959,300.0
8	Болдтөмөр ерөө гол ХХК	Төмрийн хүдэр	тн	1,345,770.0	185,852,000.0
9	Бороогоулд ХХК	Мөнгө	гр	429,230.0	1,075,110.0
		Алт	гр	2,093,730.0	456,002,000.0
10	Дацантрейд ХХК	Алт	гр	9,258.2	1,995,330.0
		Мөнгө	гр	1,072.7	2,676.7
11	Жавхлант-Орд ХХК	Нүүрс	тн	594,491.0	115,448,000.0
12	Инфинитиспэйс	Төмрийн хүдэр	тн	1,745,560.0	242,823,000.0
13	Ихговь энерги ХХК	Нүүрс	мян.тн	153.5	21,251.3
		Гөлтгөнө	тн	7,213.6	-
14	Могойн гол ХК	Нүүрс	тн	146,598.0	5,464,550.0
15	Монголпросцветмет ТӨҮГ	Флотацийн баяжмал ФФ-95	тн	391.0	396,688.0
		Металлургийн баяжмал ФК-75	тн	210.1	91,213.0
		Төмрийн баяжмал Fe-65	тн	222,229.0	67,201,700.0

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

№	Компани	Бүтээгдэхүүний нэр	Хэмжих нэгж	Борлуулалтын биет хэмжээ	Борлуулалтын үнийн дүн (мян.төгрөг)
		Төмрийн баяжмал Fe-52	тн	514,125.0	80,268,600.0
		Төмрийн хүдэр Fe-32	тн	115,191.0	4,093,230.0
		Цайрын баяжмал Zn-50	тн	5,629.6	7,345,540.0
		Алт	тн	9.8	8,949,600.0
16	Монголчех металл ХХК	Жоншны баяжмал	тн	3,341.7	1,719,030.0
		Хайлуур жонш	тн	38,795.0	17,326,400.0
		Жоншны хүдэр	тн	153,763.0	20,302,700.0
17	Монполимет ХХК	Алт	гр	230,463.0	47,182,100.0
18	Монцемент билдинг материалс ХХК	Шохойн чулуу	тн	-	-
19	МОЭНКО ХХК	Коксжих (түүхий) Эрчим хүчний нүүрс	мян.тн	1,081.5	307,564,000.0
		Коксжих (баяжуулсан)	мян.тн	83.8	1,097,560.0
		Коксжих (баяжуулсан)	мян.тн	1485.5	508,788,000.0
20	Найнги ХХК	Хүрэн нүүрс	тн	440,680.0	9,096,080.0
		Алт	кг	304.9	65,244,625.0
21	Олон ихт баян ХХК	Хүдэр	тн	68,963.2	16,873,700.0
22	Оюутолгой ХХК	Зэсийн баяжмал	тн	823,185.0	5,632,300.0
23	Өгөөмөргавилууд ХХК	Барилгын чулуу	м3	14,411.0	456,655,000.0
		0-5 дайрга	м3	6276.0	203,164,000.0
		5-10 дайрга	м3	1805.0	75,810,000.0
		10-20 дайрга	м3	2379.0	90,432,000.0
24	Өсөхзоос ХХК	Боловсруулаагүй нүүрс	тн	3,495,970.0	911,502,000.0
25	Платинумланд ХХК	Алт	кг	145.7	28,923,000.0
26	Саусгоби сэндс ХХК	Коксжих нүүрс	тн	2,082,120.0	116,234,000.0
		Коксжих чанаргүй нүүрс	тн	1,229,480.0	64,855,600.0
		Баяжуулсан нүүрс	тн	234,421.0	29,085,700.0
27	Си Өү Эй Эл ХХК	Нүүрс	тн	708020.0	337,238,000.0
28	Си Эм Кэй Ай ХХК	Хайлуур жоншны баяжмал	тн	46573.4	-
29	Тефисмайнинг ХХК	Нүүрс	тн	147,323.9	46,253,900.9
30	Тод-Ундрага ХХК	Алт	гр	138,020.0	29,972,500.0
		Мөнгө	гр	11702.5	29,404.8
31	Топ ган дриллинг ХХК	Алт	кг	141.3	30,864,800.0
32	Түмэн айл инвест ХХК	Урт дөлт нүүрс	тн	450,932.0	66,506,400.0
33	Тэн Хун ХХК	Алт	гр	371,571.0	79,765,000.0
		Мөнгө	гр	159,062.7	399,116.0
34	Фриендшип ресурсис ХХК	Нүүрс	тн	474,831.0	63,021,700.0
35	Хан алтай ресурс ХХК	Алт	гр	1,227,890.0	265,389,000.0
		Чулуун нүүрс	тн	19,089.9	954,498.0
		Баяжуулсан коксжихгүй нүүрс	тн	1,071.3	107,135.0
36	Хангад-Эксплорэйшн ХХК	Баяжуулсан сул коксжих нүүрс	тн	686,272.0	293,886,000.0
		Баяжуулсан коксжих нүүрс	тн	420,796.0	248,255,000.0
37	Ханшашир ХХК	Хүдэр	тн	17,138.1	-
38	Хосхас ХХК	Алт (шороо)	кг	218.6	44,309,200.0

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

№	Компани	Бүтээгдэхүүний нэр	Хэмжих нэгж	Борлуулалтын биет хэмжээ	Борлуулалтын үнийн дүн (мян.төгрөг)
39	Хур эрдэнэ баялаг ХХК	Коксжих нүүрс	-	700,130.0	-
40	Хуучин-Андууд ХХК	Нүүрс	тн	245,527.0	38,731,700.0
41	Цагаан-Өвөлжөө ХХК	Нүүрс	тн	822,329.0	260,265,000.0
42	Цайртминерал ХХК	Цайрын баяжмал	мян.тн	85.8	-
		Мөнгө	кг	0.2	466.0
43	Цүй ханг инвест ХХК	Алт	кг	16.6	3,412,880.0
		Хүдэр	кг	30,000.0	8,487,880.0
		Нүүрс	тн	1,700,000.0	95,080,700.0
44	Шарын гол	Алт	кг	26.7	5,805,590.0
		Мөнгө	кг	2.6	6,087.0
45	Шувуун хар уул ХХК	Алт	кг	60.1	14,286,500.0
		Чулуун нүүрс	мян.тн	113.0	10,016,600.0
		Эрчим хүчний нүүрс	мян.тн	3,479.5	128,339,000.0
46	Энержиресурс ХХК	Баяжуулсан дунд зэрэг үнстэй хагас хатуу коксжих нүүрс	мян.тн	472.9	98,322,000.0
		Баяжуулсан коксжих нүүрс	мян.тн	5,106.4	2,789,780.0
47	Энхтунх орчлон ХХК	Коксжих нүүрс	тн	494,020.0	88,272,200.0
48	Эрдэнэс Таван толгой ХХК	Коксжих нүүрс	тн	28,052,200.0	9,336,710.0
		Исэлдсэн нүүрс	тн	1,251,020.0	211,195,000.0
49	Эрдэнэсмонгол ХХК	Хүрэн нүүрс	тн	7,127.6	308,884.3
		Зэсийн баяжмал	тн	6,404,670.0	3,531,380,000.0
50	Эрдэнэт үйлдвэр ТӨҮГ	Молибдений баяжмал	тн	5,730.5	407,535,000.0

5.6 Засгийн газрын байгууллагууд

Аж үйлдвэр, эрдэс баялгийн яам (АҮЭБЯ)

**АЖ ҮЙЛДВЭР,
ЭРДЭС БАЯЛГИЙН ЯАМ**

Аж үйлдвэр, эрдэс баялгийн яамны эрхэм зорилго нь ил тод, хариуцлагатай уул уурхай, хүнд үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх замаар эрдэс баялгийн сан хөмрөгийг арвижуулж, эдийн засгийн тэнцвэртэй олон тулгуурт бүтцийг бий болгоход оршино. Уул уурхай, түлш, газрын тос, хүнд үйлдвэр, геологийн салбарын талаарх хууль тогтоомж, бодлого, дунд, урт хугацааны стратеги, хөтөлбөр, төсөл боловсруулах, бодлогын шинжилгээ хийх, хэрэгжилтэд дотоодын хяналт-шинжилгээ хийх, төсвийн санхүүжилт, хөтөлбөр, төсөл арга хэмжээ, хөрөнгө оруулалтад санхүүгийн хяналт шалгалт, дотоод аудит хийх, эрсдэлийн удирдлагаар хангах нь тус яамны зорилго юм.

Аж үйлдвэр эрдэс баялгийн яамны төлөвлөсөн арга хэмжээ бүрийн биелэлтийн 2023 онд хүрсэн бодит үр дүнг хүрвэл зохих үр дүнгийн түвшинтэй харьцуулан хувиар тодорхойлж үнэлгээг гаргахад ерөнхий үнэлгээ 87.4% буюу 4.4 оноотой байна.

Ашигт малтмал, газрын тосны газар (АМГТГ)

Ашигт малтмал, газрын тосны газрын эрхэм зорилго нь төрөөс геологи, уул уурхай, газрын тосны салбарын хөгжлийн бодлого боловсруулахад дэмжлэг үзүүлэх, хөрөнгө оруулагчид, хэрэглэгчдэд хөнгөн шуурхай, шударга үйлчилгээ үзүүлэх, тус салбарт явуулж буй төрийн бодлогыг хэрэгжүүлэх замаар үндэсний эдийн засгийн хөгжилд ашигт малтмал, газрын тосны салбарын гүйцэтгэх үүргийг нэмэгдүүлэхэд зорилт тавьж ажилладаг.

Ашигт малтмал, газрын тосны газрын Газрын тосны ашиглалт болон Газрын тосны бүтээгдэхүүний хэлтсүүд нь Газрын тосны тухай хууль болон холбогдох дүрэм, журмуудын дагуу Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээний хэрэгжилтэд хяналт тавих чиг үүрэгтэй.

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн орлого 2023 оны гүйцэтгэлээр 24,310.1 тэрбум төгрөг болж, өнгөрсөн оны мөн үеэс 5,717.0 тэрбум төгрөг буюу 30.7 хувиар өссөн байна. Эрдэс баялгийн салбараас төсөвт төвлөрүүлсэн орлого 7,679.8 тэрбум төгрөг болж, өнгөрсөн оны мөн үеэс 3,072.9 тэрбум төгрөг буюу 66.7 хувиар өссөн байна. Одоогийн байдлаар дараах төсөл хөтөлбөрүүд хэрэгжиж байна.

- БНСУ-ын Геологийн шинжлэх ухаан, эрдэс баялгийн хүрээлэнтэй хамтарсан “Монгол орны зүүн болон урд хэсэгт 1:50000-ны масштабын геологийн зураглал болон ашигт малтмалын судалгаа хийх” төсөл
- “Хасагтын талбайн геологийн судалгаа”
- “Хойд-Төв-Зүүн Азийн гүний процесс ба металлогени” олон улсын хамтарсан төсөл
- ХБНГУ-ын Холбооны Гео шинжлэх ухаан, Байгалийн нөөцийн хүрээлэнтэй хамтарсан “АМГ-ын эрдэс баялгийн эдийн засгийн чадамжийг дээшлүүлэх” төсөл
- БНЧех улсын Геологийн албаны санхүүжилтээр хэрэгжиж буй “Монгол Алтай-50” 1:50000-ны масштабын геологийн зураглал, ерөнхий эрлийн ажил
- Швейцарын хөгжлийн агентлагийн санхүүжилтээр хэрэгжиж буй “Тогтвортой бичил уурхайн төсөл

Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлтийн яам (БОУАӨЯ)

БОУАӨЯ -ны үндсэн үйл ажиллагаа нь байгаль орчныг хамгаалахтай холбоотой үндэсний бодлого, хууль журмын хэрэгжилтийг хангах, зохион байгуулах, байгалийн нөөц баялгийг зохистой ашиглах, жам ёсоор нөхөн сэргэх боломжийг бүрдүүлэх, байгальд ээлтэй тогтвортой аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх замаар хүрээлэн байгаа орчны тогтвортой байдлыг хадгалахад оршино. Түүнчлэн, БОУАӨЯ нь байгаль орчныг хамгаалахтай холбоотой тусгай асуудлуудын хүрээнд нийслэлийн болон орон нутгийн засаг захиргааны байгууллагын дагаж мөрдвөл зохих дүрэм журам, бодлогыг боловсруулж батлах, түүнтэй холбогдох шийдвэрийг гаргадаг.

Тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчид тусгай зөвшөөрөлдөө хүлээж аваад 30 хоногийн дотор байгаль хамгаалах төлөвлөгөө БОУАӨЯ-нд ирүүлэх ёстой байдаг ба яам уг тайланг хүлээн авч, хянах үүрэгтэй. Яам нь компаниудын байгаль хамгаалах, нөхөн сэргээх ажилд төсөвлөсөн зардлын 50 хувийг тусгай дансанд төвлөрүүлдэг. Тухайн компани байгаль хамгаалах төлөвлөгөөгөө бүрэн хэрэгжүүлээгүй нөхцөлд уг 50 хувийг төлөвлөсөн зориулалтаар нь БОУАӨЯ зарцуулах эрхтэй.

Хөдөлмөр Нийгмийн Хамгааллын Яам (ХНХЯ)

ХӨДӨЛМӨР, НИЙГМИЙН ХАМГААЛЛЫН ЯАМ

ХНХЯ-ны үндсэн үүрэг нь хөдөлмөр эрхлэлтийн бодлого боловсруулах явдал бөгөөд хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих замаар бодлогыг хэрэгжүүлэх, хөдөлмөрлөх таатай орчин бүрдүүлэх, мэргэжлийн ур чадварыг сайжруулах замаар хүний нөөцийг хөгжүүлэх явдал юм. ХНХЯ нь хөдөлмөр эрхлэлт, ядуурлыг бууруулах, ажиллах нөхцөл ба амьжиргааны өртгийн асуудлыг сайжруулах, Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт гадаадын иргэдийн ажил эрхлэлтийн асуудал болон гадаад улсад хөдөлмөр эрхлэгчдийн асуудлыг зохицуулах үүрэгтэй. ХНХЯ-ны эрхэм зорилго нь хөдөлмөрлөх таатай орчин болон хөдөлмөрийн зах зээл дэх тэгш боломжийг бүрдүүлэх явдал юм.

2023 онд хөдөлмөр нийгмийн хамгааллын яамны хийсэн томоохон ажлуудын үр дүнг доор харуулав.

- Итгэлцүүрийг Засгийн газрын 2023 оны 06 сарын 21-ний өдрийн хуралдаанаар шинэчлэн батлав.
- Улсын төсөв, Нийгмийн даатгалын сангийн 2023 оны төсөвт тодотгол хийж, итгэлцүүрийг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай 200.0 тэрбум төгрөгийн зардлыг тусгав.
- Тэтгэвэр тогтоолгож байгаа иргэд тухайн үеийн нийгмийн даатгалд төлсөн шимтгэлээ өнөөгийн үнэ цэнээр бодуулж тэтгэвэр тогтоолгох боломж бүрдсэн.
- Нийт 164.6 мянган тэтгэвэр авагчийн тэтгэвэр нэмэгдэж, тэтгэврийн зөрүү ойртсон.
- Тэтгэврийн доод хэмжээгээр тэтгэвэр авч байсан 37.0 мянган тэтгэвэр авагчийн тэтгэвэр нэмэгдлээ
- Ажлын дадал туршлага эзэмшүүлэх үйлчилгээнд 11942 иргэн хамрагдаж 285 сая төгрөг зарцуулж 1186 иргэн ажлын байртай болсон байна. Мэргэжлийн боловсрол, сургалтын байгууллагын суралцагчдыг ажил олгогчид дагалдуулан суралцуулах арга хэмжээнд 120 иргэн хамрагдаж, 23.7 сая төгрөгийг зарцуулж, 60 ажлын байр бий болсон байна.
- Гарааны бизнесийг дэмжих арга хэмжээнд 393 баг, 1412 иргэн хамрагдаж 284.3 сая төгрөгийг зарцуулсан байна.
- Гарааны санхүүгийн дэмжлэг олгох арга хэмжээнд 45 багийн 107 иргэн хамрагдаж, 489 сая төгрөг зарцуулж, 110 ажлын байр бий болсон байна.
- Залуучуудын хөдөлмөр эрхлэлтийн үйлчилгээний төвд сургалт зохион байгуулахад 1851 иргэн хамрагдаж 117.4 сая төгрөгийг зарцуулсан байна.
- Цагийн ажилд зуучлах арга хэмжээнд өссөн дүнгээр нийт 8921 иргэн хамрагдаж 47.7 сая төгрөгийг зарцуулж 7300 иргэн ажлын байраар хангагдсан байна.
- Мөн Улсын хэмжээний Старт-ап шалгаруулах арга хэмжээний хүрээнд 481 иргэн хамрагдаж, 110 ажлын байр бий болж, 148.9 сая төгрөгийг зарцуулсан байна.

Татварын Ерөнхий Газар (ТЕГ)

Татварын ерөнхий хуульд зааснаар Үндэсний татварын алба нь татварын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага (ТЕГ), аймаг, нийслэл, дүүргийн татварын газар, хэлтэс, сумын татварын тасаг, татварын улсын байцаагчаас бүрдэнэ. ТЕГ нь ЗГ-ын санхүүгийн асуудал хариуцсан байгууллага болох Сангийн Яамны харьяа байгууллага бөгөөд түүний удирдлагад ажилладаг.

ТЕГ-ын үндсэн чиг үүрэг нь татварын хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулах, татвар төлөгчийг мэдээллээр ханган зөвлөгөө өгөх, сургалт, сурталчилгаа явуулах, татварын хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд хяналт тавих, улс, орон нутгийн төсвийн орлогыг бүрдүүлэх явдал юм.

Гаалийн ерөнхий газар (ГЕГ)

Монгол Улсын Гаалийн үйл ажиллагааг гаалийн төв байгууллага болох ГЕГ удирдан чиглүүлдэг бөгөөд түүний харьяанд аймаг, нийслэлийн гаалийн албууд хамаарна. ГЕГ нь гаалийн хууль тогтоомжийг үндэсний хэмжээнд хэрэгжүүлэх үндсэн чиг үүрэг бүхий төрийн захиргааны төв байгууллага бөгөөд Сангийн Яамны хяналт дор үйл ажиллагаагаа явуулдаг.

ГЕГ-ын үндсэн чиг үүрэг нь гаалийн хуулийг үндэсний хэмжээнд хэрэгжүүлэх, түүний нийцлийг хянах, гаалийн хяналтын стратегийг тодорхойлох, гаалийн алба хэлтсийн үйл ажиллагааг зохицуулах, Гаалийн Хөгжлийн Хөтөлбөрийг боловсруулах, хэрэгжүүлэх юм.

Үндэсний аудитын газар (ҮАГ)

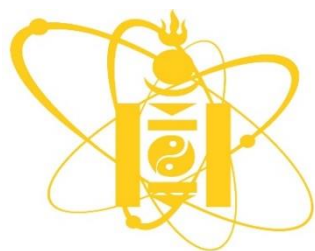
Үндэсний аудитын газар нь Монгол Улсын аудитын дээд байгууллага бөгөөд Монгол Улсын хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрт захирагдана.

Үндэсний аудитын газар болон Монгол Улсын Ерөнхий аудиторын үйл ажиллагаанд Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн дарга, Улсын Их Хурлаас бусад байгууллага, албан тушаалтан хяналт тавих, үүрэг даалгавар өгөхийг хориглоно.

Улсын Их Хурлаас бусад төрийн байгууллагуудын үйл ажиллагаанд санхүүжилтийн эх үүсвэрээс нь үл хамааран аудит хийх бүрэн эрхтэй байдаг.

ҮАГ нь Гүйцэтгэлийн аудитын газар, Санхүүгийн аудитын газар, Нийцлийн аудитын газар, Бодлого, төлөвлөлтийн газар, Хуулийн хэлтэс гэсэн таван газар, хэлтсээс бүрддэг.

Цөмийн Энергийн Комисс (ЦЭК)

Монгол Улсад цацраг идэвхт ашигт малтмал болон цөмийн энергийг энхийн зорилгоор ашиглах, цөмийн технологи нэвтрүүлэх судалгааг хөгжүүлэх, цөмийн болон цацрагийн хамгаалалт, аюулгүй байдлыг хангах, хүний нөөцийг бэлтгэх нөхцөл, боломжийг бүрдүүлэх зорилт тавьж ажилладаг.

Цөмийн Энергийн Комиссын үндсэн үйл ажиллагаанууд нь цацраг идэвхт ашигт малтмал болон цөмийн энергийн ашиглалтыг зохицуулах Засгийн Газрын бодлогыг хэрэгжүүлэх; цөмийн байгууламж, материал, цацраг идэвхт ашигт малтмалтай холбоотой тусгай зөвшөөрлийг олгох эсвэл цуцлах; Монгол Улсын цөмийн энергийн салбарын шинжлэх ухааны судалгааны үйл ажиллагааг зохицуулах, хянах; цөмийн болон цацрагийн аюулгүй байдлыг хангах үүрэгтэй.

Цөмийн Энергийн Комисс нь Тамгын газар, Цөмийн технологийн бодлогын газар, Цөмийн аюулгүй байдлын бодлогын газар, Гадаад хамтын ажиллагааны хэлтэс гэсэн дөрвөн газар, хэлтсээс бүрддэг.

Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газар (ТӨБЗГ)

Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг
**ТӨРИЙН ӨМЧИЙН БОДЛОГО,
ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ГАЗАР**

Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын хүрээнд Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хууль, Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах, төрийн өмчийн талаарх бодлого боловсруулан хэрэгжүүлэх, менежментийг сайжруулах, төрийн өмчит болон төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдэд сайн засаглалыг хөгжүүлэх замаар өмчийн үр өгөөжийг нэмэгдүүлэх, худалдан авах ажиллагааг олон улсын жишигт хүргэж, ил тод, өрсөлдөх тэгш боломжийг хангах чиглэлээр ажиллаж байна.

5.7 Олборлох салбар дахь төрийн оролцоо

5.7.1 Төрийн өмчит аж ахуйн нэгжийн тодорхойлолт

ОУИТБС-ын Стандарт-д тайлагналын зорилгоор төрийн өмчит аж ахуйн нэгж (ТӨААН)-үүдийг “Засгийн газрыг төлөөлөн олборлох үйл ажиллагаа эрхэлдэг бүхэлдээ эсхүл ихэнх нь төрийн эзэмшлийн компани” хэмээн тодорхойлсон. ОУИТБС-ын Стандартаар ОТОБ нь үндэсний хууль эрх зүй, ЗГ-ын бүтэц, зохион байгуулалтын онцлогт нийцүүлэн ТӨААН-ийн тодорхойлолтыг баримтжуулахыг хөхүүлэн дэмждэг.

Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуульд төрийн өмчит аж ахуйн нэгжийг дараах байдлаар ангилж, тодорхойлсон байдаг. Үүнд:

- Төрийн өмчит,
- Төрийн өмчийн оролцоотой,
- Төрийн өмчит үйлдвэрийн газар,
- Төрийн өмчит аж ахуйн тооцоотой үйлдвэрийн газар,
- Орон нутгийн өмчит үйлдвэрийн газар,
- Орон нутгийн өмчит аж ахуйн тооцоотой үйлдвэрийн газар зэргээр ангилна.

Төрийн болон орон
нутгийн өмчийн тухай
хуулийн 13 дугаар

“Төр чиг үүргээ хэрэгжүүлэх болон нийгмийн хэрэгцээг хангах зорилгоор төр өөрийн өмчөөр дангаараа байгуулсан хуулийн этгээдийг төрийн өмчит хуулийн этгээд гэнэ”

Төрийн болон орон
нутгийн өмчийн тухай
хуулийн 21.1 дүгээр

“Төрийн өмчийн хувьцаатай буюу төр хувь хөрөнгөө оруулсан хуулийн этгээдийг төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээд гэнэ” гэж заасан байдаг.

5.7.2 Олборлох салбар дахь төрийн оролцоог зохицуулах хууль эрх зүй

Монголд төрийн өмчийн аж ахуйн нэгжүүдийг “Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай, “Компанийн тухай” хуулиар зохицуулдаг. Төрийн ба орон нутгийн өмчийн тухай хуулиар төрийн өмчит компани байгуулах үйл явц ба тэдгээрийн төрийн төлөөллийн асуудлыг зохицуулдаг. Мөн энэ хууль төрийн ба орон нутгийн өмч, түүний дотор ТӨК-ийн өмчлөх эрхийн асуудлыг хамардаг.

Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт орсноор Төрөөс эрдэс баялгийн салбарт баримтлах бодлого хүчингүй болсон бөгөөд түүний

оронд “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого, түүний хүрээнд батлагдсан Шинэ сэргэлтийн бодлого хүчин төгөлдөр хэрэгжиж байна.

Олборлох салбар дахь төрийн оролцоог зохицуулсан дараах хууль тогтоомжууд хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байна.

Хууль:

- Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хууль
- Компанийн тухай хууль
- Хөрөнгө оруулалтын тухай хууль
- Ирээдүйн өв сангийн тухай хууль
- Үндэсний баялгийн сангийн тухай хууль
- Ашигт малтмалын тухай хууль

УИХ-ын тогтоолууд:

- Тодорхой ордыг стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордод хамааруулах тухай
- Оюутолгой ордыг ашиглах хөрөнгө оруулалтын гэрээний тухай
- Таван толгойн нүүрсний ордыг ашиглах зарим асуудлын тухай
- Төрөөс эрдэс баялгийн салбарт баримтлах бодлого батлах тухай

Засгийн газрын тогтоол

- Эрдэнэс-Тавантолгой ХК байгуулах тухай
- Эрдэнэс-Оюутолгой ХХК байгуулах тухай
- Стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордуудыг эдийн засгийн эргэлтэд оруулах ажлыг эрчимжүүлэх талаар авах арга хэмжээний тухай
- “Эрдэнэс Монгол” ХХК-ийн үйл ажиллагааны талаар авах зарим арга хэмжээний тухай

Одоогийн хууль эрх зүйн орчинд Монгол Улс нь “Эрдэнэс Монгол” ХХК болон тэдгээрийн охин компаниудаар дамжуулан стратегийн ордууд дээр хувь эзэмшиж, оролцож байна.

“Эрдэнэс Монгол” ХХК нь 2007 оны 2 дугаар сарын 22-ны өдөр Монгол Улсын стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын орд болон стратегийн ач холбогдол бүхий эрдэс баялгийн ордыг ашиглахтай холбоотой харилцаанд төрийн төлөөллийг хэрэгжүүлэх зорилгоор үүсгэн байгуулагдсан. Өнөөдрийн байдлаар компани нь “Эрдэнэс Тавантолгой” ХК, “Эрдэнэс Оюутолгой” ХХК, “Багануур” ХК, “Шивээ-Овоо” ХК, “Мон-Атом” ХХК, “Эрдэнэс Шивээ Энержи” ХХК, “Эрдэнэс Метан” ХХК, “Эрдэнэс Ассет Менежмент” ХХК-иудын 50 буюу түүнээс дээш хувийн хувьцааг эзэмшиж байна. Мөн “Оюу толгой” ХХК-ийн Монголын талын 34 хувийг өөрийн охин компаниар дамжуулан эзэмшиж, Тавантолгой - Гашуунсухайт чиглэлийн авто замын ашиглалт, засвар үйлчилгээг хариуцан ажилладаг “Гашуун Сухайт Авто Зам” ХХК-ийг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн үндсэн дээр байгуулан ажиллуулж байна.

5.7.3 ЗГ болон ТӨААН-ийн олборлох салбарын компаниуд дахь эзэмшил, эзэмшилд гарсан өөрчлөлтийн шилжүүлгийн нөхцөл

Компанийн тухай хуулийн 2.6-ын дагуу төрийн өмчит компанийн хувьд өмчлөгч нь төрийг төлөөлж Улсын Их Хурал, орон нутгийн өмчит компанийн хувьд тухайн орон нутгийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал байх бөгөөд тэдгээрийг төлөөлж хувьцаа эзэмшигч нь ЗГ болон орон нутгийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлаас эрх олгосон этгээд байж болно.

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

ОУИТБС-ын Стандартын 2.6.а.ii-д ЗГ болон ТӨААН нь тухайн улсад үйл ажиллагаа явуулж буй уул уурхай, газрын тос болон байгалийн хийн компаниудад эзэмших өөрсдийн хувь эзэмшлийн түвшнийг ил тод болгоно. Энэ нь ТӨААН-үүдийн салбар болон хамтарсан аж ахуйн нэгжид бас хамааралтай бөгөөд тайлангийн хугацаанд эзэмшилд гарсан өөрчлөлтийн тухай мэдээллийг ил тод болгох шаардлагатай. Нэгтгэл тайланд хамрагдсан 12 ТӨААН-ээс 6 нь ил тод болгох мэдээллээ ирүүлсэн, харин Тавантолгой ХК, Дарханы төмөрлөгийн үйлдвэр ХХК, Багануур ХК, Оюутолгой ХХК, Эрдэнэс Тавантолгой ХХК, Могойн гол ХК зэрэг 6 компани мэдээлэл ирүүлээгүй байна.

Хүснэгт 63. ТӨААН-ийн хувьцаа эзэмшигчдийн мэдээлэл

№	ТӨААН	Тусгай зөвшөөрлийн тоо	Ашигт малтмал	Хувьцаа эзэмшигчдийн нэр	Эзэмшлийн хувь
1	Тавантолгой ХК	1	Нүүрс	Шандас импекс ХХК	16%
				Ажнай корпораци ХХК	20%
				Орон нутгийн өмч	51%
				Бусад хувьцаа эзэмшигчид	13%
2	Монголросцветмет ТӨҮГ	26	Нүүрс, зэс, алт, жонш, гянтболд, төмөр, шохойн чулуу	Засгийн газар	100%
3	Эрдэнэс Монгол ХХК	1	Нүүрс, мөнгө	Засгийн газар	100%
4	Эрдэнэс Тавантолгой ХХК	8	Нүүрс	Засгийн газар	85%
				ААН	1%
				Иргэд	15%
5	Эрдэнэт үйлдвэр ТӨҮГ	10	Зэс, дайрга	Засгийн газар	100%
6	Багануур ХК	3	Нүүрс, хайрга, элс	Засгийн газар	75%
				Монголиан нэшнл коал корпорэйшн	21%
				Бусад жижиг хувьцаа эзэмшигчид	4%
				Засгийн газар	90%
7	Шивээ-Овоо ХК	1	Нүүрс	Бусад жижиг хувьцаа эзэмшигчид	10%
				Засгийн газар	34%
8	Оюутолгой ХХК	3	Дайрга, Алт, Зэс, Холимог металл, шавар элс	Туркойз Хилл Ресурс Рио тинто	66%
				Засгийн газар	100%
9	Дарханы төмөрлөгийн үйлдвэр ХХК	3	Төмрийн хүдэр	Засгийн газар	100%
10	Баянтээг ХК	1	-	-	-
11	Бадрах энерги ХХК	3	Уран	Засгийн газар	34%
				Аревамонгол ХХК	66%
12	Могойн гол ХК	2	Нүүрс	Засгийн газар	51%
				Бусад жижиг хувьцаа эзэмшигчид	49%

5.7.4 Төрийн эзэмшилд гарсан өөрчлөлт

2023 онд нэгтгэлд хамрагдсан ТӨААН-үүдийн эзэмшилд ямар нэгэн өөрчлөлт гараагүй бөгөөд ТӨААН-үүдийн эзэмшлийн мэдээллийг 5.7.3 хэсгээс үзнэ үү.

5.7.5 Олборлох салбар дахь ТӨААН-ийн гүйцэтгэх үүрэг

Манай улсын хувьд ТӨААН-ийн эдийн засагт гүйцэтгэх үүргийг тодорхойлохдоо нэгдүгээрт, эдийн засгийн өсөлтийг дэмжих, тухайн зах зээлийн нийт нийлүүлэлт, бүтээмжид нөлөөлөх нөлөөг тодорхойлох, хоёрдугаарт, төсвийн орлого бүрдүүлэлтэд гүйцэтгэх үүргийг тооцох, гуравдугаарт, хөдөлмөрийн зах зээлийн тэнцвэрт нөлөөлж тогтворжуулах чиг үүргийн хүрээгээр хязгаарлаж шинжлэхээр арга зүйгээ боловсруулсан бөгөөд төрийн эдийн засагт гүйцэтгэх чиг үүргийг тодорхойлохын тулд төрийн өмчийн аж ахуйн нэгжийн эдийн засгийн харилцаанд оролцох нөхцөлийг зохицуулж буй эрх зүйн орчныг судлах шаардлагатай болсон.

ТӨААН-ийн төсвийн орлого бүрдүүлэлтэд үзүүлэх нөлөө өндөр байгаа хэдий ч төсөвт төвлөрүүлсэн татвар, хураамжийн бүтцийн хувьд авч үзвэл, төрийн өмчийн ногдол ашгийн хэмжээ харьцангуй бага байгаа нь төрийн өмчийн компаниудын хувьд өмчийн өгөөж буюу хувьцаа эзэмшигчийн хүртэх үр өгөөж хангалтгүй байна гэж шууд дүгнэхэд хүргэж байна. Иймд ялангуяа зохицуулалттай зах зээлд ажиллаж байгаа, эсвэл гадаад зах зээлээс бүтээгдэхүүний үнэ ханш хамааралтай байдаг аж ахуйн нэгжүүдийн хувьд зардлын хяналтыг сайжруулах, бүтээмжийг дэмжсэн технологийн шинэчлэлийг хийх, бүтцийг оновчтой тогтоож, ажиллах хүчний зардлыг хянах замаар ашгийг өсгөх зорилтыг хатуу тогтоож өгдөг, улмаар гүйцэтгэх удирдлагад бүрэн эрхийг оновчтой шилжүүлэхийн зэрэгцээ эдийн засгийн зорилтыг нь тооцож гүйцэтгэлд нь хяналт тавьдаг зарчимд шилжих нь зүйтэй. Ингэснээр ашиг өсөх, улмаар төрийн өмчийн ногдол ашиг, аж ахуйн нэгжийн ашгийн татварын хэлбэрээр төсөвт төвлөрүүлэх орлогын дүнг нэмэгдүүлэх боломжтой.

5.7.6 Уул уурхай олборлох салбарын нэгтгэлд хамрагдсан ТӨААН-үүд

“Эрдэнэт Үйлдвэр” ТӨҮГ

Эрдэнэт Үйлдвэр нь дэлхийд томоохонд тооцогддог зэсийн уурхай, баяжуулах үйлдвэр юм. Анх 1978 онд Монгол – Орос хоёр орны ЗГ хоорондын гэрээний дагуу үүсгэн байгуулагдаж үйл ажиллагаагаа эхэлсэн.

Монгол Улсын Засгийн газар 2019 оны 3 дугаар сарын 21-ний өдөр тогтоол гаргаж, “Эрдэнэт үйлдвэр”-ийг төрийн өмчит үйлдвэрийн газар болгон өөрчилж, дүрмийг баталсан. Мөн 2022 оны 225 дугаар тогтоолоор “Эрдэнэс Монгол” нэгдлийн компаниудыг группийн зарчмаар ажиллуулахаар тогтож, “Эрдэнэт үйлдвэр”, “Монголросцветмет ТӨҮГ”-уудыг нэгдлийн харьяанд нэгтгэсэн.

2023 онд 415,582,045,950 төгрөгийн ногдол ашгийг зарлаж улсын төсөвт төвлөрүүлсэн байна.

“Монголросцветмет” ТӨҮГ

Монголросцветмет нь хайлуур жоншны уул уурхайн үйлдвэрлэл явуулдаг бөгөөд одоогийн байдлаар гурван далд уурхайн орд, хоёр ил уурхайн орд болон боловсруулах үйлдвэрийн хүчин чадалтай компани юм. Компани нь хүчил болон төмөрлөгийн хайлуур жоншны, мөн алтыг баяжуулан боловсруулах үйл ажиллагаа явуулдаг.

Өнөөдрийн байдлаар үйлдвэрийн газар нь Улаанбаатар хотод Захиргаа, Хэнтий аймгийн Бор-Өндөр суманд орших “Бор-Өндөр”уулын баяжуулах үйлдвэр, Төв аймгийн Заамар сумын нутагт орших “Шижир алт” ХХК, “Зэрэгцээ” алтны үйлдвэрүүдийг багтаан үйл ажиллагаа явуулж байна. Оросын Засгийн Газрын эзэмшиж байсан 49 хувь Монгол улс дахь хувийн эзэмшилд 2016 онд шилжсэн ба Монгол улсын Засгийн газар 100 хувь эзэмшиж байна.

Үйлдвэрийн газар нь:

- Хайлуур жоншны хүдэр олборлолт, баяжуулалт;
- Төмрийн хүдрийн олборлолт, баяжуулалт;
- Алт олборлолт, баяжуулалт;
- Хайрга, дайрга, элс үйлдвэрлэл,
- Геологи хайгуулын ажлын чиглэлээр тус тус үйл ажиллагаагаа явуулан, жилд 550-600 мянган тонн хайлуур жоншны хүдэр, 2.4 сая тонн төмрийн хүдэр олборлон, 320-400 мянган тонн төмрийн хүдрийн баяжмал боловсруулж, 110-120 мянган тонн жоншны баяжмал үйлдвэрлэн, 2.0 сая тонн алт агуулсан элс угааж нийт 1550 гаруй хүнийг ажлын байраар тогтмол ханган ажиллаж байна.

Монгол Улсын Засгийн газрын 2024 оны 05 дугаар сарын 01-ний өдрийн 179 дүгээр тогтоолын дагуу 2023 оны ногдол ашгийн төлбөр 8,657.2 сая төгрөгийг 2024 оны 05 дугаар сарын 08-ны өдөр бүрэн төлж ажилласан байна.

“Эрдэнэс тавантолгой” ХК

“Эрдэнэс тавантолгой” төсөл 2010 оны 08 дугаар сарын 27-нд хэрэгжих эхлэл тавигдаж, уурхайн уулын ажил албан ёсоор эхлэв. Энэ дагуу Тавантолгойн нүүрсний орд газарт ашиглалтын үйл ажиллагаа явуулах үүрэг бүхий “Эрдэнэс Тавантолгой” ХК-г УИХ, Засгийн газрын шийдвэрийн дагуу 2010 оны 12 дугаар сарын 23-нд байгуулж, үйл ажиллагаагаа эхэлсэн.

“Эрдэнэс Тавантолгой” компани нь 2023 оноос биржийн арилжааг амжилттай нэвтрүүлж олборлосон нүүрсээ хил нөхцөлтэйгөөр өндөр үнээр борлуулах ажлыг тогтмолжуулж, компанийн ашиг орлогыг нэмэгдүүлэн ажиллаж байна. Үүний үр дүнд 2022 онд 1.3 их наяд төгрөгийн цэвэр ашигтай ажиллаж 1072 хувьцаа эзэмшигч Монгол Улсын 3.4 сая иргэнд 345 тэрбум төгрөгийн ногдол ашиг хуваарилсан бол 2023 онд 3.5 их наяд төгрөгийн цэвэр ашигтай ажиллаж 3.4 сая иргэнд 844 тэрбум төгрөгийн ногдол ашиг хуваарилсан байна.

Тус компани нь “Уул уурхай - Дэд бүтэц - Аж үйлдвэрлэл” Хөгжлийн жишиг загвараар төмөр зам, хатуу хучилттай автозам, нүүрс баяжуулах үйлдвэр, бүс нутгийг эрчим хүч ба усаар хангах төсөл болон төмөр замын нүүрс ачиж буулгах байгууламж зэрэг дэд бүтцийн томоохон төслийг хэрэгжүүлж байгаа аж.

“Тавантолгой” ХК

ТАВАНТОЛГОЙ ХК

Тус уурхай нь зах зээлийн нөхцөлд зохицон 1994 оны 12 дугаар сарын 05-ны Засгийн газрын өмч хувьчлалын комиссын хурлын 42 тоот тогтоолоор төрийн өмч давамгайлсан Тавантолгой ХК болсон байна. 1995 оноос эхлэн Тавантолгой ХК нь орон нутгийн өмчит компани хэлбэрээр үйл ажиллагаагаа явуулж байна. Тавантолгойн нүүрсний орд нь Өмнөговь аймагт, Хятад – Монголын хилээс ойролцоогоор 270 км-ийн зайтай байрладаг.

2022 оны ТУЗ-ийн 12-р сарын 26-ны өдрийн 25 дугаар тогтоолоор компанийн бүтэц, зохион зохион байгуулалтыг өөрчлөн баталж нийт 407 орон тоотойгоор, 3 сая тонн нүүрс олборлохоор 2023 оны Бизнес төлөвлөгөөг баталсан бөгөөд жилийн эцэст 3,573.3 мян.тонн буюу 119.1%-ийн гүйцэтгэлтэй ажилласан байна. Мөн 2023 онд 3.1 сая тонн нүүрсний борлуулалт хийсэн бөгөөд үүнээс экспортын борлуулалт 2.5 сая тонн болжээ. Улмаар борлуулалтын орлого 1.1 их наяд төгрөгт хүрч 283.5 тэрбум төгрөгийг улсын төсөвт төвлөрүүлсэн ашигтай ажилласан байна.

“Багануур” ХК

БАГАНУУР ХК

Компани нь 1978 онд үүсгэн байгуулагдаж 1995 онд хувьцаат компани болж 2012 онд “Эрдэнэс монгол” ХХК-ийн охин компани болсон байна. Нөхөн сэргээлтийг 1999 оноос эхлэн 190.5 га талбайд хийсэн байна.

Үйлдвэрлэлийн жилийн хүчин чадал 4.0 сая.тн бөгөөд дотоодын хэрэглэгчдийн нүүрсний хэрэгцээнээс хамаарч 3.6-3.8 сая.тн нүүрсийг олборлож 16.0-18.0 сая шоо метр хөрс хуулж, авто тээвэртэй болон тээвэргүй хосолсон ашиглалтын системээр олборлолт явуулдаг. Монгол улсын нүүрсний хэрэгцээний 60%, төвийн бүсийн нүүрсний хэрэгцээний 70 гаруй хувийг дангаараа хангаж ирсэн. 0-200 мм бутармагтай нүүрсийг вагон болон бусад жижиг авто тээврийн хэрэгслээр хэрэглэгчдэд нийлүүлдэг.

“Багануур” ХК-ийн борлуулалтын орлого сүүлийн 3 жилд дунджаар 14.7% хувиар өссөн байна. 2023 оны гүйцэтгэлээр 212.6 тэрбум төгрөгийн орлого олж, 222.1 тэрбум төгрөгийн зардал гарган, 9.5 тэрбум төгрөгийн алдагдалтай ажилласан бөгөөд төлөвлөсөн алдагдлыг 249.0 сая төгрөгөөр, өмнөх жилээс 24.1 тэрбум төгрөгөөр бууруулсан үр дүн гарчээ. Мөн 2022 онд 69 тендер зарласнаас 29 тендер амжилттай болж байсан бол, 2023 онд 156 тендер зарласнаас 124 нь амжилттай болсон байна.

“Дарханы төмөрлөгийн үйлдвэр” ТӨХК

Дархан-Уул аймгийн Дархан, Хонгор сумдын нутагт металлургийн үйлдвэрлэл, цутгуур, ган бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийн чиглэлээр 41 "Дархан" үйлдвэрлэл, технологийн паркийг байгуулж, ширэм, ган бэлдэц, барилгын арматур, булан төмөр, метал эдлэл, метал хийц, ХАА-н тоног төхөөрөмжийн сэлбэг хэрэгсэл үйлдвэрлэхээр төлөвлөж байна.

Тус байршилд “Эрдэнэс Монгол” ХХК-ийн охин компани “Дарханы төмөрлөгийн үйлдвэр” ХХК Төмөртэйн төмрийн хүдрийн стратегийн ордыг түшиглэн металлургийн чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж байна.

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

2023 оны эхний хагас жилийн хугацаанд 18,589 тонн ган бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж Гангийн үйлдвэрлэлийн төлөвлөгөөгөө 103%-иар биелүүлсэн бол 601,552 тонн төмрийн хүдрийн баяжмал үйлдвэрлэж уул уурхайн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх төлөвлөгөөгөө 93,6% гүйцэтгэсэн байна. Мөн зөвхөн Бэлдэц үйлдвэрлэх цехэд түүхий эд материалаас 1,9 тэрбум төгрөгийн хэмнэлтийг хийж, эхний хагас жилийн байдлаар компанийн татварын дараах цэвэр ашиг 12,2 тэрбум төгрөгт хүрсэн байна.

Сүүлийн хагас жилд уул уурхайн үйлдвэрлэлийн хувьд 1,5 сая тонн гаруй хөрс хуулалт хийж, 940 мянган тонн хүдэр олборлолт хийхээр төлөвлөж байна. Гангийн үйлдвэрийн тухайд сүүлийн хагас жилд 14,400 тонн цувимал бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж 15,408 тонн хаягдал төмөр боловсруулан, 15,500 гаруй бэлдэц үйлдвэрлэх төлөвлөгөөтэй ажилласан байна.

“Эрдэнэс Монгол” ХК

“Эрдэнэс Монгол” ХХК нь 2007 оны 2 дугаар сарын 22-ны өдөр Монгол Улсын стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын орд болон стратегийн ач холбогдол бүхий эрдэс баялгийн ордыг ашиглахтай холбоотой харилцаанд төрийн төлөөллийг хэрэгжүүлэх зорилгоор үүсгэн байгуулагдсан.

Өнөөдрийн байдлаар компани нь “Эрдэнэс Тавантолгой” ХК, “Эрдэнэс Оюутолгой” ХХК, “Багануур” ХК, “Шивээ-Овоо” ХК, “Мон-Атом” ХХК, “Эрдэнэс Шивээ Энержи” ХХК, “Эрдэнэс Метан” ХХК, “Эрдэнэс Ассет Менежмент” ХХК-иудын 50 буюу түүнээс дээш хувийн хувьцааг эзэмшиж байна. Мөн “Оюу толгой” ХХК-ийн Монголын талын 34 хувийг өөрийн охин компаниар дамжуулан эзэмшиж, Тавантолгой - Гашуунсухайт чиглэлийн авто замын ашиглалт, засвар үйлчилгээг хариуцан ажилладаг “Гашуун Сухайт Авто Зам” ХХК-ийг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн үндсэн дээр байгуулан ажиллуулж байна.

Эрдэнэс Монгол нэгдлийн эздийн өмч 2023 онд нийт 9,174,872,726,043.16 төгрөг байна.

Хүснэгт 64. Эрдэнэс Монгол ХХК-ийн эздийн өмч, 2023 оны байдлаар

Компанийн нэр	Эздийн өмч
Эрдэнэс Тавантолгой ХК	9,125,403,455,367.0
Багануур ХК	1,573,077,000.0
Шивээ Овоо ХК	1,207,719,100.0
Мон-Атом ХХК	100,000,000.0
Дарханы Төмөрлөгийн үйлдвэр ТӨХК	21,353,312,476.1
Хөтөл цемент шохой ТӨХК	11,945,269,000.0
Эрдэнэс УТП ХХК	10,000,000.0
Эрдэнэт Үйлдвэр ТӨҮГ	2,658,321,900.0
Монголросцветмет ТӨҮГ	1,226,788,000.0
Монгол газрын тос боловсруулах үйлдвэр ТӨХК	9,394,783,200.0
Нийт	9,174,872,726,043.2

Эх сурвалж: Эрдэнэс Монгол ХХК

“Бадрах энерги” ХХК

Бадрах Энержи ХХК Дорноговь аймгийн нутагт нөөцөөрөө дэлхийд дээгүүрт орох Зөөвч-Овоо ураны ордын нарийвчилсан судалгааг хийж байна. Зөөвч-Овоо төсөл нь Монгол Улсын ураны салбар дахь төслүүдээс хамгийн ахисан шатанд ирээд буй төсөл юм. Компани

нийт 86 ажилтан, ажиллагсадтай ба үүний 96 хувь нь Монгол ажилчид юм.

2023 онд Бадрах энерги ХХК-ийн хувь эзэмшилд өөрчлөлт ороогүй бөгөөд 2013 оны 10 дугаар сард байгуулсан Хувьцаа эзэмшигчдийн гэрээ ёсоор хувьцааны 34 хувийг Монгол Улсын төрийн өмчит Мон-Атом ХХК, 66 хувийг Францын Орано группийн хөрөнгө оруулалттай Арева Монгол ХХК эзэмшиж байна.

“Баянтээг” ХК

Баянтээгийн нүүрсний орд нь Өвөрхангай аймгийн баруун өмнө хэсэгт Нарийнтээл сумын нутагт орших бөгөөд аймгийн төвөөс 130 км, Улаанбаатар хотоос 560 км зайд оршино. 1995 оны 9 дүгээр сараас Монгол Улсын “Аж ахуйн нэгжийн тухай” хуулийн дагуу “Баянтээг” ХК болон өөрчлөгдөж 70% нь орон нутгийн өмч, 30% нь хувьцаа эзэмшигчдийн өмч болсон.

1962 онд жилд 25,0 мян,тн нүүрс олборлох хүчин чадлаар байгуулагдаж, 1978 онд гүйцэтгэсэн нарийвчилсан хайгуулаар нөөцийг үйлдвэрлэлийн зэрэгт шилжүүлэн 29.6 сая.тн –ийн нөөцтэй гэж тогтоосон. Тус уурхай нь үндсэн 3 цех тасагтай, /Захиргаа аж ахуй, Үндсэн үйлдвэр, Туслах үйлдвэр / үйл ажиллагаа явуулж байна.

“Шивээ-Овоо” ХК

Шивээ Овоогийн хүрэн нүүрсний орд газар нь Улаанбаатар хотоос зүүн урагшаа 260 км-т Говьсүмбэр аймгийн Шивээговь сумын нутагт Улаанбаатар-Бээжингийн олон улсын төмөр замын дэргэд далайн төвшнөөс 1180-1230 метрт оршино.

Шивээ Овоогийн нүүрсний орд нь нийт 29500.0 га талбайг хамардаг бөгөөд нийт 2,708.7 сая тонн нүүрсний нөөцтэй буюу Шинэ-Ус, Өехийн цагаан, Ногоон тойрмын гэсэн 3 хэсгүүдээс бүрдэнэ. 2022 оны Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөнд тусгагдсан Байгаль орчны нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хуулийн 3.1.11-д, 9.6-д тус тус заасны дагуу Дүйцүүлэн хамгаалах ажлын хүрээнд Говьсүмбэр аймгийн Тусгай хамгаалалттай Чойрын богд ууланд ан амьтанд био техникийг өвөлжилтийг давах, өсөж үржихэд нь хувь нэмрээ оруулах, мөн уурхайн ажилтан, хамт олон байгаль эх орноо хайрлах хүрээнд 2023 оны 01-р сарын 06-ний өдөр буюу 4 дэх удаагийн ажлаар 5-н цэгт Хужир тараах ажлыг зохион байгууллаа.

“Оюутолгой” ХХК

Оюу толгой нь зэс, алт, мөнгө агуулсан хэд хэдэн ордоос бүрддэг. Ордууд нь хойд талаараа Хюго Дамметийн хойд бүсээс зэргэлдээх Хюго Дамметийн өмнөд бүсээр дамжин Оюутны орд хүртэл, урд талаараа Херуга орд хүртэл үргэлжилдэг 12 км гаруй үргэлжилдэг бөгөөд ил уурхай нь өмнөд Оюу орд руу ордог. Оюу толгойд гурван орд илрүүлсэн. Оюутолгойн анхны хүдрийг 2012 оны 4-р сард ил уурхайгаас олборлосон. Өдөрт 100,000 тонн олборлох хүчин чадалтай 560 орчим хүн 12 цагийн ээлжээр ажиллаж байна. Оюу толгойн баяжуулах үйлдвэр нь Монгол Улсад баригдсан хамгийн том аж үйлдвэрийн нэгж бөгөөд 255 метр урт, 144 метр өргөн талбайд өдөрт 100,000 тонн хүдэр боловсруулах хүчин чадалтай. Оюутолгойн нийт хөрөнгийн 80 гаруй хувь нь гүний гүнд байдаг. Энэ нь дэлхийн хамгийн шилдэг зэс-алтны хүдрийн биетүүдийн нэг юм. Уурхайн ашиглалтын хугацаанд зэсийн дундаж агуулга 1.66 хувь байх төлөвтэй байна.

Оюутолгой уурхай 2028-2036 онд ил болон далд уурхайн олборлолтын оргил үед жилд дунджаар 480 мянган тонн зэс олборлож, 2030 он гэхэд дэлхийн дөрөв дэх том зэсийн уурхай болно хэмээн төлөвлөж байна.

“Могойн гол”

Хөвсгөл аймгийн Цэцэрлэг сумын төвөөс урагш 20-д километрийн зайд Могойн голын нүүрсний томоохон орд газар байгааг аймгийн геологийн хайгуулын анги хайгуул судалгааны олон жилийн ажлын үр дүнд 1967, 1970 онд нээж, 1967 онд Бүрхээр толгой, Могойн дүмбэнд топо геодезийн 1:5000 масштабын зураглал хийж, 1968 оноос нарийвчилсан хайгуулын ажлыг эхлүүлсэн байна. Могойн голын уурхай өөрийн эзэмшлийн 174 га талбайтай бөгөөд үүнд 11.4 сая тонн нүүрсний нөөц байгаа гэсэн таамаг байна. Энэ талбайнхаа 85 га талбайд нь 2012 онд хайгуул хийлгэн 10.2 сая тонн нүүрсний нөөц байгааг тогтоолгон ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл авсан байна.

Уурхайн ТЭЗҮ 2,5-3 сая метр куб хөрс хуулж 250 мянган тонн нүүрс олборлох хүчин чадалтайгаар батлагдсан. 2022 онд 1,2 сая метр куб хөрс хуулж, 115 мянган тонн эрчим хүчний болон коксжих нүүрс олборлож зах зээлд борлуулахаар ажилласан бол 2023 онд 2,9 сая метр куб хөрс хуулж, 250 мянган тонн нүүрс олборлохоор уулын ажлын төлөвлөгөөгөө батлуулан ажилласан байна.

5.7.7 Засгийн газар болон ТӨААН-ийн санхүүгийн харилцаа

5.7.7.1 ЗГ болон ТӨААН-ийн санхүүгийн харилцааг зохицуулсан үндсэн дүрэм журам

ЗГ болон ТӨААН-үүдийн хоорондын харилцааг Төрийн болон Орон нутгийн өмчийн тухай хууль болон хуулийн дагалдах Төрийн өмчийг хэрэгжүүлэх журмуудаар зохицуулдаг. Энэхүү хуульд тусгайлан заагаагүй бол ЗГ болон ТӨААН-үүдийн хоорондын харилцааг Компанийн тухай хууль болон тухайн төрийн өмчит аж ахуйн нэгжийн Компанийн дүрмээр зохицуулдаг.

Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн 21.15-т Санхүү, төсвийн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн нийт төрийн өмчит болон төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн үйл ажиллагааны санхүүгийн үр дүн, тэдгээрээс төсвийн байгууллагын санхүү болон мөнгөн хөрөнгийн гүйлгээнд нөлөөлөх байдал, ажлын үр дүнд хяналт тавина гэж заасан.

Хуулийн 21.16-д Төрийн өмчит, төрийн өмч давамгайлсан хуулийн этгээд нь санхүү, төсвийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагаас зөвшөөрөл авсны үндсэн дээр зээл авч, үнэт цаас гаргана. Гэхдээ тухайн санхүүгийн жилд эргэн төлөгдөх нөхцөлтэйгөөр богино хугацаанд авах зээл, үнэт цаасанд хамаарахгүй.

Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн 21 дүгээр зүйлийн 13 дугаар заалтад Төрийн мэдлийн хувьцаа эзэмшигч нь төрийн өмчит болон төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдээс олгох ногдол ашгийн хувь хэмжээг тогтоох саналыг төлөөлөн удирдах зөвлөлд бичгээр гаргана. Харин Компанийн тухай хуулийн 46 дугаар зүйлийн 1 дүгээр хэсэгт Компанийн дүрэмд өөрөөр заагаагүй бол ТУЗ ногдол ашиг хуваарилах эсэх тухай шийдвэрийг гаргах бөгөөд уг шийдвэрт хувьцаа бүрд ногдох ашгийн хэмжээ, ногдол ашиг авах эрхтэй хувьцаа эзэмшигчдийн нэрсийн жагсаалт гаргах өдөр болон ногдол ашиг хуваарилах өдөр зэргийг тогтооно гэж заасан байна.

Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлд Засгийн газар нь төрийн өмчийн бүрэн бүтэн байдлыг Улсын Их Хурлын өмнө хариуцах бөгөөд дараах бүрэн эрхтэй гэж заасан. Үүнд:

- 1/ төрийн өмчийн талаарх төрийн бодлого, хууль тогтоомжийн биелэлтийг зохион байгуулах;
- 2/ төрийн өмчит хуулийн этгээдийн өөрт олгогдсон эд хөрөнгийг эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах хэмжээ, хязгаарыг энэ хуульд нийцүүлэн тогтоох;
- 3/ төрийн өөрийн өмчийн үл хөдлөх хөрөнгийг хувьчлалаас гадуур худалдах, шилжүүлэх тухай шийдвэр гаргах;
- 4/ хувьчлах хуулийн этгээд, эд хөрөнгийн жагсаалтыг батлах;
- 5/ хуульд өөрөөр заагаагүй бол төрийн өмчит хуулийн этгээдийг байгуулах, өөрчлөх, татан буулгах тухай шийдвэр гаргах, түүний дүрмийг батлах;
- 6/ төрийн өмчит болон төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн эд хөрөнгөөс бусад өмчийн этгээдтэй хамтран хуулийн этгээд байгуулах, хөрөнгө оруулах, оруулсан хувь хөрөнгөө татан авах талаар тухайн хуулийн этгээдээс гаргасан саналыг хэлэлцэж шийдвэрлэх;
- 7/ хуульд заасан тохиолдолд бусдын өмчлөлийн зүйлийг төрийн өмчид дайчлан авах шийдвэр гаргах, нийгэмчлэх санал, төсөл боловсруулж Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх;
- 8/ төрийн өмчийн эд хөрөнгийн нэгдсэн тооллогын дүн, төсвийн гүйцэтгэлийн тайланг Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлж, гарсан шийдвэрийг хэрэгжүүлэх;
- 9/ төрийн өмчит хуулийн этгээдийн улсын ба орон нутгийн төсөвтэй харилцах хуваарийг тогтоох, өөрчлөх;
- 10/ төрийн өмчит болон төрийн өмчийн оролцоотой банкны төрийн өмчид ногдох хэсгийг хувьчлах хөтөлбөр, банкин дахь төрийн өмчийн эд хөрөнгийг үнэлэх журмыг Монгол банктай зөвшилцөн батална
- 11/ хуульд заасан бусад бүрэн эрх.

Дээрх хуулийн заалтад үндэслэн Засгийн газар тогтоол гарган Төрийн өмчит ААН-ийн санхүүгийн харилцааг зохицуулж байна.

5.7.7.2 Хуримтлагдсан ашиг, ногдол ашиг

ТӨААН-ийн ногдол ашгийн бодлого нь холбогдох статусаасаа хамааран ялгаатай хууль эрх зүйгээр зохицуулагдана.

Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн 11.3-т заасны дагуу ТӨБЗГ нь төрийн өмчит хуулийн этгээдээс дагаж мөрдөх төлөвлөлт, ашиг орлогын хуваарилалтыг холбогдох байгууллагатай тохиролцон тогтоодог. Компанийн тухай хуулийн 46.1-д Компанийн дүрэмд өөрөөр заагаагүй бол төлөөлөн удирдах зөвлөл /байхгүй бол хувьцаа эзэмшигчдийн хурал/ ногдол ашиг хуваарилах эсэх тухай шийдвэрийг гаргах бөгөөд уг шийдвэрт хувьцаа бүрд ногдох ашгийн хэмжээ, ногдол ашиг авах эрхтэй хувьцаа эзэмшигчдийн нэрсийн жагсаалт гаргах өдөр болон ногдол ашиг төлөх өдөр зэргийг заана.

Компанийн тухай хуулийн дагуу ногдол ашиг төлсний дараа компани нь төлбөрийн чадвартай байх, өөрийн хөрөнгийн хэмжээ нь хувь нийлүүлсэн хөрөнгийн хэмжээ, давуу эрхийн хувьцааны төлөгдөөгүй ногдол ашиг, түүний татан буулгалтын үнэ зэргийн нийлбэрээс их байх, эргүүлэн худалдаж авах үүрэгтэй үнэт цаасаа бүрэн авсан байх зэрэг нөхцөл бүрдсэн үед энгийн хувьцаанд ногдол ашиг хуваарилна.

5.7.7.3 Зээл, зээлийн баталгаа

Банкны тухай хуулийн 7.2.Банк, түүний харилцагч болон гуравдагч этгээд нууц гэж үзсэн аливаа мэдээллийг 7.2.1-7.2.11-д дурдсанаас бусад тохиолдолд бусдад гаргаж өгөх, задруулах, ашиглахыг банкны хувьцаа эзэмшигч, төлөөлөн удирдах зөвлөлийн дарга, гишүүн, гүйцэтгэх удирдлага, хянан шалгах зөвлөл, ажилтанд хориглоно гэж заасан. Эдгээр тохиолдлуудад ОУИТБС-ын тайлагналын зорилгоор ил тод болгох талаар зохицуулалт байхгүй байна.

Оюутолгой ХХК, Бадрах энерги ХХК, Тавантолгой ХК-уудын санхүүгийн аудитлагдсан 2023 оны тайлан шилэн данс дээр байршаагүй бөгөөд бусад ТӨААН-ийн зээлийн мэдээллийг шилэн дансны аудитлагдсан тайлангаас авч хүснэгтээр үзүүлэв.

Хүснэгт 65. ТӨААН-ийн 2023 онд төлсөн өр төлбөр, зээлийн хэмжээ (сая.төг)

ТӨААН	Зээлийн төрөл	2022 оны 12-р сарын 31	2023 оны 12-р сарын 31
Багануур	Богино хугацаат өр төлбөр	164,935.2	130,379.9
	Урт хугацаат өр төлбөр	56,666.6	112,540.6
	Нийт өр төлбөр	221,601.9	242,920.5
Монголросцветмет	Богино хугацаат өр төлбөр	163,686.0	262,857.3
	Урт хугацаат өр төлбөр	-	364,603.6
	Нийт өр төлбөр	163,686.0	263,221.9
Эрдэнэс монгол	Богино хугацаат өр төлбөр	12,039.8	114,623.1
	Урт хугацаат өр төлбөр	977,610.5	921,303.4
	Нийт өр төлбөр	989,650.4	1,035,926.6
Эрдэнэс Тавантолгой	Богино хугацаат өр төлбөр	2,523,300.5	2,868,935.7
	Урт хугацаат өр төлбөр	1,402,982.1	943,499.2
	Нийт өр төлбөр	3,926,282.6	3,812,434.9
Эрдэнэт үйлдвэр	Богино хугацаат өр төлбөр	681,079.5	710,269.9
	Урт хугацаат өр төлбөр	352,973.4	337,415.2
	Нийт өр төлбөр	1,034,052.9	1,047,685.1
Шивээ овоо	Богино хугацаат өр төлбөр	57,998.7	77,401.1
	Урт хугацаат өр төлбөр	95,730.0	91,350.0
	Нийт өр төлбөр	153,728.8	168,751.2
Баянтээг	Богино хугацаат өр төлбөр	356,233.6	1,605,565.3
	Урт хугацаат өр төлбөр	771,440.9	771,440.9
	Нийт өр төлбөр	1,217,674.5	2,377,006.2
Могойн гол	Богино хугацаат өр төлбөр	940,661.5	5,179,369.9
	Урт хугацаат өр төлбөр	793,230.9	789,830.9
	Нийт өр төлбөр	1,733,892.5	5,969,200.8
Дарханы төмөрлөгийн үйлдвэр	Богино хугацаат өр төлбөр	624,120.5	655,736.7

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

ТӨААН	Зээлийн төрөл	2022 оны 12-р сарын 31	2023 оны 12-р сарын 31
	Урт хугацаат өр төлбөр	181,681.5	192,694.2
	Нийт өр төлбөр	805,802.1	848,430.9

Эх сурвалж: <https://bitly.cx/sbl0d>

5.7.8 ТӨААН-ийн хоорондын гүйлгээ (Шаардлага 4.5)

ОУИТБС стандартын шаардлага 4.5-н дагуу Олборлох компаниудын зүгээс ТӨААН-д хийсэн төлбөр, ТӨААН-ээс төрийн байгууллагууд, төрийн байгууллагаас ТӨААН хооронд хийгдсэн материаллаг төлбөрийг ил тод болгодог.

Мөн шилэн дансны тухай хуулийн 6.4.5-р заалтын хүрээнд цалингийн зардлаас бусад таван сая төгрөгөөс дээш үнийн дүн бүхий орлого, зарлагын мөнгөн гүйлгээг ил тод болгох шаардлагатай бөгөөд дараах хүснэгтэд гүйлгээг ил тод болгосон холбоосыг байршууллаа. Үүнд, Бадрах энерги ХХК, Тавантолгой ХК, Оюутолгой ХК зэрэг компаниудын мэдээлэл олдоогүй болно.

Хүснэгт 66. ТӨААН хоорондын гүйлгээний ил тод байдал

№	Компанийн нэр	ТӨААН хоорондын гүйлгээг ил тод болгосон эсэх	ТӨААН хоорондын гүйлгээг ил тод болгосон линк
1	Багануур	Тийм	https://shilendans.gov.mn/organization/24450?ry=2023&group=5
2	Монголросцветмет	Тийм	https://shilendans.gov.mn/organization/27094?ry=2023
3	Шивээ-Овоо	Тийм	https://shilendans.gov.mn/organization/32262?ry=2023
4	Эрдэнэс монгол	Тийм	https://shilendans.gov.mn/organization/25597?ry=2023
5	Эрдэнэс тавантолгой	Тийм	https://shilendans.gov.mn/organization/53339?ry=2023
6	Эрдэнэт үйлдвэр	Тийм	https://shilendans.gov.mn/organization/38753?ry=2023
7	Тавантолгой	Үгүй	https://shilendans.gov.mn/organization/61990?ry=2023
8	Могойн гол	Тийм	https://shilendans.gov.mn/organization/33592?ry=2023
9	Дарханы төмөрлөгийн үйлдвэр	Тийм	https://shilendans.gov.mn/organization/27756?ry=2023
10	Баянтээг	Тийм	https://shilendans.gov.mn/organization/27756?ry=2023

Эх сурвалж: <https://shilendans.gov.mn/organization>

5.7.9 ТӨААН-д санхүүгийн тайлангаа олон нийтэд ил тод болгосон байдал (Шаардлага 2.6.b)

ОУИТБС-н шаардлага 2.6б-н дагуу компаниуд санхүүгийн тайлангаа ил тод болгох ёстой бөгөөд нэгтгэл тайланд хамрагдсан ТӨААН-үүдийн санхүүгийн тайлангаа аудит хийлгэсэн болон ил тод болгосон эсэхийг дараах хүснэгтээс үзнэ үү.

Хүснэгт 67. ТӨААН-үүдийн тайлангаа ил тод болгосон эсэх

Төрийн өмчит аж ахуйн нэгжийн нэр	ТӨААН нь санхүүгийн тайлан бэлтгэдэг эсэх	Санхүүгийн тайлан аудитлагдсан эсэх	НББ-ийн Олон улсын стандартын дагуу тайлангууд ыг	Олон улсын стандартын дагуу аудитласан эсэх	ТӨААН-ийн тайланг олон нийтэд ил тод болгосон эсэх

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

бэлтгэсэн эсэх					
Багануур	Тийм	Тийм	Тийм	Тийм	Тийм
Монголросцветмент	Тийм	Тийм	Тийм	Тийм	Тийм
Шивээ-Овоо	Тийм	Тийм	Тийм	Тийм	Тийм
Эрдэнэс Монгол	Тийм	Тийм	Тийм	Тийм	Тийм
Эрдэнэс Таван толгой	Тийм	Тийм	Тийм	Тийм	Тийм
Эрдэнэт үйлдвэр	Тийм	Тийм	Тийм	Тийм	Тийм
Тавантолгой	-	-	-	-	-
Дарханы төмөрлөгийн үйлдвэр	Тийм	-	-	-	Тийм
Оюутолгой	Тийм	Тийм	Тийм	Тийм	-
Бадрах энерги	Тийм	Тийм	Тийм	Тийм	-
Баянтээг	Тийм	-	-	-	Тийм
Могойн гол	Тийм	Тийм	Тийм	Тийм	Тийм

Эх сурвалж: ТӨААН

5.7.10 ТӨААН-ийн санхүүгийн тайлан

Төрийн аудитад хууль дээдлэх, хараат бус, бие даасан байх, шударга ёсыг хангах, мэдээллээр бүрэн хангагдах, ил тод, бодитой байх, төрийн аудитын олон улсын нийтлэг стандартад нийцсэн байх зэрэг зарчмыг баримтална. ОУИТБС-ын Стандартын шаардлагаар ТӨААН-үүд нь өөрийн аудитаар баталгаажсан санхүүгийн тайлан эсвэл санхүүгийн тайлан боломжгүй бол санхүүгийн гол үзүүлэлтүүдийг олон нийтэд ил тод болгохыг шаардсан байдаг. Нэгтгэлд хамрагдсан 12 ТӨААН-ээс санхүүгийн тайлангаа шилэн данс болон өөрийн цахим хуудсанд ил тод болгосон 9 аж ахуйн нэгжийг дараах хүснэгтэд үзүүлэв.

Хүснэгт 68. Төрийн өмчит аж ахуйн нэгжүүдийн санхүүгийн ил тод байдал

Компанийн нэр	Шилэн дансанд санхүүгийн тайланг ил болгосон эсэх	Санхүүгийн тайланг ил тод болгосон линк	Компанийн цахим хуудсанд ил болгосон эсэх	Санхүүгийн тайланг ил тод болгосон линк
Багануур	Тийм	https://bitly.cx/SwTsu	Тийм	https://bitly.cx/27WV
Монголросцветмет	Тийм	https://bitly.cx/m9AME	-	-
Шивээ-Овоо	Тийм	https://bitly.cx/sZWDs	Тийм	https://bitly.cx/zqAN
Эрдэнэс Монгол	Тийм	https://bitly.cx/Om5Mq	Тийм	https://bitly.cx/aJGA
Эрдэнэс таван толгой	Тийм	https://bitly.cx/MuW4y	Тийм	https://bitly.cx/5T6S7
Эрдэнэт үйлдвэр	Тийм	https://bitly.cx/9KWt	Тийм	https://bitly.cx/hTIX4
Баянтээг	Тийм	https://bitly.cx/Enfh	-	-
Могойн гол	Тийм	https://bitly.cx/FZaM	Тийм	https://bitly.cx/AgSWj
Дарханы төмөрлөгийн үйлдвэр	Тийм	https://bitly.cx/oneZn	Тийм	https://bitly.cx/SGKFe

Эх сурвалж: <https://shilendans.gov.mn/organization>

5.7.11 ТӨААН-ийн аудитын тайлан

5.7.11.1 ТӨААН-ийн аудитын тайланг ил тод болгох хууль дүрэм, журам

Төрийн аудитын тухай хууль нь аудитын тайланг цахим хуудсаараа ил тод болгохыг шаарддаг бөгөөд үндсэн зорилт нь төрийн санхүү, төсөв, нийтийн өмчийг хууль ёсны дагуу арвилан хэмнэлттэй, үр ашигтай, үр нөлөөтэйгөөр төлөвлөх, хуваарилах, ашиглах, зарцуулахад хяналт тавих, түүнчлэн төрийн санхүүгийн удирдлагыг сайжруулж, эдийн засгийн тогтвортой хөгжлийг хангахад дэмжлэг үзүүлэхэд чиглэнэ. Төрийн аудитын тухай хуульд 2023 онд дараах өөрчлөлтүүд орсон байна.

Хүснэгт 69. 2023 онд Төрийн аудитын тухай хуульд орсон өөрчлөлт

Нэмэлт өөрчлөлт	Огноо	Агуулга
Төрийн аудитын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай	2023 оны 06 сарын 16 өдөр	1 дүгээр зүйл.Төрийн аудитын тухай хуулийн 17 дугаар зүйлийн 17.1 дэх хэсгийн "томилон" гэснийг "сонгон шалгаруулан" гэж өөрчилсүгэй. 1 дүгээр зүйл.Төрийн аудитын тухай хуулийн 41 дүгээр зүйлийн 41.2.2 дахь заалтын "тахир дутуугийн" гэснийг "хөдөлмөрийн чадвар алдсаны" гэж өөрчилсүгэй. 1 дүгээр зүйл.Төрийн аудитын тухай хуульд доор дурдсан агуулгатай дараах хэсэг, заалт нэмсүгэй: 1/8 дугаар зүйлийн 8.8 дахь хэсэг: "8.8.Нэгдсэн төсвийн гүйцэтгэлийн аудитын тайланд Улсын хөгжлийн жилийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтэд хийсэн аудитын үр дүнг төсвийн ерөнхийлөн захирагчийн хүрэх үр дүнгийн үзүүлэлттэй харьцуулан тусгана." 2/11 дүгээр зүйлийн 11.3.4 дэх заалт: "11.3.4.төрийн аудитын байгууллагын аудитын сэдэвт санал авах хугацаанд иргэд, олон нийтээс ирүүлсэн санал." 3/20 дугаар зүйлийн 20.5 дахь хэсэг: "20.5.Шалгагдагч этгээд болон холбогдох бусад албан тушаалтан нь энэ хуулийн 20.2-т заасан зөвлөмжийн мөрөөр авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөг аудитын тайланг хүлээн авснаас хойш 30 хоногийн дотор төрийн аудитын байгууллагад ирүүлнэ." 4/37 дугаар зүйлийн 37.6 дахь хэсэг: "37.6.Энэ хуулийн 11.3.4-т заасан саналыг аудитын сэдвийг батлахад тусгасан эсэх талаарх үндэслэл, тайлбарыг Төрийн аудитын байгууллагын цахим хуудсаар иргэд, олон нийтэд ил тод мэдээлнэ."
	2023 оны 07 сарын 07 өдөр	2 дугаар зүйл.Төрийн аудитын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.3.2 дахь заалтын "гаргаж, Улсын Их Хурал" гэсний дараа ", Засгийн газар" гэж, 42 дугаар зүйлийн 42.2 дахь хэсгийн "татгалзсан" гэсний дараа ", энэ хуулийн 20.5-д заасан төлөвлөгөөг ирүүлээгүй" гэж, 42.3 дахь хэсгийн "ногдуулах" гэсний дараа ", албан тушаалаас чөлөөлөх" гэж тус тус нэмсүгэй. 3 дугаар зүйл.Төрийн аудитын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.3.2 дахь заалтын "Монгол Улсын жилийн төсвийн" гэсний болон "жилийн төсвийн төсөлд" гэсний өмнөх "өргөн мэдүүлсэн" гэснийг "өргөн мэдүүлсэн болон өргөн мэдүүлэх" гэж, 37 дугаар зүйлийн 37.2 дахь хэсгийн "аудитын тайланг" гэснийг "аудитын тайлан, зөвлөмжийн хэрэгжилтийг" гэж, 42 дугаар зүйлийн 42.4 дэх хэсгийн "ногдуулахад" гэснийг "ногдуулах, албан тушаалаас чөлөөлөхөд" гэж өөрчилсүгэй.

Эх сурвалж: <https://legalinfo.mn/mn>

5.7.11.2 ТӨААН-үүдийн аудитын тайланг ил тод болгох хууль дүрэм, журмын практик хэрэгжилт

Үндэсний Аудитын Газрын цахим хуудсанд 2019 оноос хойш ТӨААН-ийн аудитын тайлан ороогүй байна. Нэгтгэлд хамрагдсан 12 ТӨААН-ийн 9 нь шилэн дансны цахим хуудсанд аудитын тайлангаа оруулсан байна.

Хүснэгт 70. ТӨААН-үүд аудитын тайлангаа ил тод болгосон эсэх

Компанийн нэр	ТАБ-ын цахим хуудсанд ил тод болгосон эсэх	Шилэн данс цахим хуудсанд ил тод болгосон эсэх	Ил тод болгосон линк
Багануур	Үгүй	Тийм	https://shilendans.gov.mn/organization/24450?ry=2023&rfor=179115&rf=1825&rm=12
Монголросцветмет	Үгүй	Тийм	https://shilendans.gov.mn/organization/27094?ry=2023&rfor=63241&rf=1825&rm=12
Шивээ-Овоо	Үгүй	Тийм	https://shilendans.gov.mn/organization/32262?ry=2023&rfor=21851&rf=1825&rm=12
Эрдэнэс Монгол	Үгүй	Тийм	https://shilendans.gov.mn/organization/25597?ry=2023&rfor=148915&rf=1825&rm=12
Эрдэнэс таван толгой	Үгүй	Тийм	https://shilendans.gov.mn/organization/53339?ry=2023&rfor=103468&rf=1825&rm=12
Эрдэнэт үйлдвэр	Үгүй	Тийм	https://shilendans.gov.mn/organization/38753?ry=2023&rfor=69414&rf=1825&rm=12
Баянтээг	Үгүй	Тийм	https://shilendans.gov.mn/organization/65653?ry=2023&rfor=184721&rf=1825&rm=12
Могойн гол	Үгүй	Тийм	https://shilendans.gov.mn/organization/33592?ry=2023&rfor=243124&rf=1825&rm=12
Дарханы төмөрлөгийн үйлдвэр	Үгүй	Тийм	https://shilendans.gov.mn/organization/27756?ry=2023&rfor=81516&rf=1825&rm=12

Эх сурвалж: <https://audit.mn/>, <https://shilendans.gov.mn/organization>

5.7.12 ТӨААН-ийн үйл ажиллагаа, хөрөнгийн зардал, худалдан авалт, туслах гүйцэтгэгч, Компанийн засаглалтай холбоотой дүрэм журам, практик үйл ажиллагаа (Шаардлага 2.6.с)

5.7.12.1 Төрийн өмчит аж ахуйн нэгжүүдийн үйл ажиллагаа

Компанийн тухай хуулийн 16.1-т Компанийн дүрэм нь түүнийг үүсгэн байгуулах үндсэн бичиг баримт юм. Компанийн дүрэмд дараах зүйлийг заавал тусгана. Үүнд:

- Компанийн бүрэн болон товчилсон оноосон нэр, түүний хэлбэрийг тодорхойлсон товчилсон ялгах тэмдэглэгээ;
- Компанийн зарласан болон гаргасан хувьцааны тоо, тэдгээрийн төрөл, нэрлэсэн үнэ, хувь нийлүүлсэн хөрөнгийн хэмжээ;
- Компанийн дүрмээр давуу эрхийн хувьцааг зарласан нөхцөлд давуу эрхийн хувьцааны зарласан тоо, түүний эзэмшигчийн эрх;
- Хэрэв төлөөлөн удирдах зөвлөлтэй байхаар шийдвэрлэсэн бол төлөөлөн удирдах зөвлөлийн гишүүдийн тоо;

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

- Хувьцаа эзэмшигчдийн хурал, төлөөлөн удирдах зөвлөлийн энэ хуулиар тодорхойлсноос бусад бүрэн эрх;
- Компанийн үйл ажиллагааны чиглэл;
- Компанийн дүрэмд тусгахаар энэ хуульд заасан бусад зүйл.

Мөн энэ заалтад “Ахмадын сан” байгуулах, мөнгөн хөрөнгийн хэмжээг тогтоох тухай зүйлийг 2024 оны 06 дугаар сарын 05-ны өдрийн хуулиар нэмсэн бөгөөд 2025 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөхөөр баталсан байна.

Нэгтгэлд хамрагдсан 14 ТӨААН-ийн 6 нь дотоод дүрмээ цахим хуудсандаа ил тод болгосон байна.

Хүснэгт 71. ТӨААН-ийн дүрэм ил тод болгосон эсэх

Компанийн нэр	Компанийн дүрмээ ил тод болгосон эсэх	Ил тод болгосон линк
Багануур	Тийм	http://baganuurmine.mn/%D1%91%D1%81-%D0%B7%D2%AF%D0%B9%D0%BD-%D0%B4%D2%AF%D1%80%D1%8D%D0%BC/
Монголросцветмет	Тийм	https://www.mongolros.mn/a/11
Шивээ-Овоо	Тийм	https://shivee-ovoo.mn/kompaniindurem/476-kompaniyn-drem.html
Эрдэнэс таван толгой	Тийм	https://ett.mn/mn/file-viewer/5867
Эрдэнэт үйлдвэр	Тийм	https://www.erdenetmc.mn/transparency/code-of-ethics
Тавантолгой	Тийм	https://www.tavantolgoi.mn/rules-and-regulations

5.7.12.2 ТӨААН-ийн хөрөнгийн зарцуулалтын удирдлагад (үйл ажиллагаа /урсгал/ болон хөрөнгө оруулалтын) хамаарах дүрэм журам, практик үйл ажиллагаа

ТӨААН-ийн хөрөнгийн зарцуулалтын удирдлага нь Шилэн дансны тухай хууль, Шилэн дансны цахим хуудсанд тавих мэдээллийн агуулга, нийтлэг стандартыг тогтоох журам болон Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуулиар зохицуулагдана. Шилэн дансны цахим хуудсанд тавих мэдээллийн агуулга, нийтлэг стандартыг тогтоох журмын 4 дүгээр зүйл буюу шилэн дансанд төрийн өмчийн хуулийн этгээд, үйлдвэрийн газар, хяналтын багц буюу түүнээс дээш хэмжээний хувьцааг нь төр, орон нутаг болон тэдгээрийн нэгдмэл сонирхолтой этгээд эзэмшиж байгаа компанийн тавих мэдээллийг тодорхойлсон байдаг бөгөөд энэхүү журам 2016 оны 29 дүгээр тогтоолоор шинэчлэгдэн батлагдсан байна.

Хүснэгт 72. ТӨААН-ийн худалдан авалтын ил тод байдалд хамааралтай хууль, тогтоомжид орсон нэмэлт, өөрчлөлт

Нэмэлт өөрчлөлт	Огноо	Агуулга
Шилэн дансны тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай	2023 оны 07 сарын 07 өдөр	1.3 дугаар зүйлийн 3.1.6 дахь заалт: "3.1.6.төрийн санхүүжилт авч байгаа нам, эвсэл." 2.6-р зүйл. 6.11. Улс төрийн намын тухай хуулийн 27 дугаар зүйлд заасны дагуу төрийн санхүүжилт авч байгаа нам, эвсэл төрийн санхүүжилтийн төсөвт өртөг, зарлага, санхүүжилтийн мэдээлэл, тайланг хуульд өөрөөр заагаагүй бол жил бүр сонгуулийн төв байгууллагаас тогтоосон журмын дагуу гаргаж намын цахим хуудас, шилэн дансны нэгдсэн цахим хуудсанд байршуулна.
Шилэн дансны цахим хуудсанд тавих мэдээллийн агуулга, нийтлэг	2016 оны 01 сарын 11	1. "Шилэн дансны цахим хуудсанд тавигдах мэдээллийн агуулга, нийтлэг стандартыг тогтоох тухай журам"-ыг хавсралт ёсоор шинэчлэн баталсугай. 2. Журмыг хэрэгжүүлж ажиллахыг төсвийн ерөнхийлөн захирагч, төсвийн байгууллага, төрийн болон орон

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

Нэмэлт өөрчлөлт	Огноо	Агуулга
стандартыг тогтоох журам		нутгийн өмчит компани, төрийн өмчит үйлдвэрийн газар, хяналтын багц буюу түүнээс дээш хэмжээний хувьцааг нь төр, орон нутаг болон тэдгээрийн нэгдмэл сонирхолтой этгээд эзэмшиж байгаа компани, улс, орон нутгийн төсвийн хөрөнгөөр хөрөнгө оруулалт, төсөл, хөтөлбөр, арга хэмжээ, ажил, үйлчилгээ гүйцэтгэж байгаа аж ахуйн нэгж, байгууллага болон төрийн чиг үүргийг хууль тогтоомж, гэрээний үндсэн дээр гүйцэтгэгч нарт үүрэг болгосугай.
	2023 оны 07 сарын 07	1 дүгээр зүйл.Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.4.1 дэх заалтын "төсөл" гэсний дараа ", Төсвийн тухай хуулийн 8.4.3-т заасан төсвийн ерөнхийлөн захирагчийн жилийн төсвийн санал, Төсвийн тухай хуулийн 54.5.4-т заасан мэдээлэл" гэж, 8.4.15 дахь заалтын "хөрөнгө оруулалт," гэсний дараа "хөрөнгө оруулалтын хөтөлбөр, арга хэмжээ бүрийн код," гэж, мөн зүйлийн 8.7 дахь хэсгийн "Энэ хуулийн" гэсний дараа "8.4.1-д заасан мэдээллийг төсвийн ерөнхийлөн захирагчид," гэж тус тус нэмсүгэй.
		1 дүгээр зүйл.Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.6.21 дэх заалтын "суралцаж байгаа" гэсний өмнө "суралцсан болон" гэж, 13 дугаар зүйлийн 13.2 дахь хэсгийн "хүсэлтийг бичгээр" гэсний дараа, 9 дүгээр зүйлийн 9.9 дэх хэсгийн, 13 дугаар зүйлийн 13.4 дэх хэсгийн "бичгээр" гэсний дараа ", эсхүл цахим хэлбэрээр" гэж тус тус нэмсүгэй. 2 дугаар зүйл.Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.6.11 дэх заалтыг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулсугай: "8.6.11.барилга байгууламжийг ашиглалтад оруулах комиссын бүрэлдэхүүн, дүгнэлт;" 3 дугаар зүйл.Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.9 дэх хэсгийн "цахим хуудсандаа" гэснийг "бүрэн бүтэн, үнэн зөв байдлыг хангаж цахим хуудсандаа болон нээлттэй мэдээллийн системд" гэж, 8 дугаар зүйлийн 8.10 дахь хэсгийн "цахим хуудсандаа" гэснийг "цахим хуудсандаа болон нээлттэй мэдээллийн системд" гэж, 13 дугаар зүйлийн 13.2 дахь хэсгийн "амаар болон бичгээр" гэснийг "амаар, эсхүл бичгээр, эсхүл цахим хэлбэрээр" гэж, 19 дүгээр зүйлийн 19.1 дэх хэсгийн "танина" гэснийг "таньж, баталгаажуулна. Тус системээр таньж, баталгаажуулсан мэдээллийг хүн, хуулийн этгээдээс цаасан хэлбэрээр шаардахгүй бөгөөд шаардлагатай тохиолдолд мэдээлэл хариуцагч цахим хэлбэрээр бүрдүүлнэ." гэж тус тус өөрчилсүгэй. 4 дүгээр зүйл.Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуулийн 13 дугаар зүйлийн 13.3 дахь хэсгийг хүчингүй болсонд тооцсугай.
Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хууль	2024 оны 01 сарын 12	
	2024 оны 06 сарын 05	1 дүгээр зүйл.Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуульд доор дурдсан агуулгатай 29.4, 29.5 дахь хэсэг нэмсүгэй: "29.4.Мэдээлэл хариуцагч нийтийн мэдээллийн систем үүсгэхийн өмнө энэ хуулийн 29.5-д заасан ангилалд хамаарах системд техник, эдийн засгийн үндэслэлийг хийлгэж ирүүлнэ. 29.5.Техник, эдийн засгийн үндэслэл хийлгэх шаардлагатай нийтийн мэдээллийн системийн ангиллыг цахим хөгжил, харилцаа холбооны болон санхүү, төсвийн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүд хамтран тогтооно."

Нэмэлт өөрчлөлт	Огноо	Агуулга
		2 дугаар зүйл.Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуулийн 29 дүгээр зүйлийн 29.1 дэх хэсгийн "нийтийн мэдээллийн систем үүсгэхийн өмнө" гэсний өмнө "энэ хуулийн 29.4-т зааснаас бусад" гэж нэмсүгэй.
Эх сурвалж: https://legalinfo.mn/mn		

5.7.12.3 ТӨААН-ийн хөрөнгийн зарцуулалтын удирдлагын практик үйл ажиллагаа

Нэгтгэл тайланд хамрагдсан 12 ТӨААН-ийн 9 нь хөрөнгийн зарцуулалтыг шилэн дансны портал сайтад байршуулан олон нийтэд ил тод мэдээлж байлаа.

Хүснэгт 73. Шилэн дансанд ил тод болгосон эсэх

Компанийн нэр	Шилэн дансанд ил болгосон эсэх	Санхүүгийн тайланг ил тод болгосон линк
Багануур	Тийм	https://shilendans.gov.mn/organization/24450?ry=2023&rfor=207931&rf=1310&rm=1
Монголросцветмет	Тийм	https://shilendans.gov.mn/organization/27094?ry=2023&rfor=63286&rf=1310&rm=1
Шивээ-Овоо	Тийм	https://shilendans.gov.mn/organization/32262?ry=2023&rfor=23716&rf=1310&rm=1
Эрдэнэс Монгол	Тийм	https://shilendans.gov.mn/organization/25597?ry=2023&rfor=149052&rf=1310&rm=1
Эрдэнэс таван толгой	Тийм	https://shilendans.gov.mn/organization/53339?ry=2023&rfor=103478&rf=1310&rm=1
Эрдэнэт үйлдвэр	Тийм	https://shilendans.gov.mn/organization/38753?ry=2023&rfor=74596&rf=1310&rm=1
Могойн гол	Тийм	https://shilendans.gov.mn/organization/33592?ry=2023&rfor=243133&rf=1310&rm=1
Дарханы төмөрлөгийн үйлдвэр	Тийм	https://shilendans.gov.mn/organization/27756?ry=2023&rfor=83248&rf=1310&rm=1
Баянтээг	Тийм	https://shilendans.gov.mn/organization/65653?ry=2023&rfor=242163&rf=1310&rm=1

Эх сурвалж: <https://shilendans.gov.mn/organization>

5.7.12.4 ТӨААН-ийн худалдан авалтад хамаарах дүрэм журам, практик үйл ажиллагаа

ТӨААН-д Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил үйлчилгээ худалдан авах хуулийн дагуу худалдан авалтыг явуулна. ТӨААН-үүд уг хуульд нийцүүлэн дотооддоо худалдан авалтын дүрэм журам батлан мөрддөг.

Шилэн дансны тухай хуулиар:

- Худалдан авах ажиллагааны төлөвлөгөө (Хуулийн 6.1.1 заалтын хүрээнд),
- Худалдан авах ажиллагааны тайлан (Хуулийн 6.1.1, 6.1.2 заалтын хүрээнд)
- Худалдан авах ажиллагаанд хийсэн аудитын тайлан, дүгнэлт болон бусад хяналт шалгалтын дүнг тухай бүр /хэрэв байгаа бол/
- Хөрөнгийн болон урсгал зардалд тусгагдсан арга хэмжээний тендерийн ерөнхий мэдээллийг (Хуулийн 6.3.6, 6.4.3, 6.8.2 заалтын хүрээнд) тухай бүр ил болгох шаардлагатай.

Хүснэгт 74. Худалдан авалтын ил тод байдал

Компанийн нэр	Шилэн дансанд ил болгосон эсэх				Ил тод болгосон линк
	1	2	3	4	
Багануур	+	+	+	+	https://shilendans.gov.mn/organization/24450?ry=2023&rfor=207931&rf=1310&rm=1
Монголросцветмет	+	+	+	+	https://shilendans.gov.mn/organization/27094?ry=2023&rfor=63286&rf=1310&rm=1
Шивээ-Овоо	+	+	+	+	https://shilendans.gov.mn/organization/32262?ry=2023&rfor=23716&rf=1310&rm=1
Эрдэнэс Монгол	+	+	+	+	https://shilendans.gov.mn/organization/25597?ry=2023&rfor=149052&rf=1310&rm=1
Эрдэнэс таван толгой	+	+	+	+	https://shilendans.gov.mn/organization/53339?ry=2023&rfor=103478&rf=1310&rm=1
Эрдэнэт үйлдвэр	+	+	+	+	https://shilendans.gov.mn/organization/38753?ry=2023&rfor=74596&rf=1310&rm=1
Тавантолгой	+	+	-	+	https://shilendans.gov.mn/organization/61990?ry=2023
Дарханы төмөрлөгийн үйлдвэр	+	+	+	+	https://shilendans.gov.mn/organization/27756?ry=2023&rfor=83248&rf=1310&rm=1
Могойн гол	+	+	+	+	https://shilendans.gov.mn/organization/33592?ry=2023&rfor=243133&rf=1310&rm=1
Баянтээг	+	+	+	+	https://shilendans.gov.mn/organization/65653?ry=2023&rfor=242163&rf=1310&rm=1

Эх сурвалж: <https://shilendans.gov.mn/organization>

5.7.12.5 ТӨААН-ийн туслан гүйцэтгэгчийн гэрээ байгуулахтай холбоотой дүрэм журам, практик үйл ажиллагаа

ТӨААН-ийн туслан гүйцэтгэгчийн гэрээ байгуулахтай холбоотой хуулийн тусгайлсан зохицуулалт байхгүй. 2023 онд туслан гүйцэтгэгчтэй байгуулсан гэрээг “Эрдэнэс Тавантолгой” ХК ил тод тайлагнасан бөгөөд нийт компаниудын туслан гүйцэтгэгчийн мэдээллийг тайлангийн Хавсралт 27-д харуулав.

5.7.13 Компанийн засаглалтай холбоотой дүрэм журам болон практик үйл ажиллагаа

5.7.13.1 ТУЗ-ийн бүрэлдэхүүн томилох дүрэм журам, практик үйл ажиллагаа

Компанийн тухай хуулийн 75 дугаар зүйлд ТУЗ-ийн гишүүдийн тоог Компанийн дүрмээр тодорхойлох бөгөөд хувьцаат компани болон төрийн өмчийн Компанийн төлөөлөн удирдах зөвлөл нь ес буюу түүнээс дээш гишүүнтэй байх ба тэдгээрийн гуравны нэгээс доошгүй хувь нь хараат бус гишүүн байна гэж заасан Компанийн тухай хуулийн 77 дугаар зүйлд ТУЗ-ийг сонгох, эрхийг хугацаанаас нь дуусвар болгохтой холбоотой асуудлыг тусгасан. Хувьцаа эзэмшигчдийн хурлаар ТУЗ-ийн гишүүдийг сонгоно. Төлөөлөн удирдах зөвлөлийн даргыг төлөөлөн удирдах зөвлөлийн гишүүдийн дотроос нийт гишүүний олонхын саналаар сонгоно. Төлөөлөн удирдах зөвлөлийн нарийн бичгийн даргыг төлөөлөн удирдах зөвлөлийн даргын санал болгосноор төлөөлөн удирдах зөвлөл томилно.

Хязгаарлагдмал хариуцлагатай компаниудын хувьд Төлөөлөн удирдах зөвлөл нь шаардлагатай гэж үзвэл тодорхой асуудал эрхэлсэн байнгын болон түр хороог байгуулж болно. Хувьцаат Компанийн төлөөлөн удирдах зөвлөл нь аудитын, цалин, урамшууллын, нэр дэвшүүлэх хороодтой байна. Нэгтгэлд хамрагдсан 12 ТӨААН-ээс “БагануурХК”, “Бадрах энерги ХХК”, “Могойн гол ХК”, “Эрдэнэс Тавантолгой ХХК”, “Оюутолгой ХХК”,

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

“Эрдэнэс монгол ХХК” зэрэг 6 компани ТУЗ-ийн гишүүдийн мэдээллийг цахим тайлагналын системд тайлагнасан бөгөөд Хавсралт 18-д харуулав.

5.7.14 Төсвийн хөрөнгийн зарцуулалттай адил төстэй төлбөрүүд

ОУИТБС-ын стандартын шаардлагын дагуу төсвийн хөрөнгийн зарцуулалттай адил төстэй төлбөрт төрийн өмчит аж ахуйн нэгжүүд хүлээн зөвшөөрсөн нийгмийн хөрөнгө оруулалт, тухайлбал нийгмийн үйлчилгээ, нийтийн дэд бүтэц, түлшний татаас, засгийн газрын өрийн төлбөр гэх мэт улсын төсвөөс гадуурх зардлууд ордог. Эдгээр зардлуудыг шилэн дансны цахим хуудаснаас үзэх боломжтой бөгөөд холбогдох линкийг доорх хүснэгтэд оруулав.

Хүснэгт 75. ТӨААН-ийн шилэн дансны мэдээлэл

Компанийн нэр	Холбогдох линк
Багануур	https://shilendans.gov.mn/organization/24450?ry=2023&rfor=207931&rf=1310&rm=1
Монголросцветмет	https://shilendans.gov.mn/organization/27094?ry=2023&rfor=63286&rf=1310&rm=1
Шивээ-Овоо	https://shilendans.gov.mn/organization/32262?ry=2023&rfor=23716&rf=1310&rm=1
Эрдэнэс Монгол	https://shilendans.gov.mn/organization/25597?ry=2023&rfor=149052&rf=1310&rm=1
Эрдэнэс таван толгой	https://shilendans.gov.mn/organization/53339?ry=2023&rfor=103478&rf=1310&rm=1
Эрдэнэт үйлдвэр	https://shilendans.gov.mn/organization/38753?ry=2023&rfor=74596&rf=1310&rm=1
Дарханы төмөрлөгийн үйлдвэр	https://shilendans.gov.mn/organization/27756?ry=2023&rfor=83248&rf=1310&rm=1
Баянтээг	https://shilendans.gov.mn/organization/65653?ry=2023&rfor=242163&rf=1310&rm=1
Могойн гол	https://shilendans.gov.mn/organization/33592?ry=2023&rfor=243133&rf=1310&rm=1

5.8 Төсвийн үйл явц болон орлогын хуваарилалт

5.8.1 Олборлох салбарын орлогын хуваарилалт

Сангийн яамны ирүүлсэн мэдээгээр Монгол Улсын 2023 оны төсвийн тухай хууль болон тус хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуультай хамт өргөн мэдүүлсэн дагалдах хуулиудад олборлох салбарын хүрээнд хууль тогтоомжийн өөрчлөлт ороогүй байна. Төсвийн тогтвортой байдлын хуулийн 16.2-т заасан төсвийн тогтворжуулалтын санд 2023 онд 675.9 тэрбум төгрөгийн орлого төвлөрсөн байна. (Шаардлага 5.2)

2023 онд олборлох салбарт шинээр олгосон нийт зээл улсын байгууллагын хувьд 84,662.7 сая төгрөг бол хувийн байгууллагын хувьд 4,295,429.8 сая төгрөг байна. Энэ үзүүлэлт нь өмнөх оныхоос улсын байгууллагын зээл 44.1 хувиар буурч, хувийн байгууллагын зээл 39.1 хувиар өссөн байна.

Хүснэгт 76. Олборлох салбарын зээллэгийн өөрчлөлтийн мэдээлэл, сая төгрөгөөр

Үзүүлэлт	Улсын байгууллага		Хувийн байгууллага	
	2022	2023	2022	2023
Нийт шинээр олгосон зээл				
Уул уурхай, олборлолт	133,458.4	54,483.4	970,009.6	1,701,045.0
Боловсруулах үйлдвэрлэл	525.6	1,924.9	1,541,736.2	2,442,236.0

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

Цахилгаан,хий, уур, агааржуулалт	13,728.4	25,107.4	87,553.6	144,849.6
Ус хангамж; сувагжилтын систем, хог хаягдал зайлуулах болон хүрээлэн буй орчныг дахин сэргээх үйл ажиллагаа	3,778.8	3,147.0	15,289.7	7,299.2
Нийт	151,491.2	84,662.7	2,614,589.1	4,295,429.8
Шинээр олгосон төгрөгийн зээл				
Уул уурхай, олборлолт	99,261.7	33,408.2	880,521.8	1,446,294.0
Боловсруулах үйлдвэрлэл	525.6	1,924.9	1,425,696.5	2,295,270.1
Цахилгаан,хий, уур, агааржуулалт	13,728.4	25,107.4	86,099.0	88,991.2
Ус хангамж; сувагжилтын систем, хог хаягдал зайлуулах болон хүрээлэн буй орчныг дахин сэргээх үйл ажиллагаа	3,778.8	3,147.0	12,837.2	5,665.4
Нийт	117,294.5	63,587.5	2,405,154.5	3,836,220.7

Эх сурвалж: Монгол банкны статистик

Олборлох салбараас орж ирж буй орлогыг улсын төсвийн санхүүгийн тайланд бүртгэхдээ Улсын секторын нягтлан бодох бүртгэлийн олон улсын стандартыг мөрдөж дараах байдлаар бүртгэж байна. Үүнд:

- Дт Мөнгөн хөрөнгө
Кт АМНАТ орлого
- Замд яваа АМНАТ-ын оролгыг
Дт Замд яваа мөнгөн хөрөнгө
Кт АМНАТ орлого

5.8.2 Олборлох салбараас орж ирсэн орлогыг улсын төсөвт төвлөрүүлж бүртгээгүй тохиолдол (Шаардлага 5)

5.8.2.1 Орон нутгийн шилжүүлэг

Орон нутгийн хөгжлийн сан бол иргэдийн саналаар шийдэж зарцуулах төсөв юм. Тус сан нь засаг захиргааны нэгжүүд өөрсдийн хэрэгцээнд суурилсан хөрөнгө оруулалтын хөтөлбөрүүд болон бие даан хэрэгжүүлэх ёстой чиг үүргүүдээ санхүүжүүлэх боломж бүрдүүлдгээрээ давуу талтай юм.

Орон нутгийн хөгжлийн нэгдсэн сан (ОНХНС)-ийн эх үүсвэрийг дотоодын НӨАТ, газрын тосны нөөц ашигласны төлбөрийн орлого, ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр, ашигт малтмалын хайгуулын тусгай зөвшөөрөл, ашигт малтмалын ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл зэрэг төсвийн орлогын тодорхой хувиар тооцож бүрдүүлдэг.

Хүснэгт 77. Орон нутгийн хөгжлийн нэгдсэн санд олгох 2023 оны орлогын шилжүүлгийн батлагдсан дүн /сая.төг/

Аймаг	ОНХНС-с ОНХС-д олгох орлогын шилжүүлэг		УТ-с ОНХС-д олгох орлогын шилжүүлэг		ОУ-н байгуулла гаас сумдын ОНХС-д олгох урамшуул ал	Аймаг, нийслэлийн ОНХС-д олгох орлогын шилжүүлгийн нийт дүн
	ГТНАТ-н 70%	АМНАТ-н 10%	МХТЗ-н 100%	АМАТЗ 50%		
1 Архангай	498.5	9,604.8	8.5	124.6	504.1	10,740.4

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

2	Баян-Өлгий	472.0	9,095.1	168.8	162.0	175.8	10,073.8
3	Баянхонгор	647.2	12,469.8	194.7	1,136.4	957.2	15,405.3
4	Булган	425.4	8,197.2	74.0	417.3	255.1	9,369.0
5	Говь-Алтай	676.1	13,027	525.8	706.5	187.4	15,122.9
6	Дорноговь	3,456.1	19,192.6	1,229.2	1,973.5	1,018.8	26,870.3
7	Дорнод	3,479.5	15,387.6	410.0	570.4	1,652.0	21,499.5
8	Дундговь	475.4	9,159.2	527.7	1,067.7	645.4	11,875.4
9	Завхан	530.0	13,539.4	126.4	231.9	615.3	15,043.1
10	Өвөрхангай	544.3	10,487.8	44.7	182.0	907.5	12,166.4
11	Өмнөговь	836.2	24,056.8	424.5	2,691.8	676.0	28,685.2
12	Сүхбаатар	523.3	15,245.8	193.1	385.0	806.6	17,153.8
13	Сэлэнгэ	463.2	18,290.1	41.6	431.2	1,102.7	20,328.8
14	Төв	541.7	17,776.5	80.1	1,112.9	1,160.1	20,671.3
15	Увс	514.2	9,907.8	331.8	177.6	392.7	11,324.0
16	Ховд	528.5	17,685.0	252.7	136.5	652.8	19,255.4
17	Хөвсгөл	659.4	12,704.4	0.0	62.2	977.4	14,403.3
18	Хэнтий	539.8	10,401.7	319.1	454.1	736.4	12,451.2
19	Дархан-Уул	372.6	12,243.7	1.7	67.0	788.3	13,473.2
20	Улаанбаатар	2,037.1	39,250.4	0.0	37.6	0.0	41,325.1
21	Орхон	376.7	15,203.3	0.0	107.4	1,283.0	16,970.4
22	Говьсүмбэр	253.7	4,888.2	12.4	141.5	435.7	5,731.5
Нийт		18,850.7	317,814.3	4,966.7	12,377.1	15,930.5	369,939.3

Эх сурвалж: Сангийн яам

Сангийн яамны мэдээллээр 2023 оны төсөвт дараах 15 аймаг батлагдаж санхүүгийн дэмжлэг олгогдсон байна.

Хүснэгт 78. Монгол улсын 2023 оны төсөвт аймгуудад олгохоор батлагдсан санхүүгийн дэмжлэгийн дүн /сая.төг/

№	Харьяалал	Санхүүгийн дэмжлэг
1	Архангай	21,098.6
2	Баян-Өлгий	12,789.5
3	Баянхонгор	23,195.8
4	Булган	10,922.9
5	Говь-Алтай	18,485.8
6	Дундговь	16,965.5
7	Завхан	23,254.7
8	Өвөрхангай	21,597.4
9	Сүхбаатар	9,769.4
10	Төв	12,069.1
11	Увс	20,498.1
12	Ховд	12,290.4
13	Хөвсгөл	26,775.5
14	Хэнтий	25,201.7
15	Говьсүмбэр	2,378.2
Нийт		257,292.6

Эх сурвалж: Сангийн яам

5.8.3 Орлогын менежмент ба зарцуулалт

5.8.3.1 Төсвийн орлого бүрдүүлэлтэд олборлох салбарын оролцоо

ОУИТБС-ын шаардлага 4.1 болон 4.7 Олборлох үйлдвэрлэлээс хүлээн авсан татвар, орлогыг иж бүрнээр нэг талаас ил тод болгох, төсөл бүрээр задлах шаардлагын дагуу Татварын ерөнхий газраас улсын төсвийн тайлант жилийн төлөвлөгөө болон бодитоор хүлээн авсан орлогын харьцуулалтыг ирүүлсэн байна. Тайлант жилийн төлөвлөгөөгөөр улсын төсвийн орлого нийт 7,327,043.5 сая төгрөг тусгагдсан бол төлөвлөгөөний гүйцэтгэл 69.4% буюу 5,087,876.7 сая төгрөгийн орлого бодитоор хүлээн авсан байна.

Хүснэгт 79. 2023 оны төлөвлөгөө гүйцэтгэлийн харьцуулалт

Улсын төсөв	Тайлант жилийн төлөвлөгөө	Гүйцэтгэл
Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар	2,253,436,728,626.2	3,006,668,660,731.1
Дотоодын бараа, үйлчилгээний суутгасан НӨАТ	1,805,410,000,000.0	2,011,385,392,466.1
АМНАТ	3,217,796,816,748.1	4,448,336,403,739.9
Агаарын бохирдлын төлбөр	50,400,000,000.0	69,822,697,216.7
Нийт	7,327,043,545,374.3	5,087,876,750,413.8

Эх сурвалж: Татварын ерөнхий газар

5.8.3.2 Орлогын тогтвортой байдал, байгалийн баялгаас хамааралтай байдал (Шаардлага 5.3)

Сангийн яамны ирүүлсэн мэдээгээр 2023 онд батлагдсан төсөвт олон улсын зах зээл дээрх цэвэр зэсийн үнийг тонн тутамд 8,670 ам.доллар, нүүрсний үнийг дунджаар тонн тутамд 140.0 ам.доллараар тооцсон. Зэсийн тэнцвэржүүлсэн үнийг 8,386.7 ам.доллар, нүүрсний тэнцвэржүүлсэн үнийг 110.8 ам.доллар байхаар тооцсон байна. Мөн олборлох салбарт болон тухайн салбарт үйл ажиллагаа эрхэлдэг төрийн өмчит компанид ямар нэг хэлбэрээр татаас олгоогүй байна. Салбарын зээллэгийн өөрчлөлтийн талаарх мэдээллийг Монголбанкны stat.mongolbank.mn цахим хаягаар хандан авах боломжтой. Мөн ирээдүйн өв сангаас тайлант онд зарцуулалт хийгдээгүй тухай мэдээ ирсэн байна.

5.8.3.3 Уул уурхайн салбарын хөгжлийн хандлага

GlobalData аналитикийн мэдээгээр 2023 оны нэгдүгээр сарын 1-нээс 2023 оны арван хоёр дугаар сарын 15-ны хооронд уул уурхайн салбарт нийт 29,393 сая ам.долларын 511 хөрөнгийн гүйлгээ хийгдсэн бөгөөд үүнээс алт 235, зэс 163, мөнгө 67, бусад 46 хэлцэл тус тус эзэлж байна.

2023 оны уул уурхайн салбарын чиг хандлагын үнэлгээ нь дэлхий нүүрснээс татгалзаж, сэргээгдэх эрчим хүч рүү шилжихийн хэрээр нийлүүлэлтийн зардал нэмэгдэж, эрэлтийн өөрчлөлттэй тэмцэж буйг харуулсан байна.

Инфляц нь үндсэн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний үнэ, тухайлбал түлш, эрчим хүч, засвар үйлчилгээ, тэсрэх бодисын үнийг өсгөж байна. Үүний зэрэгцээ, батерейнд хэрэглэгддэг металлууд нь өсөн нэмэгдэж буй зах зээл бөгөөд цэвэр эрчим хүчний шилжилт нь шинэ технологи, тогтвортой байдлын хүлээлтийг авчирч байна.

Салбарын тэргүүлэх чиглэлүүд өөрчлөгдөж байгаагийн нэг илрэл бол 2023 онд тус салбарын хамгийн өндөр үнэлгээтэй гэрээ нь Австралийн Каннингтон төслийн бүрэн эзэмшлийг Coolabah Metal компанид авсан явдал байсан. Coolabah Metal нь Австралид төвтэй ашигт малтмал, хайгуулын компани бөгөөд зэс, алт, үндсэн металлын хөрөнгийг тодорхойлох, олж авах, хөгжүүлэхээр 3-р сарын 15-нд уг төслийг Thomson Resources-ээс 19,994.7 сая доллараар худалдаж авсан. <https://www.mining-technology.com/news/2023-in-data-the-trends-that-shaped-the-mining-sector/?cf-view>

Монгол Улсын дотоодын нийт бүтээгдэхүүн 2023 оны эхний хагас жилд 30.5 их наяд төгрөгт хүрч, өнгөрсөн оны мөн үеийнхээс 7.1 (30.6%) их наяд төгрөгөөр өссөн байна. Энэхүү өсөлтийн гол хөдөлгөгч хүчнүүд нь уул уурхайн салбар бөгөөд нэмүү өртөг нь 3.7 их

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

наяд төгрөгт хүрч, 69.4%-иар өссөн, үйлчилгээний салбар мөн 2.3 их наяд төгрөгөөр нэмэгдэж, 24.0%-иар өссөн байна.

Монголын Засгийн газар байгалийн арвин баялаг, ашигт малтмалын нөөцөө дээд зэргээр ашиглахын тулд гадаадын хөрөнгө оруулалтыг идэвхтэй эрэлхийлж байна. Доорх диаграммаас харахад гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын 79.4 хувийг уул уурхай эзэлдэг бол үлдсэн хөрөнгө оруулалт нь худалдаа, хүнс, банк, санхүүгийн байгууллага болон бусад салбарт хуваарилагдсан байна.

Уул уурхайн салбарын шинэчилсэн стратеги нь өмнөх стратегийн суурь заалтууд (тухайлбал, түүний тогтвортой байдал, БОНЗ-ын стандартуудыг онцолсон)-ыг хадгалахын зэрэгцээ ашигт малтмалын илүү өргөн төрөл зүйлийг хөгжүүлэх, ялангуяа хайгуулын эхэн үед нь дэмжлэг үзүүлэх хэрэгцээнд болон салбарын нүүрстөрөгчгүйжүүлэлт, цахимжуулалтыг улам дэмжих, мөн хангамжийн сүлжээний илүү тэсвэрлэх чадвар, төрөл бүрийн, чадварлаг ажиллах хүч бий болгоход ач холбогдол өгч байна.

2024-2028 оны стратегийн тэргүүлэх зорилтууд

- Ногоон эрчим хүчний шилжилт, цахим эдийн засаг болон нийт эдийн засгийн хөгжилд хэрэгтэй (үндсэн болон хоёрдогч) металл, ашигт малтмалын хайгуул, үйлдвэрлэлийг сонголттой дэмжих
- Илүү цэвэр эрчим хүчний эх үүсвэр, инновац, цахимжилт, ур чадвар хөгжүүлэлт, нөөцийн үр ашигт байдлыг дэмжих замаар уул уурхайн үйл ажиллагааг нүүрстөрөгчгүйжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх
- Байгаль орчин, нийгэм, хүртээмж, засаглалын практикаа сайжруулахад нь уул уурхайн компаниудад тус дэм үзүүлэх
- Салбар дахь шилдэг практикийг хэрэгжүүлэхэд тус дэм болохуйцаар хууль тогтоомж, бизнес орчныг сайжруулахад нь засгийн газруудад тусламж үзүүлэх.

Эрдэс баялгийн салбарын талаарх тэргүүлэгч орнуудын байр суурь

Дэлхийн уул уурхайн тэргүүлэх эрх мэдэл бүхий улс орнуудад ашигт малтмалаар баялаг геологи, уул уурхайд ээлтэй засгийн газрууд байдаг. Уул уурхайн чиглэлээр тэргүүлэгч орнуудад Австрали, Чили, Хятад, Орос, Канад, Бразил, Бүгд Найрамдах Ардчилсан Конго Улс (БНАСАУ), Өмнөд Африк, АНУ зэрэг орно. Гэсэн хэдий ч улс төрийн тогтворгүй байдал, авлига, хэт их татвар, дэд бүтэц хангалтгүй, байгаль орчны хохирол зэрэг нь нөөц баялгийн хариуцлагатай хөгжлийг саатуулж буй сорилттой олон улс орнууд тулгарч байна.

Австрали улс нь ашигт малтмалын томоохон нөөцтэй, ихэнх түүхий эдийн үйлдвэрлэлд гол үүрэг гүйцэтгэдэг уул уурхайн салбарын хамгийн чухал орны нэг хэвээр байна. Тус улс төмрийн хүдэр, лити, алт, цайр, никель, кобальт зэрэг томоохон үйлдвэрлэгчдийн нэг юм. 2023 онд Австрали 468.1 сая тонн литийн карбонаттай тэнцэх хэмжээний литийн олборлогчоор тэргүүлсэн хэвээр байна.

Чили улс- Олон улсын хэмжээнд Чилийн үйлдвэрлэл нь ашигт малтмалын хувьд молибден, мөнгө, алт зэрэг олон төрлийн металлээр дэлхийд дээгүүрт ордог ч зэс нь Чилийн эдийн засагт хамгийн чухал металл юм. Мөн Чили нь зэсээс гадна сүүлийн жилүүдэд дэлхийн хамгийн том батлагдсан литийн нөөцтэй, шүлтлэг металлын эх орон юм. Чилийн литийн үйлдвэрлэл дэлхийн тэргүүлэгч Австралиас хол хоцорсон хэвээр байгаа ч жилийн үйлдвэрлэл сүүлийн арван жилд хоёр дахин нэмэгджээ. Чилийн уул уурхайн SQM компани болон АНУ-д төвтэй Albemarle-д засгийн газраас олон жилийн турш хайгуул хийх онцгой эрхийг олгосны дараа олон улсын уул уурхайн корпорацууд тус улсад хөрөнгө оруулалт хийж эхэлснээр литийн нөөц цаашид ч хөгжих төлөвтэй байна.

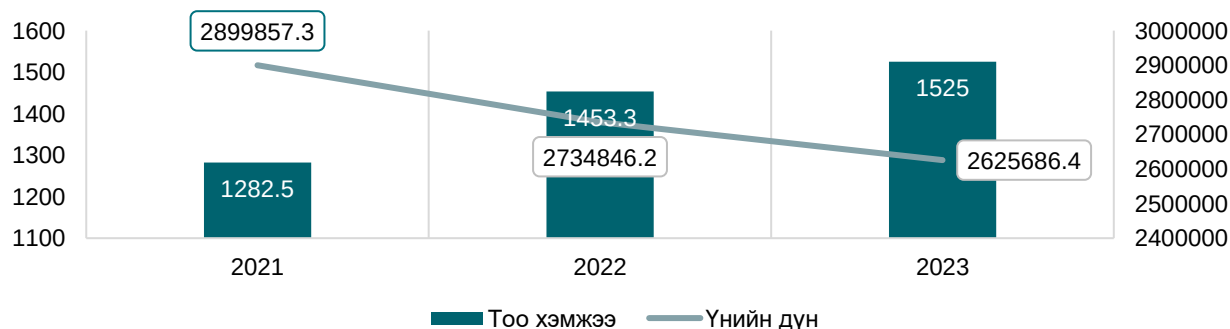
Хятад улс- Benchmark Mineral Intelligence-ийн мэдээллийн дагуу Хятад улс дэлхийн лит боловсруулах хүчин чадлын 60 орчим хувийг, батареины түүхий эдийн 23 хувийг л эзэмшиж байгаа хэдий ч батареины зэрэглэлийн түүхий эдийн дэлхийн үйлдвэрлэлийн 80 хүртэлх хувийг хянадаг.

2025 он гэхэд Хятадын уул уурхайг дэмжих үйл ажиллагааны орлого ойролцоогоор 32.56 тэрбум ам.доллар, нүүрс олборлох, угаахаас олсон орлого ойролцоогоор 639.21 тэрбум ам.долларт хүрнэ гэж таамаглаж байна.

5.8.3.4 Голлох ашигт малтмалын бүтээгдэхүүний зах зээлийн хандлага

Зэс: Монгол Улсын хувьд 2021 онд зэсийн баяжмалын үнэ 2,261.1 ам.доллар байсан ба энэ үед 1,282.5 мян.тн, 2022 онд зэсийн баяжмалын үнэ 1,881.8 ам.долларт хүртлээ буурч, 1,453.3 мян.тн зэсийн баяжмал тус тус экспортолсон байна. Харин 2023 онд зэсийн баяжмалын үнэ 8,173.48 ам доллар хүрч өссөн бөгөөд 1525 мян.тн зэсийн баяжмал экспортолжээ.

График 11. Зэсийн баяжмал болон хүдрийн экспортын хэмжээ (мян.ам доллар)

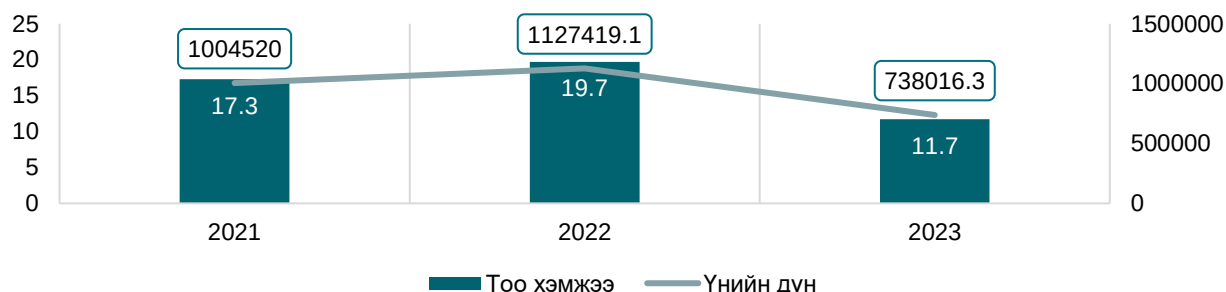

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо

Алт: 2023 оны жилийн эцсийн байдлаар 11.7 тонн боловсруулаагүй болон хагас боловсруулсан алт 738,016.3 мян.ам долларын ханштайгаар экспортод гарсан нь өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад экспортын хэмжээ 40.6 хувиар буурсан үзүүлэлттэй байна.

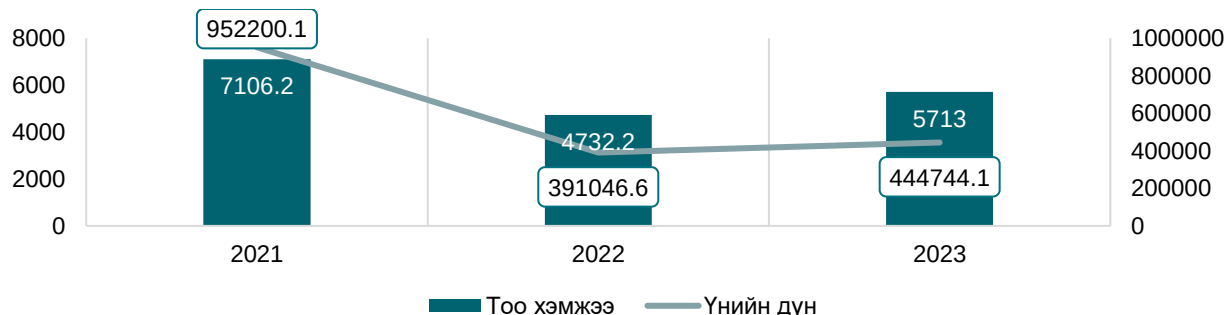
График 12. Боловсруулаагүй болон хагас боловсруулсан алтны экспортын хэмжээ (мян.ам доллар)

Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо

Төмрийн хүдэр: Төмрийн хүдрийн экспорт 2022 онд 4732.2 мян.тн байсан бол тайлант онд 17.1 хувиар өсч 5713 мян.тн болсон үзүүлэлттэй байна.

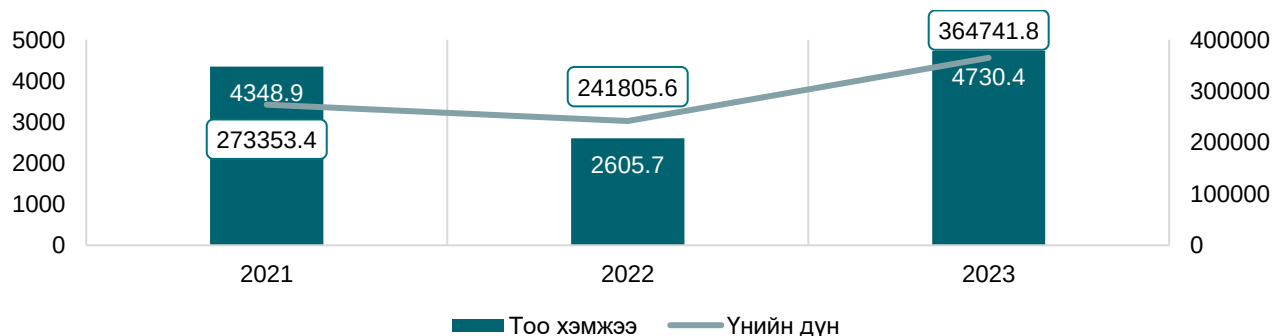
График 13. Төмрийн хүдрийн экспортын хэмжээ (мян.ам доллар)

Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо

Газрын тос: Боловсруулаагүй нефтийн экспортын хэмжээ тайлант онд 4730.4 мян.баррель буюу өмнөх оноос 44.9 хувиар өссөн үзүүлэлттэй байна. Мөн “Брент” төрлийн газрын тосны үнэ 2023 оны жилийн эцсийн байдлаар 86.64 ам.доллар/баррель, “WTI” төрлийнх 82.67 ам.доллар/баррель байгаа нь өнгөрсөн оны мөн үетэй харьцуулахад 1.9 хувиар өссөн үзүүлэлттэй байна.

График 14. Боловсруулаагүй нефтийн экспортын хэмжээ (мян.ам доллар)

Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо

5.8.3.5 Системтэйгээр ил тод болгосон байдал

Олборлох салбараас олсон орлогыг төвлөрүүлж буй сангуудын орлого, зардал, үйл ажиллагааны тухай мэдээллийг ил тод болгох (Шаардлага 5.3.а) шаардлагын дагуу улсын төсөв, аудитын үйл ажиллагааны тухай тайлбар болон төсөв боловсруулах, зарцуулах, төслийн гүйцэтгэлд хийсэн аудитын тайлангийн тухай олон нийт дараах сувгуудаас нээлттэй мэдээлэл авч болно.

Хүснэгт 80. Улсын төсөв, аудитын үйл ажиллагааны нээлттэй мэдээлэл

www.mof.gov.mn

- Сангийн яамны үндсэн цахим хуудас бөгөөд яамны бүтэц, бодлого, чиглэл, төсвийн талаарх мэдээ, мэдээлэл

www.iltod.gov.mn

- Төсвийн тухай цаг үеийн мэдээ, мэдээлэл, жил бүрийн төсвийн мэдээлэл, төсвийн холбогдолтой хууль, тогтоол, заавар журам

www.shilendans.gov.mn

- Бүх төсвийн байгууллага, төрийн өмчит үйлдвэрийн газруудын төсөв, түүний зарцуулалтын талаарх мэдээ мэдээлэл

www.tusuv-oronnutag.mof.gov.mn

- Орон нутгийн хөгжлийн сангийн хөрөнгөөр хэрэгжсэн төсөл хөтөлбөрүүдийн мэдээлэл

<https://publicinvestment.gov.mn> “Төсвийн хөрөнгө оруулалт” аппликэйшн

- Төсвийн хөрөнгө оруулалтын санхүүжилтийн үйл ажиллагааны онлайн веб хуудас болон гар утасны “Төсвийн хөрөнгө оруулалт” аппликэйшин

www.e-balance.mof.gov.mn

- Аж ахуйн тайлангийн нэгдсэн систем бөгөөд нягтлан бодох бүртгэлтэй холбоотой заавар, тушаал зөвлөгөө

www.audit.mn

- Аудитын төлөвлөгөө, тайлан, зөвлөмж

www.tender.gov.mn

- Төрийн худалдан авах ажиллагааны цахим систем

www.1212.mn

- Үндэсний статистикийн хорооны мэдээллийн нэгдсэн сан

www.worldbank.org/mn/country/mongolia

- Дэлхийн банкны Монгол Улсын талаар мэдээлэл бүхий цахим хуудас

www.imf.org/en/Countries/ResRep/MNG

- Олон улсын валютын сангийн Монгол Улсын талаар мэдээлэл бүхий цахим хуудас

www.adb.org/countries/mongolia/main

- Азийн хөгжлийн банкны Монгол Улсын талаар мэдээлэл бүхий цахим хуудас

www.internationalbudget.org

- Интернэйшнэл Баджет Партнершип ТББ-ын цахим хуудас

https://forum.mn/sudalgaa?category_id=14227

- Нээлттэй нийгэм форумын цахим сангийн Эдийн засаг, төсөв, санхүүгийн бодлоготой холбоотой мэдээллийн сан

<https://budgetwatch.mn/>

- Иргэд төсвөө хянана Иргэний нийгмийн эвслийн цахим хуудас

БҮЛЭГ 6. БУСАД АСУУДАЛ

6.1 Эцсийн өмчлөгч (Шаардлага 2.5)

Эцсийн өмчлөгчид гэдэг нь аливаа компанийг жинхэнэ эзэмшдэг, удирддаг, эсвэл түүнээс ашиг хүртдэг хүмүүсийг хэлэх ба хууль ёсны хувьцаа эзэмшигчид болон компанийг төлөөлж ажиллаж байгаа албан тушаалтнуудаас ялгаатай юм. Эцсийн өмчлөгч нь тухайн компанид заавал хувь эзэмшсэн байх шаардлагагүй бөгөөд компанийн шийдвэр гаргалтад оролцож, нөлөөлж, нарийн төвөгтэй өмчлөлийн бүтцийн ард нуугдаж, шууд болон шууд бусаар ашиг хүртэж байдаг.

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын олон улсын стандартаар 2020 оны 1 дүгээр сарын 1 гэхэд эрдэс баялгийн салбарт хөрөнгө оруулагч, тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч, тендерт оролцогч компаниудын ашиг хүртэгч эцсийн эзнийг олон нийтэд нээлттэй болгох, холбогдох бүртгэлийн сантай байхыг хэрэгжүүлэгч улс орнууддаа шаардлага болгосон. Үүнээс шалтгаалан эцсийн өмчлөгчийн талаар ОУИТБС-ын Олон улсын хорооноос дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсэн. Үүнд:

Хүснэгт 81. Эцсийн өмчлөгчийг ил тод болгох талаар хэрэгжүүлж байсан арга хэмжээ

Он/сар	Авсан арга хэмжээ
2013 оны 5-р сар	ЭӨ-ийн бүртгэлийг тайлагнахыг шаардах болсон.
2013 оны 10-р сар	ОУИТБС-ын 11 орон ЭӨ-ийн туршилтын төслийг хэрэгжүүлсэн
2016 оны 1-р сар	ОУИТБС-ыг хэрэгжүүлэгч 29 орон тодорхой хэмжээнд хэрэгжүүлж байна. 9 орон тайландаа энэ мэдээллийг оруулж байна.
2016 оны 2-р сар	ОУИТБС-ын шинэ стандартаар 2020 оны 1-р сарын 1 гэхэд ЭӨ-ийг ил тод болгохыг шаардсан.
2023 он	ОУИТБС-аар ЭӨ-ын асуулгын маягтыг шинэчлэх санаачилга дэвшүүлж, загвар маягт гаргасан.

2016 онд ОТАХ-ээс ашиг хүртэгч эзэд буюу эцсийн өмчлөгч гэдэг ойлголт, түүний эрх зүйн орчин, боломж, сорилт, асуудал, ашиглаж болох тогтолцоо зэргийг судлах ажлын дэд хэсэг томилсон ба тус дэд ажлын хэсгээс эцсийн өмчлөгчдийн мэдээллийг ил тод болгох Замын зургийн төслийг боловсруулж, 2016 оны 12-р сарын 20-ны өдрийн Үндэсний зөвлөлийн хуралдаанаар хэлэлцүүлэн батлуулж, 2017 оны 12-р сарын 21-ны өдөр нэмэлт өөрчлөлт оруулсан.

Монгол улсын Засгийн газрын 2017 оны 4-р сарын 12-ны 114 тоот тогтоолоор Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийг баталсан. Энэхүү тогтоолын хавсралт төлөвлөгөөний 4.1.6.5-д Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын стандартын хүрээнд ашиг хүртэгч (бенефициар) эздийг ил тод болгох ба 2020-2022 онд хэрэгжүүлж, МОУИТБС-ын Ажлын алба хариуцахаар тусгасан байна.

Нээлттэй засгийн түншлэлийн Үндэсний зөвлөлөөс “Монгол Улсын Нээлттэй засгийн түншлэлийн 2016-2018 оны Үйл ажиллагааны үндэсний төлөвлөгөө (ҮАҮТ)”-г Засгийн газрын хуралдаанд танилцуулсан. Хуралдаанаар ҮАҮТ-ний төслийг дэмжиж, Засгийн газрын гишүүдийн саналыг тусгасан ба нийт 13 зорилтот үйл ажиллагаа бүхий ҮАҮТ-ний төслийг Үндэсний зөвлөл 2016 оны 6 дугаар сарын 7-ны өдөр хуралдан хэлэлцэж, баталсан. Энэхүү төлөвлөгөөний 12 дахь зорилтот үйл ажиллагаа нь Байгалийн баялгийг ашиглагч этгээдийн эздийг буюу эцсийн өмчлөгчдийг ил болгох тухай бөгөөд Төсөв, санхүүгийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, Уул уурхайн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага хариуцан ажиллахаар даалгажээ.

6.1.1 Эцсийн өмчлөгчийн ил тод байдал

Өмнө жилүүдэд ОУИТБС-ын шаардлагын дагуу эцсийн өмчлөгчийн ил тод байдалд холбогдох мэдээллүүдийг нэг үе шат бүхий асуулга хэлбэрээр цуглуулж байсан бол энэ жил цахим тайлангийн системээр дамжуулан мэдээлэл цуглуулалт хийгдлээ.

2022 онд нийт 576 аж ахуйн нэгж эцсийн өмчлөгчийн мэдээллээ тайлагнасан бол энэ жилийн хувьд 38 хувиар өссөн үзүүлэлттэй байна. Тайлант онд ОУИТБС-ын цахим тайлангийн системд нийт 795 аж ахуйн нэгжийн эцсийн өмчлөгчийн мэдээлэл бүртгэгдсэн бөгөөд үүнээс 48.6 хувь буюу 387 нь хувь хүний түвшинд тайлагнасан байна. Мөн хувь хүний түвшинд авч үзэхэд улс төрд нөлөө бүхий 5, удирдах албан тушаал хашдаг 218 эцсийн өмчлөгч байна. Олборлох салбарт үйл ажиллагаа эрхэлж буй компаниудын эцсийн өмчлөгч эздийн талаар дэлгэрэнгүй мэдээллийг Хавсралт 19(б,в)-д харуулсан.

Хүснэгт 82. Тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч компанийн эцсийн өмчлөгч

№	Улс орон	Иргэншил	Улс төрд нөлөө бүхий этгээд мөн эсэх	Энэ компанид удирдах албан тушаал хашдаг эсэх
1	Австрали	4	0	2
2	Монгол	275	4	179
3	Сингапур	2	0	1
4	Хонг Конг	4	0	1
5	Хятад	38	0	17
6	Голланд	4	0	0
7	Испани	3	0	2
8	Япон	3	0	0
9	Бусад	54	1	16
Нийт		387	5	218

ОУИТБС-ын цахим тайлангийн системд бүртгэгдсэн эцсийн өмчлөгчийн мэдээллийг хуулийн этгээдээр 4.5 хувь нь буюу 36 аж ахуйн нэгж тайлагнасан байлаа.

Хүснэгт 83. Эцсийн өмчлөгчийн мэдээлэл (хуулийн этгээд)

№	Байгууллагын нэр	Удирдлагын нэр	Бүртгэлтэй хөрөнгийн бирж	Бүртгэлтэй улс
1	Анианресорсиз	Peter Covert	Торонтогийн хөрөнгийн бирж	Канад
2	Хуабэй куане	Teo Bee Cheng	Хонг Конг	Хонг Конг
3	Си Эм Кэй Ай	Alimusi	БНСУ	БНСУ
4	Болдфоарда	Hong	Байхгүй	Хятад
5	Блэйкмаунт майнинг	Mitsuharu	Жи Эм Траст ХХК	Монгол
6	Хөх талст майнинг	Xinwei	-	Монгол
7	Эрдэнэмонгол	Билгүүн	Торонтогийн хөрөнгийн бирж	Канад
8	Ханшашир	Zhihui	Вэйдү/ Хонг Конг/ ХК	Хятад
9	Модунресурсэс	Teo Bee Cheng	Сингапур	Сингапур
10	Ханбогд эксплорэйшн	Золбаяр	Керри Групп Лимитед	Күүкийн арлууд болон Кайман арлууд
11	Бумбат	Хангай	Мандал Ресурс ХХК	Монгол
12	Хунг юүн	Junyan	Үгүй	БНХАУ
13	Ихговь энерги	Сэлэнгэ	Монголын хөрөнгийн бирж	Монгол
14	Ирмүүнзээрд	Chenghua	байхгүй	
15	Кайнарвольфрам	Jiang Lixin	Хонг Конг	Британы виржини арлууд улс
16	Тефисмайнинг	Чанцал	Монгол улс	Монгол
17	Агитхангай	Дэмбэрэл	NA	Монгол

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

№	Байгууллагын нэр	Удирдлагын нэр	Бүртгэлтэй хөрөнгийн бирж	Бүртгэлтэй улс
18	Саусгоби сэндс	Jinsheng	Торонтогийн хөрөнгийн бирж	Канад
			Хонконгийн хөрөнгийн бирж	Хятад
			London Stock Exchange	ИБУИНВУ
19	Оюутолгой	Deirdre	Australian Securities Exchange	Австрали
			NYSE	АНУ
			Гурвантамга ХХК	Монгол
20	Гурвантамга	Лхагвасүрэн	Гурвантамга ХХК	Монгол
21	Алтайголд	Наранхүү	-	Монгол
22	АУМ алт	Жавзанпагам	-	Монгол
23	Эгэмайнинг	Эрдэнэсайхан	Монкон групп ХХК	Монгол
24	Жунхаовэйеэ	Mingxin	Байхгүй	Хятад
25	Вестерн монголиан девелопмент	Золбаяр	Керри Групп Лимитед	Күүкийн арлууд болон Кайман арлууд
26	Гангархаш	Долгорсайхан	Байхгүй	Монгол
27	Топ ган дриллинг	Ганболд	Байхгүй	Монгол
28	Цүй ханг инвест	Song Zicheng	Хонг Конг	БНХАУ Хонг Конг
29	Түмэн ерөөлт	Ганзориг	Түмэн анд майнинг ГХО ХХК	Монгол
30	Бадрах энерги ХХК	Marc Pierre	Эрдэнэс Монгол ХХК	Монгол улс
			Орано СА	Франц улс
			Арева Монгол ХХК	Монгол улс
			Мон-Атом ХХК	Монгол улс
31	Миндуотайди	Zeng Yangwei	Mongolian Tungsten industry group Co.,Ltd	ХЯТАД
32	Ловонко	Энхбаатар	Байлиту	Монгол
33	МОЭНКО	Lin Shing Simon	The Stock Exchange of Hong Kong	Bermuda
34	Эф Ви Эс Пи	Lin Shing Simon	The Stock Exchange of Hong Kong Limited	Хонг Конг
35	Багануур	Түвшинжаргал	Монгол Улс	Монгол улс
36	Шарын гол	Мэндсайхан	Монголын хөрөнгийн бирж	Монгол улс

ОУИТБС-ын хүрээнд эцсийн өмчлөгчдийн мэдээллийн ил тод байдлыг хангах ажлын төлөвлөгөөг гаргадаг бөгөөд 2023-2024 онд дараах төлөвлөгөөг гарган ажилласан байна. Эцсийн өмчлөгчийн мэдээллийг харуулсан <https://www.beneficialowner.mn/> цахим хуудаснаас дэлгэрэнгүй мэдээллийг авах боломжтой.

Зураг 5. 2023-2024 оны ажлын төлөвлөгөөний хураангуй зураглал

Мөн Улсын Бүртгэлийн Ерөнхий Газар 2019 оны 3-р сараас эхлэн эцсийн өмчлөгчдийн талаар зарим мэдээллийг <http://opendata.burtgel.gov.mn> сайтад төвлөрүүлж эхэлсэн бөгөөд уг сайтад одоогийн байдлаар буюу 2024 оны 10 дугаар сарын байдлаар нийт 247,623 хуулийн этгээдийн нэр, регистрийн дугаар, бүртгэгдсэн огноо, компанийн хэлбэр (ХХК), компанийн төрөл (ашиг, ашгийн бус), үйл ажиллагааны чиглэл, үүсгэн байгуулагч, хувьцаа эзэмшигч, гишүүний тоо, удирдлагын овог, нэр, албан ёсны хаяг болон үүсгэн байгуулагч, хувьцаа эзэмшигчдийн талаар мэдээллүүд байна.

6.2 Гэрээний ил тод байдал

Монгол Улсад олборлох үйлдвэрлэлийн салбарт баримтлах бодлогын гол баримт бичигт ил тод байдал, хариуцлагын зарчмуудыг тусгасан, гэрээний ил тод байдлыг хангах, бүтээгдэхүүн хуваах гэрээний нууцлалын заалтыг арилгах чиглэлээр арга хэмжээнүүд авч ажиллаж ирсэн билээ.

Нээлттэй нийгэм Форум (ННФ), Аж үйлдвэр, эрдэс баялгийн яам (АҮЭБЯ) болон Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын (ОУИТБС) Ажлын алба хамтран www.iltodgereee.mn сайтыг байгуулсан. Уг санд ашигт малтмал, газрын тос, байгалийн хий, цацраг идэвхт болон түгээмэл тархацтай ашигт малтмал гэх мэт байгалийн баялгийг ашиглахтай холбоотой Хөрөнгө оруулалтын болон Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ, Концессын гэрээ, тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчээс орон нутгийн захиргаатай байгуулдаг Орон нутгийн гэрээ зэрэг Монгол улсын эрдэс баялгийн салбарт байгуулагддаг гэрээнүүдийн эх бичвэрийг байршуулдаг. Олборлох салбарт хамаараалтай ил тод байршиж буй хууль эрх зүйн үндсэн заалтуудын жагсаалтыг доор харууллаа.

Хүснэгт 84. Гэрээний ил тод байдал

№	Хууль тогтоомжийн нэр	Гэрээ, түүний ил тод байдалд холбогдох зүйл заалт	Холбоос
Хууль			

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

№	Хууль тогтоомжийн нэр	Гэрээ, түүний ил тод байдалд холбогдох зүйл заалт	Холбоос
1	Монгол Улсын Үндсэн хууль	6 дугаар зүйлийн 6.1, 6.2 дахь хэсэг, 16 дугаар зүйлийн 16.17 дахь хэсэг	https://legalinfo.mn/mn/detail/367
2	Ашигт малтмалын тухай	5 дугаар зүйлийн 5.3-5.5 дахь хэсэг, 42 дугаар зүйл	http://legalinfo.mn/law/details/63?lawid=63
3	Байгууллагын нууцын тухай хууль	4 ба 6 дугаар зүйл	http://legalinfo.mn/law/details/102?lawid=102
4	Газрын тосны тухай	12,13,14, 17 дугаар зүйл	http://legalinfo.mn/law/details/10484?lawid=10484
5	Гол, мөрний урсац бүрэлдэх эх, усны сан бүхий газрын хамгаалалтын бүс, ойн сан бүхий газарт ашигт малтмал хайх, ашиглахыг хориглох тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай	2 дугаар зүйлийн 2.2 дахь заалт, 3 ба 4 дүгээр зүйл.	http://legalinfo.mn/law/details/224?lawid=224
6	Захиргааны ерөнхий хууль	11, 26-28 дугаар зүйл	http://legalinfo.mn/law/details/11259?lawid=11259
7	Концессын тухай	Бүхэлдээ	http://legalinfo.mn/law/details/312?lawid=312
8	Төсвийн тухай хууль	2/8 дугаар зүйлийн 8.4.3 дахь заалт, 3/8 дугаар зүйлийн 8.4.4 дэх заалт, 4/28 дугаар зүйлийн 28.2 дахь хэсэг	https://legalinfo.mn/mn/detail/12254
9	Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хууль	Бүхэлдээ	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawid=16390263044601
10	Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай	40 дүгээр зүйл	http://legalinfo.mn/law/details/9750?lawid=9750
11	Хөрөнгө оруулалтын тухай	20 дугаар зүйл	http://legalinfo.mn/law/details/9491?lawid=9491
12	Цөмийн энергийн тухай	4 дүгээр бүлэг 2931 дүгээр зүйл	http://legalinfo.mn/law/details/97?lawid=97
13	Шилэн дансны тухай хууль	6 дугаар зүйлийн 6.4.8, 6.5.9-6.5.10, 7.1.1 дэх заалт	https://legalinfo.mn/mn/detail/10497
Төрийн бодлого			
14	Төрийн бодлого Төрөөс эрдэс баялгийн салбарт баримтлах бодлого	3.1.7 ба 3.5.2 дахь заалт	http://legalinfo.mn/law/details/9756?lawid=9756
Дүрэм, журам			
15	Хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулах журам	Бүхэлдээ	https://nda.gov.mn/backend/f/YvefVW2tL5.pdf
Улсын Их Хурлын тогтоол			
16	Гацууртын ордын төрийн эзэмшлийн хувь хэмжээ тогтоох тухай	Бүхэлдээ	https://legalinfo.mn/mn/detail/11651
17	Оюу толгой ордыг ашиглах хөрөнгө оруулалтын гэрээний тухай	Бүхэлдээ	http://legalinfo.mn/law/details/6405?lawid=6405
18	Таван толгойн нүүрсний ордыг ашиглах зарим асуудлын тухай	Бүхэлдээ	http://legalinfo.mn/law/details/6631?lawid=6631
19	“Таван толгойн нүүрсний ордыг ашиглах зарим асуудлын тухай” тогтоолд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай	Бүхэлдээ	http://legalinfo.mn/law/details/10318?lawid=10318
Засгийн газрын тогтоол			

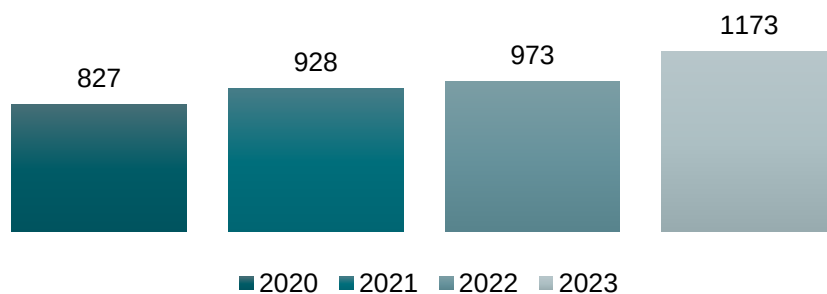
Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

№	Хууль тогтоомжийн нэр	Гэрээ, түүний ил тод байдалд холбогдох зүйл заалт	Холбоос
20	Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлыг хангах зарим арга хэмжээний тухай	7 ба 8 дахь заалт	http://legalinfo.mn/law/details/8791?lawid=8791
21	Таван толгойн ордын талаар авах зарим арга хэмжээний тухай	Бүхэлдээ	http://legalinfo.mn/law/details/10568?lawid=10568

2017 оны 6 дугаар сарын 22-ны өдөр Нээлттэй нийгэм форум, ОУИТБС болон Аж үйлдвэр, эрдэс баялгийн яам хамтран ОУИТБС-ын стандарт 2.4 дэх шаардлагыг биелүүлэх, гэрээний ил тод байдлыг сайжруулах зорилгоор Эрдэс баялгийн гэрээний мэдээллийн цахим санг байгуулсан. Нээлттэй нийгэм форумын ирүүлсэн мэдээлэлд энэхүү мэдээллийн цахим санд төрөөс эрдэс баялгийн салбарт байгуулагдсан гэрээгээ бүртгэдэггүй тул ОУИТБС-ын стандартын шаардлагад тухайлан заасан нийт гэрээний жагсаалт, тэдгээрээс хэд нь ил тод болоогүй тухай мэдээллийг гаргаж чаддаггүй бөгөөд тус салбарын гэрээг ил тод болгохтой холбоотой төрийн байгууллагуудын үүрэг, хариуцлага хуульчлагдаагүй байна.

Сүүлийн 4 жилийн хугацаанд ил тод байдлын санаачилгын мэдээллийн санд байршуулсан гэрээний тоо дунджаар 17 хувиар нэмэгдсэн байгаа нь харагдаж байна.

График 15. Мэдээллийн санд байршуулсан гэрээний тоо

2024 оны 10-р сарын 01-ний байдлаар энэхүү мэдээллийн санд бүртгэгдсэн 1173 гэрээ, 162 гэрээний заалтын тайлбар, 8 хууль тогтоомжийн дэлгэрэнгүй мэдээллийг байршуулсан байна. Мэдээллийн санд байршуулсан нийт гэрээний жагсаалтыг Хавсралт 36-аас үзнэ үү.

Хүснэгт 85. Мэдээллийн санд байршуулсан гэрээ

№	Гэрээний төрөл	Тоо
1	Орон нутагтай хамтран ажиллах гэрээ	309
2	Бичил уурхайгаар ашигт малтмал олборлох тухай гэрээ	112
3	Газар ашиглах тухай гэрээ	130
4	Улсын төсвийн хөрөнгөөр хийсэн хайгуулын ажлын зардлын нөхөн төлбөрийн гэрээ	67
5	Ус ашиглах тухай гэрээ	77
6	Ашиглалтын өмнөх гэрээ	46
7	Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ	27
8	Гол мөрний урсац бүрэлдэх эх, усны сан бүхий газрын хамгаалалтын бүс, ойн сан бүхий газарт ашигт малтмал хайх, ашиглахыг хориглох тухай хуулийн дагуу хийгдэх гэрээ	23
9	Тусгай зөвшөөрлийн талбайд холбогдох арга хэмжээ авах, нөхөн сэргээх үйл ажиллагааны гэрээ	29
10	Газрын тосны эрлийн гэрээ	16
11	Тогтвортой байдлын гэрээ	11

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

№	Гэрээний төрөл	Тоо
12	Олборлолт явуулж эхэлсэн тусгай зөвшөөрөл бүхий талбайд холбогдох арга хэмжээ авах, нөхөн сэргээх үйл ажиллагааны гэрээ	29
13	Концессын гэрээ	4
14	Хөрөнгө оруулалтын гэрээ	5
15	Усны сан бүхий газрын энгийн хамгаалалттай бүсэд олборлолт явуулж эхэлсэн, тусгай зөвшөөрөл бүхий талбайд холбогдох арга хэмжээ авах, нөхөн сэргээх үйл ажиллагааны гэрээ	29
16	Ус бохирдуулсны төлбөрийн гэрээ	2
17	Байгаль орчныг хамгаалах, уурхай ашиглах, үйлдвэр байгуулахтай холбогдсон дэд бүтцийг хөгжүүлэх, ажлын байр нэмэгдүүлэхэд хамтран ажиллах гэрээ	1
18	Гэрээний хавсралт	6
19	Нийгмийн хариуцлагын гэрээ	1
20	Орхон аймаг "ЭРДМИН" ХХК-ийн 2022 оны хамтын ажиллагааны төлөвлөгөө	1
21	Төлөвлөгөө	4
22	Үйлчилгээний гэрээ	1
23	ТӨК-ийн худалдан авах гэрээ	2
24	Бүтээн байгуулалтын гэрээ	4
25	Орд ашиглах гэрээ	11
26	Хамтын ажиллагааны төлөвлөгөө	3
27	Хамтын ажиллагааны санамж бичиг	2
28	Бусад	221
Нийт		1173

6.3 Дэд бүтцэд хөрөнгө оруулах ба бартерын солилцоо (Шаардлага 4.3)

Зарим тохиолдолд улс орны байгалийн нөөц баялгийг ашиглах эрх олох зорилгоор олборлох үйлдвэрлэлийн компаниуд мөнгөн бус хэлбэрээр бараа болон үйлчилгээ үзүүлэх (дэд бүтцэд хөрөнгө оруулалт хийх) гэрээг төрийн байгууллагуудтай хийдэг. Эдгээр дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалтын жишээнд зам, төмөр зам, цахилгаан станц, сургууль болон эмнэлгүүд багтана.

Тухайн компаниудад ирэх өгөөж нь газрын тос, байгалийн хий эсвэл ашигт малтмалын нөөц бөгөөд газар, эрчим хүч болон усны нөөц ашиглах эрх гэх мэт бусад элементээс бүрддэг. Ийм гэрээг бартерын солилцооны гэрээ эсвэл "дэд бүтцийг ашигт малтмалаар солилцох гэрээ" гэж нэрлэдэг.

2023 онд сонгогдсон 125 аж ахуйн нэгж, байгууллагын хүрээнд дэд бүтцэд оруулсан хөрөнгө оруулалт ба бартерын солилцооны талаар 36 компани 39 удаагийн 100 сая төгрөгөөс дээш дүнтэй дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалт хийсэн байна. Дэд бүтцэд оруулсан хөрөнгө оруулалт болон бартерын солилцооны талаар дэлгэрэнгүй мэдээллийг Хавсралт 33-аас харна уу.

6.4 Тээвэрлэлтийн орлого (Шаардлага 4.4)

Газрын тос, байгалийн хий, байгалийн баялгийн тээвэрлэлтээс олсон орлого нь материаллаг байгаа үед ЗГ болон Төрийн өмчит аж ахуйн нэгж (ТӨААН)-үүд хүлээн авсан орлогоо толилуулах шаардлагатай байдаг.

ААН-үүдийн тээвэрлэлтийн орлогын мэдээллийг орлого хүлээн авсан аж ахуй нэгжээр дараах хүснэгтэд харуулав. Сонгогдсон 125 аж ахуйн нэгж байгууллагаас цахим тайлангийн системд тээвэрлэлтийн орлогын мэдээллээ тайлагнасан 10 компани байсан бөгөөд нийт тээвэрлэлтийн орлого 439,454,460,162 төгрөг байна. Төрийн болон орон нутгийн өмчийн

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

оролцоотой ААН-үүдийн төлсөн тээвэрлэлтийн төлбөрийн дэлгэрэнгүй мэдээллийг Хавсралт 35-аас үзнэ үү.

Хүснэгт 86. ААН-үүдийн тээвэрлэлтийн өндөр орлого хүлээн авсан ТОП 12 компани

№	Тээврийн орлогыг хүлээн авсан аж ахуйн нэгж	Ашигт малтмалын төрөл	Тээвэрлэлтийн хэмжээ /мян.тн/	Хүлээн авсан тээвэрлэлтийн орлого /сая.төгрөг/
1	Мандал Номуун Хаан ХХК	1	37.5	52,473.6
2	Баян Ундарга ложистик ХХК	3	479.4	31,399.5
3	Баян Өгий Зэгст ХХК	1	525.3	24,794.6
4	Ээлийн Цагаан Харгуй ХХК	2	442.6	21,402.7
5	Тэнгэр Анд Тэнгис ХХК	2	736.1	16,764.9
6	Мөнгөн Хүлэг Сервис ХХК	1	331.9	15,677.2
7	Их Даваа Уул ХХК	3	485.3	14,186.7
8	Хонгорбээс транс ХХК	2	506.4	13,537.2
9	Минжит Булган Транс ХХК	2	311.1	10,396.7
10	Мэнкай Транс ХХК	1	209.5	8,668.8
11	Ийст форест ХХК	3	157.8	8,467.6
12	Улаанбаатар Төмөр зам	8	11,944.8	8,072.3

Эх сурвалж: ОУИТБС-ын цахим тайлангийн системд тайлагнасан мэдээлэл

Зам тээвэр, хөгжлийн яамнаас ирүүлсэн мэдээлэлд автотээврээр тээвэрлэсэн экспортын ачааны хэмжээ 2023 онд өмнөх оноос 46 хувиар нэмэгдэж 68,244,854 тонн тээвэрлэлт хийгдсэн байна.

Хүснэгт 87. Авто тээврээр тээвэрлэсэн экспортын ачааны мэдээ, өссөн дүнгээр

Боомтын нэр	Ачааны нэр төрөл	2022 он		2023 он		2024.07	
		Тээврийн хэрэгсэл	Жин /тонн/	Тээврийн хэрэгсэл	Жин /тонн/	Тээврийн хэрэгсэл	Жин /тонн/
Гашуун-сухайт	Нийт экспортын ачаа	150,485.0	19,491,012.7	266,259.0	36,750,482.0	199,044.0	24,106,608.6
	Нүүрс	137,897.0	18,989,732.7	250,564.0	36,122,682.0	191,232.0	23,473,089.0
Шивээхүрэн	Зэсийн баяжмал	12,588.0	501,280.0	15,695.0	627,800.0	7,812.0	563,812.0
	Нийт экспортын ачаа	35,810.0	5,368,736.3	151,021.0	19,107,076.0	107,045.0	13,921,426.0
	Нүүрс	35,810.0	5,368,736.3	151,021.0	19,107,076.0	107,045.0	13,720,458.0
Замын-Үүд	Нийт экспортын ачаа	30,364.0	550,138.0	6,829.0	696,202.0	49,832.0	1,163,810.0
	Нүүрс	1,303.0	90,327.0	1,789.0	125,137.0	4,592.0	329,929.0
	Хүдэр	65.0	1,385.0	-	-	1,224.0	86,951.0
	Жонш	-	-	-	-	544.0	34,722.0
Ханги	Нийт экспортын ачаа	41,529.0	3,050,832.2	65,713.0	5,006,070.0	50,078.0	4,574,684.0
	Нүүрс	40,842.0	3,000,286.3	65,604.0	4,997,802.0	49,775.0	4,552,304.0
	Төмрийн хүдэр	604.0	44,494.5	0.0	0.0	0.0	0.0
	Жонш	83.0	6,051.4	109.0	8,268.0	303.0	22,380.0
Бичигт	Нийт экспортын ачаа	1,788.0	111,677.0	38,159.0	2,766,018.0	20,634.0	1,517,309.0
	Нүүрс	1,788.0	111,677.0	38,159.0	2,766,018.0	20,634.0	1,517,309.0
Бургастай	Нийт экспортын ачаа	15,494.0	866,282.0	4,807.0	206,339.0	9,435.0	309,362.0
	Төмрийн хүдэр	15,494.0	866,282.0	4,807.0	206,339.0	9,435.0	309,362.0

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

Боомтын нэр	Ачааны нэр төрөл	2022 он		2023 он		2024.07	
		Тээврийн хэрэгсэл	Жин /тонн/	Тээврийн хэрэгсэл	Жин /тонн/	Тээврийн хэрэгсэл	Жин /тонн/
Баянхошуу	Нийт экспортын ачаа	9,608.0	346,013.7	16,232.0	528,186.0	8,027.0	257,628.0
	Газрын тос	9,608.0	346,013.7	16,165.0	524,587.0	8,027.0	257,628.0
	Нүүрс	-	-	67.0	3,599.0	0.0	0.0
Боршоо	Нийт экспортын ачаа	1,345.0	1,063.2	1,387.0	0.0	1,300.0	0.0
	Бусад ачаа	1,345.0	1,063.2	1,387.0	0.0	1,300.0	0.0
Булган	Нийт экспортын ачаа	30,360.0	2,210,694.7	34,526.0	2,714,082.0	26,265.0	1,901,844.0
	Нүүрс	30,360.0	2,210,694.7	34,526.0	2,714,082.0	26,265.0	1,901,844.0
Алтанбулаг	Нийт экспортын ачаа	11,718.0	8,474.9	11,277.0	54,228.0	9,119.0	24,043.1
	Бусад ачаа	11,718.0	8,474.9	11,277.0	54,228.0	9,119.0	24,043.1
Цагааннуур	Нийт экспортын ачаа	8,022.0	41.2	12,769.0	90,399.0	11,873.0	0.0
	Бусад ачаа	8,022.0	41.2	12,769.0	90,399.0	11,873.0	0.0
Хавирга	Нийт экспортын ачаа	0.0	0.0	3,069.0	320,245.0	435.0	15,780.0
	Нүүрс	-	-	3,069.0	320,245.0	381.0	13,081.0
	Цайрын баяжмал	-	-	-	-	54.0	2,699.0
Сүмбэр	Нийт экспортын ачаа	0.0	0.0	76	5527	0.0	0.0
	Төмрийн хүдэр	-	-	76	5527	-	-
Авто тээврийн экспортын ачаа		336,523	32,004,965	612,124	68,244,854	493,087	47,792,494

Эх сурвалж: Зам тээвэр, хөгжлийн яам

Төмөр замаар тээвэрлэсэн экспортын ачааны хэмжээ 2023 онд өмнөх оноос 77 хувиар нэмэгдэж 11,129,210 тонн тээвэрлэлт хийгдсэн байна.

Хүснэгт 88. Төмөр замаар тээвэрлэсэн экспортын ачааны мэдээ, өссөн дүнгээр

Үзүүлэлт		2022 он		2023 он		2024.06	
		Вагон тоо	Жин /мян.тн/	Вагон тоо	Жин /мян.тн/	Вагон тоо	Жин /мян.тн/
Төмөр замын экспортын ачаа		462,465.0	8,642.5	592,837.0	11,129.2	303,785.0	6,423.2
ОХУ-руу	Алтанбулаг боомтоор	114,108.0	220.3	161,017.0	212.1	84,649.0	92.1
	Замын-Үүд боомтоор	348,357.0	8,422.2	431,820.0	10,917.1	219,136.0	5,373.8
	Нүүрс	25,810.0	505.2	18,187.0	1,207.0	19,221.0	238.4
БНХАУ-руу	Төмрийн хүдэр, түүний баяжмал	55,710.0	3,925.9	73,868.0	5,200.9	34,898.0	2,433.5
	Зэс, молибдены баяжмал	10,698.0	711.5	4,135.0	275.4	275.4	302.2

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

Нефть, нефтийн бүтээгдэхүүн	5,630.0	342.2	7,594.0	454.3	4,697.0	285.2
Жонш, жоншны баяжмал	5,834.0	391.9	2,644.0	177.3	4.0	0.3
Мөнгөний хүдэр	1,641.0	104.5	131.0	5.8	153.0	8.8
Цайр	2,271.0	141.4	1,044.0	67.1	467.0	30.2

Эх сурвалж: Зам тээвэр, хөгжлийн яам

Нийт экспортын ачаа 2023 онд 1,204,961 тээврийн хэрэгслээр 79,374.06 мян.тонн ачаа тээвэрлэсэн нь өмнөх онтой харьцуулахад 51.2 хувиар нэмэгдэж 79,374.06 мян.тонн тээвэрлэлт хийгдсэн байна. Харин 2024 оны 7 сарын байдлаар 54,215.69 мян.тонн экспортын ачаа, тээвэрлэлт хийгдээд байна.

Хүснэгт 89. Нийт экспортын ачааны мэдээ, өссөн дүнгээр

Үзүүлэлт	2022 он		2023 он		2024.07	
	Тээврийн хэрэгслийн тоо	Жин /мян.тн/	Тээврийн хэрэгслийн тоо	Жин /мян.тн/	Тээврийн хэрэгслийн тоо	Жин /мян.тн/
Нийт экспортын ачаа	798,988.0	40,647.4	1,204,961.0	79,374.1	796,872.0	54,215.7

Эх сурвалж: Зам тээвэр, хөгжлийн яам

Хэвлэн нийтэлсэн мэдээлэл нь өөр бусад орлогын урсгал, төлбөрийн урсгалын нэгэн адил хэмжээнд задаргаатай байх шаардлагатай (4.7). Олон талт оролцогчдын бүлэг нь тээвэрлэлтийн орлогын тухай мэдээллийн чанар, дээр заасан мэдээллийн баталгаажуулалттай холбоотой журмыг Шаардлага 4.9 дээр заасны дагуу гарган, хэрэгжүүлэх үүргийг хүлээнэ. Санаачилгыг хэрэгжүүлэгч орнууд нь дараах мэдээллийг ил болгоно. Үүнд:

- Тээвэрлэлтийн зохион байгуулалтын талаарх мэдээлэл, үүнд тээвэрлэж буй бүтээгдэхүүн, тээвэрлэлтийн маршрут, тээвэрлэлтэд оролцож буй компани болон төрийн байгууллага (төрийн өмчит аж ахуйн нэгж мөн хамаарна);
- Тээвэрлэлтийн татвар, тариф, бусад төлбөр, болон тэдгээрийг тооцох аргачлалын тухай тайлбар;
- Тарифын хувь хэмжээ болон тээвэрлэсэн бүтээгдэхүүний тоо хэмжээг ил тод болгон тайлагнах;
- Газрын тос, байгалийн хий болон ашигт малтмалын тээвэрлэлтээс төрийн байгууллага болон төрийн өмчит аж ахуйн нэгжийн хүлээн авсан орлогыг ил тод болгон тайлагнах

6.5 Нөхөн сэргээлтийн мэдээлэл

Монгол Улсад уул уурхайн салбарын байгаль орчин, нийгмийн асуудлын зохицуулалтыг Аж үйлдвэр эрдэс, баялгийн яам (АҮЭБЯ) болон тус яамны харьяа Ашигт малтмал, газрын тосны газар (АМГТГ), Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлтийн яам (БОУАӨЯ), Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газар (МХЕГ) зэрэг үндсэн 3 байгууллага хариуцдаг.

Уул уурхайн салбар байгаль орчинд хамгийн их доройтол учруулдаг, байгалийн нөхөн сэргээгдэхгүй баялгийг ашигладаг, Монголын ард түмний уламжлалт нүүдлийн мал аж ахуйд сөрөг нөлөө үзүүлдэг. Ийм учраас уул уурхайн байгаль хамгаалал, нөхөн сэргээлтийн

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

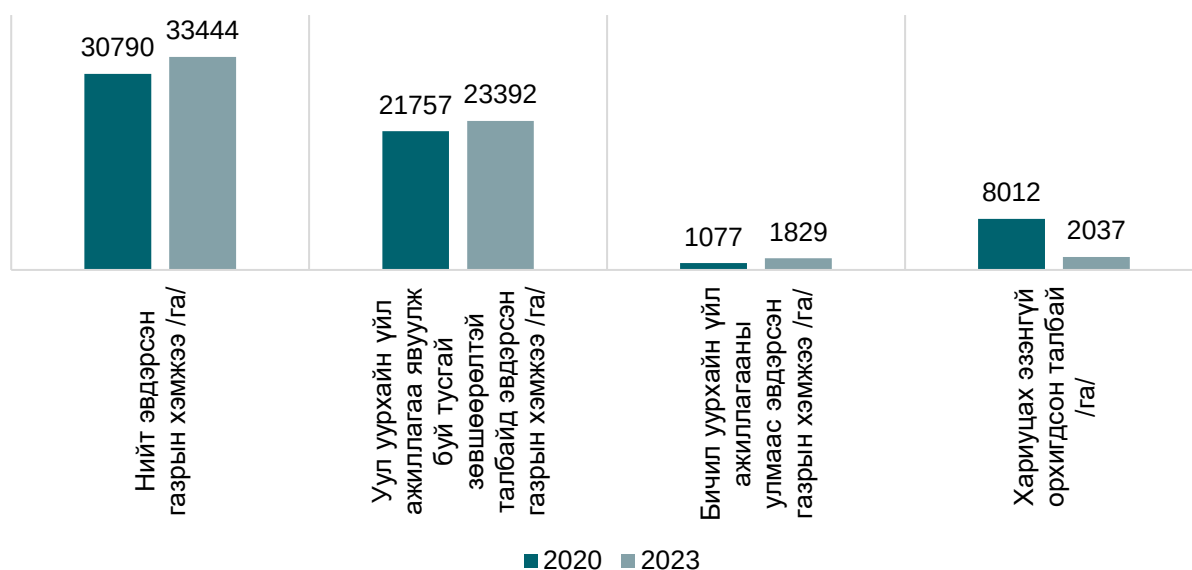
ажилд дагаж мөрдөх хууль, журам, стандартыг боловсруулах, хэрэгжүүлэх, баталгаажуулах, хэрэгжилтийг хангах ажилд байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага байнга анхаарал хандуулж, ажиллаж ирсэн.

2024 оны 09 дүгээр сарын 10-ны байдлаар нийт ашигт малтмалын 2730 тусгай зөвшөөрөл байгаагаас 1002 хайгуулын тусгай зөвшөөрөл, 1728 ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл байна. Ашигт малтмалын ашиглалтын болон хайгуулын тусгай зөвшөөрөлтэй талбайн хэмжээ нийт газар нутгийн 4.5 %-ийг эзэлж байна.

Ашигт малтмалын олборлолтын үйл ажиллагаа явуулж буй 300 гаруй аж ахуй нэгж байгууллага 2023 онд техникийн нөхөн сэргээлт 3488 га, биологийн нөхөн сэргээлтийг 572 га талбайд хийсэн байна.

Улсын хэмжээнд 2023 онд зохион байгуулсан эвдэрсэн газрын тооллогын дүнгээр нийт 34.1 мянган га талбай эвдрэлд өртсөн дүн гарсан. Үүнээс ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөлтэй талбайд эвдрэлд орсон 24.6 мянган га, зам барилга байгууламжийн ажлын улмаас эвдрэлд өртсөн 2,5 мянга гаруй га, бичил уурхай, хууль бус ашигт малтмал олборлогчдын үйл ажиллагаа, төрийн өмчит улсын үйлдвэрийн олборлолт явуулж орхисон 3,5 мянган гаруй га талбай хариуцах эзэнгүй эвдрэлд орж орхигдсон байна.

График 16. Эвдэрсэн газрын тооллогын судалгаа, 2020, 2023 оны харьцуулалт

Эх сурвалж: БОУАӨЯ

Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлтийн яамнаас газрын хэвлийн нөхөн сэргээлт хийх мэргэжлийн байгууллагын эрх олгох тусгай зөвшөөрлийг Зөвшөөрлийн тухай хуульд заасны дагуу олгож байна. 2022 онд газрын хэвлийн нөхөн сэргээлт хийх мэргэжлийн байгууллагын эрх бүхий ААН-үүд нийт техникийн нөхөн сэргээлт 98,6 га талбайд, биологийн нөхөн сэргээлт 75,8 га талбайд хийсэн байна. 2024 оны хагас жилийн байдлаар газрын хэвлийн нөхөн сэргээлт хийх мэргэжлийн байгууллагын эрхийг нийт 90 аж ахуй нэгж байгууллагад олгосон байна. 2023 онд газрын хэвлийн нөхөн сэргээлт хийх мэргэжлийн байгууллагын эрх бүхий 9 мэргэжлийн байгууллага нийт 1174,19 га талбайд техникийн нөхөн сэргээлт, 92,34 га талбайд биологийн нөхөн сэргээлт тус тус хийсэн байна.

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

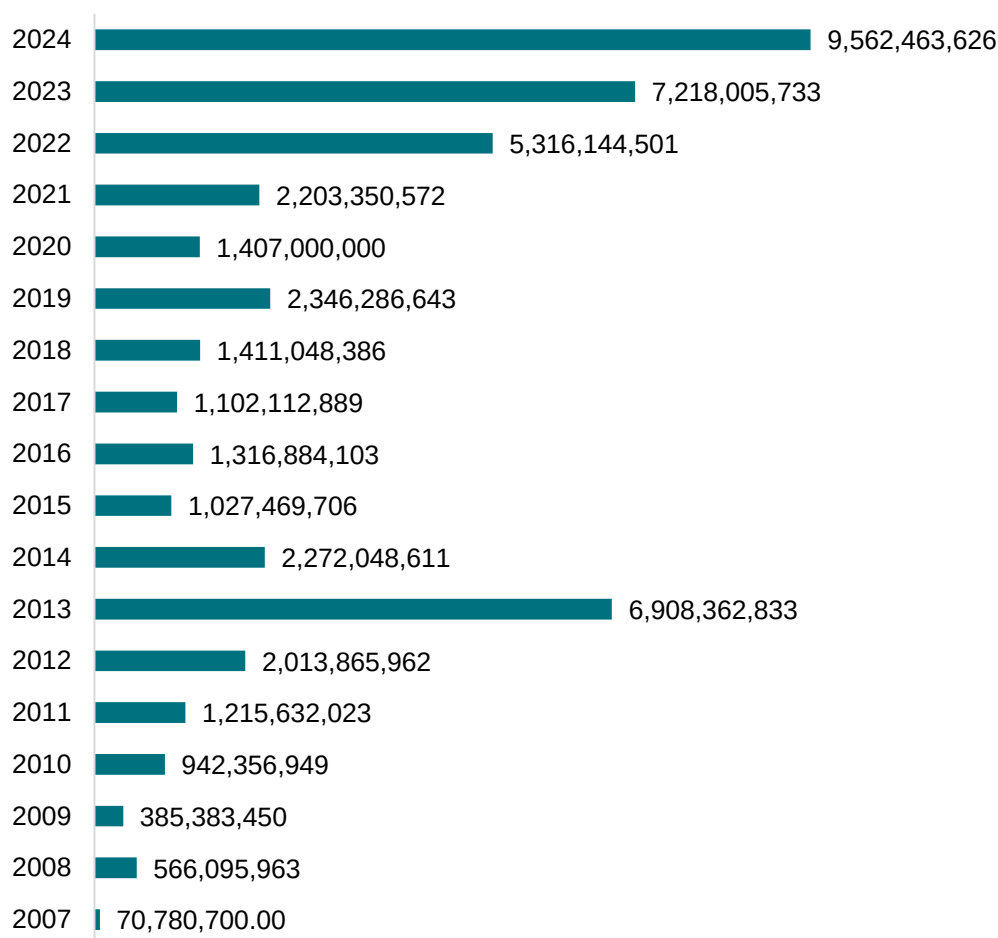
Хүснэгт 90. Газрын хэвлийн нөхөн сэргээлт хийх мэргэжлийн байгууллагын эрх олгосон аж ахуйн нэгжүүдийн 2023 оны экологийн хариуцлагын гэрээний тайлангийн нэгтгэл, 2024.01.10-ны байдлаар

№	ААН-н нэр	Тайлан	Гэрээний сунгалт	Тайлбар
1	Бугант нандин ХХК	“Оюу толгой” ХХК-аас зарласан нөхөн сэргээлтийн ажлын тендерт оролцож Сэлэнгэ аймгийн Ерөө сумын нутагт Ялбагийн хөндийд 156 га талбайд техникийн нөхөн сэргээлт хийж актаар хүлээлгэж өгсөн.	Гэрээг 1 жилээр сунгах	Тайланг гэрээнд заасан хугацаанд ирүүлсэн.
2	Эм ди юу ХХК	Дорнод аймгийн Хэрлэн сумын нутагт эвдрэлд өртсөн 3,5 газарт техникийн нөхөн сэргээлт, Өмнөговь аймгийн Сэврэй сумын Хоолт багийн нутагт эвдэрч орхигдсон 5 га талбайд техникийн нөхөн сэргээлт хийсэн байна. Нөхөн сэргээлт хийсэн талбайн газарзүйн мэдээллийг мэдээллийн санд оруулж хянуулах.	Гэрээг 1 жилээр сунгах	Тайланг 12 дугаар сарын 27-нд ирүүлсэн. 2022 онд тайлан ирүүлж гэрээний дагуу хугацааг сунгасан.
3	Природа ХХК	Эрдэнэт-Үйлдвэр ТӨҮГ-ын уурхайн хөрсний 3-р овоолгод 3,9 га талбайд техникийн нөхөн сэргээлт хийж ургамалжуулсан. Рио тинто монгол” ХХК-тай хамтран Нарангийн энгэрийн өнгөн хөрс хуулж ашигласан газрын 1,8 га талбайд биологийн нөхөн сэргээлт хийж ургамалжуулсан.	Гэрээг 1 жилээр сунгах	Тайланг гэрээнд заасан хугацаанд ирүүлсэн.
4	Үзэгт дэлгэр ХХК	“Оюу толгой” ХХК-аас зарласан нөхөн сэргээлтийн ажлын тендерт оролцож Сэлэнгэ аймгийн Ерөө сумын нутагт Ялбагийн хөндийд 191,89 га талбайд техникийн нөхөн сэргээлт хийж актаар хүлээлгэж өгсөн.	Гэрээг 1 жилээр сунгах	2022 онд гүйцэтгэсэн ажлын тайлан ирүүлээгүй. 2023 онд ирүүлсэн.
5	Рекламэшн сервис ХХК	“Уулс заамар” ХХК-н үйл ажиллагаа явуулсан талбайд 90,54 га талбайд 15410 ширхэг улиас, хайлаас, бургас, шар хуайс зэрэг мод бут сөөг тарьж ургуулсан.	Гэрээг 1 жилээр сунгах	Тайланг гэрээнд заасан хугацаанд ирүүлсэн.
6	Жинжий майнинг ХХК	“Эрдэнэт үйлдвэр” ТӨҮГ-ын нөхөн сэргээлтийн ажил гүйцэтгүүлэх тендерт шалгарч Сэлэнгэ аймгийн Ерөө суманд 807 га талбайд техникийн нөхөн сэргээлт хийж орон нутагт актаар хүлээлгэж өгсөн.	Гэрээг 1 жилээр сунгах	Тайланг гэрээнд заасан хугацаанд ирүүлсэн.
7	Эв энерги ХХК	Дарханы төмөрлөгийн үйлдвэрийн 2023 оны төлөвлөгөөнд туссан дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээний хүрээнд Сэлэнгэ аймгийн Хүдэр сумын нутагт 5 га талбайд техникийн нөхөн сэргээлт хийсэн.	Гэрээг 1 жилээр сунгах	Тайланг гэрээнд заасан хугацаанд ирүүлсэн. Нөхөн сэргээлт хүлээлгэж өгсөн акт ирүүлээгүй.
8	Эко ургамал ХХК	Петрочайна Дачин Тамсаг ХХК-ийн “Тосон-Уул” 19-р талбайд газрын тосоор бохирдсон шороог цэвэршүүлэх тендерт оролцож зөөврийн үйлдвэр байгуулан ажиллаж байгаа.	Гэрээг 1 жилээр сунгах	Тайланг гэрээнд заасан хугацаанд ирүүлсэн.
9	Дэвжин дэлгэрэх эрхэт ХХК	“Энержи ресурс” ХХК-тай гэрээ байгуулж 1,8 га талбайд техникийн нөхөн сэргээлтийн ажлыг гүйцэтгэсэн байна.	-	Тайланг гэрээнд заасан хугацаанд ирүүлсэн.

Эх сурвалж: БОУАӨЯ

Төрийн сангийн Байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээлтийн баталгааны тусгай дансанд 2007 оноос хойш нийтдээ 390 орчим аж ахуй нэгж байгууллагын 40.2 тэрбум төгрөг байршсан байна.

График 17. Байгал орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээлтийн баталгааны тусгай дансанд байршсан дүн, 2007-2024 оны 9 саруудын байдлаар

Эх сурвалж: БОУАӨЯ

2023 онд ОУИТБС-ын стандартын шаардлага 6.1-ийн дагуу нөхөн сэргээлтийн мэдээллийг цахим тайлангийн маягтаар нэгтгэсэн ба дэлгэрэнгүй байдлаар нийт 58 компани нөхөн сэргээлтийн мэдээлэл оруулсан. Компаниудын ирүүлсэн нөхөн сэргээлтийн мэдээллээр тусгай дансанд 4,315,763,981 сая төгрөг төвлөрүүлсэн байна. Уг төлбөрийн мэдээлэл болон нөхөн сэргээлт хийсэн талбайн мэдээллийг аймаг, сум, талбайн нэр бүрээр тайлангийн Хавсралт 22-оос үзнэ үү.

Байгаль орчныг хамгаалах уул уурхайн нөхөн сэргээлтийн ажиллагааг зохицуулах эрх зүйн орчин 1988 оноос эхлэн бүрэлдэж, холбогдох хуулиуд батлагдаж, шинэчлэгдсээр байна. Уул уурхайн ашиглалтын явцад байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх чиглэлээр мөрдөгдөж буй хуулиудыг дор харуулав.

Зураг 6. Уул уурхайн ашиглалтын явцад байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх чиглэлээр мөрдөгдөж буй хуулиуд

1988 он	Газрын хэвлийн тухай хууль
2006 он	Ашигт малтмалын тухай хууль 1988 он
2009 он	Гол, мөрний урсац бүрэлдэх эх, усны сан бүхий газрын хамгаалалтын бүс, ойн сан бүхий газарт ашигт малтмал хайх, ашиглахыг хориглох тухай хууль 1988 он
2012 он	Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хууль
Байгаль орчны бусад хуулиуд, эрх зүйн актууд	

Байгаль орчны нөхөн сэргээлтийн хүрээнд БОУАӨЯ-аас 2023 оны байдлаар нийт 20 аймаг 60 сумын 114 аж ахуйн нэгж 816.98 га талбай ашиглаж, 1869.41 га-д нөхөн сэргээлтийн ажлыг хийж гүйцэтгэсэн байна. Дэлгэрэнгүй мэдээллийг Байгаль орчны статистикийн мэдээллийн сан (eis.mn) холбоосоор авах боломжтой.

Байгаль орчны нөлөөллийн үнэлгээ болон менежментийн төлөвлөгөө

Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээ нь хүний эрүүл мэнд, аюулгүй орчинд амьдрах, орчны бохирдол, байгалийн тэнцэл алдагдахаас хамгаалах эрхийг хангах зорилгоор байгаль орчин, хүний эрүүл мэндэд сөрөг нөлөөгүйгээр байгалийн нөөцийг ашиглах, үйлдвэр, үйлчилгээ эрхлэх, салбарын хүрээнд баримтлах бодлого болон аливаа төслийн байгаль орчинд нөлөөлөх байдлыг урьдчилан тогтоох зорилготой.

Уул уурхайн салбар нь Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хууль (2012)-иас ихээхэн хамааралтай. Уг хуулийн дагуу аливаа уул уурхайн төслийг хэрэгжүүлж эхлэхийн өмнө байгаль орчны төлөв байдлын үнэлгээ (БОТБҮ) хийлгэхийг шаарддаг бөгөөд үйл явцыг л доорх зургаар харууллаа.

Зураг 7. БОТБУ хийх үйл явц

1

Төсөл хэрэгжүүлэгч нь төсөл хэрэгжиж эхлэхээс өмнө БОТБУ-г эрх бүхий мэргэжлийн байгууллагаар хийлгэнэ.

2

БОТБУ-г үндэслэн БОУАӨЯ болон аймаг, нийслэлийн Байгаль орчны алба ажлын 14 хоногт багтаан БОННУ-ний дүгнэлт гаргана.

3

БОННУ хийлгэх шаардлагатай гэсэн дүгнэлт гарсан тохиолдолд эрх бүхий мэргэжлийн байгууллагаар гэрээ байгуулан ажиллах бөгөөд мэргэжлийн байгууллага нь БОННУ болон 5 жилийн Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө (БОМТ)-г боловсруулж хамтад нь БОУАӨЯ-д хүргүүлнэ.

4

БОННУ-ний тайланг хүлээн авсан шинжээч ажлын 18 өдөрт багтаан үнэлгээний шинжилгээ хийж дүгнэлт гаргана.

5

БОУАӨЯ-ны БОННУ-ний мэргэжлийн зөвлөл нь БОННУ-ний тайлан, түүнд үнэлгээний шинжилгээ хийсэн шинжээчийн болон мэргэжлийн зөвлөлийн дүгнэлтийг үндэслэн төслийг хэрэгжүүлэх эсэх талаар эцсийн шийдвэр гаргана.

Дээрх дурдсан БОННУ-ээс БОМТ болон мониторингийн хөтөлбөр боловсруулдаг бөгөөд эдгээр нь БОННУ-д багтсан зөвлөмж, дүгнэлтүүдийг хэрэгжүүлэхэд чиглэгдсэн байдаг. Уул уурхайн үйл ажиллагаа эхэлсэн тохиолдолд Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг дараах үе шаттайгаар боловсруулах шаардлагатай байдаг.

Зураг 8. Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний үе шат

1

Төсөл хэрэгжүүлэгч нь тухайн жилийн БОМТ-г Байгаль хамгаалах хууль тогтоомж, БОННУ-ний үр дүн, батлагдсан БОМТ-д үндэслэн ашиглалтын жил бүр шинэчлэн боловсруулна.

2

БОМТ-ний гүйцэтгэл, биелэлтийн тайланг тухайн оны 11 дүгээр сарын 01-ний өдрийн дотор төсөл хэрэгжиж буй аймаг, нийслэлийн байгаль орчны газарт хүргүүлж, төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг газар дээр нь шалгуулж ажлын хэсгийн дүгнэлтийг 12 дугаар сарын 1-ний дотор гаргуулна.

3

Ашигт малтмалын орд ашиглаж буй төсөл хэрэгжүүлэгч уул уурхайн олборлолтын улмаас эвдэрсэн газрын нөхөн сэргээлтийн тухайн оны жилийн мэдээ (маягт БОХ-3)-ний дагуу холбогдох мэдээллийг гаргаж, тухайн сум, дүүргийн Засаг даргын Тамгын газарт жил бүрийн 11 дүгээр сарын 25-ны дотор хүргүүлэх ба уг маягтыг БОМТ-нд заавал хавсаргана.

4

Төсөл хэрэгжүүлэгч нь БОМТ-ний хэрэгжилтийн тайлан, түүнд хийсэн ажлын хэсгийн дүгнэлтийг хавсарган дараа жилийн БОМТ-г боловсруулан БОУАӨЯ-нд 12 дугаар сарын 20-ны дотор ирүүлнэ.

5

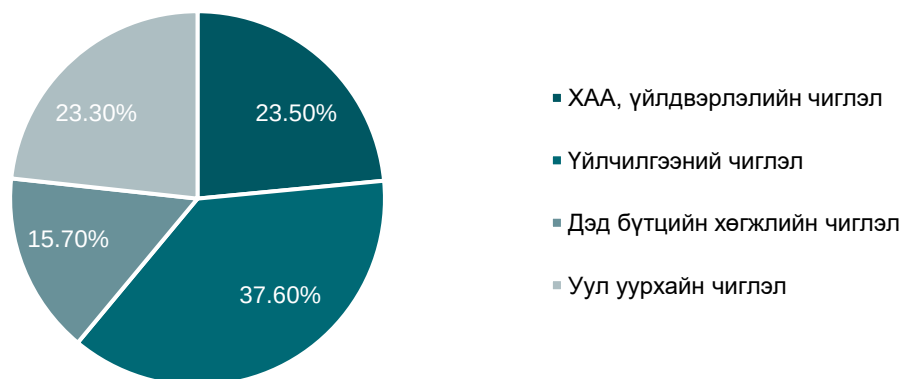
Төсөл хэрэгжүүлэгч нь Байгаль орчныг хамгаалах тухай хуулийн 101 дүгээр заалтын дагуу БОННУ-ний тайлан, БОМТ-ний хэрэгжилтэд 2 жил тутамд хийлгэсэн байгаль орчны аудитын тайланг тухайн жилийн БОМТ-ний хамт БОУАӨЯ-нд ирүүлнэ.

6

БОУАӨЯ тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн тайланг хүлээн авч, түүнд дүгнэлтийг үндэслэн биелэлтийг хянаж, дараагийн жилд хэрэгжүүлэх БОМТ-г хянан, батална.

БОУАӨЯ-аас мэдээлснээр Уул уурхайн олборлолтын төслийн байгаль орчны нөлөөллийн үнэлгээний тайлан нь Байгаль орчныг хамгаалах тухай хуулийн 7 дугаар бүлэгт зааснаар байгаль орчны мэдээллийн сангийн байгаль орчны нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээний тайлангийн мэдээллийн хэсэгт хуримтлагддаг болно. Үүнийг <https://www.eic.mn/eia/> холбоосоор үзнэ үү. 2024 оны 10 дугаар сарын байдлаар батлагдсан нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээний нийт 7680 тайлан байгаагаас уул уурхайн чиглэлээр 1789 тайлан хийгдсэн байна. Улмаар өнгөрсөн онд байгаль орчны нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээний 243 тайлан хийгдэж байсан бол 2024 онд одоогийн байдлаар 184 тайлан хийгдсэн үзүүлэлттэй байна.

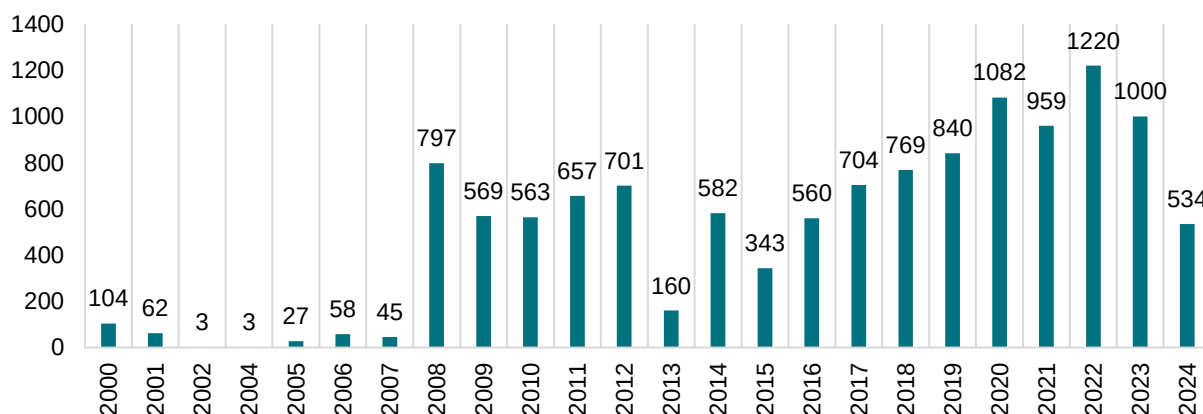
График 18. Батлагдсан нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээний тайлан, үнэлгээний чиглэлээр

Эх сурвалж: Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний мэдээллийн сан

Сүүлийн 2 жилд батлагдсан нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээний дүгнэлтийн тоо буурч байгаа нь Ковид-19 цар тахалтай холбоотойгоор эдийн засаг унасантай холбоотой байж болох юм.

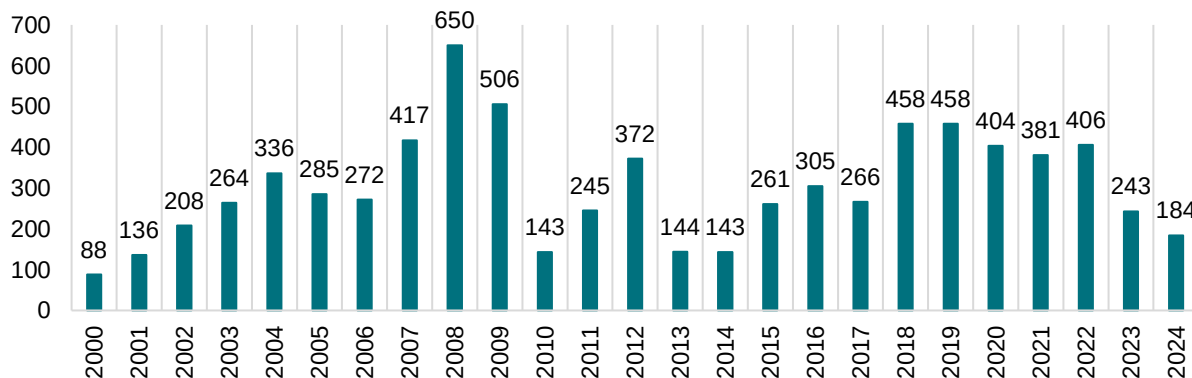
График 19. Батлагдсан нөлөөллийн ерөнхий үнэлгээний дүгнэлт, оноор

Эх сурвалж: Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний мэдээллийн сан

Батлагдсан нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээний тайлангийн хувьд ч мөн адил дээрх хэлбэлзэл ажиглагдаж байна.

График 20. Батлагдсан нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээний тайлан, оноор

Эх сурвалж: Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний мэдээллийн сан

Байгаль орчныг хамгаалах тусгай данс

Хайгуулын болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчид ашигласан талбайг нөхөн сэргээхдээ Байгаль орчны тухай хууль болон Ашигт малтмалын тухай хуулийн 38, 39 дүгээр заалтуудыг дагаж мөрдөх ёстой. Ашигт малтмалын тухай хуулийн 38 дугаар заалт нь хайгуулын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчийн байгаль орчныг хамгаалах үүргийг тодорхойлсон бол 39 дүгээр заалт нь ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчийн үүргийг тодорхойлсон байдаг.

Байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх талаар хүлээсэн үүргээ биелүүлэх баталгааны мөнгөн хөрөнгийг “Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай” хуулийн 9 дүгээр зүйлийн 9.9, 9.10, “Ашигт малтмалын тухай” хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.1.8-д заасны дагуу төвлөрүүлнэ. Тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчийг байгаль орчныг хамгаалах шаардлага хангуулах зорилготойгоор хайгуул болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчид аль аль нь холбогдох сум, дүүргийн Засаг даргын нээсэн тусгай дансанд өөрсдийн байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөөнд шаардагдсан тухайн жилийн төсвийн 50 хувьтай тэнцэх хэмжээний мөнгөн дүнг шилжүүлэх үүрэгтэй.

Ашигт малтмалын тухай хуулийн дагуу хайгуулын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч нь Байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөөнд /БОХТ/ тусгагдсан үүргээ биелүүлсэн тохиолдолд байршуулсан мөнгөн хөрөнгийг буцааж олгоно. Ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчид БОНБУ болон БОХТ-д тусгагдсан үүргээ бүрэн биелүүлсэн бол байршуулсан мөнгөн хөрөнгийг уурхайн хаалтын үе шатанд буцааж олгоно. Тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч нь БОХТ-д тусгагдсан арга хэмжээг бүрэн биелүүлээгүй бол сум, дүүргийн Засаг дарга байршуулсан мөнгөн хөрөнгийг ашиглан шаардлагатай арга хэмжээг нөхөн сэргээлтийн зөвшөөрөлтэй мэргэжлийн байгууллагаар гүйцэтгүүлнэ.

6.6 Цахим тайлагналын систем

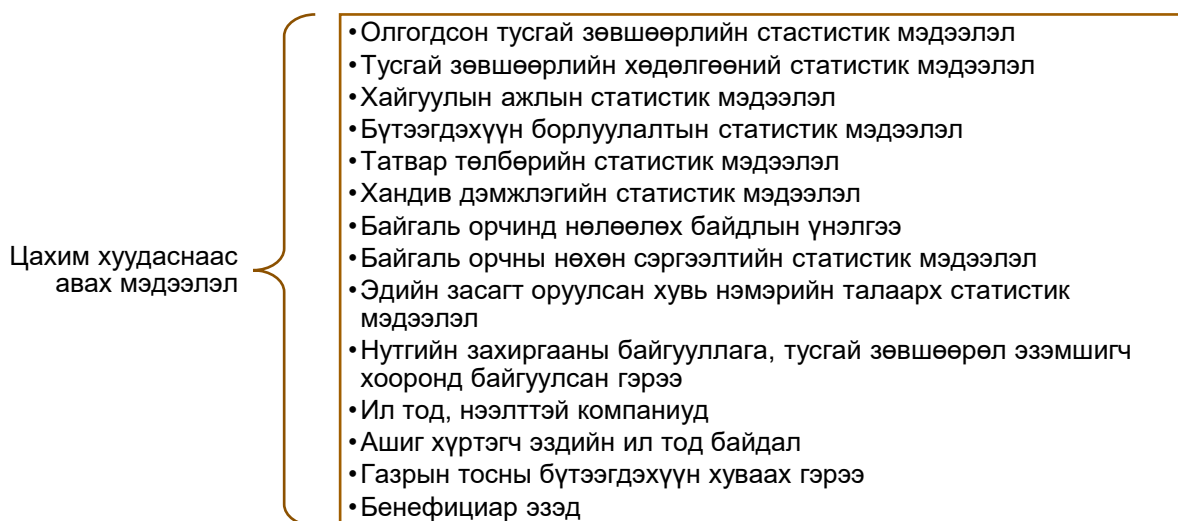
Цахим тайлангийн систем нь уул уурхай, газрын тосны компаниудын улс болон орон нутгийн төсөвт төлсөн татвар, хураамж, хандив дэмжлэгийн мэдээлэл ба Монгол Улсын Засгийн Газрын хүлээн авсан татвар, төлбөр, хураамжийн тухай мэдээллийг олон нийтэд хүртээмжтэй, нээлттэй болгох зорилготой. Түүнчлэн тусгай зөвшөөрөл болон олборлох үйл ажиллагааны явцад хэдий хэмжээний байгалийн баялгийг ашигласан тухай мэдээллийг иргэний нийгмийн байгууллагууд болон сонирхсон хэрэглэгчдэд мэдээлэх гол хэрэгсэл юм. Үүний үр дүнд төр болон компани, иргэдийн хамтын ажиллагааг бэхжүүлж, итгэлцлийг нэмэгдүүлэх юм. Тиймээс энэхүү цахим тайлагналын систем нь улс орны хэмжээнд өндөр ач холбогдолтой. Тухайлбал:

- Мэдээллийн ил тод, хүртээмжтэй байдал нэмэгдэх;
- Мэдээллийг цаг алдалгүй, шуурхай авах;
- Өөр өөр эх үүсвэрийн мэдээллийг нэг дороос авах ;
- Лицензийн байршил, харьцуулсан үзүүлэлтийн мэдээллийг кадастрын зураглалаас харах;
- Уул уурхайн хайгуул олборлолт, газрын тосны үйлдвэрлэл борлуулалт, туршилтын талаарх нэгдсэн мэдээллийн сангаас хайлт, шүүлт хийж мэдээлэл авах боломжтой.

Зураг 9. Цахим тайлагналын системийг боловсруулахдаа баримталсан зарчмууд

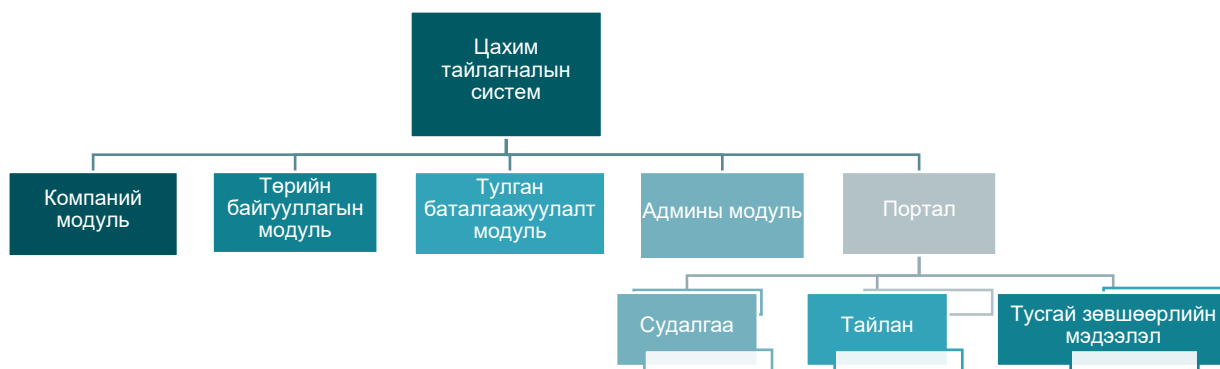

Одоогоор <http://eitimongolia.mn/> цахим хуудсаар олон нийт, иргэдэд Монгол Улсын ОУИТБС-ын нэгтгэлийн тайлангуудыг хавсралтуудын хамт үнэ төлбөргүйгээр хүргэхээс гадна уул уурхайн салбарт өрнөж буй үйл ажиллагааны талаар дараах гол статистик тойм мэдээллүүдийг толилуулж байна. Үүнд:

Эх сурвалж: www.eitimongolia.mn, 2024

Зураг 10. ОУИТБС-ын Цахим тайлангийн системийн гарын авлага

Эх сурвалж: ОУИТБС-ын Цахим тайлангийн системийн гарын авлага

6.7 Ашигласан усны мэдээлэл

Ашигласан усны мэдээллийг цахим тайлангийн маягтаар нэгтгэдэг ба 2023 онд нийт 43,832,851 метр.куб ус ашиглахаар гэрээ хийснээс 29,957,917 метр.куб буюу гэрээлсэн усны 68.3 хувийг ашигласан байна. Мөн сонгогдсон 125 компанийн хувьд ус ашигласны төлбөр 69.4 тэрбум төгрөг төвлөрүүлсэн.

Хүснэгт 91. 2023 оны ус ашиглалтын мэдээлэл

Утга	Хэмжээ
Гэрээнд заасан ашиглах усны хэмжээ (метр куб)	43,832,851.0
Ашигласан нийт усны хэмжээ (метр куб)	29,957,917.0
Ашигласан гадаргын усны хэмжээ (метр куб)	5,993,123.0
Ашигласан газрын доорх усны хэмжээ (метр куб)	23,574,956.0
Гэрээнд зааснаас дутуу ашигласан усны хэмжээ (м3)	15,907,227.0
Ус ашигласны төлбөр (сая.төгрөг)	69,422,765,868.5
Ус бохирдуулсны төлбөр (сая.төгрөг)	1,021,394,594.0

Эх сурвалж: ОУИТБС-ын цахим тайлангийн системд тайлагнасан мэдээлэл

2023 онд тайланд хамрагдсан нийт 125 компаниас ус ашигласны төлбөр хамгийн өндөр төлсөн 10 компани нийт 66,202.6 сая.төгрөгийн төлбөр төлсөн буюу нийт төлбөрийн 95 хувийг бүрдүүлж байна. Усны төлбөрийн талаарх дэлгэрэнгүй мэдээллийг Хавсралт 24а, б-ээс харна уу.

Хүснэгт 92. 2023 онд ус ашигласны төлбөр төлсөн ТОП 10 компани, сая төгрөгөөр

№	Компани	Ус ашигласны төлбөр	Дүнд эзлэх хувь
1	Эрдэнэт үйлдвэр ТӨҮГ	29,242.5	44.1%
2	Оюутолгой ХХК	27,507.7	41.5%
3	Энержиресурс ХХК	4,180.5	6.0%
4	Бороо гоулд ХХК	1,589.9	2.4%
5	Багануур ХК	896.3	1.3%
6	Цайрт минерал ХХК	670.1	1.0%
7	Монголпроцветмет ТӨҮГ	605.6	0.9%
8	Шарын гол ХК	583.6	0.8%
9	Монголын алт ХХК	560.3	0.8%
10	Хан-Алтай ресурс ХХК	366.1	0.5%
Нийт		66,202.6	95%

6.8 Хог хаягдлын мэдээлэл

2023 онд 48 компани нийт 747.2 сая төгрөгийг хог, хаягдлын төлбөрт төвлөрүүлсэн байна. Энэхүү төлбөр нь Улаанбаатар хот болон 18 аймагт төвлөрсөн бөгөөд хог хаягдлын хэмжээ болон төлбөрийн мэдээллийг Хавсралт 25-аас дэлгэрэнгүй харна уу.

Зураг 11. Хог хаягдлын мэдээлэл, м³

Хог хаягдлын мэдээлэл	Үйлдвэрээс гарсан хог хаягдал - 60,807		Энгийн - 54,689	
			Аюултай - 6,119	
	Устгасан хог хаягдал - 16,389		Ландфилл - 16,013	
			Шатаасан - 106	
			Хими, физикийн аргаар - 1	
			Бусад - 12	
	Мэргэжлийн ААН-д шилжүүлсэн хог хаягдал - 84,794		Энгийн - 81,511	
			Аюултай - 3,277	

Эх сурвалж: ОУИТБС-ын цахим тайлангийн системд тайлагнасан мэдээлэл

Цахим тайлангийн системд ирүүлсэн мэдээллээс хамгийн өндөр төлбөр төлсөн 10 компанийн мэдээллийг дараах хүснэгтээр харууллаа.

Хүснэгт 93. Хог хаягдлын өндөр төлбөр төлсөн 10 компани, мян. төгрөгөөр

№	Компанийн нэр	Аймаг сум	Төлсөн төлбөр
1	Эрдэнэт үйлдвэр ТӨХК	Орхон	495,261.3
2	Тэн хун ХХК	Төв	59,926.7
3	Степ голд ХХК	Дорнод	38,050.0
4	Эрдэнэс Тавантолгой ХХК	Өмнөговь	36,230.0
5	Бороо гоулд ХХК	Өмнөговь	18,945.4
6	Хур эрдэнэ баялаг ХХК	Өмнөговь	12,000.0
7	Олон ихт баян ХХК	Дорноговь	6,000.0
8	Си Өү Эй Эл ХХК	Дорноговь	6,000.0
9	Сора интернэшнл ХХК	Дорноговь	6,000.0
10	Тод-Ундарга ХХК	Сэлэнгэ	4,668.9

Эх сурвалж: ОУИТБС-ын цахим тайлангийн системд тайлагнасан мэдээлэл

6.9 ОУИТБС-ын тайлангийн орлогын задаргааны төвшин, хэлбэр (Шаардлага 4.7)

Энэхүү тайланд хамрагдах төлбөр, орлогын мэдээллийг компани, төрийн байгууллагууд болон орлогын урсгал, төсөл нэг бүрээр дэлгэрүүлэн тайлагнасан ба төслийн төвшнөөр мөн задалж харуулсан. Төслийн түвшнээр харуулсан дэлгэрэнгүйг Хавсралт 21-с үзнэ үү.

ОУИТБС-ын стандартад төсөл гэж юу болохыг тодорхойлсон ба стандартад өөрчлөлт орох болсон шалтгаан нь ЗГ төсөл тус бүрээс хэдий хэмжээний орлого авч байгаа талаар ил тод болгох, заавал ил тод болгох дүрэмд төсөл бүрээр, ОУИТБС-ын зөвлөл нь 2018 он болон түүнээс цааш орлогыг төслөөр нь задлан харуулах шаардлагыг 2017 онд баталсан.

МОУИТБС-ын ОТАХ төсөл, харилцан холбоотой гэрээг дараах байдлаар тодорхойлжээ.

Төсөл нь нэг гэрээ, лиценз, концесс эсвэл ижил төстэй эрх зүйн багц гэрээ хэлэлцээрээр зохицуулагдан, төртэй хамаарах төлбөрийн үүрэг хариуцлагын үндсийг бүрдүүлж буй үйл ажиллагааг ойлгоно.

Харилцан холбоотой гэрээ нь үйл ажиллагаа болон газар зүйн хувьд уялдмал гэрээ, лиценз, концесс эсвэл ижил төстэй эрх зүйн багц гэрээ хэлэлцээрүүд эсвэл ЗГ-тай байгуулж, төлбөрийн үүргийг тусгасан, агуулгын хувьд ижил нөхцөл бүхий хамаарах гэрээнүүдийг хэлнэ. Ийм төрлийн гэрээ хэлэлцээрийг нэг гэрээ, хамтарсан аж ахуйн нэгж, бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ эсвэл бусад нийтлэг зохицуулах эрх зүйн гэрээ зэргээр ерөнхийлөн зохицуулсан байна.

2023 онд улсын төсөвт бодитоор хүлээн авсан орлогыг тайлант жилийн төлөвлөгөөтэй харьцуулахад тайлант онд аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар 3,006,668.66 сая, дотоодын бараа үйлчилгээний суутгасан НӨАТ 2,011,385.39 сая, ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр 444,833,640.37 сая, агаарын бохирдлын төлбөр 69,822.69 сая төгрөг тус тус гүйцэтгэлтэй байна. Мөн 2023 оны батлагдсан төсөвт олон улсын зах зээл дээрх цэвэр зэсийн үнийг тонн тутамд 8,670 ам.доллар, нүүрсний үнийг дунджаар тонн тутамд 140.0 ам.доллароор тооцсон. Зэсийн тэнцвэржүүлсэн үнийг 8,386.7 ам.доллар, нүүрсний тэнцвэржүүлсэн үнийг 110.8 ам.доллар байхаар тооцсон байна.

Хүснэгт 94. 2023 оны орлогын төлөвлөгөө, гүйцэтгэлийн харьцуулалт

Улсын төсөв	Тайлант жилийн төлөвлөгөө	Гүйцэтгэл /хүлээн авсан орлого/
Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар	2,253,436,728,626.2	3,006,668,660,731.1
Дотоодын бараа, үйлчилгээний суутгасан НӨАТ	1,805,410,000,000.0	2,011,385,392,466.1
АМНАТ	3,217,796,816,748.1	4,448,336,403,739.9
Агаарын бохирдлын төлбөр	50,400,000,000.0	69,822,697,216.7

Эх сурвалж: Татварын ерөнхий газар

2023 онд цахим тайлангийн системд 56 компани төслийн түвшний мэдээллийг тайлагнасан бөгөөд 66 төрлийн төсөл 60,335,269,722.00 мянган төгрөгийн хөрөнгө оруулалтын гүйцэтгэлтэйгээр хэрэгжиж буй үзүүлэлттэй байна. Төслийн түвшний талаар дэлгэрэнгүй мэдээллийг Хавсралт 21-ээс харна уу.

6.10 Нүүрсний хулгайн хэрэг, түүний үр дүн

2008-2022 онд Монгол Улс, БНХАУ-уудын ГЕГ-ын экспорт, импортын мэдээг зэрэгцүүлэн үзэхэд 6.9 сая тонны зөрүүтэй байна. Үүнээс Түр хорооны хяналт шалгалтын хамрах хүрээнд 2018-2022 онд Монгол Улс БНХАУ-уудын ГЕГ-ын экспорт импортын мэдээг зэрэгцүүлэн үзэхэд 3.2 сая тонны зөрөөтэй гэсэн мэдээллүүд гарсан. Уг мэдээллийг баталгаажуулах зорилгоор Монгол Улсын Их Хурлын Хянан шалгах түр хорооноос Гаалийн ерөнхий газрын даргад Гашуун сухайт боомтод ажиллаж байгаа нүүрс ачих буулгах талбайд 2018-2022 оны хооронд экспортлогдсон нүүрсийг шалгах хүсэлт гаргасны дагуу ажлын хэсэг томилон шалгалтын ажиллагааг зохион байгуулж Эрдэнэс Тавантолгой, Тавантолгой компанийн нүүрс худалдах, худалдан авах 381 гэрээгээр 121.6 сая тонн нүүрс борлуулах гэрээ бүрээр гаалийн талбайд тулгалт хийж шинжилсэн.

381 гэрээ

121.6 сая тонн

Эрдэнэс Тавантолгой компани 36, Тавантолгой компаниас 10 нийт 46 гэрээгээр 31.8 сая тонн нүүрс худалдан авах гэрээ байгуулж уурхайгаас 16 сая тонн нүүрс буусан байна. Энгүүн болор хуяг компанийн гаалийн хяналтын талбайд 4.1 сая тонн нүүрс буусан үүнээс 3.5 сая тонн нүүрс гаалийн бүрдүүлэлт хийж экспортлогдсоноос 0.6 сая буюу 600 мянган тонн нүүрс дутуу гаалийн бүрдүүлэлт хийсэн байна. Ханбогд Инженеринг компанийн гаалийн хяналтын талбайд 1.9 сая тонн нүүрс буусан. Үүнээс 1.4 сая тонн нүүрс гаалийн бүрдүүлэлт хийж 0.5 сая буюу 500 мянган тонн нүүрс гаалийн дутуу бүрдүүлэлт хийгдсэн. Бусад талбайд 8.5 сая тонн нүүрс бууж 10.5 сая тонн нүүрс гаалийн бүрдүүлэлт хийж 2 сая тонн нүүрс эх үүсвэргүй гарсан байна.

Зураг 12. Нүүрсний хулгайн сонсгол

Эх сурвалж: 2023 оны Хаврын ээлжит чуулганы тэмдэглэл

Гаалийн 2022 оны шалгалтаар илэрсэн Гашуун сухайт боомтоор нэвтрэхдээ гаалийн хилээр нэвтэрсэн тээврийн хэрэгслийн бүртгэлд бүртгэгдээгүй 22,664 бичлэг буюу 12,189 тээврийн хэрэгслийн бүртгэлээс Качфлов Энержи компанийн охин компанийн 517 автомашины дугаарыг шалгуулаад байна. Уг мэдээллээс харахад гаднын хөрөнгө оруулалт нэрийн доор нэг компани нүүрс ачиж буулгах талбайтай, өөрийн 517 автомашинтай их хэмжээний нүүрсний гэрээнүүдийг ТӨК-уудтай хийж гаалийн байцаагчтай хуйвалдан хоосон машин гаргах нөхцөлийг бүрдүүлсэн.

Зураг 13. Нүүрсний хулгайн сонсгол

276.4 сая ам. долларын гүйцэтгэлийн талаар:

Төслийн бүтээн байгуулалтын ажлыг Энержи Ресурс Рэйл Компани хэрэгжүүлж байх явцад Монгол Улсын Засгийн газрын шийдвэрээр түр хэрэгжүүлэхээр болж Монголын төмөр зам компанид төмөр зам барих эрхийг өмнө нь хийгдсэн ажлын хамтаар шилжүүлэн өгсөн. Энержи Ресурс Рэйл компанийн хийсэн ажилд нийт 76.4 сая ам долларын нөхөн олговрыг олгосон бөгөөд Хөгжлийн банкны 200 сая долларын санхүүжилтээр Монголын төмөр зам төрийн өмчит компани үргэлжлүүлэн гүйцэтгэсэн байна. Монгол Улсын Засгийн газрын 2018 оны 242 дугаар тогтоолоор Тавантолгой төмөр зам компанийг байгуулж тусгай зөвшөөрлийг шилжүүлж улмаар Монгол Улсын Засгийн газрын 2019 оны 304 тоот тогтоолоор Тавантолгой төмөр зам компанийн нийт хувьцааны 34 хувийг Монголын төмөр зам компанид шилжүүлэх зэрэг шийдвэрийг үндэслэн тус компанийн хөрөнгө оруулалтад шинэ төмөр зам төслийн хүрээнд 2013 оны 4 дүгээр сарын 1-ний 2019 оны 1 дүгээр сарын 31-ний өдөр хүртэлх хугацаанд 4 дүгээр сарын 1-нээс 2019 оны 1 дүгээр сарын 31-ний өдөр хүртэлх хугацаанд Монгол төмөр зам ТӨК-ын оруулсан 276.4 сая ам.долларын хөрөнгийг баланст шилжүүлэх шийдвэрийг тухайн компаниудын эрх бүхий байгууллага төр засгийн холбогдох байгууллагуудад гаргасан байна. Балансаас баланст шилжүүлэх хөрөнгийн дүнг баталгаажуулах ажлыг Монголын төмөр зам ТӨК-ийн захиалгаар аудитын Грант Торнтон аудит компани 2017-2019 онуудад хийж гүйцэтгэсэн дээрх 276.4 сая долларын дүнг баталгаажуулсан.

Зураг 14. Нүүрсний хулгайн сонсгол

Илэрсэн зөрчлүүд:

Монголын төмөр зам компаниас Тавантолгой Төмөр зам компанид хөрөнгийг балансаас балансаар шилжүүлэх явцад хөрөнгийн үнэлгээ бүртгэлийн ард алдаа гарсан байна. 2019 оны 10 дугаар сарын 30-ны өдөр Тавантолгой төмөр зам компаниас Монголын төмөр зам ХК-д явуулсан албан бичигт эд хөрөнгө шилжүүлэх ажил удаашралтай байгааг дурдан хөрөнгө тооллогын явцад дутсан хөрөнгийн мэдээллийг хүргүүлсэн байдал. Тавантолгой төмөр зам компаниас 2021 оны 8 дугаар сарын 12 болон 11 дүгээр сарын 8-ны өдрүүдэд Монголын төмөр зам компанид явуулсан албан бичигт дурдсанаар 2020 оны санхүүгийн тайланд Үндэсний аудитын газарт шалгалт хийж дээрх дуусаагүй үйлдвэрлэлийг дэлгэрэнгүйгээр бүртгэх зөвлөмж өгсөн байна. Төслийн ажлыг үргэлжлэн явагдахад шилжүүлсэн зарим хөрөнгийг ашиглах боломжгүй болсон мөн зарим хөрөнгийн ашиглалт хангалтгүй байсан байж болзошгүй байна. Хөрөнгийг балансаас баланст шилжүүлэхэд нийт 11 сая ам.доллар болон 746.6 сая төгрөгийн зөвлөх үйлчилгээний 7 ажлын тайлан үр дүнг Монголын төмөр зам компаниас Тавантолгой төмөр зам компанид хүлээлгэн өгөөгүй нь хөрөнгө хүлээлцэх актаар нотлогдсон. Уг төсөлд ТЭЗҮ-д нийтдээ зөвлөх үйлчилгээний 1 сая доллар л зарцуулахаар төлөвлөсөн бол 11 сая долларыг санхүүгийн болон хуулийн зөвлөх үйлчилгээ нэрийн доор аж ахуйн нэгжүүдэд өгсөн. Энэнээс буцаагаад уг ААН-үүдээр санхүүгийн болон хуулийн ямар зөвлөх үйлчилгээ авсан нь тодорхойгүй акт үйлдэгдээгүйгээр ТЭЗҮ-д тусгасан зөвлөх үйлчилгээний зардлыг 10 дахин ихээр тооцсон байгаа юм. Энэ Гранд Тронтинг компанийн гаргасан тодорхойлолтыг үндэслээд 276.4 сая долларын буюу одоогийн үнэлгээгээр 1 их наяд төгрөгөөр 206 км бид нарын өмнө ярьж байсан далан шорооны ажлыг авсан нь өнөөдрийн үнийн ханшаар бол 1 км-ийг нь 5 тэрбум төгрөгөөр 80 хувийн гүйцэтгэлтэй зөвхөн далангийг 1 км-ийг 5 орчим тэрбум төгрөгөөр үнэлж авсан нь уг төсөл илүү өндөр өртөгтэй болох ийм эрсдэлүүдийг гүйцэтгэсэн гэж үзэж байгаа юм.

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

УИХ-ын намрын чуулганы хуралдаанаар “Эрдэнэс Тавантолгой” ХК, “Тавантолгой” ХК-ийн нүүрс олборлолт, борлуулалт, тээвэрлэлт, экспорт, бусад бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах үйл ажиллагаанд хяналт шалгалт хийсэнтэй холбогдуулан дараах 10 арга хэмжээг авахаар тогтоол баталжээ.

1	Монгол Улсын Үндсэн хууль, Газрын тухай хууль зөрчиж, гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжид газар эзэмшүүлсэн асуудлыг шуурхай шалгаж, холбогдох шийдвэрийг хүчингүй болгох арга хэмжээг авч, хууль бус шийдвэр гаргасан албан тушаалтанд хариуцлага хүлээлгэх;
2	Орон нутгийн өмчит болон орон нутгийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн Төлөөлөн удирдах зөвлөлийн бүрэлдэхүүнд улс төрийн нөлөө бүхий этгээд, тэдгээрийн хамаарал бүхий этгээд ажиллах, аж ахуй, бизнесийн үйл ажиллагаанд улс төрийн нам, улс төрчид оролцохыг таслан зогсоох, хязгаарлах арга хэмжээг авах;
3	“Эрдэнэс Тавантолгой” ХК, “Тавантолгой” ХК болон төрийн болон орон нутгийн өмчит, төрийн болон орон нутгийн өмчийн оролцоотой бусад хуулийн этгээдээс цаашид төсвийн шинжтэй, компанийн үйл ажиллагаанд хамааралгүй хөрөнгө оруулалт, төслийг санхүүжүүлэхгүй байх, хориглох арга хэмжээг авах;
4	Төрийн болон орон нутгийн өмчит, төрийн болон орон нутгийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн аж ахуй, бизнесийн үйл ажиллагаанд Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлөөс аливаа хэлбэрээр оролцохыг хязгаарлах, тэдгээрийн компанийн засаглал, эрсдэлийн удирдлага, дотоод хяналтын тогтолцоог сайжруулах, үйл ажиллагаагаа, иргэд, олон нийтэд ил тод, нээлттэй явуулах эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх хуулийн төсөл боловсруулж, 2024 оны 1 дүгээр улиралд багтаан Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх;
5	“Эрдэнэс Тавантолгой” ХК, “Тавантолгой” ХК болон төрийн болон орон нутгийн өмчит, төрийн болон орон нутгийн өмчийн оролцоотой бусад хуулийн этгээдийн бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах үйл ажиллагааг иргэд, олон нийтэд ил тод, нээлттэй зохион байгуулах чиглэлээр Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл боловсруулж, 2024 оны 1 дүгээр улиралд багтаан Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх;
6	Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Зургадугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Монгол Улсад газар, түүний хэвлий, ой, ус, амьтан, ургамал болон байгалийн баялаг гагцхүү ард түмний мэдэл, төрийн хамгаалалтад байна” гэж, мөн зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Монгол Улсын иргэдэд өмчлүүлснээс бусад газар, түүнчлэн газрын хэвлий, түүний баялаг, ой, усны нөөц, ан, амьтан төрийн нийтийн өмч мөн” гэж тус тус хуульчилсан тул “Тавантолгой” ХК-ийн төрийн эзэмшлийн 51 хувийн хувьцааг орон нутгийн өмчлөлд шилжүүлсэн “Аймаг, нийслэлийн өмчлөлд эд хөрөнгө шилжүүлэх тухай” Улсын Их Хурлын 1999 оны 05 дугаар сарын 13-ны өдрийн 29 дүгээр тогтоолын холбогдох заалтыг Монгол Улсын Үндсэн хууль болон бусад хууль тогтоомжид нийцүүлэх арга хэмжээг авах;
7	Өмнөговь аймгийн Цогтцэций сумын нутаг дэвсгэрт орших Тавантолгойн чулуун нүүрсний бүлэг ордын Бортээгийн уурхайн гэрээт олборлогчийг сонгон шалгаруулахдаа Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай хуулийг зөрчсөн тул “Эрдэнэс Тавантолгой” ХК-ийн “МТАС” түншлэлтэй 2021 оны 11 дүгээр сарын 17-ны өдөр байгуулсан “Тавантолгойн ордын Бортээгийн уурхайн хөрс хуулалт, өрөмдлөг, тэсэлгээ, нүүрс олборлолт,

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

	нүүрс баяжуулалтын ажил гүйцэтгэх гэрээ"-г холбогдох хуульд заасан журмын дагуу хүчингүй болгох арга хэмжээг авах;
8	Татварын хяналт шалгалтыг хуульд заасан журмын дагуу зохион байгуулаагүйгээс нүүрс олборлогч зарим хуулийн этгээд татвараас зайлсхийх нөхцөлийг бүрдүүлж, татварын нөхөн ногдуулалт болон алданги, торгууль ногдуулах боломжийг алдагдуулсан албан тушаалтанд холбогдох хуульд заасан журмын дагуу хариуцлага хүлээлгэж, цаашид дахин давтагдахаас урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр татварын хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох хуулийн төсөл боловсруулж, 2024 оны 1 дүгээр улиралд багтаан Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх;
9	Монгол Улсын хилээр гаалийн бүрдүүлэлтгүй нүүрс тээвэрлэх, экспортлох, татвараас зайлсхийх нөхцөлийг бүрдүүлсэн албан тушаалтанд холбогдох хуульд заасан журмын дагуу хариуцлага хүлээлгэж, дахин давтагдахаас урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг зохион байгуулах, гааль болон хилийн хяналт шалгалтын хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох чиглэлээр хуулийн төсөл боловсруулж, 2024 оны 1 дүгээр улиралд багтаан Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх;
10	“Эрдэнэс Тавантолгой” ХК, “Тавантолгой” ХК-ийн нүүрс олборлолт, борлуулалт, тээвэрлэлт, экспортын үйл ажиллагаа, бусад бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авалтад хийсэн Улсын Их Хурлын Хянан шалгах түр хорооны хяналт шалгалтаар илэрсэн зөрчил, дутагдлыг арилгах арга хэмжээг авч, хуулиар хүлээсэн үүргээ биелүүлээгүй, Түр хорооны үйл ажиллагаанд саад учруулсан албан тушаалтанд хүлээлгэх хариуцлагын асуудлыг 2024 оны 1 дүгээр улиралд багтаан холбогдох хууль тогтоомжийн хүрээнд шийдвэрлэх талаар тусгасан байна.

БҮЛЭГ 7. ЗӨВЛӨМЖИЙН ХЭРЭГЖИЛТ

7.1 Өмнөх жилийн нэгтгэл тайлангаар өгсөн зөвлөмжийн хэрэгжилт

Хүснэгт 95. ОҮИТБС-ын 2018, 2019, 2020, 2021, 2022 оны нэгтгэл тайлангуудаар өгсөн зөвлөмжийн мөрөөр авч хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөөний биелэлт

Зорилтууд	Зөвлөмж	Биелэлт
Зорилт 1. 2018, 2019, оны нэгтгэл тайлангаар өгсөн зөвлөмжүүдийг хэрэгжүүлэх;	19.1. Олборлох салбартай холбоотой мэдээллийг УУХҮЯ-д төвлөрүүлэх, мэдээллийг хянаж, шалгасны дараа бусад Засгийн газрын байгууллагад түгээж байх;	ОҮИТБС-ын хуулийн төслийн ² 13.2-д “Эрдэс баялгийн олборлох үйлдвэрлэлийн мэдээллийн санг ГУУГТ-ны асуудал эрхэлсэн ТЗТ байгууллага хариуцна гэж заасан.
	19.2. Орон нутгийн холбогдох төрийн байгууллагуудын хүлээн авсан хандивын мэдээллийг иж бүрнээр цахим сайтад байршуулах; аймгийн аудитын газар сангууд, хандивын асуудалд аудит хийх.	2023 онд “Улсын төсвийн тухай” хуулиар хандивыг Орон нутгийн хөгжлийн санд хүлээн авч, бүртгэн зарцуулж, тайлагнахаар зохицуулсан.
	19.3. Аудитлагдсан санхүүгийн тайлангуудыг ОҮИТБС-ын вэбсайт дээр тусад нь байршуулах;	Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуулийн дагуу холбогдох байгууллагууд өөрсдөө байршуулж байна.
	19.4. ТӨААН-ийн ТУЗ-ийн гишүүдийг ил болгох, хөндлөнгийн хараат бус гишүүдийг сонгож байгаа аргачлал, журмыг олон нийтэд мэдээлэх;	“ТӨААН-ийн ТУЗ-ийн гишүүдийг ил болгох, хөндлөнгийн хараат бус гишүүдийг сонгож байгаа аргачлал, журмыг олон нийтэд мэдээлэх;- гэсэн 2021 оны тайлангийн зөвлөмж Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуулийн 8.6.6-д тусгалаа олж, 2022 оны 5-р сараас хэрэгжиж байна.
	19.5. ТӨААН-ийн ТУЗ-ийн хурлын тэмдэглэлийг нээлттэй болгох;	ОҮИТБС-ын хуулийн хүрээнд шийдвэрлэх саналтай.

² ОҮИТБС-ын хуулийн төсөл- <https://mojha.gov.mn/contentList/62dfcd0a3982fa3c90f2a7da>

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

Зорилтууд	Зөвлөмж	Биелэлт
	19.6. Компаниудын БОННУ, Менежментийн төлөвлөгөө, тайланг ОУИТБС-ын веб сайт дээр байршуулах;	ОУИТБ-ын хуулийн төслийн ³ 7.1.10в, 7.1.15а-д холбогдох заалтыг оруулсан
	19.7.Боловсруулах салбарын томоохон үйлдвэрлэгч болон туслан гүйцэтгэгч нарыг ОТАХ судалж, улсын төсөвт томоохон хувь нэмэр оруулж буй компаниудыг урьдчилан сонгож, тэдэнд албан ёсоор мэдэгдэж, цахим тайлангийн системд үндсэн мэдээллийг оруулснаар, ил тодын тайланг тушаах нөхцлийг бүрдүүлж, улмаар ОУИТБС-ын нэгтгэлд хамруулах;	ОУИТБ-ын хуулийн хүрээнд шийдвэрлэх саналтай.
	19.8 Компаниуд болон төрийн байгууллагуудын ОУИТБС-ын тайланг тушааж хэвшүүлэх, тушаасан тайлангийн үнэн зөв байдлыг хангуулах талаар жил жилийн нэгтгэлийн тайлангаар зөвлөмж өгдөг боловч энэ тал дээр томоохон ахиц харагдахгүй байгаа нь Эрдэс баялгийн ил тод байдлын тухай хуулийг баталж мөрдүүлэх нь чухал болохыг харуулж байна.	ОУИТБ-ын хуулийн төслийг ⁴ боловсруулсан ХЗДХЯ-ны цахим сайт дээр санал авч байна.
	19.9. Хуулийн өөрчлөлт нь ТЕГ-ын алтны компаниудын АМНАТ-ын ногдуулалт, төлөлтийн горимд нөлөөлсөн боловч ОУИТБС-ын тайлангаа зөв дүнгээр тайлагнах, АМНАТ-ын ногдуулалт, төлөлтийн байдалд тавих хяналтад нөлөөлөхгүй тул ТЕГ нь мэдээллийн системээ сайжруулж, ОУИТБС-ын тайлангаа үнэн зөв тайлагнах тал дээр цаашид анхаарах;	Хүлээгдэж байна
	19.10. АМГТГ-ын кадастрын систем, ОУИТБС-ын цахим систем дэх мэдээллийн зөрүүтэй байдлыг арилгаж, нэг эх үүсвэртэй мэдээлэл дээр цахим тайлангийн системийг ажиллуулах, хөдөө орон нутагт олгогдсон түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрлийн мэдээллийг кадастрын системд цаг алдалгүй оруулж, олон нийтэд мэдээлж байх;	Хүлээгдэж байна.
	19.11. Цахимаар авч байгаа мэдээллийг оролцогч талууд баталгаажуулах, бүгдийг олон нийтэд ил тод болгох, эсвэл сонгогдсон компаниудын мэдээллийг	ОУИТБ-ын хуулийн хүрээнд шийдвэрлэх саналтай.

³ ОУИТБ-ын хуулийн төсөл- <https://mojha.gov.mn/contentList/62dfcd0a3982fa3c90f2a7da>

⁴ ОУИТБ-ын хуулийн төсөл- <https://mojha.gov.mn/contentList/62dfcd0a3982fa3c90f2a7da>

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

Зорилтууд	Зөвлөмж	Биелэлт
	хараат бус хянагч-нэгтгэгчийн зүгээс үнэлж, сайжруулан олон нийтэд ил тод болгох;	
	19.12. Цаашид Хараат бус хянагч нэгтгэгчийн оролцоо багасах үед тоо мэдээний чанар, үнэн зөв байдал улам илүү тавигдах болно гэдгийн үйл ажиллагаанда анхаарч ажиллахыг зөвлөж байна. Үүнд: 1. Хамгийн их зөрүү гаргаж буй, мэдээллээ ил тод нийтлэхгүй, тайлагналын хариуцлага хүлээхгүй байгаа байгууллагад сургалт зааварчилгаа өгөх, нөлөөллийн арга хэмжээнүүд авах. 2. Монголын ОУИТБС-ын 2019 оны нэгтгэлийн тайланг албан бичгийн хамт хүргүүлж, цаашид хэрхэн хамтарч ажиллахыг зөвлөх.	Хүлээгдэж байна 2019 оны Тайланг цахим сайт дээр байршуулсан
Зорилт 2. 2020 оны уян хатан нэгтгэл тайлангаар өгсөн зөвлөмжүүдийг хэрэгжүүлэх;	20.1 ЗГ-ын зүгээс тушааж байгаа ил тод байдлын тайланг Төрийн аудитын байгууллагаар баталгаажуулдаг байх, компаниудын тайланг хөндлөнгийн аудитын байгууллагаар баталгаажуулдаг тогтолцоог хэвшүүлэх шаардлагатай байна;	ОУИТБ-ын хуулийн төслийн ⁵ 17.3; 18.4-д холбогдох заалтыг оруулсан.
Зорилт 3. 2021 оны уян хатан нэгтгэл тайлангаар өгсөн зөвлөмжүүдийг хэрэгжүүлэх;	21.1 Засгийн газрын орлого, компанийн төлбөрийн зөрүүтэй холбоотой асуудал жил бүр түгээмэл гарч байгаад анхаарч мэдээллийн чанарыг сайжруулах; 21.2 Цахим тайлангийн системд байршуулж буй мэдээллийн бүрдлийг алдаагүй, иж бүрэн байх хүрээнд цахим тайлангийн системд программын тохиргоо хийх; 21.3 Ирэх жилүүдэд ОУИТБС-ын нэгтгэл тайланг уян хатан бус буюу илүү олон ААН-ийг хамруулсан байдлаар хийх, үүнд зориулан төсөв хөрөнгийг шийдвэрлэх.	ОУИТБС-ын цахим тайлагналын системийг сайжруулж байна, ингэснээр алдаатай гаргах явдлыг бууруулна. ОУИТБС-ын цахим тайлагналын системийг сайжруулж байна, ингэснээр алдаатай гаргах явдлыг бууруулна. 2022 оны нэгтгэл тайланг уламжлалт аргачлалаар боловсруулсан. 104 компани хамрагдсан байна.

⁵ ОУИТБ-ын хуулийн төсөл- <https://mojha.gov.mn/contentList/62dfcd0a3982fa3c90f2a7da>

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

Зорилтууд	Зөвлөмж	Биелэлт
Зорилт 4. 2022 оны нэгтгэл тайлангаар өгсөн зөвлөмжүүдийг хэрэгжүүлэх;	21.4 Цаашид тайланг илүү сайжруулах, илүү олон төрлийн мэдээллийг ил тод болгох, хэрэглэгчдэд ойлгомжтой, тодорхой байдлаар тайлагнах талд анхаарах;	ОУИТБС-ын цахим тайлагналын системийг сайжруулж байна, ингэснээр хэрэглэгчдэд ойлгомжтой, тайлагнахад хөнгөн болно.
	21.5 Гэрээний ил тод байдлыг илүү сайжруулах. Тухайлбал орд ашиглах гэрээнд нууцлах шаардлагагүй мэдээлэл, зохицуулалтуудыг ил тод болгох. Гэрээний мэдээллийн сангийн үйл ажиллагааг тогтмолжуулах үүднээс төрд хүлээн авах;	ОУИТБ-ын хуулийн төслийн ⁶ 7.1.3-д холбогдох заалтыг оруулсан.
	23.1 Нэгтгэлд хамрагдсан бүх ТӨААН-үүд ил тод байдлын тайлангаа алдаагүй бүрэн баталгаажуулж ирүүлэх ажлыг хэвшүүлэх талаар УУХҮЯ, СЯ холбогдох бусад байгууллага онцгой анхаарал хандуулах;	АҮЭБЯ-ны ТНБД-ын албан даалгаврыг ТӨААН-д хүргүүлэхээр бэлтгэсэн байна.
	23.2 Компаниуд болон төрийн байгууллагууд ОУИТБС-ын тайланг өгөх үйл явцад чанарын өөрчлөлт авчрах, хэвшүүлэх, тайлангийн үнэн зөв байдлыг хангахад ахиц дэвшил гаргаж ажиллах;	АҮЭБЯ-ны ТНБД-ын албан даалгаврыг ТӨААН-д хүргүүлэхээр бэлтгэсэн байна. Мөн холбогдох төрийн байгууллагуудад албан тоот хүргүүлэхээр бэлтгэсэн.
	22.3 ОУИТБС-ын шаардлагуудын хэрэгжилтийн мэдээллийг ТӨААН-үүдээс бүрэн авах үйл явц тодорхойгүй байгаа тул стандарт, шаардлагын хэрэгжилтийг хангаж ажиллах;	АҮЭБЯ-ны ТНБД-ын албан даалгаврыг ТӨААН-д хүргүүлэхээр бэлтгэсэн байна.

Эх сурвалж: ОУИТБС-ын Ажлын алба

⁶ ОУИТБ-ын хуулийн төсөл- <https://mojha.gov.mn/contentList/62dfcd0a3982fa3c90f2a7da>

7.2 ОУИТБС-ын тайлагнал, түүний хэрэгжилтэд өгөх зөвлөмж

Судалгаа, зөвлөх үйлчилгээний “Эс Ай Си Эй” ХХК болон аудитын “Гроут финанс” ХХК-ын хамтарсан баг ОУИТБС-ын 18-р нэгтгэл тайлан буюу 2023 оны тайлангийн хараат бус нэгтгэгчээр сонгогдон 3 дахь жилдээ ажилласан. Нэгтгэл тайланг боловсруулах хүрээнд гарч байсан хүндрэл бэрхшээл, цаашид энэхүү ажлыг илүү үр дүнтэй, алдаагүй гүйцэтгэх хүрээнд гарсан санал хүсэлтийг нэгтгэн зөвлөмж боловсрууллаа.

ОУИТБС-ын стандартад өгөгдөл мэдээллийн чанарын асуудлыг чухлаар авч үздэг ба цаашид Засгийн газар болон компаниуд мэдээллээ системтэйгээр тайлагнах, хараат бус хянагч-нэгтгэгчийн зүгээс хийх тохируулгын хэрэгцээг багасгах, мэдээллийн араас шалгах аас зайлсхийх олон улсын жишгийг дагаж мөрдөхийг зорьсон. **Гэсэн хэдий ч Засгийн газар талаас нэн ялангуяа орон нутгийн засаг захиргааны байгууллага мэдээллээ тайлагнахгүй байдал хэвээр байна.**

Түүнчлэн өнгөрсөн жилүүдэд өгч байсан зөвлөмжөөр өгч байсан “Эрдэс баялгийн ил тод байдлын тухай хуулийг батлуулах зөвлөмжтэй мөн ижил саналтай байна.

Компаниуд болон төрийн байгууллагуудын ОУИТБС-ын тайланг тушааж хэвшүүлэх, тушаасан тайлангийн үнэн зөв байдлыг хангуулах талаар жил бүрийн нэгтгэлийн тайланд зөвлөмж өгөгддөг боловч энэ жилийн тайлангийн үр дүнд ч ахиц гараагүй хэвээр байна. Засгийн газар болон компаниуд алдаатай тайлагнах, дутуу тайлагнах алдаа түгээмэл гарч байгаа нь зөвлөмжийн хэрэгжилтийг хангахад анхаарал бага хандуулж байгааг илэрхийлж байна.

Хараат бус нэгтгэгчийн хувьд сүүлийн 3 жил хараат бус нэгтгэгчээр ажилласан ба нэгтгэл хийж байх явцад зарим зүйлд ахиц гарсан боловч нийтлэг анхаарах асуудал хэвээр байлаа.

- **Засгийн газрын орлого, компанийн төлбөрийн зөрүүтэй холбоотой асуудлыг бууруулах хүрээнд тайлагналын системд мэдээлэл оруулах ирцийг сайжруулах, нэн ялангуяа орон нутгийн байгууллагын мэдээллийг бүрэн оруулахад анхаарах**

Засгийн газрын холбогдох байгууллагууд болон компаниудын зүгээс төлбөрийн зөрүүтэй холбоотой алдаа жил бүр түгээмэл гарсаар байна. Өмнөх жилүүдэд энэ талаар тодорхой зөвлөмжүүд гарч түүний мөрөөр зарим арга хэмжээ авч байсан хэдий ч жилийн жилд энэ алдаа давтагдан алдаа байсаар байна. Компани талаас ихэвчлэн мөнгөн дүнгийн нарийвчлал, дутуу тайлагнал, илүү тайлагнал зэрэг алдаа түгээмэл байсан бол Засгийн газар талаас орон нутгийн засаг захиргаа мэдээллээ тайлагнаагүй алдаа жил бүр давтагдсаар байна. Иймд энэхүү алдаа дутагдлыг гаргуулахгүй байх, жил бүр мэдээллийг чанарыг сайжруулах хүрээнд дараах зүйлд анхаарч ажиллах нь зүйтэй. Үүнд:

- Мэдээллээ ил тод нийтлэхгүй, тайлангийн системд мэдээллээ бүрэн оруулахгүй байгаа ААН-үүдэд тусгайлсан зөвлөмж, уриалга хүргүүлэх
- Аймаг, дүүргийн ЗДТГ-уудад жил бүр дурдсан хугацаанд тайлангийн системд мэдээллээ бүрэн оруулж байх талд анхаарч ажиллахыг сануулах, хугацаатай үүрэг даалгавар өгөх.
- Мэдээлэл оруулах ажилтан ОУИТБС-ын цахим тайлангийн системд мэдээллээ үнэн зөв, бүрэн оруулах чиглэлээр чадавхжуулах сургалт, сурталчилгааны ажлыг зохин байгуулах

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

- Цахим тайлангийн системд оруулж байгаа ил тод байдлын тайланг иргэний нийгмийн, судалгааны байгууллагаар хяналт мониторинг хийлгэдэг байх
- **Нэгтгэл тайланд боловсруулах хүрээнд ОУИТБС-ын стандартын дагуу нэмэлтээр мэдээлэл авах шаардлага тулгарч байсан ба компаниуд болон төрийн байгууллагуудтай мэдээлэл авахаар холбогдох явц хэт их удаашралтай, хугацаа их алдах байдал түгээмэл байсаар байна.**

Цахим тайлангийн системд аймаг, дүүргүүд мэдээллээ оруулахгүй байгаатай холбоотой мэдээллийг нөхөн авах асуудал үүсэж байсан. Үүнтэй холбоотой албан татвар болоод төлбөр, хураамжийн мэдээллээ сум болгоноос цуглуулж, нэгтгэж өгөх шалтгаанаар нэгтгэл тайлан боловсруулах явцыг удаашруулж байсан. Түүнчлэн аймаг, дүүргийн татварын газрууд татвартай холбоотой ААН-ийн мэдээллийг өгөхгүй нууц мэдээлэл гэсэн хариу өгч мэдээлэл өгөхөөс татгалзах байдал гарч байлаа. Дээрх алдаа дутагдлыг давтахгүй хүрээнд дараах арга хэмжээг авах нь зүйтэй.

- Нэгтгэл тайлангийн тодруулга авах хүрээнд дутуу болон алдаатай мэдээлсэн мэдээллийг тодруулах, нэмэлт мэдээлэл хүссэн албан хүсэлтэд хариу өгөөгүй, мэдээлэл өгөхөөс татгалзсан ажилтан, албан тушаалтанд арга хэмжээ авах.
  - Цахим тайлангийн системд тайлан мэдээллээ хугацаандаа оруулаагүй хоцорсон газруудаас хугацааг нь сунгаж мэдээллийг заавал авдаг байх.
  - Түгээмэл гарч буй алдаа болон тодруулга авах үйл явцад гарч буй хүнд суртал нь хариуцсан ажилтнуудын ажлын хариуцлагатай холбоотой асуудал тул ажилтнуудын хариуцлагыг сайжруулах нөлөөллийн арга хэмжээг зохион байгуулах
  - Аймаг, дүүргийн ЗДТГ-ын хариуцсан ажилтнуудад зориулсан Цахим тайлангийн системд мэдээлэл оруулах талаар сургалт, нөлөөллийн арга хэмжээг зохион байгуулах
- **Цахим тайлангийн системд байршуулж буй мэдээллийн бүрдлийг алдаагүй, иж бүрэн байх хүрээнд цахим тайлангийн системд программын тохиргоо хийх**

Цахим тайлангийн систем шинэчлэгдэж сайжирсан хэдий ч нэгтгэл тайлан боловсруулах явцад анхаарах хэд хэдэн асуудал байсан. Тухайлбал мэдээлэл оруулсан ААН, байгууллагын оруулсан мэдээллийн excel форматаар татан авч болохгүй байх, маягт үзүүлэлт тус бүр дээр хэдэн ААН мэдээллээ оруулсан байдлыг харж болохгүй байгаа зэрэг хүндрэлтэй зүйлс байсан ба эдгээрийг сайжруулах талд анхаарах нь зүйтэй.

ХАВСРАЛТУУД

Хавсралт	Мэдээлэл
Хавсралт 1	2023 оны МОУИТБС-ын тайланд хамрагдсан компаниудын мэдээлэл
Хавсралт 2	Нэгтгэлийн ажилд мэдээлэл өгсөн ЗГ-ын байгууллагуудын албан тушаалтан
Хавсралт 3	Нэгтгэлийн ажилд мэдээлэл өгсөн орон нутгийн засаг захиргааны байгууллагын албан тушаалтан
Хавсралт 4	Компаниудад илгээсэн тайлангийн маягтуудын жагсаалт
Хавсралт 5	Төрийн байгууллагад илгээсэн тайлангийн маягтууд
Хавсралт 6	Компаниудын ирүүлсэн мэдээлэл
Хавсралт 7	Засгийн газрын байгууллагуудаас ирүүлсэн мэдээлэл
Хавсралт 8	Компанийн талд хийгдсэн тодруулга, төлбөрийн төрлөөр
Хавсралт 9	Анхны нэгтгэлээрх тайлбарлагдаагүй зөрүү (компаниудаар)
Хавсралт 10	Анхны нэгтгэл, залруулга болон залруулгын дараах нэгтгэл (компаниудаар)
Хавсралт 11	Тайлбарлаагүй зөрүү, компаниар
Хавсралт 12	Тохируулгын дараах улсын хэмжээний гол орлогын урсгалууд, ЗГ-ын дүнгээр
Хавсралт 13	Тохируулгын дараах орон нутгийн хэмжээний гол урсгалууд, ЗГ-ын дүнгээр
Хавсралт 14	Ажилчдын мэдээлэл
Хавсралт 15А	Ашиглалтын тусгай зөвшөөрлүүдийн жагсаалт (2023 оны 12 сарын 31-ний байдлаар)
Хавсралт 15Б	Хайгуулын тусгай зөвшөөрлүүдийн жагсаалт (2023 оны 12 сарын 31-ний байдлаар)
Хавсралт 15В	2023 онд шинээр олгосон тусгай зөвшөөрлүүдийн жагсаалт
Хавсралт 15Г	2023 онд хүчингүй болгосон хайгуулын болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрлүүдийн жагсаалт
Хавсралт 15Д	2023 онд шилжүүлсэн ашиглалтын тусгай зөвшөөрлүүдийн жагсаалт
Хавсралт 15Е	2023 онд шилжүүлсэн хайгуулын тусгай зөвшөөрлүүдийн жагсаалт
Хавсралт 15Е	Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрлийн 2023 оны мэдээлэл
Хавсралт 15Ж	Шалгараагүй аж ахуйн нэгжийн жагсаалт
Хавсралт 16А	2023 оны нүүрс олборлолтын хэмжээ
Хавсралт 16Б	2023 оны дотоод болон экспортын борлуулалтын хэмжээ, түүний дундаж /мян.тн/
Хавсралт 17	Санхүүгийн тайландаа аудит хийлгэсэн байдал
Хавсралт 18	Төлөөлөн удирдах зөвлөлийн бүрэлдэхүүн
Хавсралт 19А	Хувьцаа эзэмшигчдийн мэдээлэл
Хавсралт 19Б	Ашиг хүртэгч эзэд (хувь хүн)
Хавсралт 19В	Бенефициар өмчлөгчид (хуулийн этгээд)
Хавсралт 19Г	Ногдол ашиг
Хавсралт 20	Орон нутгийн засаг захиргааны байгууллагуудтай хийсэн гэрээний мэдээлэл
Хавсралт 21	Төслийн түвшний мэдээлэл
Хавсралт 22	Компаниудын ирүүлсэн нөхөн сэргээлтийн мэдээлэл
Хавсралт 23А	Нэгтгэлд хамрагдсан компаниудын ОУИТБС-д оролцооны үнэлгээ
Хавсралт 23Б	ЗГ, Төрийн байгууллагуудын ОУИТБС-д оролцооны үнэлгээ
Хавсралт 24А	Ашигласан усны мэдээлэл
Хавсралт 24Б	ЗГ-т төлсөн ус ашигласны төлбөр (компаниудаар)
Хавсралт 25	Хог хаягдлын мэдээлэл
Хавсралт 26А	Ашигласан эрчим хүч, ган бөмбөлөг
Хавсралт 26Б	Ашигласан эрдэс түүхий эдийн худалдан авалт, түлш шатахууны хэмжээ
Хавсралт 26В	Ашигласан хүнсний бүтээгдэхүүний мэдээлэл (мах, сүү, сүүн бүтээгдэхүүн)
Хавсралт 26Г	Ашигласан хүнсний ногоо, жимс, бусад бүтээгдэхүүний мэдээлэл
Хавсралт 26Д	Ашигласан хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн бүтээгдэхүүний мэдээлэл

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилгын 2023 оны нэгтгэл тайлан

Хавсралт	Мэдээлэл
Хавсралт 27	Туслан гүйцэтгэгчийн мэдээлэл
Хавсралт 28	ТӨААН-үүдийн шилэн дансны мэдээлэл
Хавсралт 29	Төрийн болон хувийн өмчит ААН-үүдийн зээлийн мэдээлэл
Хавсралт 30	Нөөцийн мэдээлэл
Хавсралт 31	Нөлөөллийн бүсийн мэдээлэл
Хавсралт 32	Баяжуулах үйлдвэр эрхлэгч ААН байгууллагуудын ашигласан химийн бодисын мэдээлэл
Хавсралт 33	Дэд бүтцэд оруулсан хөрөнгө оруулалт болон бартерын гэрээ
Хавсралт 34	Ашигт малтмалын олборлолт, үйлдвэрлэл, борлуулалтын мэдээлэл (Борлуулалтын мэдээлэл)
Хавсралт 35	Төрийн болон хувийн өмчийн ААН-үүдийн тээврийн төлбөр
Хавсралт 36	Иргэдэд ил тод болгосон гэрээний жагсаалт
Хавсралт 37	2023 оноос хойших ил тод болгосон гэрээний жагсаалт
Хавсралт 38	Орон нутгийн хөгжлийн нэгдсэн сангийн 2023 оны орлогын шилжүүлгийн мэдээлэл /мян.төг/